د الفت نثري کلیات

(دوهم توک)

د

Ketabton.com

په زیار

۱۴۲۲هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱.	ښاغلو ورونو(میرویس الفت)	۱
۲.	یو څو خبري (عبدالرحیم بختاني)	۵
۳.	غوره نثرونه	۱۰
۴.	ویښ زلمیان	۱۳
۵.	ستاینه	۱۵
۶.	د مرغلرو امیل د ښاغلي الفت په نظر کښې	۱۷
۷.	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښې	۲۰
۸.	د اورلمبې	۲۱
۹.	پښتو نثرونه	۲۲
۱۰.	منتخب شعرونه	۲۴
۱۱.	د زړه بخړی	۲۶
۱۲.	کلیمه داړه روپۍ	۲۷
۱۳.	د پښتو ادبیاتو تاریخ (دویم ټوک)	۲۸
۱۴.	د افغانستان د خینو ژبو او لهجو قاموس	۳۰
۱۵.	پلوشې	۳۲
۱۶.	پښتانه شعراء (دریم ټوک)	۳۵
۱۷.	پښتانه شعراء (دریم ټوک)	۳۷
۱۸.	راز	۳۸
۱۹.	نومیالی غازي (چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه)	۳۹
۲۰.	سید غلام حیدر (رحمة الله علیه)	۴۲
۲۱.	اژدهای خودی	۴۴
۲۲.	شریعت یا رهبر سعادت	۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳	د افکارو تعمیم او تکامل	۴۹
۲۴	ویښ زلمی څوک دی؟	۵۷
۲۵	پښتانه وګوری؟	۶۰
۲۶	د حقایقو اظهار	۶۲
۲۷	ازادیء ګفتار	۶۵
۲۸	پاک کور	۶۷
۲۹	زما دعا	۷۰
۳۰	د پښتو او پښتونولیٔ دنیا	۷۲
۳۱	خپله ژبه	۷۵
۳۲	هسې خوشحاله یم	۸۰
۳۳	د ژبې خدمت	۸۲
۳۴	د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا	۸۵
۳۵	د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه	۱۰۱
۳۶	د شورا اوومه او دولسمه دوره	۱۰۵
۳۷	د ښاغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحي	۱۱۰
۳۸	شخصي	۱۱۵
۳۹	سخاوت نه دی قرباني ده	۱۱۹
۴۰	کیست؟	۱۲۱
۴۱	شوری	۱۲۲
۴۲	د اشنای په یاد	۱۲۷
۴۳	جریده نګاري	۱۳۰
۴۴	د خط مشي په رڼا کښې	۱۳۳
۴۵	ګریز ماهرانه	۱۳۷
۴۶	د پښتو انکشاف او تقویه	۱۳۹
۴۷	میدانید چه میخواهد؟	۱۴۳
۴۸	د اساسي قانون مطالعه او مقایسه	۱۴۴
۴۹	هنر کجدار و مریز	۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۰ رشوت څنګه ورکیږي؟ ۱۷۷
۵۱ پرسش و پاسخ ۱۷۹
۵۲ کابینه ۱۸۰
۵۳ څنډه دیموکراسي ۱۸۱
۵۴ قانوني اصل ۱۸۲
۵۵ الحق للقریب ۱۸۵
۵۶ تصور او واقعیت ۱۸۷
۵۷ نباغلی ډاکټر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ۱۹۲
۵۸ پرسش و پاسخ ۲۰۶
۵۹ د اوسني حکومت څه او بد ۲۰۸
۶۰ د اولسي جرګې د څلوېښتو وکیلانو مطالبه ۲۱۳
۶۱ تجرید ۲۲۵
۶۲ د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزیدو... ..... ۲۲۹
۶۳ تبعیض او امتیاز یعنې څه؟ ۲۴۰
۶۴ بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟ ۲۴۸
۶۵ د قانون د حاکمیت وعده ۲۵۱
۶۶ د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی ۲۵۴
۶۷ د سیاست سراب ۲۵۸
۶۸ ګونګه روژه ۲۶۳
۶۹ متنی ۲۶۷
۷۰ دیني تبلیغ ۲۶۹
۷۱ حقوقي مساوات ۲۷۱
۷۲ د سیاست بوالعجبي ۲۷۶
۷۳ استیضاح او توضیح ۲۸۱
۷۴ حکومت او اولسي جرګه ۲۸۹
۷۵ څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟ ۲۹۵
۷۶ د ژبو فیصله ۳۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو ورونو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کښې د پښتو ژبې او ادبياتو دځپرلو اکاډمي ده. د هغې د وظيفې د همدې نوعيت له مخه، د بهرنيو هيوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکادمي) په نامه پېژندل شوې ده. وروسته بيا د همدې ټولنې (اکادمي) په چوکاټ کښې د ټولنيزو پوهنو د څپرلو څانګه هم جوړه شوه او ديونسکو په فيصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بين المللي مرکز هم تاسيس شو. په پای کښې، له پښتو ټولنې او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکادمئ د ژبو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو په مرکز کښې، پښتو ټولنه د پښتو ژبې او ادبیاتو د انسټیتیوت په نامه هم یاد پږي.

استاد ګل پاچا "الفت" د هېواد ویاړلی ادیب، منلی شاعر، بښاغلی دانشمند او غښتلی ملي ټولنیز سیاسي شخصیت دی، چه په سیمه او نړئ کښې د پوره شهرت او وجاهت خاوند دی. هغه د خپل رسمي ماموریت په پیل کښې لس کاله د پښتو ټولنې علمي غړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲هـ ش کښې) اوه کاله د هغې ټولنې مشر (رئیس) و. د هغه درياست په دغه موده کښې د هغه په هلو ځلو د پښتو ټولنې د مسلکي غړو د علمي مدارجو لایه تصویب او عملي شوه، دې ټولنې په کمي او کیفي ټوګه پراختیا وموندله او د یوې علمي ژبنئ او ادبي اکادمئ په بڼه یې حیثیت نور هم لوړ او شهرت یې لاپسې زیات شو.

د استاد الفت علمي، تحقیقي او ادبي آثار زیاتره د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپاره شوي دي او په دې صورت له (اکادمئ) سره د (الفت) نوم او بالعکس نږدې ارتباط لري او د همداسې روابطو په اساس، اوس (الفت اکادمي) د استاد الفت د آثارو د راټولولو او څېړلو، د استاد د کارونو او کارنامو د معرفي کولو او خپرولو لپاره هلې ځلې کوي او د افغاني ادب په کربنه کښې د هغه ویاړلي استاد په پل، پل اخلي.

الفت اکادمي ویاړي چه له ۱۹۹۲کال نه راپه دې خوا، په وچو ډډو، تشو لاسونو او سپېره ډاګ کښې، بیا هم توفیق موندلی دی چه د استاد الفت دغه آثار چاپ او ټولنې ته وړاندې کړي:

۱ـ د الفت مرغلرې. شعري کلیات، د بښاغلي شهرت ننګیال په زیار، یو زر ټوکه.

۲ـ د الفت نثري کلیات، د بښاغلي محمد اسماعیل یون په زیار، یو زر ټوکه.

۳ـ د ټولنې په جوړښت کښې د اسلام نقش، د استاد وروستی تحقیقي اثر، یو زر ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ زما استاد الفت، د محترم سرمحقق عبدالله بختاني خدمتگار لیکنه، یو زر تړوکه.

۵ـ ادبي سوغات، د سرمحقق بختاني خدمتگار په زیار، یو زرتړوکه.

ـ ډېر خوشحاله یو چه وتوانېدو د استاد الفت د هدیري ګیرچاپېره دیوالونه په پاخه ډول له سره جوړ او ترمیم او د نومورې مزار جوړ کړو. چه د سږ کال د حمل په ۲۷ نېټه د قرآن کریم د ختم نه وروسته، د ننګرهار د اطلاعاتو او کولتور دریاست په مرسته او برخي اخیستلو افتتاح او بیا د استاد په کور کښې ادبي غونډې او مشاعرې تر مازیګره پورې دوام ومونده او په همدې مناسبت د ښاغلي استاذ عیسی په ابتکار د هغه او د جلال آباد د ښار د نورو خطاطانو هنري نندارتون په هماغه کور کښې پرانیستلی و.

ـ اوس په ډېره خوشحالۍ درنو لوستونکو ته زېری ورکوو، چه د استاد الفت د نثرونو د کلیاتو د بشپړتیا په لاره کښې دغه دی یو بل ګام پورته شو او د الفت نثري کلیات، دوهم ټوک هم ترتیب او چاپ شو.

ښاغلی عبدالرحیم "بختانی" د استاد سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار کشر زوی، په دې بریالی شو چه له ممکنو منابعو څخه، د دې کلیاتو مضامین په ډېر زیار او دقت راټول کړي او یوه خوږه مقدمه پرې ولیکي.

بې شکه چه استاد الفت د ادبي منظومو او منثورو آثارو یو مبتکر لیکوال دی، مګر لکه څنګه چه ګورو د کلیاتو په دې دوهم ټوک کښې د استاد داسې آثار هم زیات شوي دي، چه له ادبي خوند او رنګ سره سیاسي، حقوقي او قانوني اړخ یې ډېر قوي دی او د استا. په پوره قانونپوهنې او فقاهت پوره دلالت کوي. د کتاب ښاغلي ټولوونکي، چه پخپله د تاریخ او ټولنیزو پوهنو ماستر دی، د تاریخ او ټولنپوهنې له نظره، د استاد دغسې لیکنو ته لوړ ارزښت ورکړی دی او د دې پوهنې د څېړندویانو لپاره یې د څېړنې ښه منبع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنډي ده. موږ ښاغلي عبدالرحيم بختاني ته کوروداني وايو، د هغه زيار او زحمت ستايو او د علم او فرهنګ په لاره کښې ورته زيات توفيق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډير ويار د استاد الفت د زېږېدو د دوه نويمې کالیزې په درناوي او د هغه د وفات د څليرېشتم تلين د نمانځنې په موقع (د الفت نشري کليات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې ته يې وړاندې کوي.

اللهم زد فزد

په درناوي

ميرويس "الفت"

الفت اکادمي، د کب د مياشتې لسمه، ۱۳۸۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو خبرې

استاد ګل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې یو ځلاند ستوری دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې دینې، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنیزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړینې وروسته دهغه یو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوو او ځینې چاپ شوي کتابونه یې بیا او بیا چاپ شول. په افغاني ټولنه ، په تېره بیا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه باید د هغه د نثرونو او نظمونو کلیات هم چاپ شي. (د الفت مرغلرې) د هغه د منظومو شعرونو کلیات دی چه د ښاغلي شهرت ننګیال په زیار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دویم چاپ یې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلیاتو د راټولولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمئ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړي ښاغلی عبدالحسیب حکیمي موظف شوی و، هغه ډېر زیار وایست او د یو غټ کتاب په حجم یې د استاد منثور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مګر د وروستیو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکیمي صاحب خواري اوبه او که د زماني بادونو وړې ده؟ حکیمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې یې وبخښي.

وروسته بیا خوان محقق ښاغلي محمد اسماعیل یون، دې ارزښتمن کار ته ملا وترله او د (الفت نثري کلیات) د هغه په زیار راټول او د نومورې له سریزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بیا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلیاتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوړه بې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسامانو شرایطو کښې د ښاغلي یون لاس ته راغلي وو، راتول شوي دي.

زه ډېر خوشحاله یم چه زما ګران او مهربان پلار، سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار دا وظیفه ماته وسپارله، لارښودنه یې راته وکړه او یو لړ ماخذونه یې راته وسپارل. د ژوندانه له درنو پیستو او نااوزګاتیاوو سره هم زه د الله پاك نه شکر ګذار یم، چه په ټهرو دوو کلونو کښې په دې بریالی شوم، چه د استاد الفت یو لړ نورې نشري لیکنې له هغو منابعو نه چه زما لاس ته رسېدلي دي راټولې کړم.

دا کتاب د هغو لیکنو مجموعه ده چه د هېواد په جرایدو، مجلو او ادبي مجموعو کښې چاپ شوي دي. په دې کتاب کښې د استاد الفت یو لړ ادبي، اجتماعي، حقوقي او سیاسي لیکنې راغلي دي. په ډېرو لیکنو کښې د وخت د اساسي قانون په باره کښې توضیحات او په حکومتي او دولتي موسسو باندې سالم انتقادونه دي. که څوك د افغانستان معاصر تاریخ لیکي، کولی شي له دغسې لیکنو څخه د یو معتبر ماخذ په توګه استفاده وکړي. همدارنګه د پښتو ژبې د انکشاف په برخه کښې هم څو لیکنې شته. د استاد الفت هغه نظریي، تقریظونه او سریزې چه نومورې د نورو لیکوالو او شاعرانو په کتابونو باندې لیکلي دي هم په دې مجموعه کښې راغلي دي.

ډېره مهمه موضوع چه د استاد الفت په دې لیکنو کښې د توجه وړ ده دا ده چه د وخت د حکومت د ځینو کارمندانو بې بنده وباري، انارشي او رشوت خوري پکښې رسوا شوې ده چه په دې باره کښې په ډېرو ادبي الفاظو او کلماتو باندې او کله په طنزي پیرایو کښې لیکنې شوي، د وخت ظالمان، رشوت خواره او خاینان افشا شوي او دغریبانو او مظلومانو د ژوند دښه کېدو د پاره ډېر څه او ډېر ښه لیکلي شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید وویل شي چه دغه یوازي انتقادي لیکنې نه دي، بلکه اصلاحي بڼه هم لري، په خپنو مواردو کښې د برشدید انتقادونه شوي دي او په ځینو مواردو کښې په نرمه ژبه اصلاحي لارښودنې شوي دي او د ځینو ښو کارونو په برخه کښې تائیدي او تشویقي لیکنې هم شته.

د الفت صاحب نثر هم د هغه نظم غوندي د هر تاثیر ناک دی او کله چه سړی د کوم مطلب په لوستو شروع وکړي، نو تر آخره پورې یې لولي او د یوې لیکنې په لوستو د بلې د لوستو شوق ورته پیدا کېږي او په ځینو ځایونو کښې یې همدغه نثر د نظم نه د هر خوندور او اغېزناک دی.

په دې لیکنو کښې د وخت د اعلان شوي دموکراسۍ او د هغه په اساس د تدوین شوي اساسي قانون نیمګړتیاوې تحلیل شوي او ښودل شوي او په دې کښې د هغه اساسي قانون او دیموکراسي د نه تطبیق په باره کښې صریح شکایتونه او انتقادونه لوستی شوو، چه له هغه څخه هم د لیکوال سمه دقیقه څېړنه او ژور نظر څرګندېږي او هم د وخت سیاسي-اجتماعي وضع د سړي سترګو ته درېږي او دا هم ښکاره کېږي چه په هغو نمایشونو کښې دومره خو وو چه یو لیکوال، د دموکراسۍ له اعلان څخه دومره استفاده کولای شوای چه په هر ښکاره او برېنډ صورت په هر وضاحت او صراحت سره دومره آزاد وغږېږي او په همدغه اندازه د قلم د آزادۍ د حقیقت معیار تاریخ ته وسپاري.

لکه چه ګورو د کلیاتو په دې ټوک کښې هم مونږ لا په دې بریالي شوي نه یو چه د استاد الفت د نثرونو ټولي لیکنې راټولې کړو. کېدی شي د دریم ټوک د پاره هم هلي ځلي وشي او د نورو مدارکو په موندلو د کلیاتو د بشپړتیا په لور نور ګامونه هم اوچت شي.

د کتاب د ترتیب په باره کښې باید ووایم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د استاد الفت د هري ليکنې په پای کښې د هغې ماخذ ښودل شوی دی.

ـ د کتاب په سر کښې، د نورو ليکوالو او شاعرانو پر کتابونو، ادبي او څېړنيزو اثرونو د استاد الفت هغه نظريې او تقريظونو ته ځای ورکړ شوی دی چه د نومورو کتابونو په سريزو کښې او يا په ځينو جرايدو کښې چاپ شوی دی. په دې لړ کښې مونږ ته دا هم ښه ښکاره شوه چه د ټولو سريزو په سر کښې د استاد د (غوره نثرونه) سرليك راواخلو په داسې حال کښې چه مونږ د نورو پر کتابونو د استاد ليکنې را اخيستې دي او د ده پرخپلو کتابونو د هغه له سريزو څخه تېر شوي يو د دې سرليك اخيستلو لپاره دوه دليلونه لرو:

الف:ـ د غوره نثرونو سرليك پخپله هم يو غوره ادبي نثر دی، چه په هغه کښې د ليکوال د ليکوالئ، هلې ځلې او کړاوونه هم منعکس شوي دي او د يو واقعي مسلکي ليکوال سرشت او سرنوشت پکښې ځلېدلی دی.

ب:ـ استاد الفت د ذکر شوي کتاب د مضامينو په باره کښې ليکلي دي چه "زه يې خپل غوره نثرونه بولم" يعنې په هغه کتاب کښې هغه نثرونه راغلي دي چه استاد پخپله غوره کړي دي، او زمونږ په نظر کښې د استاد ټول يا اکثره نثرونه غوره نثرونه دي او د غوره نثرونو د کتاب د سرليك مضمون ورسره توافق او تناسب لري.

ـ مونږ به د هر خوښ و اوسو چه په دې کښې ځينې داسې نثرونه هم شامل وي چه که هغه وخت د استاد ګوتو له ورغلي وای، هغه به يې هم غوره ګڼلی وای او په غوره نثرونو کښې شامل کړی وای، چه هغه ليکلي دي :"زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و، مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمګړی غوندې شو" مونږ وايو چه خدای دې وکړي چه دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمگړتیا اوس یو څه پوره شوي واوسي او په راتلونکي کښې لا تکمیل شي.

ـ دې سرلیك پسې نور تقریظونه او نظریات چه زیاتره د استاد الفت د پښتو ټولنې د ریاست د دوري دي د هغو د چاپ د نښتې په ترتیب راغلی او بیا په مختلفو موضوعاتو کښې د استاد نوري لیکنې دي چه بیا هغه هم د چاپ د نښتو په ترتیب اوډل شوي دي. په دي باره کښې مونږ په دي نظر یو چه که دیو ادبي لیکوال یا شاعر منظوم او منثور آثار د هغو د نښتو له مخه ترتیب شي نو دي سره هم د نوموړي لیکوال د ژوندانه دبهیر او ورسره د هغه د فکر او لیکنې د تحول او تکامل دپرله پسې بهیر څه نا څه څرګندونه کېږي او د ادب یو مؤرخ او د ټولنې یو مؤرخ او ټولنپوه ته د دغو آثارو څخه د تاریخ او ټولنپوهنې په رڼا کښې د استفادې کار اسانېږي او عام لوستونکو ته هم دغسې یو فکر ورکولی شي.

ـ ماد استاد الفت د آثارو په رانقلولو کښې د هغه فاضل ادیب او دانشمند استاد د خپل لیك دود رعایت کړی دی.

ـ د استاد الفت ځینې لیکنې د هغه په مستعارو نومونو چاپ شوي دي. د هغو په نښودنه کښې زما محترم پلار سرمحقق خدمتګار مرسته کړې ده.

په هر صورت زه سمدستي ویاړم او خوشحاله یم چه ګرانو درنو لوستونکو او د استاد د آثارو مینه والو ته د هغه د کلیاتو دا دوهمه مجموعه وړاندې کوم. د دې آثارو د راټولولو په چارو کښې زه د خپل محترم دانشمند پلار د مرستو او لارښودنو او د هغه د چاپ لاملـه (د الفت اکادمي) څخه مننه کوم او دې سره محترم او درانه لوستونکي د کتاب مطالعې ته رابولم.

په مینه او احترام
عبدالرحیم "بختانی"
کابل ـ خپرخانه مینه
د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره نثرونه

څه د پاڅه شل کاله کیږي چه زه د څه لیکلو او فکر کولو په رنځ اخته یم. همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بیل کړم او په ګوښه ځای کښې ئې له خلقو نه لرې کښینولم. دېرې شپې یې راباندې په ویښه تېرې کړې او دېرې ورځې نې له دوستانو او ملګرو نه بېل وساتلم.

په دغه موده کښې ما له خپلو بچیو او د کاله خلقو سره دېر لږ وخندل او هر چاته یې مینې غوندې بنکاره شوم. کله له سبا نه تر مابنامه خای په خای کښېناستم چه د څه لیکلو په فکر کښې رانه لمونځونه هم قضا شوه، مګر هېڅ مې ونشو لیکلی. کله به نیمه شپه لګه سودایي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حېران حېران کتل. یو وخت به مې څو کرښې ولیکلې بیا به مې هغه څېړې کړې، بل وخت به مې خپل څېړې کاغذونه راغونډ کړه او یوه کلمه به مې له بلې سره نښلوله.

دېر خله راته خپل فکر او خیال دېر ښه بنکاره شوی او کله کله مې خپلو لیکنو ته په دېر حقارت کتلي دي او له خانه مې زړه تور شوی دی.

دېرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی یم او چېرته لرې د غره په لمن ګې په کومه هدیره کښې ناست یم یا مې د سیند په غاړه یوازې ورځ تېره کړې او یوازیتوب مې دېر لوی نعمت ګڼلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر لیکلی چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې څرګندې دي.

د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو یوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قیمت لري او زه یې خپل غوره نثرونه ګڼم.

زما په مقالو کښې ځینې نورې مقالې هم شته چه دلته یې چاپول مناسب و مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نیمګړی غوندې شو.

دا پاڼې چه تاسې لولئ په لیکلو کښې ئې ډېر زیار ایستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکه چه یو کور څو خلې جوړ او وران شي، دا مضامین هم څو خلې یو راز او بل راز شوي دي چه د ترکیب او تالیف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پیدا کړي او کېدی شي چه ځینې به یې له اوسنې حالې ښه هم و.

د لیکلو فن ډېرې جګړخونې لري او ډېر خلې داسې کیږي چه یو لیکوال یوه شپه په ویښه سبا کړي او یوه جمله پیدا کړي یا یوه لیکه هم ونشي لیکلی.

د یوه خیال یا فکر پیدا کول او بیا ئې په ښه ډول بیانول هغه ګران کار دی چه نورو ته ئې ګرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي. په همدغه سبب یوه شاعر یا لیکوال ته نه ښائی چه د خپلو آثارو قیمت له چانه وغواړي یا ورته څه قیمت وټاکي.

زه هم پدغه ټکي پوه شوی یم او له هیچا نه پرې هېڅ نه غواړم.

ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه یم او خپلو افکارو ته په هغه قیمت نه یم قایل لکه چه پخوا وم.

یو وخت ما په خان ډېره ښه عقیده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارک ګانه. هغه وخت به چه ما هر څه ولیکل هغه به راته په یقین سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکلا به مې پکښې لیدله، مګر اوس هغه د یقین سرمایه په شک بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدګماني پیدا شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به اوس دپر خوښ يم که دا پاڼې لکه د تمباکو پاڼې د چا د فکر صحت ته زيان وته رسوي او څه زهر پکښې ګډ نه وي، هر څه چه وي او هر څنګه چه وي، مګر له ما سره بده اراده نه ده موجوده او په بد نيت دغه کار نه کوم

دا فکرونه ښه وي او که بد، مګر د بيان او اظهار طرز ئې بد نه دی او د ښه نثر ښېګڼې پکښې شته. که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د يوه ادبي متن په حيث يوه ساده انشاء بللی شو چه له نورو ليکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کښې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او دغه ضرورت ماته هغه وخت پوره ځرګند شو چه زه د حقوقو په پوهنځي او د ادبياتو په پوهنځي کښې د پښتو استاد شوم او دا دوه کاله د پښتو درس را په غاړه شو.

پدې انشاء کښې که زه يو څه ښکلښتوب وينم هغه سادګي او آساني ده چه په لفظ او معنی کښې ئې دپر لحاظ ساتل شوی دی او دا آساني په دپرو مشکلاتو لاس ته راغله.

پدې انشاء کښې که د فکر او معنی څه ښايست شته هغه په سادګی کښې پټ دی او څه ايغ ټېغ حسن پکښې څوک نشي ليدی.

که دا نثر رواج وموميږي او ځينې نوي ليکوال دغه سبک غوره کاندي ما به د خپل زيار او زحمت دپر ښه اجر مونډلی وي او خوښ به يم چه د پښتو نثر ته مې يو څه خدمت وکړی شو.[1]

---

[1] د "غوره نثرونه" د کتاب سرليک، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وينې زلميان

په دې نامه يو کتاب راورسېد چه وينو زلميانو يې په ليکلو کښې برخه اخيستې ده او پښتو ټولنې له خوا د ښاغلي فاضل او با درده پښتون عبدالروف خان بېنوا په زيار او کوښښ د کابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې کتاب کښې مونږ د مملکت مهم رجال، مهمې مفکورې، عالي شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او ملیت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بيداري وينو او پوهېږو چه زمونږ په هېواد کښې يو څه زلميان او ځوانان پيدا شوي چه د مملکت حقيقي سعادت غواړي او په ټينګه په اجتماعي خير او بهبود پسې ګرځي. د دوی غايه او مرام خودپسندي او خود نمايي، تظاهر او نمايش نه دی، له خودخواهۍ او ټيټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دي وطن د پاره خدمت کول غواړي.

هو! د دوی عزم و همت د خان او شخصي ګټې د پاره نه، بلکه د لوړ اجتماعي مطالبو او مبارکو مقصدونو د پاره صرفېږي. د دوی له نشراتو او وناګانو څخه سړی د زړه په ګواهۍ او تصديق پوهېدی شي چه دوي خپل خدای، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت کښې دېر صداقت لري او غواړي چه د دين او دنيا د اجتماعي خير او سعادت د پاره کار وکړي او د حقيقي اسلام او صحيح مدنيت په رڼا کې د دنيا او اخرت نيکي وغواړي. لکه چه يو مسلمان ته د دې دعا تلقين شوی دی (اللهم ربنا اتنا في الدنيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسنة و فی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار) عملاً هم دواړه جهانه په نظر کښې ونیول شي.

هوا دوی لکه له مذهبه نا اشنا خوانان یوازې دنیا نه غواړي او د آخرت سودا هم ورسره شته، مګر دنیا هم نه هېروي او رهبانیت ښه نه ګڼي. د دوی آرزو مونږ ته ځان داسې رابنوولی دی، چې دوی یوه داسې ربنا لټوي، چه د جهل و ناپوهئ، د بدو رسومو او مزخرفو خیالاتو د ناوړو عقایدو تورتم ورک کړي او حق و حقیقت، صحیح افکار او صحیح اعمال، صحیح اشخاص او رجال وپېژندل شي.

هغه کسان چه آخرت د پاره هېڅ نه کوي، له اخلاقو او انساني فضایلو محروم دي. بې د دنیا له عیش او عشرته بله آرزو او بله غایه نه لري. یا هغه اشخاص چه د خدای اطاعت او عبادت د دنیا د پاره دام ګڼي بې له ریا او تزویر څخه نور څه نه لري او په هغو چارو چه اخرت ګټل کیږي دوی دنیا پرې ګټي.

مونږه باید دغه دواړه طایفې د صحیح پوهې او حقیقي بصیرت په ربنا کښې وپېژنو او د مملکت صحیح خدمتګاران او د دیسن رښتیاني غمخواره له نورو نه بیل کړو.

د ویښو زلمیانو همدغه کار دی او د دنیا او آخرت ګټه هم په همدغو کارو کښې مضمره ده.

دغه کتاب چه زمونږ لاس ته راغلی دی، دغه شان رهنمایي پکښې شته او د بیا لوستلو دی چه مونږ به په وروسته ګڼو کښې څه مضامین د اختصار او اقتباس په ډول تري واخلو.[1]

[1] اتحاد مشرقي، جریده، جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه. د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاينه

ګمان مه کوئ چه زه د کوم شخص صفت کوم چه هغه به له يو ښه خوی سره سل بد خويونه هم لري.

د چا د ښه باغ، ښکلي قصر ستاينه هم له مانه پوره نه ده.

په دې ګرانه او حقه روژه کښې که هر څومره وږی او تږی شم، د چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شزيتونه او مېوې نه ستايم او نه دغه تيټ شيان د ستايلو وړ بولم.

که څه هم جلال آباد ته روان يم او د زړې کرايي لارئ انتظار لرم، بيا هم د چا دبيوك او شورليټ ستاينه د ځان د پاره عار ګڼم.

هوا زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شيانو نه اوچت دی او يو عالي حقيقت او حقه وينا ستايم چه هغه له يوه خواړه، خوندور او پرکيف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنيا نه هغه خوا. په معنوي جهان کښې له دغو ټولو شيانو نه لوړ قيمت لري.

دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان کښې بيا د ننګرهار د ډېر مشهور شاعر او فاضل اديب ښاغلي قيام الدين خادم اثر دی چه د کابل، مجلې په ۲۱۹مه ګڼه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو له کلیشي لاندي چاپ شوی او (وا وا مسلمانی) یي عنوان دی.

دي شعر په ما باندي ډېر زیات اثر وکړ. د ریا او تزویر عالم او هغه کسان چه اسلام غوندي یو لوړ او مقدس شی د خپلو شخصي او نفسي اغراضو د پاره وسیله کوي، د دغه شعر په لوستلو ماته نور هم تور او بد په نظر راغله. زما په زړه کښي چه له دوی سره کوم، دخدای د پاره، بغض پروت دی. دا شعر یي زما په نظر کښي ډېر محبوب او مقبول وګرځاوه.

زما دا مفکوره نوره هم قوي شوه، چه باید مونږ حضرت مجدد الفت ثاني علیه الرحمه او هغه کسان چه په دروغو مونږ ته، لکه دغه لوړ جناب خان بابي، بیل کړو او د صبح صادق او صبح کاذب فرق او تمیز وکړو.

دا شعر علاوه په حقیقي او انتقادي قیمت شعري او ادبي سرمایه هم ډېره زیاته لري او ملاحت و مصلحت دواړه یکښي جمع شوي دي.

کوم کسان. چه دا شعر وجدانا خپل وصف الحال بولي او په زړه کښي پوهیږي چه خدایږو ته یي پیژندلي یو. هغه شاید دا شعر بد وګڼي، مګر د حق او حقیقت طرفداران او د حقیقي اسلام مینان به یي ډېر خوښ کړي.[1]

---

[1] اتحاد مشرقي. د برشم کال. ۲۵ مه ګڼه
د ۱۳۲۷ د سنبلي ۱۴ مه
د ۱۳۶۷ د ذي قعدي دوهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرغلرو امیل

د بناغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره له لرد او بره، پښتونخوا نیه اشنا ده او بیرون دنیایي هم پېژني. ده په خپله نویسندګي او شاعرۍ دنیا خبره کړې ده چه له خصوصیاتو څخه یې یو جذابیت او حق ګویي ده. د بناغلي الفت په قلم د ډیرو دولتمندانو اصحاب جاه بیخایه صفت هم مونږ نه دی لیدلی، نو د یو شاعر خو لا څه کوي.

نو دغه نامتو او نقاد لیکوال چه د مرغلرو امیل په کتاب څه لیکلی دی باید په غور وکتل شي. (زېرې)

د مرغلرو امیل

د مرغلرو هغه امیلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅیږي که د بنګلو او خوبانو په غاړه نه وي نو د بناغلي مولانا خادم د مرغلرو له امیل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هیڅ نسبت نلري. هغه مرغلري چه د جواهرو په ټول خرڅیږي او یا د پادشاهانو په خزانو یا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندې شی معلومیږي. مونږ ډیري قصې اوریدلي او په کتابونو کښې مو لیدلي دي چه ډیرو پادشاهانو په یوه بیت یا دوه بیتونو شاعرانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

څټې څټې سره او سپين زر بخښلي او ډير ځله ئې د دوی خولې له جواهرو نه ډکې کړي دي. دا دی د شعر قیمت چه ډیره موده پخوا ئې په دې ملکونو کښې درلود او غیر له سلاطینو نه بل چا د دغه گران او قیمتي څیز قیمت نه شو پوره کولی، ځکه وایم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنی د خاوندانو په نظر کښې ډیر قیمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهیدلی دی، ځکه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحیه قصائد نه جوړوي، که څه غواړي هغه یوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! بناغلی خادم د قام خادم او د قام شاعر دی، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دی. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوگانې يې په شعر کښې له ورا ځلیږي. پښتانه باید د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو امیل" يې نوم دی. ډېر قیمتي څیز وگڼي او په ډیر قدر ورته وگوري. دا اشعار د یوه ډیر حساس او متجسس دماغ د شلو کالو محصول دی چه له ډیرو جگرخونیو سره لاس ته راغلی دی او د یوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هدیه ده. په دې مجموعه کښې داسې اشعار شته چه د انسان فکر او خیال ډیر هسك ځای ته خیژوي او هغه څه ورښیي چه هر فکر نه ور رسیږي.

د دنیا مالونه، خمکې، پټې، باغونه، قصرونه، له ډیرو خلقو سره شته چه یو یې له بل نه اخستلی او پیرودلی شي، مگر څه چه د بناغلي خادم په برخه رسیدلی دی خاص د ده مال دی او له ده سره به وي یعنې پس له مرگه يې هم ترینه څوك نه شي اخیستلی او خادم ته د پښتنو په تاریخ کښې ښه حق ورکوي. د ده شاعري د فکر او معنی شاعري ده. که دلته د علم او ادب زیاته قدرداني موجوده وای، او د خیال او فکر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده وای، دا سړی به دغسې نه و پاتې او د ده استعداد به ډیر بروز کړی وی.

د خادم په اشعارو کښې د پښتونولئ جذبات، د پښتون مینه، فلسفي افکار، شاعرانه خیالات په ښه قوت لیدل کیږي، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبيرات يې ډير خوندور او خواږه دي د يوه مطلب تصوير په ډير ښه شان ايستلی شي او د خيال د تسلسل په ساتلو يې لاس بسر دی، په غزلو کښې يې ډير نازك ادبي تشبيهات او خوږې استعارې وينو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي يا ډير جوش و خروش نه دی غوره کړی، مګر متانت او ادبي قوت يې پکښې ډير ښه ساتلی دی، شعرونه يې ډېر روان دي، مګر پخپله ورو، ورو ځي او خپلوآرزوګانو ته نه دی رسيدلی. د بداعت له جنبې نه يې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعري نه يې ډيره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په اميل کښې د عروج رمز، د تورې بريښ، د شاعر مسلك، دا څکه چې پښتون يم، بې تهدابه تعمير، واوا مسلماني، سپين غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حيات، د چمن سيل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادئ عصر، د جرار جواب، اه و فرياد زورور نظمونه دي.

زه بناغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دی او هر وخت مو د ده له اشعارو ډير خوند او کيف اخيستی دی، د دغه برجسته او ډير قيمتي اثر تبريك وايم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنيا کښې د ده په برخه رسيدلی دی دومره ګنجايش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو![1]

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۷ مه ګڼه. د ۱۳۳۳ هـ ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خودي، خودشناسي او خودبيني کـه د فـرد د پـاره ښه نـه وي د جماعت د پاره خو ګټور معلوميږي او ملتونـه پـه همدغسي احساساتو ژوندي دي. خينې صفات شته چـه د يـوه شـخص د پـاره عيـب وي، مګر د يـوه ملت د پـاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پيدا کولو د ستاينې وړ بلل کيږي. علامه اقبال د يـوه ملت د پـاره خان منته او خان کتنه ډيره ښه ګڼلـه او د خودئ درسونه يې ورکول.

مرحوم اقبـال د پښتنو يـه خـته او فطرت کښې څه ليـدل او دغـه قوم تـه ئې ډيره لويـه هيلـه درلـوده. خکـه ئې دوی لـه نـورو نـه ډيـر ستايلي دي او دوی تـه ئـې خپلـې زيـاتې هيلـې بنکـاره کړيـدي ده د شرق د نهضت او د اسلام د اعتـلاء پـه بـاب د اميـد سترګې د پښتنو خوا تـه نيولې وې او افغاني ملت تـه ئې يـه ډيري اعتنا کتـل د همدې لاملـه د پښتنو مشاهير د ده پـه اشـعارو کښې ډيـر يـاد شـوي دي او د دغـه قـوم ملي شـهامت او شـجاعت تـه پـه درانـه نظـر کتـل شـوي دي. ښاغلي بختـاني ډيـر ښه کـار کـړی دی چـه دغـه يـادونې ئې د ده لـه اثارو راغونډې کړيـدي او د يـوه کتـاب پـه صـورت د پښتـو ټولنـې لـه خـوا د ښاغلـو پښتنو حضـور تـه وړانـدې کـيږي چـه دوی هـم د دغـه حکيـم او فيلسـوف شـاعر پـه نظـر خانتـه وګوري او خپـل حيثيـت او مقام بيـا پيـدا کـړی. دغـه پـه نظـر کښې ووينې. پښتـو ټولنـه د دغـه کتـاب چاپـول د ملي احسـاس پـه روزلـو او پـاللو کښې ډيـر موثـر ګڼي او هيلـه لـري چـه ښاغلـي پښتانـه بـه ئـې پـه غـور او دقـت ولولـي. د ښاغلـي بختاني په کتاب د پښتـو ټولنې لـه خـوا يـوه برخـه لـه دې عنـوان لانـدې زياتـه شـوه (اقبـال د افغـاني شـاعرانو پـه نظـر کښې) او دغـه زيـاتوالی مفيـد معلوميـږي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سريزه، پښتو ټولنه. ۱۳۳۵ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اور لمبې

د انګلیس او افغـان هغـه جنـګ چـه پـه (۱۸۴۲ع) کـښې یـمې د انګلیسـانو پـه شکسـت خاتمـه ومونـده، نتیجـه یـې څرګنـده ده او بـاخره خلـك خـبر دي چـه ډیـر پرنګیـان، خینـې ووژل شـوه او خینـې د پښتنو په لاس بندیان شوه کپتان جانسن یـو تـن لـه دغـو بندیـانو څخـه دی چه په خیبر کښې نیول شوی او ښاغلي خیبري یې تاسو تـه قصـه کـوي

پـه دې قصـه کـښې عـلاوه د پښتنـو پـه تـوره او ننـګ و غـیرت د دوی اخلاقـي رویـه او انـسـاني سلوك هـم یـو داسـې فضیلـت دی چـه دښمـن هـم پـرې اعـتراف کړی او لـه دغـې سـتاینې نـه یـې ځان نـه دی ژغورلـی.

پښتـو ټولنـه د دغـسـې اثـارو نشـرول، د پښتـو او پښتنولـنې پـه لحـاظ مفیـد ګڼي او ارزو لـري چـه د ښاغلـو لوسـتونکو خـوښې څه نـه څه حاصلـه کـړي، ځکـه چـه هـر څوك د خپـل شـهامت او شـجاعت قصې پـه مینـه اوري او د خپـل تاریخ دغـه برخـه پـه ډیـر شـوق لولـي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د فوس میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلومیږي، دا کتاب د پښتو نثرونو مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولوونکی او خوښوونکی ښاغلی ژواک دی چه د مضامینو تنوع او د نثر ښېګڼې یې په نظر کښې نیولې دي، مګر نظر یې محدود نه دی او له خیبر نه هغه خوا پښتو نثرونه یې هم لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کښې د سبك او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په لفظي او معنوي لحاظ څو ډوله نثرونه پکښې موندلی شوو.

زه دا نه وایم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د یوه انتخاب له بل نه اومرو څه قدر توپیر لري، مګر دا ویلی شم چه هر څوك پکښې د خوښولو وړ، یو څه پیدا کولی شي او دغه راز منثور اثار د پښتو لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو خپلې کتابونه چاپ کړي دي چې د يوه ليکونکي غوره او ښه مضامين پکښې درج دي، مګر دا کتاب د ډيرو ليکوالو د نثر نمونې تاسې ته ښيي او راز راز افکار، چې د يوه ذهن او دماغ محصول نه دي،پکښې موندلی شئ.

له مونږ سره دا فکر شته چې په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نثر ته زياته توجه په کار ده اود پښتو ادب دغه برخه زياته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو ليکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو ليکوالو د پاره به يو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنګ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چې د ځينو استاذانو د نثر نمونې چې د ژبې د اصلي سبك او اسلوب په لحاظ ادبي قيمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چې نوي ليکوال په شعوري او غير شعوري ډول ترينه استفاده وکړي او دغه راز اثار سربيره د ليکلو په طرز او طريقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په اذهانو کښې ښه څه پيدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندې کوو او هيله لرو چې مفيد او ګټور به ثابت شي. انشاء الله تعالی.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سريزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

منتخب شعرونه

دا اشعار د بیتونو د شمېرپه لحاظ کم دي، مګر د کیف په لحاظ ډیر زیات قیمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډیره غوره برخه ورته ویلی شوو.

د یوه شاعر لویوالی، په ډیرو یا لږو اشعارو پوري نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شیانو په څېر تول او تله لري، چې د تورو زیاتوالی او لږوالی پرې سنجول کیږي، مګر بیا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه ګوري، کیف ته یې ګوري.

یعني ښه شاعر، لوړ شاعر، ستر شاعر هغه چاته وایي چې اشعار یې د معنی او ادبي ښېګڼو له خوا لوړ وي او د فن او هنر په لحاظ هسک مقام ولري.

خیام د شعر په نړۍ کښې یو څو رباعۍ لري چې په ډېرو لږو کوچنیو پانو کښې یې خای موندلی، مګر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کښې ډېرلوی قدر او قیمت لري.

د ښاغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوړي قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه د اشعارو پـېرل او پلـورل رواج وای او د شعر پـه ورکـړه راکـړه د يـوه شعر د بل کېدلی. ما بـه خپـل ځو شعرونه د ده پـه يـوه شعر ورکړی وو او ډېر به خوښ وم چـه د ده خپـلې اشعار زمـا وای.

مـګر زه اوس هـم، د دې لاملـه چـه خان ده تـه ډېر نـزدې ګڼم، د ده پـه اشعارو ويـاړم او خپـل يـې ګڼم. همدغـه وجـه ده چـه لـه يـوې خـوا تـه مې د اشعارو خوند او ښکـلا پـه سـتاينه مجبـوروي او لـه بلې خـوا راتـه دغـه سـتاينه لکـه د خان سـتاينه ښکـاري او مخـه مـې نيسـي. کـه دغـسې نه وای ما بـه پـه دغـو اشـعارو، پـه ډېرو پـاتو کـېږي، ډېره لويـه مقدمه ليکلې وه او لـه نيـا تـه بـه نمسـې غـټه وه.

پـه هر حـال دا اشـعار پخپلـه خپـل خان ښيـي او زمـا سـتايلو تـه څه ضـرورت نـه لـري. زه همدومـره وايـم، چـه پښتـو ټولنـه، د دې اثـر پـه چاپولـو او خپرولـو، د ذوق او سـليقې خـاوندانو تـه د پښتـو د لـوړ ادب يـوه ښه او غـوره نمونـه وړانـدې کـوي.

کاشـکې دښاغلـي مجـروح صـاحب، نـور اشـعار هـم لاس تـه راغلـي وای او غـوږې لاغـوږ وای![1]

[1] د ذکر شوي کتاب سرليک. کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۷ حمل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه بڼری

د بناغلي پرهېز " د زړه بڼری" چې د ده د اشعارو مجموعه ده، ما ټول ونشو کتلی، مګر ډېر ښه ښه شعرونه مې پکښې ولوستل چې په ربښتیا ئې شعري کیف درلود او شعري محاسن پکښې وو.

د پرهیز په شعر کښې سربیره په سلاست اوروانی هغه شی هم موجود دی، چې شعر ورته ډیر ضرورت لري، چې هغه احساسات او عواطف دي. څنګه چې بناغلی پرهیز یو سپېځلی او پاك زړی پښتون دی چې د حق او حقیقت په مقابل کښې نورو شیانو ته څه ډیره اعتنا نه لري او هر کله جرئت او صراحت نه کار اخلي، شعر ئې هم د همدغې جذبې له تاثیر لاندې هغه جذابیت پیدا کړی دی چې په زړونو ډیر اثر لري.

د وطن مینه، د ملیت احساس، انساني عواطف او د یوه دردمند زړه اغېزې پدې اشعارو کښې ډیر ښه ځای لري او د زړونو خاوندان ورته په ډیر ښه نظر ګوري، زه دا کتاب د چاپولو وړ ګڼم او ډیر ښه ادبي اثر ئې بولم.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب په سرکې نظریه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلیمه داره روپئ

دا یوه خوږه ډرامه ده چه ښاغلي عبدالرحمان پژواك د پښتو تولنې افتخاري غړي، تقریبا شل کاله پخوا لیکلې ده. په دې ډرامه کښې پښتنې احساسات، د وطن مینه، افغاني شجاعت، دیني جذبه ډیر ښه تمثل شوی دی چه د افغان ملت د نرو او ښځو مېړانه او نارینتوب تر په ښه ډول څرګندیږي.

په کلیمه داره روپئ کښې مادي او معنوي دواړه قیمتونه موجود دي او د دین او دنیا د وصال ډیره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کلیمه داره روپئ د ښکلو پیغلو له اوربل سره ډیر ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پټه ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قیصې سره ډیر ښه ترون لري او لیکونکی د خپلې کیسې اساسي ټکی ګڼلی دی...[1]

[1] د ذکر شوې کتاب سریزه. پښتو ټولنه، ۱۳۳۷ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو تاريخ

دوهم ټوک

دا د پښتو د ادبياتو د تاريخ دوهم ټوک دی چه په ۱۳۲۴ هـ ش کال کښې پياوړي مولف عبدالحي "حبيبي" په لومړي ټوک پسې ليکلی او په ۱۳۲۹ هـ ش کښې د کابل مجلې په ګڼو کښې پرله پسې خپور شوی دی.

د پښتو ټولنې د ادبياتو د څانګې بناغلی مدير محمد حسن سايی له کابل مجلو نه راغونډ کړ او اوس د کتاب په صورت بناغلو لوستونکو ته د استفادې د پاره وړاندې کيږي.

د دې کتاب لومړی ټوک په ۱۳۲۰ کښې د ادبياتو د پوهنځي له خوا د درسي کتاب په حيث چاپ او په درس کښې شامل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښائي چې د دې ټوک په خپرېدو هغه درسي سلسله پراختيا وموميي او د ادب محصلينو ته هم ډېر ګټور ثابت شي.

دا ټوک د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پورې د پښتو ادب رنګ او ډول ښيي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا کښې ليکل شوی دی.

د تاريخي څېړنو او پلټنو په لحاظ دا کتاب ډېر مهم دی او په ډېرو مهمو ټکو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چې مولف پکښې د ښه حق خاوند او حقدار ګڼلی شو، مګر تاريخي څېړنې ئې پر ادبي څېړنو درنې او مهمې دي.

په اوسني وخت کښې چې د ماخذونو او مدارکو نيمګړتيا ته ګورو او دغه حال په نظر کښې نيسو، بايد ووايو چې د مولف څېړونکي طبيعت او د ډېرې مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليکلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق ورکړی او د پښتو په علمي او ادبي پالنه کښې ئې د ډېرې ښې برخې خاوند کړی دی.[1]

[1] پر ذکر شوي کتاب سريزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ځینو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولنې د خپل تاسیس له وخته تراوسه ډیر کتابونه چاپ کړیدي چه د ضرورت او اهمیت په لحاظ خینې ښه او خینې ډېرښه دي.

دا کتاب له هماغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولنې له مرام سره تینګ او نږدې تعلق لري او د کیفیت په لحاظ ورته ډیرښه ویلی شوو

په دې کتاب کښې د افغانستان د اریانې ژبو (پښتو، فارسي، شغني، سنګلیچي، واخي، اشکاشمي، منجي) ډیر لغتونه راغونډ شویدي چه لوستونکی د دې هېواد له څو ژبو سره اشنا کوي او سربیره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو ټیلې او ریښې پلټي او په ژبنیو خبرنو بوخت دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملګرو ته په ډیر ښه او درانه نظر ګورو چه دغه ښه او مهم اثر ئې موږ ته پریښې دی. د دې کتاب په بشپړتیا او تکمیل کښې د پښتو ټولنې د لغاتو دخانګې او ځینو نورو غړو څه موده زیار ویوست چه د پښتو ژبې لغات ئې ورسره زیات کړه او د دغې اضافې په وجه د کتاب قیمت او اهمیت نور هم زیات شو.

څنګه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې لیکلي دي د پامیري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځینې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په لیکلو کښې په کار شوي دي او د دغو توروو وجود دابښي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نږدې دي او غږونه ئې یو بل ته ورته دي، ډیر ښه وشوه چه د پښتو ټولنې له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زیات کړی شوه او د ژبو د مقایسې او پرتلې د پاره زمینه ښه مساعده شوه.[1]

[1] د ډکټر شوي کتاب ـ سریزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۹ اهـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوشې

اوس په افغانستان او پښتونستان کښې د پښتو ژبې ځینې ډیر ښه شاعران پیدا شویدي چه د ډیر لوی او ستر حق خاوندان دي. که اوس د پښتو ادب ځینې برخې د دنیا په نورو ژوندیو ژبو ترجمه شي بیاور لرو چه ځینې پښتانه شاعران به جهاني شهرت پیدا کړي او پردي به هم ورته په درانه نظر وګوري.

په دغسې شاعرانو کښې یو تن عبدالغني خان غني د باچا خان مشر زوی دی چه پښتو ټولنه ئې د دیوان چاپول په پښتو ادب کښې ډیره ښه اضافه بولي او د شعر علاقه مندانو ته ئې ډیر ښه ادبي سوغات ګڼي.

د فخر افغان خان عبدالغفار خان په لوی کور کښې چه هم غني شته او هم ولي شته د دغسې شاعر پیدا کیدل څه عجیبه خبره نده.

کله کله د غني قصه هم واوره
دا هم ده وروره د لویې ونې څانګه

زه د پښتو په اوسنیو شاعرانو کښې څو تنه د ګوتو په شمار پیژنم چه هر یو د خپل ادبي سبك او د خپلو افکارو او خیالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بیلو بیلو لحاظونو یو له بل نه او بل له بل نه ښه دی، یعنې یو د غزل استاد دی. بل د ملي او وطنې احساس په راویښولو کښې د لویې برخې خاوند دی. د چا اجتماعي افکار او خیالات ډیر عالي دي او د چا رندانه سندري ډیري ښکلې او په زړه پورې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غني خان په اشعارو کښې چه څه شی زما ډیر خوښیږي هغه د فکر او خیال ازادي او د تقلید له تلقیناتو څخه سرکشي ده.

د ده رندانه مقام ته هر څوك نشي رسیدای او هغه څه چه دی ئې د خپل شاغلي لیونتوب له برکته ویلی شي د نورو خوله پري سوزي.

غني د شعر او شاعری په دنیا کښې په ربښتیا غني دی او ډیر څه ئې په برخه رسیدلي دي. د ده په اشعارو کښې، عشق او محبت، پښتو او پښتونولي، رندي او خیامي فلسفه، ټوکې او مسخري هر څه شته او له کارغانو او مارغانو سره ئې هم په شاعرانه ژبه ډیري د خوند خبري کړیدي.

د ده په مستانه لیونتوب کښې شاعرانه هوښیاري او بیداري پټه ده او په ملنډو کښې ئې ډیر د مقصد ټکی نغښتي دي څکه ورته لیونی فلسفي هم وایي.

ده له مچ او میږي، له چرګ او ملاچرګك، له اوښ او له نورو لویو وړو ځناورو سره ډیر څه ویلي او په دغسې پیرایو کښې سیاسي او انتقادي مطالب بیان کړیدي.

څه کسه خلق لیونی غني ته وایي
ډیر ښه پیژني خپل یار او د نور یار

دغه د مینې لیونی، د مینې په حقیقت ډیر ښه پوهیدلي او همدغه پوهه د شاعری ډیره لویه پانګه ده. دی د مینې او محبت په باب خپله عقیده داسې څرګندوي:

محبت د خدای صفت د زړه طاقت دی
هر طاقت د ده غلامانو
مینه حقیقت حسن سایه د حقیقت ده
حسن له زوال شته مینه نلري زوال

غني د ډیرو نوو خیالاتو خاوند دی او زاړه خیالونه هم په نوي جامه او نوي رنګ کښې ښیي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيي زور خيال نوې جامه کښې د غني دی دا صفت
خيال مې د سبا دی پيدا شوی پرونی يمه

دغه بې پروا او بې قيده شاعر که څه هم ډير ناويلی "مه ګويات" ويلی دی او خپل زړه ئې ښه يخ کړی، مګر بيا هم خپل خان مقيد ګڼي او د زړه خبرې يې زړه کښې ساتي.

غني وايي کله د زړه خبرې وکړم
پښتانه به مې په سر لرګي کړي مات

دغه د سر ډار که د ده په سر کښې نه وای، ښائي چه دغه ازاد خياله شاعر د فکرې ازادۍ حق نور هم ډير ښه په خا ی‌کړی وای او د جرئت او جسارت ډيرې لوړې ځوکې ته ختلی وای. د ده د اشعارو نمونه چه لومړی خل ما وليده او په لوستو ئې نه مړيدم هغه د ده دا بيتونه دي:

چه خازې شنې مې په قبر وي ولاړې
که غلام مړ يسم راځئ تو کړئ پرې لاړې
که پخپلو وينو نه يم لمبيدلی
په ما مه پليتوئ د جومات غاړې
چه قضې قطرې مې فوځ د انګريز نکړي
موږې ما پسې په کوم مخ به ته ژاړې
يا به دا بې ننګه ملک باغ عدن کړم
يا به کړم د پښتنو کوڅې ويجاړې

دا بيتونه څه د پاڅه شل کاله پخوا د پښتون مجلې په لومړي مخ چاپيدل او په هر چا به ئې ډيره اغيزه کوله.[1]

[1] د غني يلوشي پر کتاب لمړنۍ څېړنه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۹ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دريم توک

د پښتو ژبې ډير شاعران او پوهان د تيرې زمانې په تورتم کښې ورک دي چه اوس ئې چاته پته نشته او د اشعارو او اثارو نمونې يې نه مومو. د غسې کسانو پلټل او د ورکو اثارو پيداکول د پښتو ټولنې وظيفه ده دا کار پښتو ټولنې ډيسر پخوا شروع کړی او څو کاله پخوا ئې په دغه نامه دوه کتابونه ټومړی او دوهم ټوک چاپ کړه چه د پښتو ژبې ډيسر ښه ښه مشهور او غير مشهور نوم ورکي شاعران پکښې معرفي شوه.

د دغې سلسلې دريم ټوک دغه دی اوس د يوه مهم اثر په صورت خپرېږي چه د پښتو ټولنې د ادبياتو په څانګه کښې له ډيرې مودې نه دغه لټون شروع و او په دې وروستيو وختو کښې د طبع د پاره اماده کړی شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې توک کښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شويدي چه په ادبي لحاظ ډير قيمت لري اويو ښه خدمت ورته ويلی شوو. د دې توک په تکميل کښې ښاغلی عبدالشکور "رشاد" د پښتو ټولنې مرستيال د ادبياتو له څانګې سره ډيره ښه مرسته کړيده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي کړيدي چه ځينې پکښې د ديوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دې توک په ليدلو کتلو کښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د يادولو حق لري.

ښاغلي حسن "ساپي" د ادبياتو څانګې کفيل د کتاب په تدوين، مقابله او د ځينو شاعرانوپه پيداکولو او ليکلو کښې ډير زيار کښلی دی.

د دغسې کتابونو په چاپولو او خپرولو کښې دا فايده هم په نظر کښې ده چه ښاغلي لوستونکي به ئې په غور او دقت وګوري او کوم شاعران چه په دغو تذکرو کښې نه وي راغلي او دوی ته معلوم نه وي نو د هغوی په باب به کافي معلومات د کلام له نمونو سره پښتو ټولنې ته د يوې ادبي مرستې په حيث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وکړي.

پښتو ټولنه د دغه زيار او خدمت په مقابل کښې د دغسې کسانو معنا او مادتا قدر کوي او په ښه نظر ورته ګوري.[1]

[1] د ذکر شوې کتاب د لومړي چاپ سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دريم توك

په ۱۳۳۷ کښې د پښتانه شعراء دريم توک د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو، مګر پخوا تر دې چه دغه کتاب له دولتي مطبعې څخه راووزي او خپور شي په مطبعه کښې اور ولګيد او دا کتاب هم له ځينو نورو کتابو او مجلو سره وسوزيده.

يوازې دري څلور جلده ترينه په لاس راغلل او بس.

کله چه د دې کتاب د بيا چاپولو اراده پيدا شوه کتاب د دوهم نظر د پاره بناغلي او فاضل ليکوال عبدالشکور "رشاد" ته وسپارل شو چه ځينې نيمګړتياوې او اشتباه ګاني يې رفع کاندي.

دغه محترم ملګري دا کار په ښه شان وکړ او وروسته تر دې چه په کتاب ئې د تزئيد، تنقيص، اصلاح او تعديل په لحاظ يو ښه بدلون راووست کتاب بيا چاپ شو چه له پخوا نه د کم او کيف په لحاظ ډير ښه شو او د رشاد صاحب د زيار او کار يادونه پکښې د حق مننه ده.

په دې کتاب کښې سربيره پر دې چه د ځينو شاعرانو په پيژندګلوی کښې ډيره ښه اضافه راغلې ده او د اشعارو نادرې نمونې ئې راغونډې شويدي ځينې مهم اشتباهات رفع شويدي.

په دې طبع کښې د صفحو نومره هم د لومړي او دوهم جلد په تعقيب په مسلسل ډول راغلې ده او شاعران هم د تيرو جلدونو د شمېر په اعتبار مسلسله نومره لري چه په دغه دريم توک د ۳۳۹ تنو شاعرانو په پيژندګلوی ختميږي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د دوهم چاپ سريزه، پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راز

"راز" چه د بناغلي بختاني د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوښه شوه او ځيني اشعار ئې د ډيرې ستاينې وړ دي. د بختاني په شعر کښې ساده ګي. رواني او له ژوندانه سره نږدې ارتباط شته ځکه ئې ښه ګڼم او په ښه نظر ورته ګورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترګو ته خلې ورورې ستايم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مينه، د ملیت احساس، په خوار غريب باندې زړه سوی پکښې ډيره اغيزه لري. د دې اشعارو يو ښه ارخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنګ پرې غالب دی او اصلاحي جنبه ئې زورور ده. که بختانی د چا په عقيده له ګلونو سره بنکلي دسته د نمود او د نظر د خوشحالی د پاره نه وي جوړه کړی. نو د دردمنو زړونو د علاج د پاره خو ئې ګل قند جوړ کړيدی

د اشعارو معنوي ښايست په ظاهري ساده ثوب کښې پټ دی ځکه ئې ډير ظاهر بين خلق حقيقت ته نه ملتفت کيږي.

د بختاني اشعار ساده دي. مګر د ساده ګانو له فکر او فهم سره لوړ دي بختانی پخپله هم خپلو اشعارو غوندې دی چه ظاهری لباس او وضع ئې نظر راښکونکی نه معلوميږي. مګر چا چه د ده په باب سمه مطالعه کړيده د ده اخلاقي او ادبي شخصيت ته په ښه نظر ګوري او قدر ئې کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیالی غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه

هغه شخصیتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصایلو په وجه په خلکو کښې نیك شهرت او ښه اعتبار پیدا کوي، د هیرولو نه دي.

مونږ باید د دغسې رجالو په حالاتو خان خبر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړي دي؟ ملایان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځینو به له ده نه کتابونه هم زیات لوستي وو.

د ده په شیخانو او مریدانو کښې به هم ځینې زاهد او عابد کسان وو چه حتی له ده نه به نې هم زیات نفلونه کول مګر شاوخوا خلك په ده راټولیدل او د ده وعظ و تبلیغ. د ده خبرې او نصیحتونه له نورو نه زیات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانیت تاثیر ورځ په ورځ په خلکو باندې کمیږي او هغه اثر چه د هډې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس نې کوم پیر او فقیر نه لري.

اوسنی تعلیم او د دې عصر ذهنیت له پخوا نه ډیر فرق کړی دی. مګر له دې خبرې سره دا هم منم چه د هډې صاحب په وخت کښې هم ځینې نوی لوی ملایان وو چه علمي مطالعه به نې له ده نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاته وه بلکه زهد و عبادت به ئې هم له ده نه زیات و، مګر د ده پیرو ي ئې کوله او د ده په طریقه کښې داخل وو.

د دغه معنوي نفوذ او رسوخ علت او سبب تشخیصول ډیره مهمه خبره ده، چه باید د تحقیق خاوندان او سوانح نګاران ئې درک کړي او خلکو ته ئې وښیي.

پخوا وختونه پریږدئ، دغه زمونږ زماني ته نژدې وختونو کښې دلته ډیر علمي او روحاني شخصیتونه پیدا شوي او خاوري شوي دي چه د خلکو په افکارو او عقایدو ئې تسلط درلود او ډیر خلک ئې په خان پسې روان کړي وو.

که څوک دا فکر کوي چه دغو کسانو محض په ظاهري وضع یعنې جای نماز او تسبو او په نفلونو دریدو خلك په خان راټول کړي وو دا فکر ډیر سطحي او سرسري فکر دی ځکه چه ډیر خلك ډېره موده په محض ظاهري نمایش نه غولیږي.

که چا دا تصور کړی وي چه یوازې د خولې فصاحت او بلاغت او په وعظ و تبلیغ کښې مهارت ډیر موثر دی دا قضاوت هم کاملا صحیح نه دی.

همدغه اوس به زه تاسو ته یو بې عمله ملا او مولانا دروښیم چه په خوله به ډیرې ښې خبرې او په منبر به ډیرې ښې مسئلې کولې شي مګر د هغه بل شار وار او بې الایشه ملا د خبرو تاثیر به د ده په خبرو کښې نه وي.

همدارنګه خلك یوازې په تش زهد او عبادت دومره ډیر نه غوندیږي لکه چه د چا په اخلاقي او عالي صفاتو راغوندیږي.

چکنور ملا صاحب په باب زه څه خاص معلومات نه لرم چه د ده د شهرت او اعتبار، د روحاني نفوذ او رسوخ هغه اصلي تکي تشخیص کړم مګر دا راته معلومه ده چه دغه د خیر او برکت خاوند په ازادو سرحدونو کښې، په ننګرهار او کابل کښې ډیر ارادتمندان لرل او ډیر وران ویجاړ کارونه په ده سمیدل، ډیرې بدئ او دښمنئ ده اوارولې شوې، ډیر خلك ئې د غزا لپاره له خان سره روانولې شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيرو خلکو لونې او خويندې نې بې ولوره په ډير لږ مهر خپلو ميړونو ته ودولی شوې، خکه چه هيڅوک نې مخې ته نه دريدل او هر چا ورته د عقيدې له مخې ارادت درلود.

هغه کار چه ده د ازاد سرحد په مومندو او شينوارو کولی شو اوس نې يو رياست قبايل په ډيرو پيسو نشي کولی، هغه غزا چه ده په تش لاس د خلکو د جذباتو په راويښولو کوله، يوه عصري فرقه نې په توپونو او ماشيندارو نه شي کولی.

هغه لويې دښمنئ، جګړې او دعوې به چه ده په يو څو خبرو فيصله کولې، يوه ستره قضايي ټولنه نې هغسې نه شي حل کولی.

دا دومره کارونه چه يو سړی په يوه سر کوي، هغه سړی بې څه نه وي او د دغسې سړيو پيدا کول څه اسانه کار نه دی. مونږ بايد دخپلو عرفاني او روحاني رجالو څيړنه او پلټنه پوازې ددې لپاره ونه کړو چه دوی به د شپې څو رکعته نفل کول او څومره اوراد او وظايف نې لرل، بلکه د دوی هغه اجتماعي خدمتونه چه د خلکو د تربيت او پوهولو په لاره کښې نې کړي دي څرګند کړو او د دوی د فوق العادګئ سر اوراز ولټوو او دا خانته معلومه کړو چه زمونږ د خلکو روحيات څنګه دي؟ څنګه خلک په دوی باندې تسلط او نفوذ پيدا کولی شي او د تبليغ له لارې څنګه خلک څه راز خدمت کولی شي؟ زه د بشاغلي سيال صاحب دغه پلټنه او د چکنور په ملا صاحب باندې څه ليکل د قدر وړ کار ګڼم او نمانځنه نې کوم. سيالان بايد همدغسې وکړي، سيالي په همدغسې کارونو کښې بنه ده.[1]

د جدي ۲۹مه. ۱۳۴۵

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ، د کتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ څخه، ۱/۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر ښو خلی لیدلی دا به بیشکه ومنې چه د خلقت لورینه پر ده باندې ډیره زیاته وه او بل کور سړی و.

د ده وجود داسې نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارك الله احسن الخالقین) ویلې.

هغه وجاهت چه په ډیرو ګنو خلکو کښې د هر چا نظر خانته جلبوي د ده ممتازه برخه وه.

زه نادیده سړی نه یم مګر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده ساری نه دی لیدلی.

دی د معیشت په لحاظ ازاد مشربه، قلندر صفته سړی و چه هر څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینګیده او د سبا ورځې غم به ورسره نه و.

قرار درکف ازادګان نګیرد مال ـ په ده باندې ډیر ښه صدق کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده پخلی به اکثر د کور نه دباندې و او د میلې ښه به نې درلوده. مګر کله کله به سره سماوه او هیڅ به نه و

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سیند په هسکه غاړه و، چه بهمونه او دیوالونه نې د خټو وو مګر چته محقر نه معلومیده او د سر معنبر خلك به هم ور روان و

زینة المکان بالمکین. د همدغه ځای وصف الحال و ځکه چه د دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په امانې دوره کښې د کابل له منورینو سره اشنا او په دولتي چارو کښې شامل و.

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له مینځه لاړ او پخوانی ننګرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنیو جګړو صحنه شوه، سیدغلام حیدر د اولس ځینې مشران په یوه عهد او پیمان متفق کړه چه د یوې مقاولې په امضاء کولو په ۱۳۰۸هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر هنسوبین د ځان په پټولو او د خپل پله په ورکولو مجبور و، دغه کار خرق العاده کار و.

که څوك کله د افغانستان سیاسي تاریخ لیکي او د مشروطیت او جمهوریت مستقیمي او غیر مستقیمي مبارزې یادوي باور لرم، چه سید غلام حیدر به هیڅکله هیر نکړي او دغه د کالو سیاسي بندي او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق خاوند وګڼي [1]

د سنبلې ۱۸ _ ۱۳۵۲

[1] د اسناد الفت د خپل لیک فوتوکاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اژدهای خودی

د تورو تیارو په څمڅو او غارونو کښې لاس تپول او تپرېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول. هیڅ نه لیدل او له نا اشنا غیر مریي محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول. هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي ئې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (یخرجونهم من الظلمات الی النور).

نوي عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل، داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ظواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرارو او خفایاو تل ته ښکته کېږي چه هلته بینا او ړندې سترګې یو حکم لري. بلکه لیدونکې سترګې د تورتم احساس لا ډېر کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس څخه. په انساني شعور کښې منعکس کیږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات یې نه شي افاده کولی او د تعبیر له حدودو څخه لیرې وي، خکه ئې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمز وایما کېږي. یعنې شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چه د ابهام تفسیر په ایهام ورته ویلی شوو. مجاز او حقیقت په همدغسې خیونو کښې خپل خان یو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور یو کوي. د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم نه تنوتل ډېر مشکل سفر دی او د "سراعظم" کشف د هر چا کار نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بناغلي سيد بهاءالدين دغه ابتكاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډيره ښه سفرنامه ده زه نه شم ويلی چه زه به څنګه او څومره پرې پوه شوی يم. مګر دا په يقين ويلی شم چه په خوند يې پوهيدلی يم.

په دې اثر کښې نفسياتي ښامار له افسانوي ښامار او سياسي ښامار سره تلميحي ارتباط لري چه ضمني مطالب يې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوک غواړي پسه خان او جهان کښې د اژدها د مرګ پسه راز او رمز پوه شي او د سيمه پوش قهرمان پسه ضد د سبزپوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې پسه غور او دقت مطالعه کړي.

ښايي چه پسه دغه وسيله، لکه د نيمې شپې لاروی "رهګذر نيمه شب" د لاشعورئ د مغاري تل ته پريوزي او بيا له خان سره د عشق ډير مهم پيغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلك ورته ليونی ووايي. داسې ليونی چه د سراعظم د ښکارولو جرءت او شهامت ورسره وي او په ډاګه ووايي:

ستاسو قهرمان بادار اژدها دی چه په ټول جهان نه مړيږي او په دريابونو ځې تنده نه ماتيږي. که غواړئ دغه ښامار مړ کړئ نو اول پسه خپل خان کښې د ښامار وژلو هڅه وکړئ او هغه اشوب طلبه ازادګان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنځيرونو تړلي پراته دي خوشې کړئ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کيږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کيږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصيت ابن عمران ماتوي.[1]

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ د هغه په سر کښې. انجمن تاريخ و ادب افغانستان اکادمی، کابل. ۱۳۵۲ د ش. ۱۸، ۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت یا رهبر سعادت

بنی ادم علاوه ازینکه مثل سایر حیوانات. بواسطهٔ حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به اریکهٔ برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده اتش را سوزان و اب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحهٔ دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت ان کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوایف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقهٔ شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حبوبات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانهٔ گلولهٔ اتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه و میدان تهلکه هر روز از دست مشاطهٔ حرص و هوس بسهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبو اشیا و هو شرلکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فسده و میل مفرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گردانند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جملهٔ ایهٔ مبارکه "ولا تمدن عینیک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرفته خواهشات و مشتهیات خود را که منجربه ضرر مادی و معنوی بحد برادر همنوع اوست جلوگیری نموده. بدون اجازه شریعت غرا گاهی میل و اراده اش را پیروی نمیکنند. بل هر وقت مصلحت عمومی و منافع اجتماعی را در نظر داشته سعادت و رفاه خویش را مربوط و متعلق بر فاهیت عامه میداند. پس همین شریعت است که ارتباط بشری و انتظام نوع انسانی را محافظه و نگرانی کرده روح اتفاق و اتحاد را در نفوس عداوت شعاران دمیده. عداوت را به اخوت. نفاق را به وفاق. شقاوت را به سعادت مبدل میسازد. و در مقابل شمشیر خود خواهی و خودپسندی. روابط دوستی و پیوستگی را قطع میکند. سپرداری مینماید.

شریعت است که از یک طرف انسانرا به سعی و عمل مکلف گردانیده. به مودای "و ان لیس للانسان الا ماسعی" تنبلان و بیکاران را از جمیع فضایل معنوی و منافع مادی و لوازم حیاتی محروم نشانداده و از دیگر طرف قرار فرموده: "ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها" فعل و عمل را به خوب و بد تقسیم نموده از بدی ممانعت و بخوبی اقدامش را بسرعت خواهانست.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشد احتیاج خودرا باین قانون متین اسمانی دیده. طوعا و رغبتا این کافل سعادت بشری و منتظم جمعیت انسانی و رهبر راه ترقی را بحکمرانی و حاکمیت خود قبول نمودند و حسب امر او در امور معاشی و معادی کوشیده قوای خود را کاملا در مواقعیکه شرعا محمود و مستحسن بوده صرف مینمایند. فرس شهوات را در میدان مشروعات و مباحات تا حدی که برای جولان او مقرر شده سردادە بعد از ان که مزرع حقوق دیگر ها پامال میشود لگام اراده اش را گردانیده مراجعت مینمایند. پس استعمال این قوه را که از

(c) ketabton.com: The Digital Library

افراط و تفریط خارج و بحد اعتدال تقرر گیرد عفت و یکی از محامد شرعی گفته میشود.

هکذا قوهء غضبی را در جلب حقوق و دفع اضرار خرج کرده و در مواضعیکه متعدی محسوب میشوند، اب سرد حلم و تحمل را نوشیده نایرهء غضب را منطفی و خاموش میسازند. تا صفت مستحسن شجاعت را برناصیه خود مرتسم گردانند.

قوهء فکری را نیز نه عاطل گزاشته که جاهل بمانند و نه در چیزی صرف کرده که علم ان بذات اقدس الهی مختص است. تا موجب ضلال و گمراهی گردد، بل در جستجوی اسباب برتری خویش و بهبود جامعه از وی کار گرفته و در علومیکه باعث منافع دینی و دنیوی بوده از وی استفاده مینمایند. تا فضیلت علم و حکمت را در سوانح عمری خود درج نمایند.

شریعت در هر امر کمال تحقیق را نشانداده، از افراط و تفریط ممانعت و طرف اعتدال را ارشاد و هدایت فرموده پس این شریعت حقه که در ترقی و ترفیع نوع انسانی از مثل و نظیر عالی تر و شمار جمیع محاسن او یکایک از وسع قلم ناتوان و فکر خام من بلند تر است. کسیکه قدری بنظر غور و تحقیق سوی او نگریسته سر اطاعت و انقیاد را به استان عالی او نهاده و خواهد گفت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون بـــه فتوی بریزی رواست[1]

[1] الفلاح، جمعیت العلمای افغانستان، وزارت عدلیه، کابل، شمارهء هفتم، سال هفتم، دوم رجب ۱۳۵۵، ۲۷ سنبله ۱۳۱۵، ص ۵۵-۵۹. با امتنان از جناب قاری مولوی محمد یاسین از قلعهء میران قاسم یکه
این مقاله با انکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در ادارهء جریدهء انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع، منطق، استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسندهء ان میباشد (مدون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکر:

پروسږ کال د عقرب پنځلسمه شپه وه چې په روداتو کښې مېلمانه وو، او ساز غږېده. یو ساعت وروسته دښاغلي پاچا گل نیازي دا غزل شروع شو:

عالم مې مجنون بولي څوك مې خوا ته نه پریږدي

د دې خواږه غزل دې بیت:

صیاد په بې رحمۍ کړه رانه دواړه وزر غوڅ
ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پریږدي

په ما زښت ډیر اثر وکړ. ځکه چې زه د اتحاد مشرقي د عقرب د پنځمې په ۳۱ مه ګڼه کښې د "دیني تبلیغ" په شعر کښې دې بیتونو:

مال کښې د میراث د خویندو برخې چا لیدلي دي؟
میل د خور و لور ته په واده کښې چا کتلي دي؟
مونږ ته چا د کونډو په باب کله څه ویلي دي؟
دا رنګ مسئلې مونږ ډېرې لږې اوریدلي دي
ډیر چې په وعظونو کښې یادیږي سخاوت دی
یا په ډیر اخلاص د کوم صاحب مخ کښې خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بنخو بد احوال او مظلوميت ته ملتفت کړی وم. زه پوه شوم چې د نيازي دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پريږدي

د يوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نيازي دغه غزل د ننګرهار په حجرو کښې ډيره موده په کراتو مراتو لوستل شوی و. مګر څوك ورته نه ملتفت کيدل او په دغه شپه يې د اخبار يو ليکونکی له حده زيات خپل تاثير لاندې راوست او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه ګڼه کښې نشر شو. دا شماره چه راووتله په ډيرو کسانو يې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن غوټې په نامه يو بل خوږ غزل اداري ته د نشر د پاره راورسيد چه هغه دا دی

بادونه د خزان غوټې خندا ته نه پريږدي
ظالم صياد بلبله د ګل خوا ته نه پريږدي
اختيار مې د خان نشته دی د جبر په مذهب يم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پريږدي
هېڅ نه شمه ويلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لاليه! څوك مې تاته نه پريږدي
پر چا وکړم عرضونه چې ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وينا ته نه پريږدي
وهل که ټکول وي چاته هېڅ نه شم ويلی
"ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پريږدي"
د جهل په تياره کښې به اوسېږمه تر کله؟
ما څوك د علم و فن پوهې رڼا ته نه پريږدي
له مانه تربيت د پوه اولاد غوښتل خطا دی
تعليم ته مې چه څوك د مکتب خوا ته نه پريږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شعر چه د اتحاد مشرقي په ۳۹ مه ګڼه کښې نشر شو. ډیر اشخاص یې منحسس کړه او ډیر ښه استقبال یې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بیا نشر شو او په تعقیب کښې یې د میرمن لیلی په نامه یو ډیر موثر مکتوب له یوه شعره سره راورسید چه د اتحادمشرقي په ۴۵ مه ګڼه کښې نشر شو او له مېرمن غوتئ سره یې پوره هماهنګي ښکاره کړې وه څو ورځې وروسته بیا د دغه شعر اقتفا د مېرمن بي بي جانې له خوا وشوه (چه د دغې مېرمنې ډیر شعرونه د کابل په مجله کښې د مېرمن حمیدې په نامه. چه بي بي جان یې لقب دی، نشر شوه) د مېرمن بي بي جانې له درد و سوزه ډك شعر. هم د اتحادمشرقي په ۵۰ مه ګڼه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بیا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د مېرمنو شکوې او ګلې نشرېدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د مېرمن الف جانې یو پوخ او قوي معنی دار شعر ولیدل شو چه د ښځو په احوال یې د احساس او شعور خاوندان ژړول او د نارینه و سلوك یې له دوی سره ډیر ظالمانه او بیرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډیرې بدبختئ تصویر شوې وې او ډیر زیات شکایتونه پکښې وو. دا شعر پروسږ کال د اتحادمشرقي په ۴۱ مه ګڼه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سږ کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه. د ښځو په باب کښې یوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډیر لیکونکي یې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرایدو کښې تعقیب کړه چه باید ښاغلی صافي ته د ده د مقالې په دغومره اثر تبریك وویلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل په ادبي مجله کښې هم سرکال په ډېره اعتناد ښځو موضوع د اقتراح په ډول نشر شوه او د پښتو له مهمو لیکونکو څخه خواهش وشو چه په دې باب کښې څه ولیکي. نو د کابل مجلې دغې اقتراح چه ډېر اهمیت یې درلود او پښتانه لیکوال طبعاً له پښتو ټولنې او د کابل مجلې سره مخصوصه علاقه لري د وطن په لیډې او نژدې ځایو، لکه کابل، قندهار او مشرقي کښې لیکوال راجلب کړه او ګټوري مقالې پکښې ولیکل شوې.

دا موهنسدع چه څو تنو په اتفاق تعقیب کړه او د مملکت لیکونکو پکښې تبلیغي کوښښ وکړ په محیط کښې یې هم تاثیرات ولیدل شوه او په محافلو کښې یې ذکرونه وشوو.

د ښځو د نکاح په باب کښې چه باید له شرعي اصولو سره په موافق ډول وي او له بدو رواجونو نه پکښې کار وانه خستل شي، د جلال آباد د مرافعې قاضي مولوی محمد شریف خان، چه یو منور او حقاني عالم دی، هم وخت په وخت ښه ښه تبلیغونه، په مختلفو ځایونو کښې کړي دي او خپله غاړه یې خلاصه کړې ده. یوه ورځ د لغمان په چهارباغ کښې، دوی په دې باب کښې، ډېر ښه امر معروف وکړ او حاضرین یې دې خوا ته ملتفت کړه. په دغه ورځ ده ته چا د یو ملک د لور د واده قصه کړې وه چه د شریني خورئ په مجلس کښې یې علاوه په نقلونو دوه درې زره روپئ هم په خلقو ویشلې وې او یو نوی بد رواج یې هم زیات کړ. دا حکایت یې د منبر په سر بیان کړ او په دیني او شرعي لحاظ یې هغه سړی ډېر ګرم او ملامت وبالله. د هغه نوم که څه هم وانه خستل شو، مګر خلقو ته یې قصه معلومه وه او ورته ملتفت شوه. ځکه هغه له خجالته سرنه شو جګولی او په خپل عمل پښیمان معلومیده.

دغه مجادله چه د ازدواج له بدو رسومو سره د څو تنو پوهانو له خوا وشوه، د لغمان په عمرزیو کښې دوه درې تنو خپلې لورګانې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي ډول بې د رواجونو له مراعاته ورکړې او عملي اثر يې په خپلو خلکو کښې ولیدل شو.

سرکال هم په اتحاد مشرقي کشې د جبري نکاح ګانو، د ولور او خوړې په نسبت متعددې مقالې نشر شوې او تراوسه پسې نشریږي چه په دې قسمت کښې زمونږ د محترم او بناغلي ملګري قیام الدین خان خادم مرسته او د بناغلي محمد طاهر خان، ګلشاه خان، میراجان خان او نورو مقالې د یادولو او تشکر حق لري.

دوهم فکر:

پروسږ کال چه د جلال آباد په باغ شاهي کښې مطبوعاتي کنفرانس د (اجتماعي حس) له عنوان لاندې، د جدي په میاشت کښې ایراد شو او مجلس خاتمه ومونده، وروسته تر هغه، څو تنو پوهانو چه د اجتماعي درد او وطني احساس خاوندان وو. د اجتماعي شعور او احساس په باب کښې بحث کاوه چه دا حس به څنګه په خلقو کښې پیدا شي او دا د چا کار دی؟ په دغه وخت کښې چه په اجتماعي حیات بحث کیده او خپلې بدبختۍ مو شمیرلې، یوه به ویلې زمونږ د بدبختیو اساسي او اصلي علت ناپوهي او بې علمي ده، بل به ویل په مونږ کښې د ملي او وطني درد خاوندان نشته. چا به ویل مونږ له انفرادیت او شخصي اغراضو نه، نه یو راوتلي او اجتماعي شعور او احساس مو نه دی پیدا کړی. په آخره کښې وویل شوه چه مونږ په اکثرو مجالسو کښې ډیر خلق وینو چه دغه راز اعتراضونه کوي او خپل تاثر ښکاره کوي، مګر د عمل خاوندان بیخې نشته او هیڅوک دا نه وایي چه زه د خپل مملکت او ملت په مقابل کښې څه مسئولیت لرم او څه باید وکړم؟ زمونږ مامورین هر یو وایي چه وظیفه شناس او صحیح اشخاص لږ دي. په مامورینو کښې دا حس نه دی پیدا شوی چه د وطن او مملکت د پاره صحیح کار وکړي او له خپلو نفسي یا شخصي اغراضو نه تیر شي. مګر هیڅوک دا نه وایي چه زه خو هم یو مامور

(c) ketabton.com: The Digital Library

یم، باید اول خپل ځان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کوښښ وکړم چه مسلکي ملګرې پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملګرې شم ځوك چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مینه ولرم او بنه یې ووایم، که څوك خیانت کوي او بنه نه چلیږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرءت نه کار واخلم.

دا خبرې په هغه وخت کښې، د دې لاملې چه اجتماعي درد ورسره و، بنې لګېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو څوك وي؟ او دا امید باید له څنګه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د ویښو زلمو کار دی او هغه څوك دا راز کارونه کولی شي چه له نوې دنیا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنیا کومې خوا ته روانه ده.؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنې هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري، د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړې وي، هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي، بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعې ګټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ د دلو په ۴۶ مه ګڼه کښې د ویښ زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د ښاغلي محمد طاهر خان صافي یو شعر نشر شو. چه لومړی بیت یې دا دی.

د جامعې د خیر د پاره ویښ زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنګ په څیر ځان سوزي عاشقان غواړو مونږ

وروسته تر دې په بله ګڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې یو شعر نشر شو چه دوه بیته یې دا دي:

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ ناري بیدار کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن او ملت درد يې چې راويښ کا
داسې ويښ زلميان به ملك ګل و ګلزار کړي

دا شعرونه نشر شوه او څو ورځې پس ته، په ۵۰ مه، ګڼه کښې د بناغلي خادم له قلمه، يوه لنډه معناداره او حذابه مقاله نشر شوه چه (ويښ زلميان) يې عنوان و او د حساسو او باشعوره زلميانو وظيفه يې څه نه څه ښودلې وه.

دا عادت دی چه افکار او خيالات هم سير او انتقال، نشو او ارتقا. تحول او تکامل لري. د علم او ادب په دنيا کښې شايد داسې فکر يا داسې خيال پيدا نه شي چه په ډيرو دماغونو کښې ګرځېدلی نه وي او سل رنګه تغير و تحول يې نه وي ليدلی او دغه شان د حساسو او ويښو زلمو فکر په اتحاد مشرقي کښې، کله په شعر او کله په نثر کښې د يو او بل له خوا څرګند شو او دا خبره ميدان ته راووتله چه بايد با درده او حساس زلميان خپلو وظايفو ته ملتفت شي او کوم انتظار چه دوی ته کيږي په دوی دا لازموي چه د مملکت په خدمت کښې پوره برخه واخلي.

سرکال په دې نژدې وختو کې، د (اصلاح) پر نومورې روزنامه کښې د بناغلي غلام حسن خان صافي له قلمه د (جوانان ما) له عنوان لاندې يوه مقاله نشر شوه چه ډير ليکونکی يې د دې موضوع اهميت ته ملتفت کړه او ډيرې مقالې يې په خان پسې نشر کړې او علاوه د اصلاح په روزنامه د (انيس) په خورې روزنامه او د (کابل) په مجله کښې د خوانانو په نسبت ډير څه وليکل شوه او متعددو مهمو نويسندګانو دا موضوع له حده زياته وځيرله او بناغلی خادم او بناغلی ربښتيا پکښې ډير څه ليکلي دي. له دې دومره ليکلو او عمومي التفات څخه دا رامعلومه شوه چه په دومره اقوالو او ويناګانوپسې اړومرو عمل هم وي او په دغه اندازه تلقين هېڅکله بې اثره نه وي. سړی بايد خوشبين وي چه زمونږ حساس او ويښ زلميان به که حداى کول، خپل وظايف په ډير ښه شان سرته ورسوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا مملکت به پاك خدای زمونږ د ګران او محبوب زلمي اعلیحضرت په قیادت او رهنمایی او امامت د حساسو او با دردو زلمیانو په کوششونو او فعالیت د عروج او ترقی لوړ معیار ته ورسوي، څکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوګانې چه دغومره عمومیت پیدا کړي، هیڅکله بې نتیجې نه وي او اومرو اثر او عمل پرې مرتبږي او سمدلاسه یې یو قابل امید او قابل اعتنا اثر د معارف د لوړ وزارت دغه د نزدې ورځو مهم اقدام دی چه د زلمیانو د ملي تربیې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح یوه بنه نتیجه بللی شوو.

څنګه چه د اوبو له څاڅکو نه، لوی لوی سیندونه پیدا کیږي، دغسې د افکارو او نظریاتو له اتفاق، تزئید او تعمیم څخه هم مهم کارونه پیدا کیږي او کسبدای شي چه له یوه زړي نه غټې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.[1]

---

[1] اتحاد مشرقي، جریده، ۲۹ م کال، ۳۶ مه ګڼه، د ۱۳۲۶ د غویې اتمه، د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله او ورپسې ګڼه، ۳۷ مه ګڼه، د غویې ۱۵ مه د دسمبر اتمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینې زلمی څوک دی؟

خوبونه یو راز نه دي او بیداري هم خانته اقسام لري.

له یوه خوبه سړی د چرګ په نارو، د ملا په آذان یا د لمر په ختو راویښیږي. مګر ځینې خوبونه اسرافیلي شپېلۍ غواړي. ډېر ځله زلزله وشي، زمکه وخوځیږي، کوتې وڼړیږي. مګر ځینې کسان هماغسې ویده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنیا څو ځلې ده.

په دنیا کښې عجیب و غریب خوبونه شته او ډیر رنګونه لري. ځینې کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وایي، ځینې نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له ځایه پاڅیږي او د یوه بل شان شعور په مرسته خي. اوبه څکي، بیرته راځي، په خپل ځای پریوزي، مګر ویده وي. نو مطلق کار کول یا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.

دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې کرحي او یا په اداره او کورونو کښې کارونه کوي، ټول وینې نه دي دوی له بېرسټنو او بسترو راپاڅیدلي وي. مګر وینې شوي به نه وي.

د غفلت له خوبه پاڅیدل بل شان وي د شعور او احساس وینوالی دغه نه دي او د فکر بیداري بل راز ده. انسان یو قسم خوب لري چه د طفولیت له وخته د رشد او بلوغ، یعنې زلمیتوب تر وخته وي او ډېر زلمیان لا په دغه وخت کښې هم نه ویښیږي. یو بل خوب دی چه هغه بې علمه او پوهې نه لیږي کیږي او ډېر کسان لا په خوب کښې ملایان شوي وي او ډېره موده وروسته وپوهیږي چه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویده وو. په حسنو کتابو کښې شسته چه عالم ښول ویده دی او پس له مرګه ویښیږي

مونږ باید ویښ ښوازي هغه چاته ونه وایو چه چوریږ یې په لاس کښې ده او له خانه مچان شړي. خکه چه دا کار ویده هم کوي او په خپله پوزه مچان نه پریږدي.

ویده ښوازي هماغه څوک نه دی چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه یې قلاروي. بلکه هغه اشخاص هم ویده بویه چه د مظلومانو او بیوزلو ژړا او فریادونه نه شي اوریدلی او نه متاثر کیږي. کوم خلق چه سترګې غړوي، مګر غیر له خانه او بې له خپل مفاده نور څه نه شي لیدلی. غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو نورې خبرې نه اوري، په ګوګل کښې یې زړه وي. مګر په زړه کښې یې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو که دوی ته مړه نه شوو ویلی او څوک یې فاتحه نه اخلي، په خوب کښې یې خو هیڅ شک او شبهه نشته.

مونږ ویښ هغه ته وایو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه پاڅولی وي. د قام غم او د وطن درد خکه وایو چه د غائب یا غوږ درد مو مطلب نه دی او دردشکم هم مراد نه دی.

وښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ ناري بیدار کړي

***

دغسې چه د وښ له ټکي نه مونږ یوه خاصه معنا اخلو. زلمی هم هر خوان ته نه وایو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد هم د خوان او زلمي فرق کړی دی چه زلمی، د ذوی العقولو. یعنې انسانانو د پاره استعمالیږي او خوان، او جوان، نورو حیواناتو ته هم ویل کیږي لکه. خوان اس. خوان غویی

مونږ علاوه په دغه خصوصیت. د زلمي په کلمه کښې اصطلاحا په نورو خصوصیاتو هم قایل یو او هر انسان ب هغه څوک چه په بریتو ټاس وهي زلمی نه بولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـه واړه يې غـولـوي په هغه دغه
که په بريتو لاس وهي هم صغيران دي

زلمـی دا نـه دی چـه د بلـوغ سـن تـه رسـيدلی وي او شـيطان يـې وغولـوي. بلکـه زلمـی هغـه دی چـه پـه نفـس و شـيطان، دواړو بـاندې غـالب وي او د هلکتـوب لـه خويونـو او خواهشـاتو تـبر شـوی وي.

مونږ لـه زلمـو نـه د نـوي نـهضت، نـوي تـهذيب او تمـدن اسـتقبال غـواړو او انتظـار لـرو چـه دوی د جديـد عصـر فضـايل، علـم او مدنيـت دلتـه راولـي او پـه ترويـج کښې يې کـوښښ وکـړي نـه دا چـه تـش پـه نـوي فيشـن، نـوي مـود پسـې وګرځي او يـوازې څه عصـري اداب يـا کلمـات يې زده کـړي وي، يـا د جديـد عصـر نـه غلـط تعليـم واخلـي او د حريـت او آزادئ ګومان په بـې قيـدئ او بـې مبـالاتئ وکـړي.

مونږ د زلميـانو پـه مغـزو کښې نـوي افکـار، تـازه نظريـات، د نـوو علومـو رڼا، د نـوي عصـر معـاني او د جديـد قـرن عشـق لـټوو. د جديـد قرن عشـق، يعنـي د وطـن مينـه او ملـي محبـت. مـګر تـش پـه خولـه نـه، بلکـه هغـه مينـه او محبـت چـه پـه کـار او عمـل کـښې ظـاهر پرې. دا عشـق هـم لـه يـو زلمـي نـه فرهـاد جوړولـی شـي او د دنيـ پـر متمدنـو اقوامـو کښې يې ډير غرونـه سـوري کـړي دي او د ايثـار و قربـانئ فـوق العـاده عقيـدوي قـوت يـې زلميـانو تـه ورکـړي دی.

زلمی بايد صحيح عقيده، صحيح فکر، صحيح عمل او مقدسه غايه ولري.

هـو! هغـه څوان چـه پـه يـوه لـوړه او صحيـح مبـدا عقيـده نـه لـري، ګومـه عـالي غايـه او لـوړه ارزو ورسـره نـه وي، د فکـر او عمـل صـاحب نـه وي، هغـه کـه پـه غـابنو هر څومـره څوان وي او لـه هـرې کورنـئ څخـه وي، مونږ ورتـه ويـنې زلمـی لاځه چـه زلمـی هـم نـه وايـو.

زلمـی هغـه دی چـه غـير لـه مـېز و چوکـئ، عيـش و عشـرت، زمکـو او پيسـو، اشـخاصو او رتبـو څخـه نـور څه هـم پيژنـي او معنـوي افتخـاراتو، حـق او حقيقـت، وطـن او ملـت، خـير او سـعادت سـره عشـق او مينه لـري.[1]

---

[1] ويښ زلميان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه وګورئ؟

دغه خپر پښتانه چه په زړو او شليدلو کاليو کښې ګورئ، که تاسې د دوی ژوند د سر په سترګه ووينئ که ستاسې زړونه له تورو کانړو نه کلک نه وي ورته به وژاړئ او ډير به خوابدي شئ. دوی اوس په غرونو او تورو څمڅو کښې اوسي او په داسې ځايو کښې ژوند کوي چه هلته د ليرانو او پرانګانو کورونه هم وي.

دوی له دغو همسکو غرونو څخه نه راښکته کيږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډير ويريږي او د غمرو له ليوانو او پرانګاسو دومره ډار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه ربښتيا وايم. هغومره چه دوی په ربړ ورځ او په بنارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډاريږي، په توره تياره شپه کښې د غرونو په تاڼو او خوړونو کښې له پيريانو او نيشکو او له زمريانو نه په ويره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې نوريالی او زړه ور پښتانه دومره بې زړه کړه؟ ولې مو له ځانه وترول؟ ولې دوی ځانته نه رانژدې کوو او د دوی د بڼې ورځې او ښه والي د پاره زيار نه کاږو.

تاسو ته به څرګنده وي چه دوی په ډيره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ ورونه دي، دوی زمونږ مټ او مرونډ دي. مونږ بايد دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسيزو. دوی په داسې توره کوټو کښې له خړو او غويو سره شپې تيروي چه هلته سل رازه خزندې ځای لري او د ځاړويو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او ورونه نه لري او د لوګي له لاسه پکښې يې ره هم شپه نشي تيرولی. دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغسو کوتو کښې له کوچنيتوب نه تر زړښته اوسي او مړينه او. ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړی ئې په خپلو زړو او خيرنو کالو کښې ښخيږي، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپيرو خاورو کښې رغړي. ښځې ئې درانه پيټي د غرو له جګو څوکو رابنکته کوي، د سړو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وږي او بربنډ دي. دوی په پوزکو او د وژغنو په ټغرو پريوزي. د اوښانو خلان په خان اچوي او خپل مړوند ئې سر ويړدي دي. د دوی په کورونو کښې دزړو ډيوې بلږي او رڼا ئې له تورو لوګو نه ډکه وي.

دوی جواري ترخه کوي او بيا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخوړل شي. د دوی نګولی هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نری وريجی په اخترونو کښې هم نه مومي او د نړئ په خوږو او خوندونو کښې هيڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېراد په ساتلو کښې خپلې وينې تويوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله ميرمنې له کورو نشو وتلای او د هيواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له خانه سره وژړوو.

که دا ژړا ربنتيا وي او له زړه څخه وي مونږ به يو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره يو شي. د هلمند زوړ به د اباسيند غوږ ته ورسيږي څه چه د ايلم غره ليدلې دي، هغه به سپين غره او د کوډک او سليمان غره ته يخپلو وړمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بيا لر او بر نه وي او تور او سپين ګوندونه به لکه د يوې سترګې کسي هرڅه په يو راز ګوري. اوبه په ډانګ نه سره بيليږي.[1]

---

[1] د پښتو مناظره. په کابل راډيو کښې. د پښتو ټولنې له خپرونو څخه. کابل ۱۳۲۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقايقو اظهار

په هر هېواد کښې، په هر ولس کښې، په هر عصر کښې بعضې اشخاص په کار دي، چې د حقايقو اظهار خپل فرض وبولي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقايق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زيات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په يوه محيط کښې نه وي، هلته داسې تياره او تورتم وي چې د حق او باطلو فرق نه شي کيدلای. خدمت او خيانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کښې يو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص بايد له سرو او سپينو سره وتلل شي، چې د زور و قوت يا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقيقت پسې دروي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرګه منزل مقصود ته رسيدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي، عدالت نشته. انصاف نشته، حقيقت نشته او انسانيت هم بل راز شی دی.

هر يو بايد په دې پوه شي چه حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پاللل لويه ګناه ده. دا ګناه په دنيا کښې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندوني بنيادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقيقت ظاهر نه شي او لکه مستوره ميرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندی نه شي پاته کيدلی او حقيقت مري. دا مرګ د ملت او ولس مرګ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسې وپيژنئ چه د حقايقو اظهار ته په نفرت او عناد ګوري او حق ويونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وايي چه دغه اشخاص چه د حق او حقيقت سندري وايي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنيت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وايي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له يوه او بل نه دا هم اورو چه د حقايقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محيط اقتضاءات په نظر کښې نيول واجب او لازم بولي او دا هم وايي، هغه حقايق چه ويل يې زيان او ضرر رسوي او نتايج يې بد دي، بايد ونه ويل شي. دوی ته اول دا وايو، راشئ تاسې بيغرضه او بې مطلبه، په يوه پاک نيت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقيقت د پاره حق وواياست او د جرءت نه کار واخلئ: بيا يې په دې خبره پوهوو چه د حق او حقيقت شان له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپيژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قيود ومني.

حقيقي امور بايد اعتباري امورو غوندې ونه بولو او په دې باور ولرو چه د حقايقو د پاره حدود معلومول او نه قيد و شرط لاندې يې راوستل له حقايقو سره مجادله او مبارزه ده. حق او حقيقت هر کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

'و هر چيرته. د هر چا له خولې د اوريدلو او منلو شی دی. د حقايقو پيروي، په هر کار کښې، په هر حال کښې، د هر چا د پاره په کار ده.

تر هغه وخته پورې چه يو قوم او ولس په حقيقي لاره روان نه شي او حقيقي اساسونه قبول نه کاندي، توره شپه به يې صباح نه شي او پيشرفت به يې په نصيب نه شي. يو مملکت هله سعادت، قوت او شهامت پيدا کولای شي چه حقايقو ته نژدې شي، په حقايقو پوه شي. په حقيقي اساساتو استناد او اتکا ولري.

حقيقت يو داسې شی نه دی چه سحر يو رنګ او مازيګر بل رنګ وي. د شپې يو شی نته او سبا بل شانته شي، په يو مجلس کښې مناسب اوپه بل کښې نامناسب وي، چه يو يې ووايي حقيقت وي او چه بل يې ووايي باطل شي.

هوا! حقايق د فيشني خلقو جامو غوندې نه وي چه سحر يو شان، غرمه بل شان، مازيګر بل شان او بيګا ته بل شان وي يا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

پوه سمه او مستقيمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا کښې د پلي او د سپاره د پاره سيخه ده او هر يو هماغه يوې نقطې ته رسوي.

که چېرې دا ومنو. چه د حقايقو تبليغ، کله مفيد او کله مضر دی، يو وخت يې پيروي فايده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضايلو لوی اساس ورانوو او حق او باطل مخلوط کوو. خدای دې نه کا.'

'ولس، جريده، لومړی کال، دوهمه ګڼه. د ۱۳۳۰ د سرطان ۴مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادیء گفتار

عنوان بالارا نوشتم ولی پیش از انکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشتهء افکار و تصوراترا برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از ان رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بسا اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهای او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکند و در بیانات او غرابتی موجود است.

من همه حرفهای اورا مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در ازادی و لاقیدی باماهمسری وبرابری کرده نمیتواند.

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در انجا دیموکراسی برخود میبالد، کسی جرءت انرا ندارد که در حضوربزرگان به تملق و چاپلوسی اغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید، ولی درینجا این جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و زیان هم از ان ندیده اند.

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقا ممنوعست. اما بعضی از امرین محترم چه ناگفتی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند، مگر پر گویان ما زیاد میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان اورده و رانده میتوانند و اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت بدنامیء شان از بام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار اورد و فرمود: اگر تنها درحق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسیء ما خللی وارد کرده نمیتوانند و این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.[1]

---

[1] ولس، جریده، سال اول، نمبره دوم، ۴ سرطان، ۱۳۳۰

این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخلف (ظ) یک نام مستعار استاد الفت است

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــاک کور

هغه ډیر پاك او پـاکیزه کـوردی.
د سود مـرداره ګټه هیڅکله هلتـه نـه ده ننوتلې.
حرام مـال او د رشـوت پیسـې پکـښې نشـته.
میړو او پسـونو هلتـه بچـي نـه دي کـړي.
خـرو او غویـو هغـه کـور نـه دی مـردار کـړی او د چرګانـو پـه ګنګیـو نه دی ناولی شـوی.
هغـه پـه خپـل کـور کـښې پیسـې نـه سـاتي، د لیـوه یـا ګیـدړ وبـرد وړسره نشـته، غـوا او خوسی نه لـري چـه تبـك ئـې ونیسـي یـا تاکـو ورتـه راشـي.
چرګان نشـته چـه ټوغکی ئـې یوسـي.
پـه هغـه کـور غـدی نـه لویـږي.
چیرتـه چـه د دنیـا خیـري او لـړپـه نـه وي مـردار خـواره نـه ورځي.
خـ ن او ملـك هلتـه نـه میلمـه کیـږي او تکلیفـي میلمانـه پیښـه نـه کـوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته مزدور دبادار په مخکښې نه دی ولاړ او خدمتګاره د میرمنې په لاس اوبه نه اچوي.

ته به وایې دی جومات یادوي، مګر زه د خدای کور له ستایلو بې نیازه ګڼم.

زما په نظر کښې یو بل کور دی، هغه کور چه پاک خدای هم ورته په مینه او محبت ګوري.

له هغه کور سره که هر څوك احسان او نیکي وکړي د خدای رضا او خوشحالي حاصلونوی شي.

دا کور د خان کور نه دی، د ارباب کور نه دی، د حاکم کور نه دی، د خوار او غریب کور نه دی چه هیڅ نلري او د خپل کار او زیار پاکې او حلالې ګټې ته منتظر دی.

هغه چه لاړې او سرکونه جوړوي او په شا باندې درانه پنډونه وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پیدا کوي.

هغه چه له غره نه غنمې راوړي او تیږې چلوي.

هغه چه هر چاته خوار او حقیر معلومیږي مګر خدای ورته په رحم او مهربانۍ ګوري.

هغه چه پخپله په جونګړو او کنډرو کښې اوسي مګر نورو ته قصرونه او مانۍ جوړوي.

د خانانو کلاګانې، د سرکار چونۍ، د حاکمانو کوټۍ، د بزرګانو زیارتونه، د خدای جوماتونه، دسیتانو بنګلې دوی سرته رسولي دي.

هغه چه ناسته او ملاسته ئې په پاکو خاورو باندې ده او لکه ګلونه یا لعلونه په خاورو او ایرو کښې اوسي.

هغه چه کټونو، توشکونو، بالښتونو، ټغرونو او قالینو د مادر وطن له اصلي غیږې نه، نه دي لرې کړي او د وطن له خاوروسره نږدې تماس او مستقیم تعلق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه خلق دي چه د عيش او نشست خاوندانو ته نې دا جهان
ګل و ګلزار کړ، مګر هغوی د دوی د پاره په دنیا کښې دوزخونه
جوړ کړل.

د دوی له لاسه ډیرو خلقو ډیر ډیر کارونه واخستل مګر دوی ته
ئې ډیر لږ څه ورکړه.

صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کیښودې او حرص نې
بډایانو ته ورکړ.

د دوی جامې ډیرې زړې او ډیرې شکیدلي دي مګر خپلنه پرده
نې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نږدې دي چه
بې پردې شي.

دوی وږي دي مګر چاته طمع او امید نلري، نور ماړه دي او له
دوی استفاده کوي.

د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، ګیدړان نه راځي
مګر ماسلان راځي او د حاکمانو امید ورته کیږي.

دوی یوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کله
کلك وتړي او څه ترینه غواړي.

په دغه حال کښې د دوی له لاسه هېڅ نه کیږي اوهېڅ نه شي
کولی مګر اه و فریاد کولی شي. دا فریادونه که هیڅوك وانه وري
پاك خدای نې اوري او په رحم او مهربانی ورته ګوري.

زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۸ مه ګڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لري او هرڅه کولی شي د هر چا امید تاته کیږي او هر څوك هر څه له تا غواړي، ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا باغونو کښې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهیږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کښې نه ځائیږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډئ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي. څینې وایي چه مال او دولت راکړه

یو وایي جنت مې په کاردی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوك د حورو شوقمند دی او د چا غلمانو ته زړه نشته.

مرتبې اوډوړې درجې له تا سره دي. کامیابي او موفقیت ستاپه توفیق حاصلیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين او دنيا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې. مرګ او ژوند ستا په اختيار کښې دی.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کيږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خيرونه، خوندونه او خوشحالی خلقو ته ته ورکوې.

زه پوهيږم چه تاسره هرڅه شته.

مګر هر څه نه غواړم.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو يو راز نه ده.

زما سوال او د بډايانو او مسکينانو سوال ډير فرق لري.

نه غواړم چه عزت مې ډير او رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه اوعمارتونه نورو ته ورکړه.

پټې او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړيږي.

په بانکونو کښې د سوداګرو پيسې زياتې کړه.

د بزرګئ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستاپه اطاعت او عبادت له خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کيږي.

زه له دې ټولو نه تير يم او نور څه نه غواړم.

زه هغه څه غواړم چه ستا رضا وربانديې حاصليږي.

او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وايم په جهان کښې پوهه او علم ډير کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خير مينه واچوه، ظالمانو ته هدايت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د حقيقت رڼا پيدا کړه.[1]

---

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، د ۱۳۳۳ د دلوی ۱۷ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو او پښتونولئ دنيا

کـه د سـر پـه سـترګو وګورو نـو قندهـار هـم لـه ننګرهـاره ډيـر لـرې دی. کـه د زړه سـترګې وغـړوو نـو پـښور او قندهـار هـم نـژدې معلوميـږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلتـه هـم د پښتنـو بابـا دی او هلتـه هـم، ځکـه وايـم چـه قندهـار او پـښور لـرې نـه دي، نـژدې دي او عزيزولئ ډيـر نـژدې کـړي دي. د پښتـو او پښتونولئ دنيـا بيلـه ده او د سياست دنيـا بيلـه ده

پـه سياسـي لحـاظ نـن د نړۍ او دوربابـا شـينواري د لـوړګي او خيبر لـه شـينوارو نـه دومره لـرې دی چـه لنـدن او کـراچی هـم دومـره لـرې نـه دي، مـګر پـه پښتنـي لحـاظ دغـه شـينواری او هغـه شـينواری يـو ټبـر او يـو کـهول دی چـه وينـه، رګونـه او هډونـه يـې سـره شـريک دي او ډيـره ټينګه عزيزولـي لـري.

پـه حقيقـي لحـاظ هـم د دوی هـم فاصلـه ډيـره لـږه ده او يـو بـل تـه ډيـر ژر رسـيږي. همدغـه شـان د ننګرهـار مومنـد، د غـره مومنـد او د پښور مومند هيڅ فـرق نلـري او لکـه سـکني ورونـه ډيـر نـژدې دي.

زه سياسـي سړی نـه يـم. زمـا خـبرې پـه سياست اړه نلـري، زمـا جـهان بيـل دی، مـا يـو ملـي سړی وګڼئ، زه يـوازې پښتـو او پښتنوالـه پيژنـم او پـه همدغـه اسـاس خـبرې کـوم. زه د هـرات او ميمنـې پښتـون د اباسين او اټک پښتـون تـه ډيـر نـژدې ګڼم او پنجـاب راتـه د ميـانوالي لـه پښتنـو نـه ډيـر لـرې معلوميـږي. د دې خـبرې سـند همدغـه دی چـه د رحمـان بابـا پـه ژبـه د پنجـاب خلـق نـه پوهيـږي او هغـوی ورتـه بابـا نـه وائـي مګر پښتانـه چـه هـر چيرتـه وي د ده پـه بابـاتوب فخـر کـوي او د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اشعارو نه ډير خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قيامته چليږي، مګر په سند او پنجاب کښې ئې څوك د کتاب پاڼه نه اروي. پښتون که د دنيا په يو سر او بل سر کښې وي دغه راز لري توب د دوی اصلي او حقيقي قرابت ته څه زيان نه رسوي. ځکه چه دوی پاك خدای د ازل په ورځ نژدې کړيدي او فطرت د دوی رابطه تينګه ساتي.

ورور له ورور او پلار له ځويه په دغسې لريوالي نه لري کېږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سيندونه او سياسي حدود مانع کېدی نشي.

ځنګه چه هېڅ قوت او طاقت عزيزان له عزيزانو نه شي پردی کولی دغه رازپردی له پردو سره عزيزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلې خبره ده. پردی که هرڅومره نژدې شي او د سړي کاله ته راشي بيا هم ئې ډير دي او د خپلو ځای نشي نيولی.

د ديورنډ خط د ننګيوارو او مومندو په سينه تير شو او پښتانه نې د پښتنو له کورډ ايسار کړه، مګر ورورې او عزيزګلوي قطع نشوه.

د خيبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره يوځای د برطانوي هند له حکومت لاندې راغله. مګر پښتانه او پنجابيان يو نشوه

ملي او قومي تعلقات پيدا کول د فطرت کار دی او د فطرت اړول د انسان کار نه دی. پردی حکومت او د نورو سياست دغه شان اقدامات کوي. مګر له خدای سره د چا زور برابر نه دی او د فطرت قانون څوك نشي اړولی. وګورئ! د هوا کوترې او چنچنې يوځای نه الوزي، د غرونو په حيواناتو کښې هم د جنس او نوع تميز شته يعنې يو جنس له بل سره ګډ نه ګرزي.

دهقانان غنم او اوربشې يوځای نه کري. د دنيا قومونه او ملتونه د ترك او ايران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بيل بيل حکومتونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دين او مذهب ته رجوع وکړئ، چه د محرم او نامحرم ترمنځ څومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کښې هم د ورور میراث ورور ته رسيږي او پردی ترينه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پدې خبره باندې غور وکړئ، چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو سره نې ګډول څنګه کار دی؟

ايا داسې قوت په دنيا کښې شته چه ملي احساس او ملي شعور محوه کړي يا د خپل پردي تميز له قومونو او ملتونو نه واخلي يعنې پردي خپل کړي او خپل پردي ګاندي. يو حکومت دا کولی شي چه زمريان د وسپنې په پنجره کښې ايسار کړي، انسانان په جيلونو کښې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کښې وساتي، مګر فطرت نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پښتور د راديو يو غير طبيعي اواز ته نه ګورم ځکه چه ما د هغه خای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډيرو کلونو راهيسې اوريدلي او په رمز و اشاره باندې پوه يم. زه پوهيږم چه د يو حساس او رښتيانې پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري. ماته دا هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوريت په ځينو کسانو باندې څه کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو بووالی او نزديوالی يو حقيقت ګڼم چه فطرت او قومي عادت نې شاته ولاړ دی او مرسنه نې کوي. په دغه حقيقت باندې زه تينګه عقيده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه ګورم د تکامل سير ته ګورم او د فطرت غږ ته غوږ، ږدمه. که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او مملکت ترينه جوړ شوی وي، که د اجتماع له يوه زړي نه ونې او باغونه پيدا شوي دي د پښتنو له قبايلو نه هم اومړو د پښتونستان په نامه يو دولت جوړيدونکی دی او دلوی خدای په مرسته جوړيږي. که زه او ته نې نشو جوړولی قدرت نې جوړوي او ملي جاذبه نې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.

زيږی، جريده، دوهمه دوره، دريم ګڼ، ۳۹ مه ګڼه، د ۱۳۳۴ د ټور ۱۰ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ژبه

دا مقاله د حق په رښا کښې په قوي ادبيت او د اجتماعي حرارت له تاثير لاندې ليکلې شويده.

"خادم"

د انګلستان مشهور ليکونکی کارلايل وايي: "که مونږ مجبور شوو چه يا هندوستان نورو ته پريږدو او شکسپير زمونږ وي يا شکسپير د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، مونږ شکسپير له هندوستان څخه غوره او مهم ګڼو."

دا خبره يو انګليس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه يو مملکت و. سړی چه اوس يوازې هند په نظر کښې ونيسي او له نورو ملکونو سره ئې مقايسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ يو لوی مملکت دی او ډير لوی قيمت لري.

کارلايل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډير ښه معلوم و او په دې پوهيده چه په هندوستان کښې لکه ټاګور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخوانې شاعران هم په شعر او ادب کښې کم شهرت نلري.

سره له دغې خبرې او سره نه دې چه انګليس يو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کښې فرانسويانو غوندې نه دی بيا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپير نه ښکته ګڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړيدی له يوه ډير لوی مملکت سره نه برابروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کله چه د ژبې یو ادیب او لیکونکی د یوه انګلیس په نظر کښې دغومره ارزښت لري ته ووایه چه انګلیسي ژبه به د کارلایل په نظر څومره اهمیت لري؟

فرانسویان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زیات متوجه دي د هغوی په نزد به ټې قدر او قیمت څومره زیات وي؟

هغوی پریږدئ او ایران ته راشئ چه فردوسي، سعدي او حافظ هلته څه قیمت لري او په څه نظر ورته ګوري؟ همدارنګه عربو ته وګورئ چه خپله ژبه څنګه ګڼي او نورو ته ولې "عجم" وایي؟.

که هر ځای ته لاړ شئ او هر چاته لاړ شئ د هر چا په نظر کښې خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډیر ستر قیمت لري. که یو انګلیس خپل شکسپیر په ټول هندوستان نه ورکوي ایران هم هېڅکله خپل سعدي او خپل فردوسي په شکسپیر نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او لیکونکي ځکه ښه ګڼي چه د دوی په خپلې ژبې پورې ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فیض منبع ده. که د چا په ژبه کښې علم او معرفت ځای ونیسي او هنر پکښې پیدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو. په عواطفو او احساساتو باندې عمیق اثر کوي او اثر ئې حقیقي او دایمي وي. د هر ملت د انسانیت او مدنیت معیار ژبه ده. که په ژبه کښې هر څومره معنی پرته وه. په ملت کښې هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې لږ و هلته د وحشت او جهالت سرمایه ډیره زیاته ده

ژبه له زړه او دماغ له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقیاتو اساس دی. که په ژبه کښې وسعت موجود و. د هغه ملت نظر هم وسیع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعریف په نطق او بیان باندې په غلطه نه دئ کړی. هغوی د ژبې په اهمیت او قیمت باندې ډیر ښه پوه شوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنيا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي. که يوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کښې خای ونيسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرګه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابديت له پرتوه ئې استفاده کړيده. که په ژبه کښې د عرفان رڼا موجوده وه. نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقيقت کښې ژبه ده بل شی نه دی. هغه پښتانه چه دوه سوه يا دري سوه کاله پخوا ژوندی وو اوس يو هم نه دی پاتې. که مونږ ملت د يوې محدودې خاورې افرادو ته ووايو، چه له يوه نظام لاندې ژوند کوي او خير و شر ئې شريك وي، نو هغه ټول افراد په يوه قرن يا دوه قرنو کښې له منځه ځي او نور ئې په خای دريږي. هغه نظام هم بدليږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کښې بايد سړی ووانې چه ملت قرن په قرن بدليږي او د ملت عمر له يوه قرن څخه زيات نه دی، مګر مونږ وينو او ګورو چه هر ملت خپل تاريخ زرګونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدليږي. نسلونه نوي کېږي. سياسي حدود تغير کوي، مملکتونه يو له بل سره ګډيږي يا تجزيه کيږي. مګر ملتونه باقي وي ځکه چه ملت د يوې معنی نوم دی چه په زرګونو کالو کښې ډير لږ تغير قبلوي او د دوام او بقا زړه پري ډير زياته لګيدلې ده.

هوا ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت اساسي خدمت دی چه فيض او برکت ئې ټول ملت ته رسيږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او مانۍ. دا فابريکې او کارخانې. دغه لارې او سړکونه. دغه بندونه او نهرونه چه مونږ يې جوړيږي بې ارزښته نه دي او د وطن په خدمت کښې حسابيږي. مګر د ژبې احيا، او ترقي ډير ستر او مهم خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مولفين او مترجمين چه په يوه ژبه کښې علم او معنی ږدي او ادب ژوندی کوي. د شکسپير پيروان دی او ډير لوی کار سرته رسوي.

پښتانه پوهان بايد دې خبرې ته بنه ملتفت شي چه پښتو په اوسنې وخت کښې هيڅ نلسري او د خپلو پوهانو فکري او قلمي مرستې ته ډير زيات احتياج لري. د پښتنو معنوي مرګ او ژوند په پښتو پورې ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دی.

نور خلق په دې فکر کښې دي چه افراد د علم او سواد خاوندان کړي او په سلو کښې يو تن هم بيسواده نه وي، مګر مونږ لاژبه د پوره سواد خاونده کړې نه ده او ډير ابتدائي حال کښې ده. که يو پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډيره علاقه لري او د ژبې اهميت پيژني، که څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې مينې نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت ورکړي. د پښتو له خدمت نه بايد څان محروم پرې نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته علمي او ادبي خدمت وکړي.

که يو پښتون سره له يو څه پوهې يوازې د خپل عيش او راحت د پاره کار کوي او د ژبې د پاره هيڅ نه کوي سبا به بنه نه معلوميږي او نن به ئې هم په څيره باندې بل شان ګرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دی او د پښتنو علمي او ادبي حيات ور پورې تړلی دی. که دپوهې او سواد خاوندان پښتنو ته دخير رسولو فکر لري، پښتو ژبه دې نه هيروي او د پښتو علمي او ادبي خدمت دې په څان فرض وګڼي.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري که په هر کار کښې وي او په هر ځای کښې وي مونږ نه وايو چه خپله ګټه. خپل مقام او منصب دې پريږدي او خاص د پښتو خدمت ته دې څان وقف کړي، ځکه چه دغه راز تکليف يو نيم سړی په څان باندې ايښودلی شي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل چا باندې، مګر د پښتو د پاره د علم او ادب اعانه غوښتل او په کال کښې کوم اثر لیکل کوم ډیر لوی تکلیف نه دی.

مونږ وینو او ګورو چه ځینې پښتانه چه پښتو ئې مورنۍ ژبه ده له لوړو مدارسو نه راوتلي دي یا د مطالعې له لارې د علمي معلوماتو خاوندان دي او په یوه خارجي ژبه هم پوهیږي، مګر د دوی د علم او پوهې هیڅ اثر په پښتو کښې څوك نه وینې او پښتو ته د خپل فضیلت له ګنجه څخه څه نه ورکوي، ځکه چه دوی ته نور رسمي وظایف ور په غاړه دي او په مهمو (؟) کارونو مشغول دي. مونږ جرئت نشو کولی چه داسې خلقو ته ووایو چه تاسې خپلې چارې پریږدئ او شپه ورځ د پښتو خدمت وکړئ مګر که دا امید وکړو چه کله کله دي د پښتو په لمن کښې څه اچوي او د خپلې پوهې زکات دي پښتو ته ورکوي ډیر جسارت به نه وي.

له خپل حکومت نه هم ارزو لرو چه د پښتو د پیشرفت او ترقي وسایل په زیاته اعتنا ولټوي او دا ژبه علمي او ادبي ژبه وګرزوي ځکه چه خپل حکومتونه خپله ژبه روزي او پردي حکومتونه ئې محوه کوي یعنې د خپل او پردي حکومت اصلي او اساسي فرق همدغه دی.[1]

---

[1] د زیري جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۷ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې خوشحاله يم

يوه ملګري راته وويل: "زه چې نا وينم هسې خوشحاله يم!" ما په خواب کښې وويل: کـه دلتـه سړی هسې خوشـحاله نـه شـي نـو د خوشحالئ د پاره خو عقلي او منطقي دليـل نـه شـي پيـدا کيـدی.

هغه چه مونږ يې د خوشحالئ اسباب ګڼو، په حقيقت کښې د غم او تشـويش اسباب وي او خلق پرې هسې خوشـحاله وي.

هغه ماشـومان چه پـه لاړو او کـوځو کښې په ساتو کـودړو او خـاورو ګټو بـاندې لوبې کـوي، څومـره خوشـحاله دي.؟ آيـا دا خوشـحالي بـې سـببه نـه ده؟ کـه د دغـې خوشـحالئ اسباب همدغـه وي چـه لـه دغـو ماشومانو سره يې ګورو، آيـا هـيڅ ورته ويلی نه شوو؟ د عقـل پـه نظر کښې خو دنيـا هـم هـيڅ ده او يـو فيلسـوف ژونـدون اَو دنيـا هـرڅه هـيڅ ګڼي. کـه زه او تـه يـا يـو بـل څوک کلـه پـه څه شـي خوشـحاليږي پـه حقيقت کښې هسې خوشحاله دي او نيـك بخت هماغـه دی چـه هسـې خوشـحاله وي.

کـه سړی سوداګر مزاجه وي او بې د دنيـا لـه ګټې نـه، پـه بـل شـي نـه شي خوشحاليدلی، کـه دروازې يې د سرو او سـپينو هـم وي، پـه کـور يې د غم کانې پريـوزي او په خوب کښې هـم خوشحالي نـه وينـي.

کـه يـو سړی هر څومـره لـوی شـي او پـه لـوی کـور کـښې کښېنـي هغومره لـه خوشحالئ نـه لـيرې کيږي او لـه اندېښنـو سره يـې تعلقـات زياتيږي.

پخوا زه پـه بـل فکـر کـښې وم، مـګر لـه يـوه وختـه راپـه دې خـوا، پـه دې عقيـده يـم چـه خوشـحالي د ماشـومانو مـال دی او د بلـوغ اصلـي علامـه لـه غـم سره آشنا کيـدل دي. د عقـل او هوښيـارئ علامـه هـم بـې غمـي نـه ده غـم دی، پوهـان او هوښيـاران هر چيرتـه بـړوس ناسـت وي او غمونـه تلـي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چه دلته لـه هر چا سره غـم او اندیښنـه زیاتـه وینم او خوشـحالي نـه وینم. نو خوشحاله شم چه ښه ده دا خلق د صغارت لـه مرحلي نـه تـیر شـوي دي. خکـه دنیـا وربـاندي داسـي تنګه ده چـه افلاطـون یـا دیوجانس هم په خپل غم کښې دغومره پـه تنګ نـه و.

چیرتـه چـه د خوشحالئ قحط وي، کـه یـو سړی هسـي بـې زیـار و زحمتـه خوشحاله وي بـاید نیکبخـت یـې وګڼو او تـبریك ورتـه ووایـو

وروسته لـه دغو څو خـبرو، زه خپـل آشنا تـه وایم، زه هم تـا غونـدي یم چـه آشنا ووینم هسـي خوشـحاله شم او زمـاد خوشحالئ سرمایه هم تـش لیـدل او کتـل دي. دا سـرمایه د مالیـاتو د قـانون لاتـدي نـه راځي او حسـاب و کتـاب تـه یـې ضـرورت نشـته، ځکـه چـه خلـق یـې هیـڅ او هسـي ګڼي. زه همدغـه خوشـحالي چـه پـه هیـڅ او هسـي بنـا وي، پـه هیـڅ شي نه ورکوم، دا متـاع زمـا پـه نظر کښې ډیرقـدر لـري. تـه ورتـه هیـڅ یـا هسـي مـه وایـه. کـه تـه زمـا پـه لیـدو خوشـحاله یـې زه هم سـتا پـه لیـدو خوشـحاله یم، ځکه وایـم چـه تـه هسـي نـه یـې خوشـحاله. ښایـي مـا ډیـر زیـار ایسـتلی وي چـه تـه زمـا پـه لیـدو خوشـحالیږې او د یـوه بـل پـه لیـدو نه شي خوشحالیدلی. کـه نـور هیـڅ نـه وي، هغـه مینـه چـه زه یـې لـه تـا سره لرم تا خوشحالوي او په تـا بـاندې اثـر لـري.

دا ټولې خـبرې مـا هغـه وخـت ونـه کـړې، زمـا جـواب یـوه جملـه وه او بـس.

نـه پوهیـږم ښاغلـي بختـاني زمـا پـه خـبرو کـښې څه ولیـدل چـه پـه دغـه بـاب کـښې یـې مضمـون رانـه وغـوښت. ماتـه د فرمایشـي مضمـون لیکـل ډیـر ګران وي او یـوازې د زړه پـه فرمـایش څه لیکلـی شـم، مـګر خینـې اشـنایان پـه زړه کـښې خای لـري، ځکـه یـې خـبره پـه ډاګ غورزول آسـان کـار نـه وي.[1]

---

[1] زیری، جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴۱ مه ګڼه، د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبې خدمت

د ځان خدمت یا د خان خدمت هر څوك کولی شي، مګر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لایقو خلقو کار دی.

کوتك او توپك هر څوك په لاس کښې نیولی شي، مګر قلم په لاس کښې نیول د هر چا کار نه دی.

هغه چه له زړه او دماغ نه کار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظیفه اجرا کوي یو شانته نه دی.

په یوه ژبه کښې علم او معنی پیدا کول د خیال او احساس تصویر ایستل، ذوق او شعور تربیه کول، هغه عالي هنر دی، چه د ادیب او لیکونکي په برخه رسیدلی دی.

دا هغه کار نه دی، چه مزدوران او نوکران ئې کوي یا په مامور پیشه خلقو پوري اختصاص ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کار د پاره هغه اشخاص په کار دي، چه ډیره عالي غایه او عالي نظر لري یعنې له دنیا نه معنی ته ډیر مایل وي او د علم و ادب پالنه خپله مسلکي وظیفه ګڼي. هغه څوک چه د ژبې علمي او ادبي خدمت سره عشق او علاقه لري هغه بیا د تعطیل او رخصتئ ورځې نه پیژني او د ورځې نه د شپې ډیر کار کوي.

هغه که په محبس کښې هم وي خپله وظیفه نه هیروي او له خپل کاره لاس نه اخلي د "دشتي" "ایام محبس" د زندان محصول دی، مګر له نورو آثارو نه ئې ډیر غوره معلومیږي یا "حسین کوثر" چه د حبس په موده کښې ئې د پښتو ژبپوهنې په باره کښې نوې نظریې ورکړې. پښتو پالنه او د پښتو علمي او ادبي خدمت له پښتنو لیکوالو او پوهانو نه همدغه راز عشق او علاقه غواړي چه په هیڅ حال او په هیڅ ځای کښې ترک نشي او څوک ئې د محض پیسو د پاره ونکړي او نه دچا امر او فرمایش ته منتظر وي.

هو! دغه راز ملي او اجتماعي نهضتونه ملي اومسلکي اشخاص غواړي اود عشق او عقیدې خاوندانو ته ضرورت لري.

زه نه وایم چه په پښتنو کښې داسې خلق بیخي نشته ځکه چه یو نیم سړی پیژنم چه د پښتو خدمت محض د معاش او شخصي ګټې د پاره نه کوي او له ژبې سره ئې علاقه رسمي نه ده قلبي او حقیقي ده.

له دینه هم انکار نه کوم چه یو نیم سړی به پښتو پالنه د خپل معیشت وسیله ګڼي مګر ټول لیکوال که هغسې نه دي دغسې هم نه دي. په دوی کښې ځینې داسې اشخاص هم شته چه پښتو سره علاقه لرل یو ملي او اجتماعي هدف ګڼي او په همدغه تله خلق تلي. یعنې حب او عدم حب ئې په همدغه اساس بنا دی. که څوک یو څه علمي او ادبي اقتدار لري او د پښتو په خدمت کښې برخه نلري هغه له پښتو سره بې علاقې ګڼي او خپله علاقه ورسره ټینګه نه ساتي.

د دوی په نزد هماغه سړی ډیر بناغلی او منلی دی چه د پښتو پالنې فکر او اراده ورسره شته او پښتو د پاره یو څه خدمت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډیر ضعیف او نحیف غوندې معلومیږي بیا هم د امید وړ دی او هیله لرو چه نه دې زړي نه به سمسور باغونه پیدا شي.

پوهان او ادیبان دې خبرې ته بنه ملتفت دي چه په دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اولیت حق لري اوپه نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډیر محتاج یو او د پښتنو لیکوالو ضروري او لازمي وظیفه همدغه ده.

مونږ باید یو پاك، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغواړو او نور هر څه نورو ته پریږدو.

سیاسي نهضت او اداري تحول د سیاستونو او د حکومت کار دی پوهان او ادیبان باید ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.[1]

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴۷ګڼه، د ۱۳۳۴ د سرطان ۳ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثريت په لحاظ په عملي دنيا کښې ډير بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډير کم دي.

په همدغه وجه ډير شاعران په عشقي يا تصوفي خيالاتو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډيره لږه ده ځکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظريات ډير لږ موندلی شو.

که دتيرو وختو شعر و شاعری ته وګورو دا حقيقت ډير ښه څرګندېږي چه پخوا به په شعر کښې يا داسې شاعرانه خيالاتو ځای درلود چه په واقعي دنيا کښې به ئې مصداق نشو پيدا کولی يا به د عشق داسې رمزونه او رازونه پکښې و چه نور خلك به پرې نه نه پوهيدل او يوازې شاعرانه شعور به ئې درك کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره يوازې رزمي او حماسي شعرونه ويل کيده چه خلك به ئې غزا يا ملي جهاد ته تحريکول.

اخلاقي نصايح که څه هم له ډير پخوا وختونه په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډيرې ښکلې معلوميدې مګر له انساني فطرت سره به ئې ډير اړخ نه لګاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آخره زمانه کښې چه شعر او شاعر د زمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زیات کړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډیره ټینګه شوه

زما په عقیده دغه کار په پښتو شاعرئ کښې خوشحال خان ختك آغاز او تکمیل کړ او دغه لوی تحول یوازې ده ته منسوب دی.

خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او کړاوونو او د اجتماع له شور و شره ګوښې پاتې وي او له تشو شاعرانه خیالاتو سره مشغول وي.

دی د شاعرانه ذوق او قریحې له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړیدو. یو کیدو او لوړیدو لوی لوی فکرونه ورسره ملګري و.

دی د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر کښې و.

ده د یوه معلم او مربی په حیث خلکو ته لازښوونه کوله او خپل اجتماعي افکار ئې په شعر کښې وړاندې کول. د ده د شعر اجتماعي خوا تر ډیره حده د ملیت او افغانیت په بنیاد اتکاء لري او دشعر ډیر ستر امتیاز ئې په همدغه برخه کښې موندلی شو چه زه د مضامینو د تقسیم په وجه په دغه مورد کښې د څه ویلو حق نلرم ځکه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بیله شوې ده او د مستقل مضمون په حیث یوه محترم شخص ته د څیړنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنی په نظر کښې نیسم او ځان مقید ګڼم چه د ده په اشعارو کښې سوا له دینه نور اجتماعي او اخلاقي مضامین ولټوم.

خوشحال خان د یوه مفکر او صاحب نظر شاعر په حیث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډیرو اجتماعي مسایلو کښې خپل افکار او نظریات څرګند کړي دي چه په ځینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې له خپل عصر نه ډیر وړاندې دی او په ډیرو خبرو کښې د خپل محیط او ماحول او د پښتنې ذهن او عقایدو ډیر ښه ترجمان دی.

که څوك دا سوال طرح کړي چه تاسو څنګه سړي ته په شخصیت او رجلیت قایلیږئ یا په بل عبارت د خپل ایدیالي شخص د تشخیص د پاره څه صفتونه او څه راز خویونه لازم او ضروري ګڼئ؟

ښائي چه دغه سوال ته هر څوك د خپل فکر او نظر مطابق بیل بیل جواب ووائي او مختلف نظریات راپیدا شي. دی په دغه مورد کښې د پښتنې شعور او احساس په بنا هغه چاته په سړیتوب او حیثیت قایل دی چه مردي او مردانګي ولري او د ننګ او غیرت خاوند وي. دی له دینه چه سړی له نامرد سره مکښې ته ورسیږي دا بهتره ګڼي چه له مرد سره په بیدیا او بیابان کښې ورك شي او پس له مرګه هم د مرد ترنوم لاندې ښخیدل غواړي نه د نامرد له څنګه. د همدې لاملـه وایي:

د نامرد سره مکې ته رسیدلی
ښه د مرد سره په بیدي بیدیا ورك
پس له مرګه ښخ د مرد تر قدم ښه دی
ګور مې مشه د نامرد له ګوره سم

اوس به ګورو چه د خوشحال خان په نظر ک ښې مرد څوك دی او د مردئ صفات د ده په نظر کښې کوم کوم دي؟ دا صفتونه د ده په دغو بیتو کښې وګورئ:

مرد بسه نشي په ګفتار — څو پیدا نسه کړي کردار
چه دې وکنځي مرد نه تي — که له تانه وي په ډار
چه څه دی خو انتقام دی — د مردانو کاروبار
چه عزت ورڅخه نه وي — هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لري هم زهر — ښه مردان دي لکه مار
چه هم تندر هم باران وي — تر هغو مردانو خار
مرد به غم د خپل هنر کا — نه درز نه د دینار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـــرد به غم کا د خپل شرم د عـــــــــزت د اعتبـ
نـــــامرد فخر په نسب کا مـرد نـه مـور لـري نـه پـلا

* * *

مـــرد هغـــه چـــه همـــت تـــاك بركتنـــاك وي
د عالمـــه ســـره خـــوږ پـــه زيســـت و ژواك وي
مـخ ئـي مـخ قـول ئـي قـول عـهد ئـي عـهد
نـه دروغ نـه ئـي فريـب نـه تـش تپـاك وي
لـږ ويـل ډيـر ئـي كـول پـه خاموشـئ كـښې
د غنچې غوندې خولـه ډكـه سـينه چـاك وي
چـــه خـــبره د پســـتئ د بلنـــدئ شـــي
پـه لويـى لكـه اسـمان پـه پسـتئ خـاك وي
پـه تمكيـن كـښې لكـه سـبر پـه پسـتى كـښې
پـه هـر لـور څانگې زنـگوري لكـه تـاك وي
لكـه گل شـگفته روى تـازه پـه بـاغ كـښې
همیشـــه د بنو بلبلـــو پـــرې بلغـــاك وي

* * *

په نورو متفرقو شعرونو كښې وايي:

مـــرد بـــه غيـــور وي مـــرد بـــه صبـــور وي
هـم بـه پـه عفـوه پـه كـرم مشـــهور وي
نـــامرد هغـــه دى پـــه حقيقـــت كـــښې
چـــه دا څو توكـــه ئـــي لـــه دلـــه دور وي

* * *

كـــه د مردانـــو پـــه ديـــن آئيـــن ئـــي
نـه بنـد پـه سـره ئـي نـه بنـد پـه سـپين ئـي
كـه نـه دي تخـت شـته نـه دي افسـر شـته
قيصـــر د روم نـــي ففـــور د چيـــن ئـــي

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـــردان هغـــه دي چـــه همـــت نـــاك وي
پـــه هـــره چـــار کـــنبې چســـت و چـــالاك وي
کـــه غـــم پـــري راشـــي پـــروا د غـــم نـــه کـــا
خـــواړه لـــه هـــر چـــاپـــه زيســـت و ژواك وي

* * *

څو وانخلـــي لـــه غليمـــه انتقـــام
مـــرد نـــه خـــوب کـــا نـــه خـــوراك کـــا نـــه آرام
چـــه د ننګ او د نـــاموس انـــد وه ئـــې نـــه وي
د هغـــه ســـړي بـــه نـــه وي احـــترام
چـــه د بـــل ترلاســـه ورغـــی د بـــل شـــو
مـــرد بـــه خپـــل لـــري د خپـــل فکـــر زمـــام

* * *

پـــه جهان کـــنبې کـــه مـــردان دي هـــم هغـــه دي
چـــه و ســـختې و تـــه ونيســـې ځانونـــه

* * *

واړه زړونـــه فراغـــت دي پـــه بنـــادې کـــنبې
چـــه پـــه غـــم کـــنبې مردانـــه شـــي زړه هغـــه

* * *

کـــه پـــه تـــوره ئـــې جـــواب ورکـــړې مـــردي ده
کـــه وجـــود دې څوك ازار کـــاندي پـــه چـــوب

* * *

له دې بيتـــو څخـــه معلوميـــږي چـــه دی هغـــه چاتـــه پـــه درانـــه نظر ګوري چه له ګفتار سره کردار هم ولري او د عمل جنبـــه ئـــې ډيره درنـــه وي.

هغه څوك چـــه د چا ستر ګه ترينـــه نـــه سوزي او خپـــل انتقـــام پـــه لـــوړه پيمانـــه نشـــي اخيســـتلی بـــا ئـــې د خپـــل فکـــر زمـــام پـــه خپـــل لاس کـــنبې نـــه وي او پـــه پـــت او عـــزت بـــاندې د ســـر او مـــال ښندلـــو تـــه نـــه وي تيـــار د ده پـــه نزد د احـــترام ور نـــه دی.

دی مـــرد لـــه مـــار ســـره تشبيـــه کـــوي چـــه بـــايد هـــم زهـــر ولـــري او هـــم د مـــهر مـــوره، هـــم لکـــه د آســـمان وريـــځ د رحمـــت بارانونـــه ورســـره وي او هـــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماني تندر چه د لرګي خواب په توره ورکړي او په سختو حالاتو کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په څير لويي او بلندي او د زمکې په شان فروتنې دواړه ديو لوی شخصيت د پاره ضروره ګڼي.

په عهد و قول ټينګار، له چل ول او ټګۍ برګۍ نه خان ساتل د مردۍ شعار بولي. که څوك د مردانو په دين او آيين ټينګ وي هغه ته دروم قيصر او د چين ففغور وايي. د خوشحال خان ايديالی شخص بايد د تمکين او وقار خاوند وي. ډير ويل او ډير خندل ده ته د شخصيت سپکاوی معلوميږي او سره له دې چه په اجتماعي ژوند او معاشرت کښې شګفته رويي او خلاصه ټينګه ستائي بيا هم وايي.

همیشه اوسه خوله پټه لکه ناوې
چه ضرور شي بيا هاله کړه دوه حرفونه
تر هغه به نا معقول په جهان څوك وي؟
چه همېش په خندا سپين لسي غاښونه
که خبره که خندا کړې جګې جګې
هره چار تر حساب مه کوه بيرونه
درته وايم چه په کوم توکي به دروند شې
چه د هر چاسره نکړې خوابونه

خوشحال خان د ښو او بدو معيار د جامعې د خدمت او منفعت په اساس تعينوي، هر شی چه په مدني دنيا کښې د خلکو د پاره نافع او مفيد وي هغه ښه ګڼي او که مضر وي په بده سترګه ورته ګوري.

په شرقي ممالکو کښې سپی او خر له نورو حيواناتو نه په سپك نامه يادېږي او زمري ته په احترام کتل کيږي. د همدې لاملـه په شعر و ادب کښې د زمري ستاينه وينو او دا شان تشبيه له زمري سره لوی صفت دی مګر خوشحال خان بالعکس وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپی بـه ښه کـړم تـر مـزري نـه
سـپی د کـور مـزرئ د غـره دی
خـر کـه بـد دی بیـا وری وړی
بـد سـړی بـستر تـر خـره دی

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډیر اهمیت قایل دی او د جامعې شعور له هر دلیل او حجت نه قوي سند بولي. لکه چه وائي:

هیڅ حجت له هیچا مه کوه خوشحاله
هـر چه تا و ته څوك وایي ته هغه

* * *

د ده له یوه بیت څخه معلومیږي چه دی کمیت ته په کم نظر نه ګوري او اکثریت ډیر محترم او معظم ګڼي، ځکه یو تر سلو او سل تر زرو قربانوي لکه چه وایي:

بندوبست د کاینات دی په خبرو
یو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دې چه د کاینناتو بندوبست په خبرو پورې موقوف ګڼي او د ده نبوغ هم په خبرو کښې دی بیا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت نه دی قایل او کار و عمل ته په ډیره درنه سترګه ګوري ځکه وائي:

پـه چـارم اسـمان بـه ناسـت لکـه عیسـی وم
کـه اسـمان تـه الواتـه شـوای پـه خـبرو

* * *

پـه خـالي کیسـه بـه نـه رسـي تـر کامـه
څه حـاصل کـه بوعلـي شـي پـه کیسـو

* * *

و ګفتـارو تـه ئـې مـه غـړوه سـترګې
پـه کـرده پـه عمـل ګوره کـس نـاکس

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو کښې دا نکته هم ډير جلب نظر کوي چه دی د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډير اهميت قايل دی او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې ته دومره نه دی قايل لکه چه په دې لاندې اشعارو کښې وائي:

چه بنياد ئې پيدا شوی په نفاق
د هغه نه طمعه مکړه اتفاق
چه اودلي وي په ذات توره شړئ
سپينول ئې و هر چا و ته دی شاق
د عسل سره ئې خوره خوږه به نشي
مرغونې چه ترخه ده په مذاق
که اخلاق ناصري په ياد ووائي
په اخلاقو کښې به نه نشي بداخلاق

* * *

صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوی د خوئ علاج ملك الموت دی
نه په دې علاج خبر حکيم حاذق
که کارګه غوندې ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نکړي ناطق

* * *

تعليم د زاغ و زغن که ډير وکړې
نبکار به پرې کله د باز په څير وکړې
د ترخې او سپينې توره که کړې سازه
غزا به کله په هغه شمشير وکړې
دا دود هش لري دين و دانش لري
نه ئې ربښتياوي نه يې تميزه

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار د عفوې د کرم څښتن ښه دی
د جنګ ترکاره په آشتی میین ښه دی
ډیر هنرونه د سرداریٔ دي
چه واړه تیر شي تیغ مبرهن ښه دی

* * *

سرداري لره بویه دا دري توکه
یو همت دویمه تنوره بل اخلاق

* * *

سره له دې چه خوشحال خان د سرداری د پاره لوړ اخلاق عالي صفتونه او ډیر هنرونه لازم او ضروري بولي بیا هم وائي:

د مار که نه وي په تن زهر
سردار که نلري خنجر و قهر
دا دواړه توکه زما پښه پوهه
نه یاد په کلي وي نه یاد په ښهر

خوشحال خان که د یوې خوا د سرداریٔ په کم و کیف ښه پوه شوی او ټول هنرونه ئې ورمعلوم دي له بلې خوا د ملګرتیا او رفاقت په مفهوم او معنی هم ډیر پوهیدلی دی. که څوك د سرداری په فکر کښې نه وي او ځانته د لارې مل او ملګری لټوي نو خان د ملګرتیا اصل و اساس مساوات او وروولي ګڼي او په دې عقیده دی چه بادار او نوکر هیڅکله ملګری کیدی نشي ځکه وائي:

چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چې په لاړه درسره سم ځي مله هغه

د سرداریٔ او ملګریٔ په باب خو مو د ده فکر او نظر ولید که غواړئ چه د انسان په باب د ده نظریه خانته معلومه کړئ چه دی انسان او انساني مقام ته په څه نظر ګوري او څنګه ئې ګڼي، نو دا بیتونه ئې واورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهـــــانونه څه لږ نه دي تـــــه ئـــې نـــه وينـــې نـــادانه
ګوره څو دي هـــسې زمکې ګوره څو هـــسې آسمـــانـــه
واړه خای ستا په زړه کښې ای تـــر عـــرش لويـــه انســـانه
آئينه د زړه صيقل کـــــړه چـــه ئـــې ووينـــې ای جانـــه
کـــــه دې دا ننداره وشي جـــدا نـــه ئـــې لـــه سبحانـــه

* * *

خای او مســکن دې د کـــارګه ګلشـــن نشـــي
کمـــذات ســـړی دې د جـــاه څښتـــن نشـــي
حســـن هغـــه دی چـــه اصـــل ذات لـــري
د ســـپاندې ګل بـــه کلـــه ســـمن نشـــي

* * *

سره له دې چـه دی بـې لـه ذاتـي او فطـري اسـتعداده تعليـم او تربيـت تـه پـه څه اثـر نـه دی قـايل بيـا هـم بـې ادبـه بـې علمـه بـې هـنره او بـې اخلاقـو کسـانو تـه پـه داسـې نظـر ګوري:

چـــه نـــه ادب لـــري نـــه عقـــل رای لـــري
دوپـای لـيـده شـي خـوی د چـار پـای لـري
چـــه بـــې ادبـــه وي آدم ئـــې مـــه ګڼه
څه شـــو کـــه شـــکل آدم نمـــای لـــري

* * *

اصيـــل تـــوب پـــه نـــور څه نـــه دی
اصيـــل تـــوب دی پـــه خويونـــو
پـــه مريونـــو کـــښې اصيـــل شـــته
پـــه اصيلـــو کـــښې مريـــو نـــه

* * *

خوشـحال خـان د سـرداری، زمـامداری او مملکتـداری د پـاره خينـــې صفتونـــه او خصلتونـــه لازم او ضـــرور بولـــي چه بايد د ولس مشر او واکمـن ئې ولـري او عمـل پـري وکـړي. لکـه چـه وائـي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـا سـردار لـــره خپل عقل یـــا وزیـر صـاحب تدبـیر
کـه هـــر څو ئې عقل ډیر وي بیـــا هـــم بـــویه ښه وزیـر
کـه دا نـــه وي نـــه هغه وي پســه ژونـدون ئـې بویـه ویـر
ښه سـردار لـــره دوه کـــاره دایـم بویـــه پـــه ضمیـر
یو دې هسې رنګ بخښش کا چـــه پکـښې نـه وي تبذیـر
بـاز د چرګ، چرګ د دانو دی ښه دې پـوه شـي پـه دا ځیـر
بـل چـــه ننګ تـه تیاری کا پـــه دښمـن دې شـي خبـیر
کـه په صلح کښې روزګارشي څه حـــاجت د تیـغ و تـــیر
پـــه دنیـــا د ســـر ښندل شي یـــا چـه حـــکم وي د پـیر
یـا چه کار د ناموس پیښ شي هـود تـــه هـم نشـي تقصـیر
کـــه نه څوك نیسي ځان تیغ ته نـــه شلـــغم دی نـــه پنـیر

* * *

سردار ته بویه دا یو څو ځیزه چـه مړنـی وي زمـا عزیـزه
په بل ځای کښې وائـي:
مـــاهیت یې مونده نشي چـه څه ځیـز دی دابشـر
کـــله اور کـــله اوبه شي کـــله تـسوره کلـه سـپر
کـــله څورب شي له باده کله بیـا پـــه هیـڅ ډنـګر
لکه دی دی په جهان کښې بـل بـه نـه وي دیـده ور

* * *

د عقل او پوهې په باب هم ځان یو ځاص نظر لري چه کاغذونو و کتابونو پورې ئې نه منحصروي او ناقصه یا عادي پوهه چه کوم ټوی خطر ورسره ملګری نه وي بې اهمیته بولي.

دی هغه دانایي ستائي چه په انسان باندې په نفسیاتي لحاظ ښه اغیزه وکړي. هغه میرزائي دانش چه سړی پرې د بل مال شماري او حساب و کتاب ئې برابروي سپك ګڼي او خواره حقیره پوهه ئې نه ده خوښه.

د ده په اشعارو کښې د عقل او پوهې یادونه په دې ډول شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقـــل د مزکـــي يـــا د اســـمان دی
چـه دومـره نـه لـري هغـه حيـوان دی
عقـــل د مزکـــي د مـــور لـــه نـــه دی
چـــه د اســـمان دی د دبســـتان دی
چـه عالمـان ئـي پـه تـور پـه سـپين وينـي
چـه درويشـان ئـي پـه عليييـن وينـي
د عارفـــانو علـــم څه نـــوردی
تـر عرشـه فرشـه پخپـل يقيـن وينـي

* * *

پـه کـاغذو کـښې خوانـا يـي ولولـي
چـه کښلـی نـه وي هغـه څوک څه لولـي
هسـي مـردان شـته پـه دا دنيـا کـښې
تختـي د وچولـي تختـي د زړه لولـي

* * *

دانـا ئـي مـه ګڼه چـه صـبر نلـري
چـه صـبر نلـري حکمـت بـه څه لـري
سـړی د صـبر پـه کـار کـښې وازميـه
چـه صـبر نـاک وي هـر څه بـه ښه وي

* * *

د نـاقصي پوهـي بـدل پـه کـار نـه دی
د دانـا فکـر خطـر لـري خطـير

* * *

د لوئيـدو اولوړيـدو پـه بـاب خوشـحال خـان د ښه غـور و دقـت خـاوند دی او پـه محـض لوړتيـا او پورتـه ختلـو هيڅکلـه نـه غوليـږي. پـه دې بـاب کـښې تاسو د ده هغـه شـعر واورئ چـه د چنـار او کـدو دبـوټي سـوال و جـواب پکـښې پـه دې ډول درج دی:

چـه کـدو مـي د چنـار پـه ونـه وخـوت
و چنـار تـه ئـي اغـاز کـړ دا مقـال

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـــه تـــه ئـــې د ځو کـــالونو ای چنـــاره
راتـــه ووایـــه خپـــل عمـــر خپـــل احـــوال
چنـــار ووې د دوه ســـوو کـــالو زه یـــم
په حساب کښې ګوندې کم وي یو نیم کال
کـدو ووې هـای خـو تـه پـه مـدت لـوی شـوې
دایـــم زه درســـره ســـم شـــوم دم در حـــال
چنـار ووې چـه وخـت سـخت د ځلـی راشـي
زه او تـــه بـــه ســـره زده کـــړو هالـــه حـــال

هغـه شان و شـوکت چـه پـه خپلـه د انسـان پـه وجـود کـښې نـه وي موجـود او محـض د نـورو د اطـاعت او فرمـان بـرداریٔ پـه وجـه چاتـه حاصل وي خوشحال خـان یـې هیڅ بولـي او پـه دې ډول ورنـه ګوري:

چـه دې ځوك د وړانـدې وروسـتو ځې دا څه شـی
پـــه تنـــها وجـــود چـــه شـــان دی شـــان هغـــه

خان د آزادی په باب وائي:

آزادي تـــر پادشـــاهیه لاتـــیری کـــا
چـه دیـل تـر حکـم لانـدې شـي زنـدان شـي

مګر یـوازې همدغـه سیاسـي آزادي کـافي نـه ګڼي او تـش پـه همـدې نه دی قانع چه سړی د چا لـه حکـم لانـدې نـه وي او لـه شـخصي غلامـی نـه خـلاص وي. بلکـه پـه اقتصـادي او اخلاقـي لحـاظ هـم د آزادی غوښتونکـی دی او د طمـع بنـده یـا د احتیـاج او مجبوریـت بنـده لـه آزادی نـه محـروم ګڼي. ځکـه وائـي:

آزاده بـــه لـــه چـــا طمـــع امیـــد نـــه کـــا
چـه بـه طمـع لـه چـا کـا کلـه عتیـق شـه

* * *

پـــه جـــهان بـــه هیـــڅوك نـــه وي چـــه آزاد وي
ځینـي عشـق نـدوه بنـده کـړه ځینـي لـوړه

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د چا نوکري هم بندګي ګڼي او له ملازمت نه ئې آزاده پیشه ډیره خوښه ده خکه وائي

نوکر ژوندی نه وي کار ئې د مړه وي
خپل زړه ئې نه وي د صاحب په زړه وي
چه ورته حکم د خپل صاحب وي
که څو ګران وي هم ئې پُه وړه وي

خوشحال خان د صبر و تحمل ډیر زیات طرف دار دی او دغه توصیه په مکرر ډول په مختلفو پیرایو کښې کوي. دی وایي سړی باید خپل غمونه او خپلې پریشانۍ چاته ښکاره نکړي او په هر حال خان خوښ او خوشحاله وښئي خصوصاً خپلو غلیمانو او بدخواهانو ته دا مطلب تاسي د ده په دې څلوریزه کښې ډیر ښه لیدلی شی:

غم و غلیم ته له دله دور کړه
خانده هوس کړه ښادي سرور کړه
که مخ دې زیړ وي په دلګیرئ کښې
ته ئې په دوارو څپیړو سور کړه

* * *

دی په سعیه او عمل ټینګه عقیده لري او هر څه چه په دنیا کښې له هر ځایه لاس ته راځي له آسمانونو نه وي که دریابونونه هغه د انسان د جدوجهد محصول بولي لکه چه وائي:

لعل له کهسانه په بدخشان کښې
لؤلؤ له بحره په لسوی عمان کښې
په ځیګر خون خیژي دا دواړه توکه
که فکر وکا سړی په ځان کښې

* * *

لکه په کښې شته نشته په چا کښې
نه په کانونو نه په دریا کښې
دریغه خوشحاله څټکه دریغه
چه تل به نه وي په دا دنیا کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د خانۍ په تقاضا د جود او کرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد ګڼي. سره له دې چې د مال او ثروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولې چارې ورپورې مربوطې ګڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عاربولي او په دې فخر کوي چې زړه ئې په مال او دولت پورې نه دی تړلی او سره و سپین ئې په لاس کښې نه ټینګیږي.

په دغه باب کښې د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښې وګورئ:

د دنیا په پریشانۍ کښې جمعیت دی
د دنیا په جمعیت کښې پریشاني ده

لکه چې خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئې هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئې نه خوښیده. ده نه غوښتل چې څوک د چا د منت او احسان خواړه وړیا وخوري یا دچا په پاتې شونو ژوند وکړي او جوتې خور ورته وویل شي. په ظلم او ناروا باندې ډوډۍ پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، ځکه ئې ویل:

څوک چې ډوډیه د دهقانۍ خوري
خواړه د حورو د میهمانۍ خوري
چې ئې په ظلم خوري واړه دې زهر شي
که سالنونه د سلطانۍ خوري

* * *

طباخ چې ووزي تریو څو لاسه
ورځنې وخوري د پاسه پاسه
پاتې خوراک یې خوراک د سپیو دی
په دا خبرشه سخن شناسه

* * *

که پند زما منې نمک حرام مشه
تر نورو پاتې جوتې طعام مشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جـــوته طعـــام مـــې خـــوراك د ســـپيو دى
غصـــه پـــه زړه کـــښې پـــه دا کـــلام مشـــه

* * *

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل کشکاب د خپل محنت خوره په سر راوړه پشتاره

* * *

چـه پـــه هـــره کـــوڅه ګرځي هـــرزه کـــار شـــي
تـــر دا هســـې ګشـــت ځنځيـــر ښه دى پـــه پـــښو
د هغـــو برخـــه خـــواري ده تـــل تـــر تلـــه
چـــه زکـــات خـــوري د کتـــاب پـــه مســـئلو

* * *

هـــر ســـاعت چـــه پـــه چـــا ځي هســـې بيکـــار
تـــر هغـــه نـــه زه لاښه ګنم بيـــګار
رنـــځوران کـــه کاروبـــار نـــه کـــا معـــذور دي
روغ ســـړى بـــه ولـــې نـــه کـــا خپـــل روزګار

* * *

خان کـه څه هـم شعرونه زيـات ويلي مګر پـه خبرو کښې يـې د لـږ ويلو ډيره زياتـه توصيـه کـړې ده ځکـه زه هـم پـه دغـه توصيـه عمـل کـوم او خپله وينا د دغـه ستر او لـوى شـاعر پـه دې بيت ختمـوم:

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نيشته
پس لـــــه مـــرګه به ئې ياد کاډير عالم

* * *

دا دى زمونږ د مړو او ژوندو حال[1]

---

[1] ننګيالى پښتون، پښتو ټولنه. د خوشحال خټک د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه. د ۱۳۴۵ هـ ش کال چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې يوه بيانيه

د ښاغلي رئيس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکيل خپله نظريه داسې څرګندوي:

د پارلمان د غړي په حيث زمونږ د هر يوه مهمه او لومړۍ وظيفه دا ده چه د مملکت د قوانينو او مخصوصا د اساسي قانون تطبيق او تعميل په ټينګه وغواړو او پخپله يې هم له نورو نه زياته پيروي وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم يا قباحت بلل کيږي او د هر جرم مخنيوی که په قانوني طريقه ونه شي هغه هم جرم دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوك کوي مسئول دی، فرد وي که جمعيت، شورا وي که حکومت، مونږ هيڅکله نه غواړو چه د قوانينو په تطبيق کښې له اهمال او مسامحې نه کار واخيستل شي، يا د يو غير قانوني عمل جلوګيری په غير قانوني عمل وشي.

که فرضا يو سړی د جرم مرتکب شي، هغه بايد قانوني جزا وويني، مګر دغه جزا بايد هغه څوك ورکړي چه قانون دغه صلاحيت ورکړی دی. که يو ښکاره قاتل بې له دينه چه يوې محکمې ته وړاندې شي، د چا له خوا، ې د محکمې له حکمه ووژل شي، هغه هم قاتل ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه قانوني مملکت کښې، بايد هر څه د قانون مطابق، په قانوني طريقه، د هغه چا له خوا اجرا شي چه قانون دغه صلاحيت او حق ورکړی دی.

مونږ د اساسي قانون مطابق، دري قوي لرو (شورا، حکومت، قضائيه قوه). د دي دري قوتونو حقوق او وظايف مشخص او معين دي. لکه چه حکومت او قضائيه قوه، هيڅکله د شورا په وظايفو کښې د مداخلې حق نه لري، دغه راز شورا هم د حکومت يا د قضائيه قوې په وظايفو کښې قانونا مداخله نه شي کولی.

په ديموکراسي نظام کښې، د قواوو تفکيک يو مهم اصل دی. شورا بايد هميشه د دغه اصل پيروي وکړي. که شورا کله د حکومت په وظايفو، يا قضايي چارو کښې مداخله کوي دغه عمل يې غير قانوني بلل کيږي او حکومت هم که کله د اولسي جرګې فيصله په خپلو وظايفو کښې مداخله وګڼي، نو ځان د اولسي جرګې د حکم په تعميل مکلف نه ګڼي چه يو مثال يې د اولسي جرګې هغه فيصله ده چه په دې نږدې ورځو کښې يې د انفرادي سرويسونو په باب وکړه او حکومت ورته هيڅ اهميت ورنکړ، بلکه په رسمي مکتوب ئې د رد خواب ورکړ.

اوس به راشوو د خلق د جريدې موضوع ته. که دا جريده د خپلو نشراتو په لحاظ، له اساسي قانون يا نورو قوانينو نه مخالفه راوتلې وي او قانوني مسوليت ورته متوجه وي، نو د مطبوعاتو په قانون کښې دا د حکومت کار ګڼل شوی چه د اطلاعاتو او کولتور وزارت يې، د څارنوال په ذريعه، يوې صلاحيت لرونکې محکمې ته وړاندې کړي او د محکمې په حکم قانوني جزا ورکړي. که چېرې مونږ دا ومنو چه حکومت په دغه باب کښې د قانون په تطبيق او تعميل کښې له اهمال او مسامحې نه کار اخيستی، نو بيا دغه راز حکومت د اولسي جرګې د اعتماد وړ نه معلوميږي او يو لوی مسئوليت پخپله حکومت ته متوجه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه فرضـا د خلـق جريـده، قانونـا څه مسـئوليت ونـه لـري او حکومت هم په همدغـه وجـه تراوسـه پـوري څه اقدام نـه وي کړی نـو په شـورا کښې دغـه موضـوع طرح کـول. داسې معلوميـږي چـه حکومـت د ديموکراسۍ او د فکـر وبيـان د ازادۍ پـه بـاب وسـيع نظـر او پراخـه حوصلـه لـري، مـګر شـورا يـې مجبـوروي چـه لـه ديموکراسۍ نـه خـلاف اقدامـات وکړي او د ازادو جرايـدو مخـه ونيسـي.

ښايـي ځينې کسـان داسې هـم ووايـي چـه حکومـت غـواړي شـورا د لاس پـاکي پـه حيـث اسـتعمال کـړي او ځانتـه يـوه داسې بهانـه پيـدا کـړي چـه هغـه د دوی پـه ګټه وي. زه د يـوه وکيـل پـه حيـث، دغـه راز انعکاســات، د شــورا د حيثيــت او شــان د پــاره نامناســب ګڼم او وظيفتـا ځان مکلف ګڼم چه دغه ټکـي مجلـس تـه عـرض کـړم.

زه د حکومـت د شـان او حيثيـت سـاتلو د پـاره هـم دا لازمـه ګڼم چـه په ډيـر شـجاعت او شـهامت خپـل وظـايف پخپلـه بې لـه هيـڅ اندښنې او تشـويش څخـه، پـه زغـرده اجرا کـړي او چاتـه د دغسـې خبرو موقـع ورنـه کـړي.

کـه چيرې حکومـت لـه خپـل قـانوني صلاحيـت نـه کـار واخلـي او پـه جنټل مينانـه صورت لـه قـانون سره سم اجـراات وکـړي شـورا ئـې پـه تمـام قـوت شـاته ولاړه ده او مرسـته يـې کـوي. مـګر پـه داسـې ډول نـه، چـه خلـق دا ګمـان وکـړي چـه شـورا دحکومـت پـه اشـاره د يـوې الـې پـه ډول اسـتعماليږي.

زه پـه ډيـر صراحـت وايـم چـه زه د اساسـي قـانون پـه ټولـو ارزشـونو، کـامل اعتقـاد لـرم او هـر هغـه حرکـت تـه پـه کرکـه ګورم چـه لـه اساسـي قـانون سـره حقيقتـا تصـادم کـوي. حکومـت بـايد پـه دغسـې مـواردو کښې خپلـه وظيفـه پـه ايمـانداری اجـرا کـړي او ديتـه ونـه ګوري چـه د دوی وظيفـې بـل څوک اجـرا کـړي. يعنـې څنګـه چـه پـه ځينـو نـورو مسـايلو کښې حکومـت شـورا تـه دا حـق نـه ورکـوي چـه د حکومـت پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارو کښې مداخله وکړي، په دې موضوع کښې هم باید همدغه رویه تعقیب کړي او له بوسو لاندې اوبه تیرې نه کړي.

زه د خلق د جریدې، یا د هغې د کارکوونکو د حمایت او طرفدارئ د پاره دا خبره نه کوم او نه له هغوی سره په دغه کار کښې کومه رابطه او علاقه لرم. بلکه د یوه اصل او پرنسیپ له لحاظه وایم چه په دغې جریدې باندې د خلاف قانون حکم کول یا یې محکمې ته د وړاندې کولو سفارش د اولسي جرګې کار نه دی. مونږ باید هغه کار ونکړو چه قانونا په حکومت او قانوني محکمې پورې تعلق لري.

زه یوازې په دغه مورد کښې دا نه وایم چه مونږ باید د حکومت په وظایفو کښې له مداخلې نه ځان وساتو، بلکه هر کله چه په اولسي جرګه کښې کومه داسې موضوع له بحث لاندې راغلې چه د حکومت په وظایفو کښې مداخله معلومیده، ما خپل مخالفت څرګند کړی او د قواوو تفکیک او استقلال ته مې هر وخت په احترام کتلې دي، زه د خپلې دغې ادعا په صدق مطمئن یم او د چا له هیڅ راز تا ویل او تعبیر څخه اندیښنه نه لرم. زه په ځان دا باور لرم چه د اساسي قانون په مقتضیاتو د اولسي جرګې حیثیت او شان د ساتلو د پاره خپله دغه نظریه وړاندې کوم، نه د کوم شخص یا د کومې جریدې د طرفدارئ د پاره.

په اخره کښې بیا وایم: دا زمونږ کار نه دی. مونږ باید د حکومت وکیلان نه شوو او د محکمې په وظیفه کښې مداخله ونه کړو.[1]

په احترام

[1] افغان ملت. جریده، کابل، سه شنبه. د ۱۳۴۵ د غبرګولي لسمه. د ۱۹۶۶ د مې ۳۱ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دوري د فکر د ازادئ او د ديموکراسئ د ځينو مظاهرو په لحاظ يو له بله شباهت لري چه بايد مشترك او متمايز اړخونه يې لږ څه وڅيړو:

د هغې دورې له شروع کيدوسره هم يو څو ازادي جريدې چه چا به ملي او چا به شخصي بللې راووتلې، لکه : انګار، ندای خلق، وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځينې جريدې، لکه: پيام امروز، افغان ملت، خلق... يو په بل پسې خپرې شوې. په هغو جريدو کښې هم د ځينو عمر لنډو چه ډير دوام يې ونه کړی شو، مګر د دې جريدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځينې د خلقو د ډير تاوده هرکلي په اثر او ځينې د ډيرې سړې وضع په وجه ډير ژر له منځه لاړې، او يوازې افغان ملت وکولی شو چه تراوسه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خدای دې له بدو سترګو وساتي) خان وساتي. ښايي چه دغه د عمر لږوالی او ډیروالی، د دې حکومت او د هغه حکومت د تحمل او حوصلې په اندازه وي. یا دا چه وایي پخوا د خلکو عمرونه، لکه د نوح (ع) ډیر زیات وو او پس له هغه وار په وار د هر چا او د هر څه عمر مخ په کمیدو شو. که څه هم طبابت ورځ په ورځ ترقي وکړه. دا بحث په همدې ځای پریږدم. ځکه چه په دې مقاله کښې اصلي مقصد د دې وخت او د هغه وخت په غیرسرکاري جرایدو باندې بحث نه دی، بلکه د شورا په دغه دوره او هغه دوره او په دغه حکومت او هغه حکومت یوه لنډه تبصره ده.

په اوومه دوره کښې والاحضرت سردار شاه محمود خان غازي (خدای دې وبخښي) د صدارت په مسند ناست و او په دولسمه دوره کښې ښاغلی محترم محمد هاشم خان میونډوال د هغه په ځای کښېناست. څنګه چه میونډوال صاحب د نرم طبیعت او متواضع وضع خاوند دي، مرحوم والاحضرت هم سره له لوړ نظامي او فاتحانه حیثیته، چه د وطن د نجات او استقلال په معرکو کښې ئې ستر خدمتونه سرته رسولي وو بیا هم متواضع او مهربانه شخصیت و چه له خلکو سره ئې ډیر ښه سلوک درلود.

په هغه وخت کښې دیموکراسي یوازې د دغه مرحوم په شخصي سلوک او اراده استناد درلود او پسه دې دوره کښې، لکه اساسي قانون یوه لویه ملي وثیقه هم په لاس کښې لري چه دا پخپله ډیر لوی فرق دی، مګر له دغه ښکاره توپیر سره دا فرق هم موجود دی چه په هغه وخت کښې د دیموکراسۍ پالنه او روزنه حکومت خپل ابتکار او خپله کارنامه ګڼله او اوس دغه حکومت له دیموکراسۍ سره دغه راز علاقه او رابطه نه لري. بلکه له یو مشکل او انجام شوي کار سره مواجه کیدل یې ګڼي.

د دولسمې دورې اولسي جرګه که د اوومې دورې له ملي شورا نه د اخلاقي جرءت او د فکر و نظر د ازادانه اظهار په لحاظ زیاته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي کمه خو هيڅګله نه ده. په دې دوره کښې هم ډير زړه ور بې پروا وکيلان شته چه په حکومت باندې واضح او صريح انتقادونه کولی شي او د چا له هيڅ راز تاثير لاندې نه راځي، لکه چه په هغه دوره کښې هم ايماندار او باشخصيته کسان موجود وو چه د حق ويلو جرءت او شهامت يې درلود. دا بېله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډير فرق لري. لکه چه په دې دوره کښې ښې لاس او کين لاس خلك شته. په هغه دوره کښې هم دوه متباين جمعيتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دی چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زياته وه او اوس د مټو زور او شر و شور ډېر کار کوي.

په دې دوره کښې د سوال او استيضاح غونډو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتياز ورکړې او د اوريدونکو ګڼه ګوڼه يې ډيره زياته کړې ده. همدارنګه د اعتماد د رايې اخيستلو چه د حکومت د تشکيل د پاره د اساسي قانون له مخې يو اساسي شرط ګڼل شوی دغې دورې ته يې لوی اهميت وربخښلی دی.

په اوومه دوره کښې ملي شورا حکومت ته څو مهمې مطالبې وړاندې کړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو يې ډير لوی تاثير درلود، لکه د غلې د اجباري خريداريۀ منع کول، يا د بيګارونو مخنيوی او داسې نور چه هم ئې د حکومت د پاره قبلول ډير مشکل کار معلوميده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډير ګران و. په هغه وخت کښې د غلې خريداري په عمومي ډول په ولايتو باندې په ډير نازل قيمت تحميلده چه د حقيقي قيمت او رسمي قيمت تفاوت کله کله په ځينو ځايو کښې په منه کښې شل يا پنځه ويشت افغانۍ وي. راز راز بيګارونه هم د خلکو په اوږو يو مستقيم دروند بار و چه ټول يې له حده زيات ستړي کړي وو. هر کله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لېرې کولو کوښښ کاوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مګر تراوسه پوري دغې دورې په دغسې مهمو ټکو ګوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډیر قوت ځان ته راجلب کړي.

په دې دوره کښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسي جرګې وخوځوله، هغه د دولتي اداره او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی څرکند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکین او لوی مامورین د ځان مخالف کړل. بله د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لا بیخې په اغاز کښې پاته ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرګې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرګې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او څوك ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرګې کړی دی.

کوم یوه شي چه د دولسمې دورې د اولسي جرګې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډیر ښکته کړ هغه دا دی چه که هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې واردیده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مګر په دې دوره کښې چه ځینې جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خیر په غوښتنه ناست و او اولسي جرګې د مشرانو د جرګې په پیروئ د قضائیه قوې او اجرائیه قوې وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسئ او فکري ازادئ مرسته کوله نو څه موده یې په څنګ کښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه څوك ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مګر په دې دوره کښې تراوسه لاهغسې کومه اتحادیه منځ ته رانغله. په هغه دوره کښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توګه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابلې ته دومره چمتو نه وو. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه وخت د مطبوعاتو د مستقل رئیس په باب په یوه شعر کښې ویل شوي و. (... چونش جلوبگیرد؟)

په دې دوره کښې په وکیلانو پسې د راز راز استفادو خبرې هم ډیرې کیږې او وایي چه په یو نیم وزارت کښې ډیر رټل کیږي هم چه په هغه دوره کښې دغسې نه کیده.

په اخره کښې انصافا وایم چه دا حکومت له هغه حکومت نه، په سیاسي فنونو کښې ډیر ماهر دی.

پوهیږئ چه سیاسي فنون څه ته وایي او دسیاست تعریف څنګه شوی دی؟:

برتراند راسل د انګلستان لوی فیلسوف وایي:

حاکمه طبقه په سیاسي فنونو، یعنې د خلکو د احمق کولو په علم کښې ډیر مهارت لري او سیاست د حاکمه هئیت په نزد د خلکو د احمقولو علم دی.[1]

[1] افغان ملت، جریده، د ۱۳۴۵ د وږي ۱۵ مه د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۶مه، ۲۲ مه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروګرام یو نظر

ځینې نوي تکي چې په دغه پروګرام کښې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملوك الطوایفئ سره مجادله ده). ښایي چې دغه تکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کښې په داسي ډول موجود وي، لکه چې یو ابشار کښې بالقوه برېښنا موجوده ده، مګر څوك یې په ستر ګو نه وینې.

د دغو تکو تعمیل او تطبیق یقینا په مملکت کښې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوك او حتی په هغو دوستانه علایقو کښې چې له افرادو او شخاصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وایي:

مونږ تصمیم نیولی چې د اسلامیت، مشروطه شاهئ، دیموکراسئ او سوسیالیستئ په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو او د ملي ژوند په اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي، مدني، اخلاقي او معنوي جهاتو کښې اصلاحات راولو له هر ډول تبعیض، خودپرستي، قبیله پرستئ، منطقه پرستئ، استبداد، ارتجاع او استفاده جویئ سره مجادله وکړو او اجتماعي بې عدالتي، بېسوادي، ناداري، ناروغي او ملوك الطوایفي له منځه یوسو.

د حکومت دغه تصمیم چه وایي مونږ یو وسیع او عمیق تحول په اذهانو کښې راولو چه د جبر او فشار د حاکمیت ځای د قانون تسلط ته خالي شي او هر ډول نفوذ او قدرت، چه د ازادئ او مساوات په لاره کښې خنډ پرې، له منځه یوړل شي، په ربښتیا چه ډیر لوی جهاد دی

هغه اجتماعي، اقتصادي او خاندانې قدرتونه چه دلته په خلکو باندې مسلط دي، بلکه یوازې په خلکو نه چه په حکومتونو باندې مستقیم او غیر مستقیم نفوذ لري، مقابله ورسره څه اسانه کار نه دی.

همدارنګه د ارضي اصلاحاتو خبره دومره درنه ده چه ډیر زړه ور او فداکار حکومت، دغه راز اواز اوچتولی شي، مګر بې د عامو خلکو او د منورې طبقې له صادقانه او صمیمانه مرستې پې سرته نه شي رسولی.

که چیرې حکومت د دغه پروګرام په عملي کولو شروع وکړي، ګمان کوم چه ترقي غوښتونکي عناصر به یې تر هغه وخته ډیر ښه استقبال وکړي ترڅو چه د حکومت په رویه او اجراءاتو کښې تناقضات نه وي لیدل شوي او مایوسه شوي نه وي.

د دغسې پروګرامونو موفقیت او کامیابئ د پاره، یوازې دپروګرام ښه والی او دخلکو له ارزوګانوسره مطابقت کافي نه دی، باید هغه اشخاص چه د دغه پروګرام تمثیل او نمایندګي کوي د خلکو د اعتماد وړ وي او عمومي خوښبیني ورته موجوده وي. مثلا د یوه داسې جمعیت غړي که ملاکان او د ملوك الطوایفئ بقایا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چه مرام او هدف يې سوسياليستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي كولى. همدارنګه كه د يوه جمعيت په پروګرام كښې دا عقيده موجوده وي چه د افغاني جامعې د پيشرفت لازم شرط دا دى چه خلك مقدسو ديني شعايرو ته سوق شي، نو كه بيا په دغه ډله كښې داسې كسان شامل وي چه په دغه عقيده نه وي نو هر چاته يو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې كوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروګرامونو كښې دا خبره ډيره ضروري ده چه د مرام او پروګرام ټول اساسي تكي يو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره يې عقيدتا موافق وي.

كه فرضا يو حزب داسې يو عام او شامل پروګرام جوړ كړي چه هر څه پكښې وي او د هر چا د ذوق يو څه پكښې پيدا شي نو شاملين به يې داسې كسان وي چه په ځينو احكامو به يې عقيده لري او په ځينو نه دغه راز پروګرام ته د ځينو كسانو په اصطلاح چره ئيز پروګرام ويل كيږي چه يوه يوه يا چه هرځاى او هرچا ته رسيږي او يو مشخص هدف نه تعقيبوي.

د ښاغلي ميوندوال صاحب اصلاحي پروګرام په دري برخو ويشل شوى دى:

۱ _ *سياسي، اداري او مدني چاري.*

۲ _ *اقتصادي او مالي چاري.*

۳ _ *اجتماعي او فرهنګي چاري.*

په لومړۍ برخه كښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلوميږي: "د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تيره بيا د ګاونډيو او د دې منطقې د هيوادو سره دښه ګاونډيتوب د مناسباتو او همكارئ ساتلو د پاره بايد زيار وايستل شي. د دنيا د ملتونو په مناسباتو كښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره له قوي نه د کار د نه اخيستلو او په داخلي چارو کښې دمداخلې نه کولو اصل بايد رعايت شي.

زمونږ د پښتونستاني ورونو د سرنوشت د حق د تامين د پاره د افغانستان مسالمت اميزه زيارونو ته بايد په ټينګه دوام ورکړ شي او زيار دې وايستل شي چه يو داسې د تفاهم او اعتماد او واقع بينۍ فضا پيدا کړه شي چه د دې مسئلې، چه د استعمار له بقاياوو څخه ده، د حل لارو ته د رسيدو زمينه مساعده شي.

په دغو جملو کښې اول دا ويلی شوي چه بايد له ګاونډيو ملکونو او له هغو هيوادو سره چه په دغه منطعه کښې واقع دي د همسايه توب او همکارئ ښه مناسبات قايم شي، چه پاکستان هم په همسايه او په منطقوي ملکونو کښې شامل دی.

د منطقوي همکارئ کلمات، چه په دغه بيانيه کښې شته، ډير خله له ايراني جرايدو څخه هم په يوه غرض اوريدل شوي دي او هغوی ته بيا د تفسير او تعبير مجال ورکوي.

دوهم وايي چه د دنيا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د شخړو دحل د پاره له قوي نه کار نه اخيستل کيږي، چه طبعا د پښتونستان مسئله هم پکښې شامله ده.

دريم دا چه وايي د پښتونستان د سرنوشت د حل د تامين د پاره دې مسالمت اميزه زيار ته ادامه ورکړه شي او زيار دې وايستل شي چه اول د تفاهم او اعتماد فضا موجوده شي او بيا د دې مسئلې د حل لارې ته د رسيدو زمينه مساعده شي.

نو هر کله چه د دغې وينا له مخې پاکستان ته دا اعتماد حاصل شي چه په مطلق ډول د هيڅ راز قوي استعمال د پښتونستان په مسئله کښې، د افغانستان منظور او مطلوب نه دی او د اعتماد د فضا پيدا کولو د پاره طولاني وخت په کار دی، چه د پښتونستان مسئله تر هغه وخته طبعا معطله پاته ده، نو څنګه کيدی شي چه هغوی په دغه باب کښې يو څه مجبوريت احساس کړي او زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقف جدي وګڼي. زما په عقيده په دغه برخه تجديد نظر په کار دی، چه که دا پروګرام اولسي جرګي ته وړاندې کيږي، نو په دې برخه کښې بايد يو څه تعديل راوستل شي چه د قناعت وړ وي.

په دې پروګرام کښې دوه ځله د اداري او عادي مصارفو لړولو او سپما ته اشاره شوې ده او دا ښيي چه حکومت په اداري مصارفو او عادي مصارفو کښې څه کمول غواړي، ځکه ايي:

"مونږ په ټولو برخو کښې د هيواد د اداري نظام بهبود، د مقرراتو په ساده کولو، د چارو په ژر اجرا کولو. دا اداري مصارفو په لړولو او د دولت د دوايرو ترمنځ د همکارئ په ټينګولو او د انسجام په پيدا کولو کښې بولو. د دولت مصارف بايد په عادي مصارفو کښې د سپما د خيال ساتلو سره سره په داسې قطاعو کښې وشي چه نتيجه يې د اقتصادي پرمخ تګ متضمنه وي."

وروسته له ځينو تذکراتو او اظهار نظر څخه وايم:

په دې پروګرام کښې ځينې داسې مهم ټکي شته چه زه قلبا د حکومت موفقيت پکښې غواړم او هيله لرم چه عملي نتايج يې د قناعت وړ وي.

زه به د يوه فرد په حيث خپله فردي مرسته د هغو ټکو په عملي کولو کښې ونه سپمومچه زه ورسره عقيدتا موافق يم.[1]

[1] افغان ملت. جريده، کابل. د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه، د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه، ۲۳ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي

دا کلمه چه له هري کلمي سره يو خای کړو د هغي رنګ داسي بدکاندي چه بيا څوك ورته په ښه نظر نه ګوري.

وګورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه يادیږي، مګر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پيدا کړي، نو شخصي سړی تري جوړ شي.

همدارنګه د "کار" کلمه ده، که سړي چاته د کار سړی ووايي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مګر کوم کار ته که شخصي کار ووايو نو وزن يې ډير ښکته کيږي.

خير او مصلحت يا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي ټکی ورسره ملګری شي، نو بيا خپل تقدس بايلي او شخصي مصلحت، شخصي خير او شخصي خدمت ډير ټيټ مقام پيدا کوي.

د يوې جريدې يا ورځپاڼې معنوي قيمت څومره لوړ دی، مګر که دغه شی حقيقتاً شخصي شو، نو بيا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه درواخله چه د شخصي کلمې په يوځای کيدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلك شخصي حکومت ته په سپکه ګوري.

شخصي حکومت يعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کښې ملي حکومت يا قانوني حکومت يادیږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د زمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خو اومرو شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شخصي او ملي حکومت په تعريف کښې وايي:

شخصي حکومت د يوه شخص يا څو تنو حکومت وي چې د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو اجرا کيږي.

ملي حکومت هغه دی چې د ملت د نمايندګانو (پارلمان) اعتماد حاصل کړي او پارلماني مسئوليت ته غاړه کښيږدي.

دغه راز تعريفونه که صحيح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډيره نيمګړتيا پکښې موجوده ده.

کيدی شي چې يو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په اعتماد منځ ته راشي، مګر اجراءات يې شخصي وي، يعنې: شخصي حب و بغض، شخصي آشنايي او شخصي انتقام، شخصي روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سياسي يا مدني حقوقو کښې ډير دخل ولري.

پارلمانونه چې هر چيرته وي، د حکومتونو له تولو اجراءاتو، نه خبريږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانين هم هيڅکله داسې نه جوړيږي چې د حکومت ټول اختيارات له خپلو صريحو احکامو لاندې راولي او ټول کلي او جزئي اجراءات په خپل لاس کښې ونيسي.

په کومو هيوادو کښې چې اصول او قوانين په ډير ابتدايي او نيمګړي حالت کښې دي، هلته خو د کارداراتو او زمامدارانو لاس ډير آزاد دی او هر څه کولی شي. مګر چيرته چې پارلماني او قانوني حکومت ډيره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل يې طی کړي وي، هلته هم که اجرائيه قوه د تعليم او تربيت په لحاظ او د اجتماعي تقوا له حيثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له خلاګانو او له قانوني تاويل او اهمال څخه ډيرې شخصي استفادې کيدی شي. که نور هيڅ نه وي. هغه قدرت چې د دولتي شاغلو او مقاماتو او د اقتصادي تشکيلاتو له ناحيې د اجر او مزد، د معاش او انعام، د عزت او اعتبار او د اختياراتو د ورکړې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت په لاس کښې شته. هغه خو اورمرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علایقو اتکا لري. د مثال په ډول سړی ویلی شي چه د ماموریت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړی چه یوه مامور ته د کفالت په ډول د یوه لوړ مقام چوکئ ورکړي او د تیستې رتبې خاوند نه لوی سړی جوړ کړي. نو که چیرې په قانون کښې د دغه کار د پاره د تعلیم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کیدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځینې له ځینو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضایلو په وجه استحقاق ولري، مګر حکومت ترینه هغه څوك انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامینیږي، که څه هم له نورو نه تیټ او ښکته وي. بلکه کیدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه یو سړی په شخصي وسایلو او روابطو د مستحقینو ځای ونیسي، دغه راز شواهد سړی په هر وخت او هر ځای کښې ښودلی شي، مګر د دې لاملې چه مقاله او مضمون شخصي رنګ پیدا نه کړي او شخصي تعرض ونه ګڼل شي، له یادونې نه یې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کښې د رتبې په لحاظ مساوي چوکئ او مقامونه شته چه د کار د نوعیت او اهمیت په لحاظ ډیر تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه یوه سړي ته په هماغه یوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډیر ښه کار په ښه ځای کښې وسپاري او هغه بل ته په یوه مشکل ځای کښې مشکله وظیفه تعین کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کښې چه د ماموریت مهم مقامونه او واړه دار منصبونه په شخصي روابطو او علایقو ورکول کیږي، هلته بیاپه لیاقت او فعالیت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوك ځان مجبور ګڼي چه په هره وسیله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کښې استعدادونه عاطل پاته کیږي او د شخصیتونو د جوړیدو، لوییدو او ښکاره کیدو لاره بندیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حریت او آزادئ، یا د انساني کرامت ساتنه په دغسي نظام کښې له امکانه وتلې خبره ده، ځکه چه په دغسي حال کښې د بادارئ روحیه حاکمه وي او حکومت د اجبار په حکم خلك خپلې غلامئ او بندګئ ته رابولي او ماموریت د شخصي نوکرئ رنګ اخلي.

په کوم هیواد کښې چه ماموریتونه د یوه شخص په بدلون ګډوډ شي، څوك بې له څه جرم او جنایته له لورو څوکیو ښکته راولویږي او څوك بې له کوم ښکاره خدمته آسمان ته وخیژي، که د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد ورکړي او که له پامه یې ښه راغلی نو د تقاعد مړی بیرته ژوندی کړي یعنې (یحیي و یمیت. تعز من تشاء و تذل من تشاء) خپل کار او صلاحیت ګڼي، هلته به څوك څنګه له شخصي نوکرئ نه خان خلاص کړي او د قانون په حاکمیت باور وکړي. په دغه راز شخصي نظام کښې صداقت، فعالیت، لیاقت او کار دانې له موده لویږي، چاپلوسي، سرټیټول، ذلت قبلول، د چا په دروازه کښې دریدل او د چا دپاره پروپاګندونه کول د ترقئ او پیشرفت وسیله ګڼل کیږي.

په کوم هیواد کښې چه د حکومت له دستګاه نه، شخصي اغراض، شخصي تمایلات او د خښنئ او خپلوئ نفوذ او تسلط طرد شوی دی او یوازې لیاقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموریت اصل و اساس وي نو بیا به رښتیا خلك دا ویلی شي چه مونږ د شخصي حکومت محکوم نه یو، بلکه د ملي او قانوني حکومت خاوندان یو.[1]

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لاوژنې که د چا وي

[1] افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د ... پې ۲۹ مه، ۱۹۶۶ د سپتمبر ۲۰ مه، ۲۴ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخاوت نه دی قرباني ده

وايي چه په صدر اسلام کښې اسلامي وروروليې ډيره ټينګه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډير ښه مثالونه قايم کړي دي چه يو مثال ئې د څو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په ميدان کښې د تندې له لاسه د مرګ په انتظار کښې وو او يوه صحابي په ډير مشکل دوی ته لړې اوبه راورسولی چه ټولو ته نه بسيدې. دا اوبه چه په دغسې تنده کښې يوه ته وړاندې شوې هغه د پېرزويني او لورينې له مخې اشاره وکړه چه هغه بل ته يې ورکړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وګانه او دغه کار تسلسل پيدا کړ، کله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه څو تنه جل وهلي په حق رسيدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پيرزويني څو تنه يو له بله قرباني کړه، مګر د قربانئ او لورينې ډير ښه يادګار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پريښوده او دوی ته ئې هم ابدي حيات وباخښه.

پوهيږئ! دا قصه څنګه رايااده شوه؟

سړکال په افغانستان کښې اوبه بيخي لړې وې او د تندې ډير لوی خطر موجود دی چه د کربلا يادتازه کوي.

له دې تندې سره لوړه هم ملګري ده. زمونږ ځاروي د وچکالئ په وجه وانښه نه مومي او په ځينو ځايو کښې د څکلو اوبه هم نشي پيدا کولی. په همدغه وجه حکومت او شوری د اجبار له مخې دا قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپاری، په همدغه حال کښې چه وابنه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کښې ډیره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایراني وروڼو ته اجازه ورکړې چه زرهاو غواګانې او غوائې د څر د پاره د افغانستان ورشو ته راولي او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کښې له ایراني وروڼو سره دغه راز مرسته مونږ ته دصدراسلام د ترږو او جل وګلو قصه رایادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډیره وه.

په داسې وخت کښې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د ګدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډیره لویه قرباني ده.

په ربښتیا چه مونږ د خودخواهئ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهئ درجې ته رسیدلي یو.

خپل څاروي له لاسه ورکول او د بیوه ګاونډي هیواد څاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایثار او فداکاري ده چه مونږ ئې کوو. مګر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنې خیر غوښتل نه پټوو او خیر رسول پټوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیك کار څوك انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه ګڼي[1]

---

[1] افغان، جریده، لومړی کال، لومړنی ګڼه
۱۳۵ د وړې لومړنۍ
۱۹۷۱ د اګست ۲۳ مه
د نسخه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار، نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.

آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب سلوک هست.

آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مؤدب.

آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست وبین المللی است.

آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر فروتنی مامور را نگهدارد.

آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نسهر اسد و از افتخار بترسد.

آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره کافی و وافی داشته باشد.

جواب:ـ معتبر و باب دندان روز.[1]

---

[1] افغان، جریده. لوهری کال. دوهمه گڼه.
د ۱۳۵۰ دوبي ۸مه
د ۱۳۷۱ د اګست ۳۰مه
این نشر به نام مستعار (نوآور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوری

اوس مونږ دواړه مجلسونه (ولسي جرګه او مشرانو جرګه) شوری بولو پخوا یوازې ولسي جرګه د ملي شوری په نامه یادیده او مشرانو جرګې ته مو "اعیان" ویلی. د اعیانو په مجلس کښې د ملت انتخاب څه برخه نه درلوده او ټول اعضاء ئې انتصابي و. د اساسي قانون نوم هم اصول اساسي و چه تطبیقي جنبه ئې پیره خواره وه. هغه حقونه او صلاحیتونه چه اوس اساسي قانون، شوری او مخصوصاً ولسي جرګې ته ورکړي دي اصول اساسي شوری او اعیان ته نه و ورکړي.

هغه وخت د ملي شوری او د اعیانو رئیسان د وزیرانو په مجلس کښې په بنکاره شامل و او د کابینې د غړیتوب افتخار ئې درلود.

حکومت هغه وخت د یوه رسم په حیث هم د ملت د نمایندګانو اعتماد ته څه حاجت نه درلود بلکه وکیلانو به شوری ته د حکومت له خوا اعتماد نامه یا اعتبار نامه راوړله او د شوری غړو به د اصول اساسي په موجب د حکومت په نسبت د صداقت او وفادارئ لوړه کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چه حکومت د دغسې شوری خاوند و او په همدې معنی ورته پارلماني حکومت ویل کیده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه یو جز نې و.

د دغسې پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلویښتو کالو نه اوړي.

وایي چه وړې ته سړې هم غوښه وي، ځکه مونږ په دغسې شوری هم شکرونه ایستل او لویه عطیه مو ګڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ایجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانۍ شوری نه ئې د کم و کیف په لحاظ ډیر فرق ومونډ حتی چه هویت او ماهیت ئې تغیر وخوړ او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه ګوري نو دا شوری او هغه شوری په یوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستۍ تقنینې دورې دولسمه او دیارلسمه وبولو باید لومړې او دوهمه دوره ورته ووایو او نوې شروع ئې وګڼو. اوسنۍ شوری چه یوه دوره ئې تیره شوه او بله ئې نیمائي ته ورسیده بلاتشبیه لکه می عیب او هنر دواړه لري.

کوم وظایف او صلاحیتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړي دي تراوسه ترینه شوری صحیح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تیرو حکومتو څخه په اساسي قانون زیات معتقد معلومیږي او د قانون شکنی الزام لاپرې نه دی لګول شوی بیا هم د حکومت په ترکیب باندې د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پته ولګیده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د ځينو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د اميد سترګې ليچنې شوې. اساسي قانون که په عمل کښې هرځنګه وي په نظرِ کښې خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وينا کښې خو مقدسه ملي وثيقه ده او د اصلاحاتو غوښتونکی ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سياسي لحاظ مونږ ته ډير ارزښت لري. همدغه ملي دستګاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا ښيئ چه حکومتونه د ملت د نمايندګانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصويب اړه لري، قوانين شوری تصويبوي، مقاولات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نيسي او خارجي سياست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرګې ته خط مشي وړاندې کوي، د وکيلانو راډيو ئې ازاد نطقونه په داخل او خارج کښې د سياسي ديموکراسئ او دبيان د ازادئ ډيره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظير به ئې په نوره دنيا کښې نه وي، مګر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډيره د ستاينې وړ نه ده.

د شوری ډيره مهمه وظيفه د قوانينو تدوين او تصويب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئې همدغه دی مګر په ديارلسمه دوره کښې چه دوه کاله ئې تير شوه د قانون يوه مسوده هم د اولسي جرګې عمومي مجلس ته نه ده وړاندې شوې او په دې برخه کښې ئې فعاليت د صفر په درجه کښې دی.

په دوولسمه دوره کښې چه لس قانونه د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې تصويب شوه يوازې د اولسي جرګې اصول وظايف داخلي، د رسمي جريدې قانون، د بين المللي موافقتنامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانين: «د احزابو قانون، د ولايت جرګو قانون، د بناروالیو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون، د زمکو د سروې قانون، د مدافع وکیلانو قانون) تراوسه نافذ نه شوه او شوي کارونه بې ثمره پاتې شوه. که سړی داسې فکر وکړي چه شوری یوازې د نمایش د پاره نه ده، بلکې یوه فعاله تولیدي دستګاه ده چه باید هر کال یو څه قوانین صادر کړي نو بیا یقیناً دغسې شوری ته غیر اقتصادي ویلی شوو.

هغه څو سوه ملیونه افغانی چه وکیلان ئې په استهلاکي ډول په انتخاباتو کښې مصرفوي او هغه د کال تقریباً څلویښت ملیونه افغانۍ چه د شوری په بودجه کښې په ملت تحمیلیږي نوره ګټه نلري یوازې د بودجې تصویب او د خارجي قرضونو د منظورولو دپاره دا دومره پیسې مصرفوو او بس.

دغه راز پارلمان داسې مثال لري لکه چه سړی د اوبو ډنډولو دپاره ډیر لوی بند په ډیر زیات لګښت جوړ کړي مګر د آبیارۍ کار ترینه ناخلي بلکه د یوې شاعرانه منظرې په حیث ئې ننداره کوي او په تش لیدو ئې خوشحاله وي.

په اجتماعي لحاظ هم دغسې شوری ډیره مفیده نه معلومیږي، په کوم هیواد کښې چه سیاسي فعالیتونه او سیاسي احزاب موجود نه وي او خلك د خانانو، ملکانو، صاحبانو او سرمایه دارانو په بند کښې وي او حکومتونه هم په همدغه اشرافي طبقه اتکاء لري شوری ته هم اکثر همدغه اشخاص یا د دوی مخلصان راځي چه د مترقي قوانینو او اساسي اصلاحاتو امید له دغسې شوری نه هیڅکله نشي کیدی بلکه د ممتازي طبقې طبقاتي امتیاز نور هم تقویه کیږي او غوړي لاغوړ شي.

اوس سړی په شوری کښې داسې اشخاص وینې چه پخوا به نې د خان یا بډای په حیث یوازې د ولسوال یا والي په نښه نظر افتخار کاوه، مګر اوس ئې د شوری له برکته په وزیر یا صدارعظم سترګې نه ډکیږي او غرور ئې یو په لسه زیات شویدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دی دشوری حال چه په ډیر اجمال او اختصار د یوې لنډې مقالې په چوکاټ کښې وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مګر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم یې ښه دی، بلکه صحیح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه باید فعاله او مجهزه شي او د دیموکراسۍ ایجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لبیک وویل شي. یعنې سیاسي بهره برداري ترینه ونشي بلکه د ملي سیاست او ملي قدرت د منبع په حیث وګڼل شي. که اوسنی حکومت لکه چه ګومان کیږي د دیموکراسۍ او اساسي قانون د تطبیق رښتیانۍ اراده لري او خپل تاریخي مسئولیت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سیاسي احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولایت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د میاشتو او ورځو په ځای دقیقې او ثانیې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سیاسي احزابو او د ولایت جرګو قوانین د اساسي قانون په نظر کښې دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کښې ئې انتقالي حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کښې د انتقال د دورې له ختمیدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کښې وړاندې کړي او د ځنډیدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعیت او ماهیت پیژندلو د پاره معیارونه ټاکي د سیاسي احزابو مسئله د یوه شاخص په حیث ګڼي او په هغه دغه نه قانع کیږي.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه.
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بیا به خلکو جناب عالي بالی.

دی اول د خان سړی و بیا د خان سړی شو، مګر خلکو ته ئې خان ملي سړی ښووی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقئ تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له ځانه د خان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

د ده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعنې له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملك او خوجه ییین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لاره پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بډایانو پېژندګلوي خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون ګنج ته ورنږدې کی.

دی بډای شو مګر بډای او بډایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار ه بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرګانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه! له سرمایه دارئ سره سره د اولس په خوارئ او غریبئ خان خپه خپه کوه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو خان لیډرئ ته جوړ که.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کار کښې هم سړی بریالی وختی او د دې لاملـه چـه وریجې او غـوښې ئې په کالـه کښې ډیـرې وې نـو د ځوانـانو ټولنـه بـه اکـثره د ده پـرځای کیـده.

په ظاهره خو بـه دی پـه کـوم منـور او فـاضل سړي پسـې پـه لاره تـی، مـګر خلکـو تـه بـه ئـې داسـې ښوولـه چـه دا راز خلـك ده دمخـه کـړي دي او هرې خـوا تـه ئـې چـه بیـایي بیـولای ئـې شـي. دی یـو جـامع سړی و او لـه مختلفـو طبقاتو سره ئـې تـار درلـودی.

د ورځې ملګري به ئـې بیـل و او د شـپې یـاران بـه ئـې نـور وو.

لـه وګړو سره ئـې همـدردي او عشـق و علاقـه ډیـره ښکـاره وه مـګر د بزم مجلسونه ئې لـه نـورو سـره وو.

د ورځې د قـام خدمتـګار و او د شـپې د حسـن غـلام.

د ده پـه شـخصي ژونـد او اجتمـاعي نظریـاتو کـښې ډیـر فـرق لیـدل کـیدی.

دی د اجتمـاعي عدالـت ډیـر طرفـدار و مـګر پـه کالـه کـښې ئـې د خپلو مـاینو ترمنځ د عدالـت نـوم هـم نشـو اوریـدلای.

ده بـه کلـه کلـه د ظرافـت پـه ډول ویـل: جمـاعي عدالـت څه کـوئ پـه اجتمـاعي عدالـت پسـې وګرزئ.

سـړی بـاید اجتمـاعي وي او علاقـه ئـې یـوازې د کالـه مـیرمنې پـورې منحصـره نـه وي. ده پخپـل حیـات کـښې د فیضـه ډك مختلـف ماموریتونـه وکـړه او بـې لـه دینـه چـه رشـوت واخـي یـا خیـانت وکـي د ډیرو شـتو او جایدادونو خـاوند شـو.

ده بـه چـه هـر مـاموریت کـاوی غـرض او مطلـب بـه ئـې د کـام خدمـت و مـګر سـړی طـالعمن سړی و او پـه هـر کـار کـښې بـه چـه و پـه کالـه بـه ئـې د پیسـو لښتـي راسـم و او دنیـا بـه ورپسـې د سـپې غونـدې منـډې وهلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ډیر فعال او نه ستړی کیدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظایفو ئي په نورو پټو خ[illegible] کارونو کښې هم ډیره لویه برخه درلوده.

د ده مصروفیت ډیر زیات و، چه کله کله به ئي د چا د ملاقات دپاره وخت نه درلودی. یوه ورځ چا ویل ډیره ارزو لرم چه له ده سره وګورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وژغیږم، خو دا یوه هفته ورپسې سرګردانه ګرزم او نه ئي شم لیدلای.

نن هم دی مازیګر د امریکي د سفارت له یوه غړي سره ګوري او بیګا ته له کوم روسي سره وعده دار دی، د ده په خارق العاده صفاتو کښې یو صفت دا و چه په ځینو لویو مقتدرو کسانو به ئي په مجلسونو کښې په ډیر جرئت انتقاد کاوی او د سر سړو ته به ئي بد ویل مګر سره له دې به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کښې خای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبریدی.

سړی چه په حقه وي هېڅوك څه زیان او ضرر نشي ورسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غریبانو باندې ډیر زهیر و مګر خوار و غریب ته ئي هیڅ نه ورکول چه تربیه ئي خرابه نشي او په مفت خوارئ عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او ممیزات چه د ده د شخصیت د معرفئ په غرض بیان شوه خدای دې پر ورحمیږي.[1]

---

[1] افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه
دا لیکنه د [چیستان نویس] په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جريده نګاري

دا هم مهمه ده چه سړی د چا کار او عمل ته وګوري چه څه کوي او څنګه ئې کوي؟ مګر تر دې دا لاډیره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غایه لري؟ د کار په بنه والي او بدوالي کښې غرض او غایه ډیر دخل لري بلکه د کار ماهیت بدلوي.

وګورئ! د پاك خدای اطاعت او عبادت څومره بنه کار دی مګر که دغه کار څوك د ریا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بیا له دینه لوی مصیبت بل نشته. یو عارف شاعر وایي:

د ریا تر ناقبوله عبادته
د ساقي په میو مست او خراب خوښ یم

جنګ او جګړه څومره بد او ناوړه کار دی مګر که د حق او عدالت د قیام د پاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بیا د مقدس جهاد مفهوم پیدا کوي او ماهیت ئې بدلیږي.

همدارنګه حکومت د حکومت د پاره بې له باداري او حکمراني بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بیا د وطن د خدمتګاري بنه پیدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده نگاري او لیکوالي که د یوه عالي منظور د پاره په یوه مقدسه ملي او اجتماعي غایه او پایه بنا وي او د خوف او طمع له اغیزو لاندې رانشي نو ډیر مبارک کار دی چه جهاني او دایمي ارزښت لري، مګر که د تجارت وسیله او یا د شخصي سیاست او قدرت د لاس اله وي نو بیا له دې نه خبیث شغل بل نشته.

په دغه صورت کښې لیکوالي او نګارندګي حقایق نه منعکس کوي مسخه کوي ئې او د افکارو د تنویر په خای د بصیرت سترګې رندوي.

دغه راز جریده نګار د اجیر په حیث استخدامیږي او د شخصي اغراضو بار وړونکی یابو تر ې جوړیږي، یو لیکوال او جریده نګار باید تر هر څه دمخه پخپل حیثیت او شخصیت ایمان ولري چه ځان په هیڅا او هیڅ شي خرڅ نکړي او د فکر او عقیدې آزادئ ته په ډیر لوړ قیمت قایل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره باید عشق ولري. خپلو عقایدو او نظریاتو د پاره هر راز قرباني ته تیار وي او هغې ته په ډیر اهمیت وګوري.

جریده نګار باید هیڅکله خپلو شخصي عقدو او تمایلاتو ته اجازه ورنکړي چه د مسلکي انحراف موجب شي او وظیفه ئې متاثره کړي

په دې کار کښې یوازې فني او هنري مهارت هم کافي نه دی که د لیکلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بیا هم د لیکوال شخصیت ډیر موثر دی.

لکه چه یو وزیر او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري یو ملي لیکوال او جریده نګار د خلکو اعتماد او حسن نظر ته لاډیر محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه څوك نشي ګټلی او په ډیرو فداکاریو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم ګران کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د څلورمې قوې په حیث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي.

دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نګاران حکومت کوي چه خلکو ته دحق پرستئ او وطن دوستئ امتحان ورکړي او د آزادئ علمبرداران وي.

جریده نګاري ډیره مقدسه وظیفه ده چه باید په ډیر اهتمام ئې تقدس وساتل شي او دا مبارك شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نګاران باید کوښښ وکړي چه دغه څلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادئ مینه ویریدونکي خلك په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هوا! څوك چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لاوژنې که د چا وي
چوکئ نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دریمه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه.
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خط مشي په رڼا کښې

کله چه يو حکومت د تشکل په حال کښې وي او خپله خط مشي ترتيبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چه د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولی شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ يو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چه د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرګه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسئوليت له احساس سره د خطمشي په ترتيبولو کښې له دير غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعيتونو په اظهار کښې ډير محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوښښ کوي چه د خلکو امید په يأس بدل نه شي او د تيرو حکومتونو اعتبار څ نه څه وسائل شي ځکه چه ددوی اعتبار ورپورې ترلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقادي او د حقايقو افشاء کول د حکومتونو کار نه دی بلکه لمر په ګوته پټول سياسي مصلحت دی.

هغه وخت چه واقعيتونه د عصري ميرمنو په شان بيخي بې پردې شي نو دوی ورته مخ لوڅي وايي او د نهضت نوم پرې ږدي.

غرض دا چه حکومتونه ترڅو چه ډير مجبور نشي رښتيا نه وايي.

رښتيا نه ويل دا معنی نلري چه حکومتونه دروغ وايي، بلکه پته خوله پاتې کېدل او نه ويل ئې معنی ده.

په دغه اساس هغه څه چه بايد په خط مشي کښې د اداري نارسايي او بې نظمي ګڼل شوي وي په حقيقت کښې انارشي وي.

د اوسني حکومت خط مشي په نسبي ډول د رښتيا ويلو پانګه لرې څه زياته لري. د دې حکومت واقعبيني او اخلاقي سجيه او د دې وخت د مجبوريتونو تقاضا غوښتنه کوله چه خلك د وطن له حال او مآل نه نسبتاً زيات خبرشي او د مشکلاتو تحمل او مقابلې ته آماده شي.

په دې خط مشي کښې د حکومت دغه اعترافات د ملاحظې وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو ارخونو کښې د قوانينو نشتوالی، له ډيرې بې نظمئ څخه انارشي ته نږديوالی، اقتصادي رکود او دملي عوايدو په سلو کښې له دري څخه کموالی، د باقياتو د تحصيل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنګه د دولتي عايداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالی، د اداري سيستم نارسايي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار ورځ په ورځ زياتوالی او بالاخره سر په سر وچکالي چه لوړه او تنده ئې لازمي نتيجه ده..." دا دی د مملکت حال چه د حکومت په رسمي ژبه رسما خلکو ته اعلاميږي او هرڅوك د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ربنتيا ويل په عين حال کښې دا هم ښيي چه حکومت د خپلو اسلافو نه د مملکت اداره په څنګه حال کښې له څومره نيمګړتياو سره په لاس کښې اخلي؟ کله چه دا حکومت د افغانستان اداره بل ته تسليموي ښايي چه هېڅ باقيداري به ونه لري، بلکه څه قدر به لا فاضل شي.

په دغسې وخت کښې چه يو حکومت د دغو ټولو مشکلاتو له فهم سره په دغسې شرايطو کښې د راتګ جرئت کوي او قربانئ ته حاضرېږي دا نه ده معلومه چه د سمون او بهبود په لاره کښې څه کولی شي.؟ د وچکالئ رفع کول او د رحمت بارانونه ورول خو د خدای کار دی او له حکومت نه ئې توقع نشي کېدی، د قرضونو درونډ بار خو هم څوك نشي سپکولی، بلکه د مجبوريت په تقاضا دا پېټی بايد نور هم درونډ شي.

قانوني خلاګانې ډکول هم څه اسانه کار نه دی. هغه شوری چه په شپږ کالو کښې د احزابو ډېر مهم او ډېر عاجل قانون په کرسئ نشي کښېنولی او حکومتونه يې له نامه څخه ويريږي له دغسې شنډې دستګاه نه د قوانينو د توليد اميد نشي کيدی. د اقتصادي حالت د ښه کولو د پاره دمعدنو استخراج هم له تصور نه وتلی کار دی، څوك چه خپل ماليات او محصولات د ځينو مقتدرو اشخاصو له جيب نه نشي راويستلی هغه به څنګه په تش لاس د حاجي ګك اوسپنه د غرونو له تل څخه راوباسي.؟

څه شی چه نسبتا ممکن معلوميږي هغه د نارسا اداري سيستم سمون او فعال کول دي. دا کار که هر څومره مشکل دی مګر غير ممکن نه دی. که حکومت په ټينګ عزم او هغه جرئت چه په حکومت قبلولو کښې ئې وښوده عملا دا کار شروع کړي ښائي چه د يوه لوی مادي او معنوي بدلون اساس کښېښودل شي او په مملکت کښې نوې سا وچلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه دا اداره پـه عمـل کـښې ښکـاره شـي چـه حکومـت پـه رښتيـا د اداري قـدرت خـاوند دی او د خلکـو ژونـد ښه کولـو تـه ئـې پـه ايمـاندارئ مـلا تړلـي د مملکـت سياسـي حيثيـت بـه لـه دې نـه ډيـر لـوړ شـي او جهاني اهميـت بـه ئـې ډيـر زيـات شـي. ځکـه چـه يـو ژونـدی حکومـت بـه منـځ تـه راشـي او ملـي قـدرت بـه ورسـره وي، پـه دغـه صـورت کـښې بـه خـارجي امدادونـه بـې لـه اسـترحامه پـه دواطلبانـه ډول افغانسـتان تـه متوجـه شـي او هـرځوك بـه ورتـه پـه اعتنـا وګوري.

د قـاچـاق، اختـلاس، رشـوت او احتکـار معيـار بـه ډيـر راتيـټ شـي او د باقيـاتو د تحصيـل خنډونـه بـه لـه منـځه لاړ شـي چـه اقتصـادي بهبود ورسـره تړلـی دی.

دا کـار د خولـي پـه خـبرو نـه کيـږي او داسـې اقداماتو تـه ضـرورت لـري چـه پـه مفسـدانو زلزلـه راولـي او ټکانونـه ئـې ځينـو لويـو کـورو تـه صدمـه رسـوي.

دغـه راز کارونـه محتـاط او محافظـه کـار حکومتونـه نشـي کولـی او يـوه مقدس عشق تـه ضـرورت لـري.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، خلورمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گریز ماهرانه

هستند کسانیکه به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. بعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد.

روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و ان را جلب نمود ویکی از دوستان از من پرسید ایا میدانید فلان مضمون مال کیست.؟

نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص انرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم:

گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلیکه گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که اشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟

غرض از این مختصر انست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن انچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر اشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب ان اهمت اساسي دارد و نوع افاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدراعظم خط مشی خود را به ولسی جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسی و رموز ان بهرور باشد خوبتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن استین خالی بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض انکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغی میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میرود و جنبهء مثبت ان در حقیقت منفی میشود.

برای خنثی ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بی حساب بکار است که سخن سازان در ان مهارت بسزا دارند.

از همین جاست که اساس اجراات دولتی و حکومتی بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتیکه پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوهء نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانیکه گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمی ایند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شمارهء چهارم.
۲۲ سنبله ۱۳۵۰
۱۳ ستمبر ۱۹۷۱.
این اثر به نام مستعار "نوآور" نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو انکشاف او تقویه

د پښتو ژبې د احیاء، تعمیم او انکشاف په باب چه کوم فرمانونه وخت په وخت صادر شوي دي هغه به پریږدو. خبره به له اساسي قانون نه شروع کړو چه د پښتو په باب ئې څه مکلفیت په حکومت بلکه د دولت په ذمه کیښود او حکومتونه د پښتو سره څه وکړه.؟

اساسي قانون په پنځه ویشتمه ماده کښې د پښتو په باب دولت ته دا وظیفه ورکړه.

(دولت موظف است پروگرام موثری برای انکشاف و تقویه زبان ملی پشتو وضع و تطبیق کند) د دغه حکم د انفاذ اوه کاله وشوه او په دغومره وخت کښې تراوسه لا د دغه موثر پروگرام درك نه دی معلوم.

د حکومتونو دکار او فعالیت د سرعت اندازه له همدینه معلومولی شوو.

د چا به هیر نه وي چه د ښاغلي داکتر محمد یوسف په انتقالي حکومت کښې دغه کار داساسي قانون له انفاذ سره سم شروع شو او یو لوی انجمن وټاکل شو چه د پښتو ټولنې اعضاء، د پوهنتون غړي، د مطبوعاتو او د پوهنې وزارتونو اراکین د وزیرانو په شمول، د عدلیې وزیر او د قبایلو رئیس پکښې ګډون درلود.

دا لوی انجمن په وړوکمیتو د وظایفو د تقسیم په اساس وویشل شو او د پښتو ژبې په مختلفو اړخونو مطالعات شروع شوه چه په نتیجه کښې دغه پروګرام د وزیرانو عالي مجلس نه د وړاندې کیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره اماده شو. مگر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت تهٔ وباخښه او دا کار نورو ته په میراث پاتې شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راته قانونا مکلف و چه د خط مشي په نامه د خپل کار او فعالیت پلان او پروګرام ولسي جرګې ته وړاندې کړي او ملت ته یو څه وعدې ورکړي چه دوی څه کوي او اساسي قانون ترڅه حده تطبیقوي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښې داخله او شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت پخپله خط مشي کښې دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او تقویې وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي کښې پښتو پالنه شامله ده، یعنې هغه مشترک ټکی چه د دغو حکومتونو په تګ لارو کښې متفق علیه ګڼل شوي دي یو له هغه څخه د پټو ژبې انکشاف او تقویه ده چه په ولسي جرګه کښې ئې ټولو وکیلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائید و تاکید کړیدی.

د اعتماد د رایې له جریاناتو نه داسې معلومیږي چه که یو حکومت پخپله خط مشي کښې د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او سقوط سره به مواجه شي مګر سره له دغه اهمیته چه پښتو ژبه ئې د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښې دغه حکم تراوسه ندی عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کمیټو کارونه یعنې د پښتو دوسیه بیا روی کار کړه او دوهم ځل غور او مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په رادیو کښې خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښې که څه هم د افغانستان د اکاډمی په نامه یوه نوې موسسه بې پرسونله منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغله مګر د اساسي قانون مطابق کوم پروګرام د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره وضع او تطبیق نشو.

اوسنی حکومت هم تراوسه د دغه موثر پروګرام د وضع کولو څه اقدام نه دی کړی. که څه هم د فلمونو په جوړولو کښې نې پښتو ته برخه منلې او دا کار د قدر وړ دی.

حکومت باید د اساسي قانون پنځه دیرشمې مادې ته د عمل جامه واغوندي او دغه پروګرام د خلکو د اطلاع او اقناع د پاره بې ځنډه تصویب او نشر کړي او هغه علمي او تربیوي اهمیت چه دغه موضوع نې په ملي لحاظ د افغانستان په حال او مستقبل کښې لري ښه درک کاندي.

هغسې پښتو پالنه چه تعصبي او عنادي رنګ ولري هیڅوک هیڅکله نه خوښوي، پښتانه پوهان د پښتو تقویه د افغانستان د معنوي تعمیر د پاره د اساسي قانون له منظور سره سم یو عرفاني ضرورت ګڼي او د حکومتونو مهمه وظیفه نې بولي.

لکه څنګه چه پښتو غولول او هیرول ګناه ده دغسې پښتو په سیاسي غرض استعمالول او د تفرقې په بناء ئې په تعصبي رنګ کښې وړاندې کول هم جرم دی.

پښتو غوښتنه باید په علمي اساسي او ملي غایه تقویه شي او فاشیستي صبغه ورنکړه شي، پښتانه د پښتو ژوند غواړي نه د افغانستان د نورو ژبو وژل. هغه څوک چه ځانته په دې حق قایل وي چه پخپله مورنۍ او پلارنۍ ژبه لیک او لوست وکړي چه د دوی د زړه او دماغ صادقه او کامله ترجماني کولی شي هغه به ولې د افغانستان د دري ژبې په حق سترګې پټوي؟

د دې مدعا ډیر ښه شاهدان هغه پښتو ویونکي وکیلان دي چه په ولسي جرګه کښې ئې د ازبکي او ترکمني ژبې تدریسي او نشراتي حق تائیداوه او دا ئې یو ضرورت ګانه، د پښتو ژبې ناکامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي چه له لومړۍ ورځې په همدغه اساس شروع شوې وي چه دا ژبه د نورو افغاني ژبو دښمنه او مخالفه وګڼل شوه.

پښتانه نه يوازې وچه کلکه پښتو نه غواړي بلکه په اوله درجه د ملي اتحاد او افغاني وروروليۍ ساتنه د ملي او اجتماعي عدالت په اساس غواړي او خپله بقاء د افغانستان په بقا کښې ګڼي.

د پښتو ژبې ملي کول، رسمي کول او ادبي ذخيره پکښې زياتول دا معنی لري چه دا ژبه د تعليمي وسيلې او کلتوري ضرورت په حيث د علم او پوهې د تعميم او د ادب او هنر د انکشاف د پاره حياتي اهميت لري.

د افغانستان پښتانه (د پښتو ويونکو په معنی) بې د دغې ژبې له انکشاف او تقويې څخه له معارف او مطبوعاتو نه اساسي او عمومي استفاده نشي کولی او بې له دغې وسيلې له جهل او بېسوادۍ سره موثره مجادله امکان نه پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، پنځمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه
د ۱۹۷۱ د سپټمبر ۲۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسیء بی حزب.
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازیء کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیاقت چاکرانه.
چوکیء ارام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضهء بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنائت علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویلدار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین ... بر هوشیاری ات![1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰ . ۲۰ سپتمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نواوز) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون مطالعه او مقايسه

د افغانستان اساسي قانون په يوولسو فصلونو کښې، يو سلو او اته ويشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کيږي.

له لومړي فصل څخه دمخه يوه ديباچه لري او تر ديباچې دمخه يوه صفحه د اعليحضرت معظم همايونې په توشيح محتوي ده.

په پخوانې اصول اساسي کښې ديباچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعليحضرت شهيد محمد نادر شاه صحه هم د اصول اساسي په پای کښې جلب نظر کوي.

په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مګر د اعليحضرت د توشيح په متن کښې ليکلي دي: " سرله نن ورځې د افغانستان هغه اساسي قانون (يعنې اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لويې جرګې له خوا تصويب شوی او ترننه پورې په هيواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمايمو سره لغوه شوی اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصويب نيټه په ۱۳۰۹ هـ ش کښې ښودل شوی او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوکانه منظورئ نیته د ۱۳۱۰ هـ ش کال د عقرب اتمه ده چه طباعتي سهوه به وي.

د اساسي قانون دیباچه د اساسي قانون له یوولسو فصلونو نه علاوه د کتاب د خطبي په حیث جلب نظر کوي د پښتو متن په فهرست کښې ورته مقدمه ویل شویده.

دلته ښایي دا سوال پیدا شي چه دیباچه یا مقدمه په اساسي قانون کښې داخله ده او که نه؟ یا په بل عبارت زمونږ اساسي قانون هماغه ۱۲۸ مادي دي او که دیباچه هم قانوني ماهیت لري.

دیباچه د لغاتو په کتابونو یو ډول وریښمینه جامه ده چه په جواهرو جړاو شوی وي او د شاهي لباس له لوازمو څخه دی.

د کتاب خطبه هم د ارایش په مناسبت دیباچه وبلل شوه.

ځینو دیباچه د مخ او څیرې په معنی ګڼلې او په دې وجه چه د کتاب خطبه هم د کتاب د مخ او څیرې حیثیت لري نو دیباچه ورته وایي.

مقدمه هم په لغت کښې د لښکر هغه ټولي ته وایي چه له لښکر نه دمخه وي.

د کتاب مقدمه د کتاب لومړی فصل ته ویل کیږي او د وچولي معنی هم لري.

د معنی او مفهوم په اقتضاد اساسي قانون دیباچه باید د اساسي قانون د منظر په حیث ګڼل شوی، حکومت مکلف کوي چه یوازې په سیاسي دیموکراسئ اکتفاء ونکړي او هغه سوسیالستي چه اقتصادي او اجتماعي دیموکراسي ورته ویلی شو په وطن کښې عملي کړي.

دا د هر حکومت وظیفه ده چه پخپله خط مشي کښې دغه دیموکزاسي داخله کړي او دا وښیئ چه اساسي قانون په اول قدم کښې ناکامه نه دی او د تطبیق په لحاظ تبعیض پکښې نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې څوک دا ووایي چه دیباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداءاً له لومړۍ مادې څخه شروع کیږي نو بیا له دې مشکل سره مخامخ کیږو چه د لویې جرګې د تصویب متن همدغه دیباچه ده چه باید د ملت د نمایندګانو امضاء پرې اخیستل شوی وی ځکه چه د دیباچې متن په دې عبارت شروع کیږي او ختمیږي:

(*بمنظور حیات ملی افغانستان... بمنظور تامین عدالت و مساوات، بمنظور دیموکراسی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاریخی که در زندگانی ملی ما بحیث یک ملت ویک جزء جامعه بشری میدانیم بقیادت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پیشوای زندگانی ملی افغانستان این قانون اساسی را برای خود و نسلهای آینده وضع کردیم.*)

نو که چیرې دیباچه قانونی اعتبار ونلري اصل تصویب له منځه ځي او اساسي قانون ته څه نه پاتې کیږي.

د اساسي قانون د لومړۍ مادې لومړۍ جملې دا ده:

"*افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غیرقابل تجزیه است*" په دې جمله کښې د دولت نوعیت ښودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ویلی شوو په اغاز کښې د یوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هرځوک په دې پوهوي چه د افغانستان په تاریخ کښې نوی باب افتتاح کیږي چه ورپسې دوهمه جمله ئې داسې تفسیروي: "*حاکمیت ملی در افغانستان به ملت تعلق دارد*" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زوړ ذهنیت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د ځوی زیږی دی.

یو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولې خیژول کیده او چا ئې نوم په خوله نشو اخیستلی او اوس د ملي وثیقې ډیر ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکرشویدی، یعنې وروسته تر دې چه "واحد" ویل شوی دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه شوی چه (غیر قابل تجزیه است) دلته د تجزیې کلمه په هغه معنی نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ویشل کیږي او ولایتونه او ولسوالی نلري بلکه مطلب دا دی چه انفکاك نه قبلوي او بیلیږي نه.

په دوهمه ماده کې وایي:

(*دین افغانستان دین مقدس اسلام است. شعایر دینی از طرف دولت مطابق به احکام مذهب حنفی اجراء میگردد آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود در داخل حدودیکه قوانین مربوط به ادب و اسایش عامه تعیین میکند آزاد میباشند.*) په دې ماده کښې د افغانستان دین اسلام دی او دینې شعایر د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء کیږي مګر هغه افغانان چه د اسلام د دین پیرو نه وي کولی شي چه د مربوطو قوانینو په حدودو کښې خپل مذهبي مراسم اجراء کړي.

په دې ماده کښې که څه هم د اسلام د پیروانو په برخه کښې یوازې همدومره ویل شوي چه د حنفي مذهب د احکامو مطابق دیني شعایر د دولت له خوا اجراء کیږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دی ورکړ شوی مګر عقلاً دا ترینه فهمیږي چه افراد هم دغه کار کولی شي.

همدارنګه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه ورکړ شویده چه د اسلام پیرو نه وي مګر د اسلام په پیروانو کښې غیر حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته یعنې داسې نه دي ویل شوي: (*آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند و یا پیر ومذهب حنفی نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود .... آزاد میباشند*) مګر دلته هم عقل او قیاس دا حکم کوي چه غیر مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء کوي نو غیر حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء کوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده کښې د پادشاه حقوق او وظایف لکه د اردو اعلی قیادت، د حرب او متارکې اعلان، د شوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

افتتاح او انحلال، د قوانينو توشيح، د تقنيني فرامينو اصدار، د صدراعظم او وزيرانو تعيين او استعفی قبلول، د مشرانو جرګې د رئيس او غير انتخابي اعضاو تعيين، د قاضي القضات او د سترې محکمې د اعضاو تعيين، د اضطراري حالت اعلامول او ختمول د مجازاتو تخفيفول او عفوه کول او داسې نور ښودل شوي.

دا حقوق او وظايف د پوهانو او ليکوالو په نظر کښې دوه ډوله تعبير شوه.

چا وويل اساسي قانون دغه حقوق او صلاحيتونه په تشريفاتي او سمبوليك ډول پادشاه ته ورکړي دي چه د حکومت په خوښه تړې کار واخيستل شي چه دغه مطلب په دې عبارت افاده شويدی: (*وظايفی را که قانون اساسی به دوش پادشاه گذاشته است يک قسمت آن تشريفاتی و يک قسمت غير تشريفاتی ميباشد ولی همه آن جنبه سمبوليک دارد.*

در حقيقت اين وظايف را نيز پادشاه بمشوره يا پيشنهاد حکومت وقت اجراء مينمايد ... پادشاه فرامينی را که امضاء ميکند نطق هائيرا که بعمل ميآورد پاليسی هائيرا که اعلان ميکند مذاکرات يا تعيناتی را که بعمل ميآورد و يا فيصله های محاکم را که امضاء مينمايد مسول هيچکدام آن نمی باشد و مسئول همه آن در نزد پارلمان حکومت وقت ميباشد) بل چا وويل دا ټول حقوق او وظايف په مطلق ډول د پادشاه په اختيار کښې دي او حکومتونه پکښې د مداخلې حق نلري.

لومړی نظريه په ملي مصلحت او معقوليت بناء ده او د ديموکراسئ او مشروطيت اصلي او صحيح غوښتنه همدغه ده.

اساسي قانون چه په آغاز کښې مشروطه شاهي اعلام کړه او ملي حاکميت ئې د ملت حق وګانه او بيا ئې مسئوليتونه هم د حکومت په غاړه واچول بې له دې بله معنی نلري چه پادشاه به خپل صلاحيتونه په مطلق ډول د ځان نه ګڼي، بلکه د حکومت مسئوليت او خپل عدم مسئوليت به په نظر کښې نيسي. که داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بيا د ديموکراسئ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکميت څه معنی نلري. د دوهمې نظريې د تردید او د لومړئ نظريې د تائید د پاره دا دليل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظايفو له جملې څخه ځينې وظايف د دواړو جرګو د رئيسانو په مشوري او د يو شمير اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځينو مواردو کښې ئې د ستري محکمې موافقه شرط کړيده.

وګورئ! د اردو اعلی قيادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړی دی، مګر په (۶۴) ماده کښې چه د شوری صلاحيتونه ښيي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شوری صلاحيت ګڼل شويدی.

همدارنګه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تماميت ساتونکی ګڼل شوی، مګر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تماميت دفاع د حکومت وظيفه ده نو که چيرې د اردو د اعلی قيادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تماميت به څنګه وساتي؟.

همدارنګه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظيفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفيف او عفوه کول دپادشاه حق دی. که چيرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمين بخښي حکومت به څنګه نظم او امن عامه وساتي؟. دلته بايد دا هم ووايو چه په اساسي قانون کښې "تخفيف او عفو مجازات" په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا تردي د اصول اساسي په (۷) ماده کښې ليکلي و: "عفو و تخفيف مجازات تعزيری مطابق شرع شريف از حقوق جليله پادشاهی شمرده ميشود." يعنی هلته (تعزيری) قيد وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو بل قید هم وضع شوی یعنې "مطابق شرع شریف" د پادشاه حقوق او وظایف چه اکثراً د حکومت په خوښه اجراء کیږي او په هغو مواردو کښې چه په شوری یا قضائیه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابدید عملي کیږي مسئولیت ئې هم د حکومت او نورو په غاړه لویږي چه په دغه اساس د شوری د څو تصویب شوو قوانینو (لکه د احزابو، ښاروالیو او ولایت جرګو قوانین) دنه توشیح کیدو او د دغومره ځنډیدو مسئولیت حکومتونو ته راجع دي او اجرائیه قوه د تقنینیه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبیقولو او اهمالولو محکموي، که کوم حکومت ووایي چه د قوانینو توشیح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظیفه ده یا د پادشاه حق دی او د دې معنی دا ده چه د قوانینو ردول یا ځنډول حکومت ته څه مسئولیت نه متوجه کوي ځکه چه توشیح او انفاذ حتمي نه دی، اختیاري دی، دا استدلال صحیح نه دی او حکومت ته برائت نه ورکوي.

د قاضي القضات او د سترې محکمې د اعضاو تعیین همدارنګه د صدراعظم او د وزیرانو تعیین د مشرانو جرګې د رئیس او د غیر انتخابي اعضاو تعیین د پادشاه وظیفه یا حق دی، مګر قانوناً دانشي کیدی چه بیخي تعیین نشي یا ئې تعیین ډیر وخنډیږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په "۱۸" ماده کښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظیم شویده چه که پادشاه استعفی وکړي یا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر څوی ته انتقال کوي او که هغه د پادشاهي د شرایطو فاقد وي نو دوهم ته ثم فثم انتقال کوي. که پادشاه دغه راز څوی ونلري نو بیا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال کوي او چه مشر ورور د شرایطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتیب نقلیږي او د زامنو او وروڼو د نشتوالي په صورت کښې د اعلیحضرت شهید محمد نادر خان له پسرۍ بازماندګانو څخه یو تن د هغه مجلس له خوا انتخابیږي چه لویه جرګه او د حکومت او سترې محکمې اعضاء پکښې راغونډ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا موضوع په اصول اساسي کښې د پنځمې مادې په آخر کښې په دې ډول ده:

"... *ملت نجیب افغانستان متعهد میشوند که سلطنت افغانستان بخاندان این پادشاه ترقیخواه مملکت بانتخاب اعلیحضرت پادشاهی و اهالی ملت افغانستان انتقال میکند*" دلته د سلطنت انتقال د اعلیحضرت شهید په خاندان کښې بې له څه تعین او خاص ترتیب څخه په مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب ته محول شوی و چه د ملت د انتخاب شکل او صورت نه دی توضح شوی.

په اصول اساسي کښې د پادشاه خاندان هم داسې ښودل شوی :"*خاندان عبارت است از اولاد ذکور کبیر و برادر*" مګر په اساسي قانون کښې په ۲۴ ماده کښې دغه کسان په خاندان کښې شامل دي:

(*پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و بنات شان عم و ابنای عم پادشاه خانواده پادشاهی را تشکیل میدهند*) په دغه ماده کښې که څه هم تر اوښې او خوریې پورې د خاندان ساحه اوړده شویده مګر د پادشاه پلار او مور په دغه جمله کښې نه دي یاد شوي خو عقل او قیاس حکم کوي چه والدین باید لومړنی حق ولري او هیڅ دلیل نشته چه دوی د خاندان په سر کښې رانشي.

یو بل ټکی چه په دغه ماده کښې جلب نظر کوي هغه دا دی چه وراره او ورېره، خوریې او خورزه، نمسې او نمسې ازواج او زوجات "مذکر او مونث" یو شان په خاندان کښې شامل شویدي مګر یوازې د ترونو په برخه کښې د تره ځوی او د تره لور یو شان ندي ګڼل شوي یعنې ابنای عم په دغه جمله کښې راغلی دی او بنات عم هیر شویدی. د دغې مادې په اخر کښې لیکلي دي. (*اعضای خانواده پادشاهی حیثیت خود را بصفت عضو خانواده پادشاهی مادام الحیات حفظ میکند*) د دې عبارت معنی دا ده چه دغه حیثیت لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموریت له چانه نه سلبیږي او سلب و عزل نه قبلوي یعني د ژوند تر آخره ملګری دی چه څوك ترینه مستعفی کیدی نشي او نه جزاءاً له چانه اخیستل کیدی شي مګر یو سوال پیدا کیږي او هغه دا دی چه د یوه پادشاه د تره خوی په هغه صورت کښې چه دپادشاه د تره خوی وي د عمر تر آخره د پادشاهي خانواده د غړي حیثیت لري مګر که یو پادشاه فرضاً مستعفی شي او خوی ئې پادشاه شي نو بیا خو دغه شخص د پادشاه د تره خوی نه دی او د سلطنت د انتقال په وړجه ښایي چه یو بل شخص د نوي پادشاه د تره خوی په صفت د پادشاهي خاندان د غړي حیثیت پیدا کړي او هغه لومړی شخص په دې وجه چه اوس د پادشاه د تره خوی نه دی دغه حیثیت له لاسه ورکړي.

دا سوال د غور وړ دی چه د حقوقپوهانو اظهار نظر غواړي او لکه د اساسي قانون ځینې نور مسایل د اختلاف نظر مجال لري.

دریم فصل: د خلکو اساسي حقونه او وظیفې:

په دې فصل کښې د افغانستان د خلکو حقوق او وظایف تنظیم شوي دي او په لومړي سر یعني ۲۵ ماده کښې وایي: (*تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند*) دا ماده که څه هم په مطلق او قاطع ډول د افغانستان ټولو خلکو ته په مساویانه ډول بې له تبعیض او امتیاز څخه اساسي حقونه او وظیفې ورکوي چه نه پکښې کومه استثنی شته او نه تعلیق یا قید و شرط مګر وروسته تر دې مادې چه ځینې نورې مادې په نورو فصلونو کښې یا په همدغه فصل کښې ګورو معلومیږي چه دغه ورکړه بې قیده او شرطه نه ده او باید چه نه وي.

مثلاً د همدغه فصل په ۳۲ ماده کښې د جمعیتونو تاسیس او د احزابو تشکیل د خلکو اساسي حق ګڼل شوی مګر یو څه شرایط ورته وضع شوي دي چه ځینې اشخاص بلکه تر دې وخته ئې ټول خلك محروم کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه ماده کښې وايي د افغانستان اتباع حق لري د قانون د احکامو مطابق سياسي حزبونه تشکيل کړي په دې شرط چه حزبي مفکورې او فعاليتونه د اساسي قانون د ارزښتونو مناقض نه وي او د حزب تشکيلات او مالي منابع علني وي.

دا حق په دې وجه چه د احزابو قانون نه دی نافذ شوی د اساسي قانون له نافذ کيدو نه تراوسه چه اوه کاله کيږي هيڅا ته نه دی ورکړ شوی او چه د احزابو قانون نافذ شي نو بيا به هم هغه کسان له دغه حق څخه محروم وي چه افکار او عقايد ئې له اساسي قانون سره مطابقت نلري، علاوه په دې هغه کسان چه عمر ئې له پنځه ويشتو کالو نه کم وي هغه به هم له دغه حقه محروم وي يعني نتيجه به ئې دا وي چه د افغانستان ټول خلك په دغه اساسي حق کښې مساوي نه دي او دا به معقوله هم نه وي چه مساوي وي خو بايد چه د اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې دغسې استثنی يا تعليق ته يو څه اشاره شوې واى.

دلته بله د ملاحظې ور خبره دا ده چه حکومتونو د افغانستان د خلکو دغه اساسي حق په دې دليل څو کاله وخنډاوه چه ترڅو د احزابو قانون خپله نهايي مرحله طی نکړي د احزابو تشکيل قانوني جواز نلري، مګر د اساسي قانون ځينې نور احکام چه په همدغه فصل کښې درج دي او د خلکو په اساسي حقوقو پورې ارتباط او تعلق لري لکه د اشخاصو د مسکن مصئونيت، د ملکيت مصئونيت، د مخابراتو مصئونيت نو هلته هم لکه د احزابو موضوع په فرعي قوانينو حواله ورکړ شويده چه په دغو مواردو کښې هم لا قوانين ندي وضع شوي مګر حکومتونه دلته هغه دليل ته اعتنا نه کوي چه د احزابو په مورد کښې ئې معتبر ګڼي.

سره له دې چه د کورونو تفتيش او د ملکيت استملاك اساسي قانون فرعي قوانينو ته محول کړيدي چه بايد له اساسي قانون وروسته دغه قوانين د اساسي قانون له ايجاباتو او مقتضياتو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم راوتلي واى مگر حكومتونه بې د دغو قوانينو له وجود څخه كورونه لټوي او ملكيتونه استملاك كوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده كښې وايي: (*مسكن شخص از تعرض مصئون است هيچكس بشمول دولت نميتواند بدون اجازه ساكن يا حكم محكمه با صلاحيت و بغير از حالات و طرزيكه در قانون تصريح شده بمسكن كس داخل شود يا آنرا تفتيش نمايد. در موارد جرم مشهود مامور مسئول ميتواند بمسكن شخصي بدون اجازه او يا اجازه قبلي محكمه بمسئوليت خود داخل شود يا آنرا تفتيش كند. مامور مذكور مكلف است بعد از دخول يا اجراى تفتيش در خلال مدتيكه قانون تعين ميكند فيصله محكمه را حاصل نمايد*) د دې مادې په حكم بايد د كورونو تفتيش يو قانون ولري چه د كور د تفتيش حالات او طرز تصريح كړي او د مشهود جرم په صورت كښې هغه موده هم معينه كړي چه كه يو مامور پخپل مسئوليت د چا كور لټوي نو بيا په معين وخت كښې د محكمې فيصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلى هيڅوك حق نلري چه د چا كور ولټوي لكه چه بې د احزابو له قانونه څوك حق نلري چه حزب جوړ كړي.

همدارنگه د اساسي قانون په ۲۹ ماده كښې ليكلي دي: (*ملكيت از تعرض مصئون است ملكيت هيچ شخص بدون حكم قانون و فيصله محكمه با صلاحيت مصادره نميشود. استملاك ملكيت شخصى تنها بمقصد تامين منافع عامه در بدل تعويض قبلى و عادلانه بموجب احكام قانون مجاز ميباشد. هيچكس از كسب ملكيت و تصرف در آن منع نميشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملكيت به منظور تامين منافع عامه توسط قانون تنظيم و رهنمونى ميشود ...*) دلته هم اساسي قانون يو فرعي قانون ضرور او لازم ګڼي چه بې له هغه نه " د اشخاصو ملكيت و تصرف در آن منع نميشود" به منظور تامين منافع عامه" هماغسې چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حزبونه بې لـه خپـل قـانون څخـه نشـي جوړيـدی دولـت دچا ملکيـت هـم بـې لـه دغسـې قانونـه چـه اساسـي قـانون ئـې پـه دغـه مـورد کـښې ايجـابوي اخيسـتی نـه شـي او نـه ئـې تصـرف محدودولـی شـي مـګر حکومت دا کار کړی او کـوي ئـې.

پـه ۳۰ مـاده کـښې هـم د اشـخاصو د مخـابراتو تفتيـش د صلاحيـت لرونکې محکمـې او د قـانون پـه احکـامو پـورې مربـوط او موقـوف ګڼل شـوی چـه د قـانون وضـع تـه ضـرورت لـري او بـې لـه دغـه قانونـه دا کـار قانوني نـه دی.

څلورم فصـل (۵۱) مـاده:

(هيـچ عفـو شـوری بـه علـت رای يـا نظريـه ايکـه هنـګام اجـرای وظيفـه در داخـل شـوری يـا خـارج از آن ابـراز ميـدارد مـورد تعقيـب عدلـی قـرار نميګيـرد.

هـر ګاه يک عضـو شـوری بـه جرمـی متـهم شـود مـامور مسـئول از موضـوع بـه جـرګه ای کـه متـهم عضـو آن اسـت[1] مذکـور بـه اکـثريت دو ثلـث اعضـاء اجـازه بدهـد متـهم تحـت تعقيـب عدلـی قـرار ميګيـرد ... هـر ګاه تعقيـب عدلـی قانونـاً توقيـف را ايجـاب کنـد مـامور مسـئول مکلـف اسـت موضـوع را بـلا فاصلـه بـاطلاع جـرګه مربـوط برسوافلو. صورتيکـه جـرګه مذکـور اجـازه بدهـد متـهم توقيـف شـده ميتوانـد در صورتيکـه اتـهام در هنـګام تعطيـل جـرګه صـورت بګيـرد اجـازه توقيـف از هئيـت اداری جرګه حـاصل ميګردد. فيصلـه هئيـت بـه نخسـتين جلسـه آينـده جـرګه جهـت اخـذ تصميـم ارايـه ميشـود) پـه دغـه مـاده کـښې دا عبـارت(هنـګام اجـرای وظيفـه در داخـل شـوری يـا خـارج از ان) د تـامل وړ معلوميـږي کـه مطلـب دا وي چـه د شـوری غـړي پـه هغـه نظريـه چـه پـه جلسـه کـښې ئـې د بحـث پـه وخـت کـښې ښکـاره کـوي

---

[1] *دا عبارت د ماخذ په متن کښې همدومره دی. نبايي دلته يو څه عبارات د چاپ په رخت کښې سهوا غورزيدلي وي چه بايد په دې مفهوم وي: (اطلاع بدهد و در صورتيکه جرګه،) که د کوم څېړندوی سودا نه ووزي نو کيدی شـي چه د نوصوړي اساسـي قانون متن ته مراجعه وکړي. (تولوونکی)*

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عدلي تعقيب لاندې نه راځي او د وظيفې اجراء همدغه وخت ته ويل کيږي نو بيا له شورى نه خارج د وظيفې اجراء څه معنى لري؟

که د شورى غړى د کوم جرم په اتهام په شورى کښې دننه او دباندې يو راز مصئونيت لري او د وظيفې د اجراء څه قيد او شرط پکښې نه وي نو په اظهار نظر کښې دغه قيد د څه د پاره دى؟ يو بل ټکى چه په دې ماده کښې دقت جلبوي هغه دا دى چه د شورى غړى که په جرم متهم شي مسئول مامور به مربوطې جرګې ته اطلاع ورکوي که جرګه د دوه ثلثو په اکثريت د عدلي تعقيب اجازه ورکړي عدلي تعقيب صورت نيسي او چه عدلي تعقيب قانوناً توقيف ايجاب کړي مسئول مامور به بيا جرګې ته اطلاع ورکوي او چه جرګه اجازه ورکړي متهم توقيف کيږي.

د توقيف په اجازه کښې اساسي قانون دوه ثلثه نه دي يادکړي مګر د تعقيب په اجازه کښې ئې دوه ثلثه تعين کړ دي.

دلته دا سوال پيدا کيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دى؟

يا دا چه په تعقيب کښې دوه ثلثه تاکل د توقيف په باب هم معتبر ګڼل شوى او تکرار ته ئې ضرورت نه دى محسوس کړى.

بله دا چه د شورى د تعطيل په وخت کښې ئې د توقيف اجازه د جرګې په اداري هئيت پورې مربوط ګڼلى، مګر د عدلي تعقيب په باب هيڅ نه دي ويل شوي يعنې که د شورى يو غړى د تعطيل په وخت کښې په جرم متهم شي او عدلي تعقيب ته ضرورت وي نو اساسي قانون په دغه مورد کښې ساکت دى مګر د توقيف اجازه ئې د اداري هئيت حق ګڼلى البته قياساً سړى دا ويلى شي چه توقيف خو له تعقيب نه وروسته وي نو چه د توقيف اجازه په اداري هئيت اړه لري د تعقيب اجازه هم د همدغه هئيت کار دى.

۶۰ ماده:

په دې ماده کښې د دواړو جرګو د اداري هئيت د انتخاب او تعين موضوع تنظيم شوې چه يوه فقره ئې دا ده: (*هئيت اداری*

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرګه در اغاز دوره، تقنينيه انتخاب ميشود) دا جمله د تعبير او توجيه په لحاظ د اولسي جرګې په دوه دورو کښې د اختلاف باعث شوه، ځينو ويل شوری د ميزان په ۲۲ مه افتتاح کيږي او د تقنينيه دورې آغاز همدغه دی چه بايد د اداري هئيت انتخاب وروسته له افتتاح او آغاز څخه وي ځکه چه که دمخه تر دې انتخاب شي نو په آغاز کښې به نه وي تر آغاز به دمخه وي.

ځينو نورو ويل د اداري هئيت انتخاب بايدله افتتاح څخه دمخه وي او کله چه شوری افتتاح کيږي بايد دواړه مجلسونه د اداري هيئتونو لرونکی او د کار د پاره آماده وي که دغسې نه وي او اداري هئيت وروسته له افتتاح او آغاز څخه انتخاب شي نو بيا دغه انتخاب په آغاز کښې نه بلکه وروسته له آغازه صورت نيسي.

د دې لامله چه دلته قبل از آغاز يا بعد از آغاز نه دي ويل شوی او در آغاز ويل شوي نو په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې رئيس د ميزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو کښې انتخاب شو او په ديارلسمه دوره کښې وروسته له دغې نېټې دا کار وشو.

چې د دې دوو نظريو په تائيد او ترديد کښې ډير دلايل وويل شوه او ډير بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

اعضای ولسی جرگه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد) دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډير وضاحت لري او څوك به ګمان نه کوي چه د اختلاف نظر مجال به پکښې وي، مګر بيا هم په ديارلسمه دوره کښې د ښاغلي اعتمادي د حکومت او د اولسي جرګې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته کړه اصل اختلاف په دې باندې و چه ولسي جرګې غوښتل چه هر وکيل به پخپل نوبت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت نه استیضاح کوي او حکومت به هغه ته سمدلاسه توضیعات ورکړي.

حکومت ویل هر وکیل دي خپله استضاحیه وینا کوي او کله چه د ټولو وکیلانو وینا وي خاتمه ومومي حکومت به خپل توضیحات ټولو ته یو ځل ورکوي او که دغسې نه وي یعني حکومت هر وکیل ته منفرداً توضیح ورکوي، نو د استیضاح جلسه د سوال په جلسه بدلیږي او ماهیت ئې تغیر خوري.

حکومت د همدغې مادې په استناد د اولسي جرګې غوښتنه له اساسي قانون نه مخالفه ګڼله او اولسي جرګې خپله مطالبه د همدې مادې په حکم قانوني بلله او حکومت ئې د قانون په مخالفت محکوم کاوه.

حکومت په دغه مورد کښې داسې استدلال کاوه چه په دې ماده کښې استیضاح کسول د وکیلانو کار دی او توضیحات ورکول د حکومت وظیفه ده نو حکومت کولی شي چه خپله وظیفه څنګه چه وغواړي هغسې تنظیم او اجراء کړي.

دا و د حکومت استنباط چه له دغې مادې نه ئې کاوه او ولسي جرګې صحیح نه ګاڼه.

۷۰ ماده:

(پیشنهاد وضع قانون از طرف حکومت یا اعضای شوری و در ساحه تنظیم امور قضایی از طرف ستره محکمه صورت گرفته میتواند، پیشنهاد وضع قانون در مورد بودجه و امور مالی تنها از طرف حکومت صورت میگیرد) په دې ماده کښې چه د قانون د وضع پیشنهاد په مطلق ډول حکومت او د شوری اعضاو ته ورکړ شوی یوازې د قضایی چارو د تنظیم په ساحه کښې د قانون وضع د سترې محکمې په صلاحیت کښې هم ګڼل شویده مګر د بودجې او مالي چارو په باب د قانون دوضع پیشنهاد یوازې په حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري تخصيص موندلـی دی چـه شـوری هـم د دغسـي قـانون د وضـع پيشـنهاد نشـي کولـی.

د دغـه مفـهوم پـه نظـر کـښي نيولـو سـره اوس (۷۲) مـادي تـه راځو چه لـه (۷۰) مادي سره څنـگه ارتبـاط او مطـابقت پيـدا کـوي؟.

۷۲ مـاده:

(هـر گاه پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف اعضـای يکـی از دو جـرگه صورت بگيـرد بعـد از تـائيد ده نفـر از اعضـای جـرگه ايکـه بـه آن ارائـه شـده در فهرسـت کـار داخـل ميـگردد. هـر گاه پيشـنهاد وضـع قـانون حـاوي تکليـف جديـد يـا تنقيـص در عـايدات دولـت باشـد بشـرطی در فهرسـت کـار داخـل ميشـود کـه در متـن پيشـنهاد مـدرک جـبران پيـش بينـی شـده باشـد ايـن حکـم بـر پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف سـتره محکمـه تطبيـق نمـی شـود) پـه دي مـاده کـښي قـانوني مشـکل دا دی چـه دلتـه اصـلاً د هغـه قـانون د وضـع کيـدو ترتيـب ښودل کيـږي چـه د جـرگي د اعضـاؤ لـه خـوا ئـي پيشـنهاد شـوی وي چـه بـايد د جـرگي لـس تنـه تـائيد کـړي او بيـا د کـار پـه فهرسـت کـښي ونيـول شـي. پـه دي پسـي دا وايـي کـه د قـانون د وضـع پيشـنهاد د دولـت پـه عـايداتو کـښي تنقيـص راولـي يـا پـه نـوي تکليـف حـاوي وي نـو د کـار پـه فهرسـت کـښي پـه دي شـرط نيـول کيـږي چـه د پيشـنهاد پـه متـن کـښي د جـبران د مـدرک پيشـپيني شـوی وي.

لـه دينـه معلوميـږي چـه دا راز پيشـنهاد د يـوې جـرگي غـړی هـم کولی شي چه هم ئي بايد لس تنه تائيد کـړي او هـم پـه پيشـنهاد کـښي د جبران مـدرک وښودل شـي.

پـه آخـر کـښي بيـا وايـي چـه دغـه حکـم يعنـي پـه پيشـنهاد کـښي د جـبران مـدرک ښودل پـه هغـه صـورت کـښي بيمـورده دی چـه د دغـه قـانون د وضـع پيشـنهاد د سـتري محکمـي لـه خـوا وي.

يعنـي دغـه راز پيشـنهاد سـتره محکمـه هـم کولـی شـي او پـه دغـه صـورت کـښي د جـبران مـدرک ضـرور نـه دی حـال دا چـه پـه (۷۰) مـاده کـښي د بودجـي او مـالي چـارو پـه بـاب د قـانون د وضـع پيشـنهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـوازې د حکومـت مختـص حـق دی او دوه نـورې قـوې دغـه راز پیشنهاد نشـي کولـی.

۷۸ مـاده:

(*لویـه جـرګه مرکـب است از اعضـای شـوری و روسـای جـرګه هـای ولایـات...*) د لویـې جـرګې ترکیـب دلتـه داسـې بنودل شـوی چـه د ولایـاتو د جرګـو رئیسـان پکـښې اساسـي اهمیـت لـري ځکـه چـه پـه دغـه ترکیـب کـښې د ولایـاتو د جـرګو رئیسـان لـه دوه برخـو یـا دوو جـزو څخـه یـوه برخه یـا یـو جـزء ګڼل شـوی یعنـي د شـوری اعضـاء پـه مجموعـي ډول یـو جزء ګڼل شوی نو کـه دغـه جـزء اصـلا وجـود ونلـري د ترکیـب مفـهوم لـه مینځه ځي او د مرکـب اطـلاق پـرې نشـي کیـدی.

د اساسـي قـانون د ایجابـاتو او مقتضیـاتو لـه مخـې پـه اوسـنیو حـالاتو او شـرایطو کـښې د مـتر قبـو او غـیر مـترقبو اوضـاعو پـه لحـاظ د لویـې جرګې انعقـاد یـو داسـې مـهم ضـرورت دی چـه بـاید پـه هـر وخـت کـښې ئـې د تشـکیلیدو امکـان موجـود وي. مـګر د حکومتونـو بلکـه د دولـت د عـدم اعتنـاء پـه وجـه کـه اوس پـه افغانسـتان کـښې د لویـې جرګې انعقـاد تـه فـوري ضـرورت پیـدا شـي نـو د دې لاملـه چـه د ولایـاتو جرګې وجـود نلـري بلکـه د موجودیـدو د پـاره ئـې قـانوني زمینـه نـه ده مسـاعده شـوې مونـږ نشـو کولـی د اساسـي قـانون مطـابق لویـه جـرګه جوړه کـړو.

۸۴ مـاده:

(*لویـه جـرګه دارای صلاحیـت هـایی میباشـد کـه دریـن قـانون اساسـی تعییـن گردیـده اسـت*) د دې مـادې پـه اسـاس د افغانسـتان هـره لویـه جـرګه چـه لـه اساسـي قـانون نـه وروسـته جوړیـږي همـاغومره صلاحیـت لـري چـه اساسـي قـانون ورکـړي یـا پـه بـل عبـارت هغـې لویـې جرګې ورکـړي چـه دغـه اساسـي قـانون ئـې تصویـب کړیـدی. دلتـه طبعـا دا سـوال پیـدا کیـږي چـه د اساسـي قـانون لویـه جـرګه بـاید لـه راتلونکـو لویـو جرګـو نـه د قـانوني مـاهیت او صلاحیـت پـه لحـاظ برتـري ولـري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه داسـي نـه وي نـو څنـګه يـوه لويـه جـرګه د نـورو لويـو جـرګو صلاحيت محـدودوي.

که مونږ له اساسي قـانون نـه دمخـه لويـه جرګه د ترکيـب پـه لحـاظ لـه دي لويـو جـرګو نـه معتـبره او قـوي وګڼو او هغـه پـه کـوم بـل نامـه يـا بـل حيثيـت لکـه د موسسـانو مجلس فـوق العـاده وبولـو او دغـه لويـې جـرګې چـه اساسـي قـانون ئـې قـانوني ګڼي عـادي لويـې جـرګې وشـميرو نـو بيـا دا سـوال مينځ تـه راځي چه کـه کـوم وخـت بيـا پـه هماغـه پخوانـي ترتيـب هماغسـي لويـه جـرګه جـوړه شـي هغـه بـه هـم همدغـه محـدود صلاحيـت لـري او کـه د عـام و تـام صلاحيـت خـاونده بـه وي؟. ايـا دهغسـي جـرګې بيـا جوړيده کړيدي. دلتـه طبعـا داسوال پيـدا قـانوني ګڼلـی شـو او کـه نـه؟(۱) کـه چيرې د هغسـي لويـې جـرګې جوړيـده قانونـا جايز نه وي او د قـانوني لويـو جـرګو صلاحيـت هـم پـه هغـه انـدازه نـه وي نه پوهيږم چـه دا کـار بـه څنـګه تعبـير شـي او د عقـل و منطـق پـه لحـاظ به څنـګه وي.؟

کـه داسـي فکـر وکـړو چـه د اوسـني قـانون مطـابق لويـه جـرګه عينـا هماغـه صلاحيـت لـري چـه د اساسـي قـانون لويـې جـرګې درلـود نـو بيـا څنګه کيـدی شـي چـه هغـه لويـه جرګه دې د دې لويـې جـرګې صلاحيـت محدود کړي او په ځينو مـواردو کـښې ئـې صلاحيتونـه سـلب کـاندي.

۸۶ مـاده:

(هـر شـخصيکه بـر طبـق احکـام ايـن قـانون اساسـي اهليـت انتخـاب شـدن را بعضويـت ولسـي جـرګه دارا باشـد ميتوانـد بحيـث رئـيس يـا عضـو حکومـت تعييـن شـود. رئـيس حکومـت بـايد افغـان تولـد شـده باشـد ...) په دي مـاده کـښې هغـه اهليـت چـه د وکيـل کيـدو د پـاره پـه کـار دی د وزيـر کيـدو دپـاره هـم کـافي دي يعنـي هـر څوک چـه وکيـل شـي هغـه وزيـر کيـدی هم شـي او څوک چـه د وکيـل کيـدو حـق نلـري.

---

[1] د (هغسـي جرګې) له عبارت نه تردې خايه عبارات مختل دي او سمه معنا نه ښندي. ځکه چه زما په ماخذ کښې طباعتـي سهوه وي.(ټولوونکی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده کښې د وکالت اهلیت دا دی:

۱ ـ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې باید د افغاني تابعیت لس کاله پوره شوي وي.

۲ ـ د اساسي قانون له نافذ کیدو وروسته باید د محکمې له خوا د سیاسي حقوقو په محرومیت محکوم نه وي (که پخوا تر دې محکوم شوی وي پروا نشته).

۳ ـ لوستل او لیکل دې وکړی شي (یعنې بیسواده دې نه وي).

۴ ـ د انتخاب په وخت کښې دې له ۲۵ کالو نه کم نه وي.

دا دی هغه اهلیت چه د وکیل کیدو او وزیر کیدو د پاره په کار دی.

سربیره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده کښې وایي: (رئیس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افراد اردو، مامورین و دیگر کارکنان اداری نمیتوانند در هنگام تصدی وظیفه بعضویت شوری تعیین یا انتخاب شوند). د دې مادې په حکم یو قاضي، یو مامور، یو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظیفې نه مستعفی نشي وکیل کیدی نشي او څوک چه په یوه حالت کښې وکیل کیدی نشي په هغه حالت کښې وزیر کیدی هم نشي.

د دې حکم په موجب یو عسکري او نظامي شخص په کابینه کښې هغه وخت شاملیدی شي چه د استعفی په صورت کښې خپل نظامي حیثیت ته خاتمه ورکړي او غیر محارب شي یعنې د کابینې ټول اعضا، باید ملکي خلك وي چه په جزیي ډول هم نظامي رنګ ونلري.

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصیکه از طرف پادشاه له حیث صدراعظم موظف شده تشکیل میگردد. اعضاء و خط مشی حکومت توسط صدراعظم به ولسی جرگه معرفی می شود و جرگه پس از مباحثه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد. سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید) په دې ماده کښې د حکومت د جوړېدو دپاره دري مرحلې ټاکل شويدي.

لومړئ مرحله هغه ده چه يو شخص د پادشاه له خوا د کابينې په تشکيل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرګې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

دريمه مرحله ئې دا ده چه له ولسي جرګې نه د اعتماد رايه واخلي او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ويل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډيره مناسبه او په ځای ده.

کوم ټکی چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرګې ترمنځ په دولسمه تقنينيه دوره کښې د شديد اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) ټکی و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلا په حکومت باندې دی او حکومت صدراعظم ته منسوب دی نو په دغه اساس اعتماد په حقيقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزير يا هر وزير باندې او د دې لاړمي نتيجه دا ده چه که يو ځل حکومت د اعتماد رايه واخلي نو پس له هغه که ځينې نوي وزيران د تغير او تبديل يا د کابينې د ترميم په صورت مينځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرګې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنی نلري چه اعتماد اصلا په شخص صدراعظم باندې وي او وزيران طفيلي حيثيت لري خکه چه د حکومت تعريف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړيدی. "*حکومت افغانستان متشکل*

(c) ketabton.com: The Digital Library

است از صدراعظم و وزراء صدراعظم رئیس و وزراء اعضای حکومت میباشد" نو هر کله چه د حکومت اطلاق یوازې په صدراعظم نشي کیدی بلکه د وزیرانو او صدراعظم مجموعي هئیت ته حکومت ویل کیږي نو کابینه باید په کلي او مجموعي صورت د ټولو وزیرانو په شمول د اعتماد ورڅخه وغواړي.

که چیرې موټر دا ومنو چه د اولسي جرګې هغه اعتماد چه د حکومت د تشکیل په وخت کښې څرګندیږي تر اخره کافي دی کیدی شي چه څه موده وروسته د حکومت ټول غړي په نورو بدل شي او یوازې صدراعظم پخپل حال باقي وي نو په دغه صورت کښې به اعتماد یوازې په صدراعظم پورې تعلق پیدا کړي او معنا به یې دا وي چه وزیران بې اعتماده مقرریدلی شي.

د اولسي جرګې په دلایلو کښې یو دلیل دا هم و چه د اساسي قانون په (۹۶) ماده کښې وایي:

"*صدراعظم و وزراء از سیاست عمومي حکومت مشترکا و از وظایف مشخصه خود منفردا نزد ولسي جرګه مسئولیت دارند ...*"

هر کله چه په مشترک او انفرادي مسئولیت کښې د وزیر او صدراعظم ترمنځ څه فرق او تفاوت نشته په اعتماد کښې هم وزیران بې برخې نشو ګڼلی. که چیرې اعتماد یوازې په صدراعظم باندې وای، د حکومت هر مسئولیت به هم شخصا صدراعظم ته متوجه و، نه هر وزیر ته.

د حکومت او ولسي جرګې دغه اختلاف که څه هم په دولسمه دوره کښې په عملي لحاظ بې نتیجې و، مګر په دیارلسمه دوره له یوه وزیر څخه سلب اعتماد په عمومي مجلس کښې مطرح شو او رایګیرۍ پرې وشوه یعنې د شورایي تعامل په حیث په یوه وزیر باندې د سلب اعتماد مطرح کیدل ومنل شوه او په همدغه وجه یو وزیر له کابینې نه وایستل شو.

په اساسي قانون کښې اعتماد او سلب اعتماد دواړه په حکومت پورې تعلق لري (اعتماد بر حکومت سلب اعتماد از حکومت) چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو که چيري له يوه وزير څخه سلب اعتماد مطرح کيدی شي په يوه وزير باندې د اعتماد رايه هم مطرح کيدی شي.

۱۰۱ ماده:

(*تمام فيصله های قطعي محاکم واجب التعميل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعميل حکم محکمه مشروط بتوشيح پادشاه ميباشد*) دلته د مرګ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سياستا بې د پادشاه له توشيح څخه اجراء کيدی نشي.

په اساسي قانون کښې که څه هم د مجازاتو تخفيف او عفو د پادشاه حق ګڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کښې د توشيح قيد نه وای ايښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرګ جزاء په حبس يا بله جزاء بدله کړي يا ئې عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(*ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعين ميشود ...*) په دې ماده کښې د سترې محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهيږو قانونګذار به په دغه عدد کښې څه ملحوظ درلوده، مګر دومره معلوميږي چه د دغه عدد تعين اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزيرانو شمير يعنې د کابينې اعضاء نه دي معين کړي بلکه يو قانون ته حواله کړي دي. همدارنګه د دواړو مجلسو د غړو شمير ئې نه دی ښودلی او د تشکيلاتو په تغير د زياتوالي او کموالي امکان پکښې موجود دی، مګر د سترې محکمې غړي مشخص او معين دي چه نهه تنه دي او يو هم پرې نشي زياتيدی.

ځنګه چه له نهو تنو نه يو هم نه زياتيږئ دغه شان بايد له نهو تنو نه يو هم کم نه وي. په دې ماده کښې د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندې دی يعنې اساسي قانون دا نه وايي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وايي له نهو غړو نه مرکبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو که چيري دغه محکمه نهه غړي ونلري هغه ترکيب چه اساسي قانون ئې په نظر کښې لري له مينځه ځي او د عدد تعين بې اهميته کيږي. که يوه جمله له څو کلمو نه مرکبه وي نو يوه کلمه چه ترينه لري شي په ترکيب کښې نې خلل يا نقصان راځي او هغه ترکيب پخپل حال نه پاتې کيږي.

پخوا رواج و چه ځينو کلاګانو به نهه برجونه لرل او (نه برجه) به ئې ورته ويلې او دا اطلاق به هاغه وخت صحيح و چه برجونه به ئې نهو څخه نه زيات و او نه کم. که فرضا يوه دوا کوم مريض ته تجويز شوې وي چه پنجه اجزاء ولري نو که په دغه دوا کښې يو يا دوه جزء موجود نه وي طبي خاصيت به ئې هغسې نه وي. که د يو شاعر له رباعي څخه يوه مصرع لرې شي نو بيا به څوك ورته رباعي نه وايي. په حقوقي لحاظ ستره محکمه د افغانستان نهايي قضايي مرجع ده چه ځينې وظايف ئې پخپله اساسي قانون معين کړي دي.

مثلا په ۳۲ ماده کښې وايي: "*حزبيکه مطابق با حکام قانون تشکيل مى يابد بدون موجبات قانونى و حکم ستره محکمه منحل نمى شود*" نو که په يوه حزب باندې د انحلال حکم د سترې محکمې له خوا کيږي چه اعضا يې پوره نه وي نبايي چه دغه حکم په قانوني او حقوقي لحاظ د چا د قناعت وړ نه وي.

په همدغه ماده کښې وايي: "*پادشاه ميتواند بر تعيين قاضى القضات و اعضاى ستره محکمه بعد از مرور هر ده سال تجديد نظر نمايد. با رعايت اين حکم و حکم ماده يکصدوششم قاضى القضات و اعضاى ستره محکمه بهيچوسيله ديگر از وظيفه شان برطرف نميشوند...*" د سترې محکمې قاضيان چه يو خل تعين شي نو بيا تر لسو کالو له وظيفې څخه نه منفك کيږي او پادشاه هم وروسته له لسو کالو دغه کار کولى شي. دا ځکه د سترې محکمې غړو ته همدغه راز اطمينان په کار دى چه په خپل حکم کښې له هيڅ راز تاثير لاندې رانشي او د عزل خطر ئې تهديد نه کاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په دغه مصونيت اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو ټول ژوند په دې ډول تامين کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښې ناست وي او هيڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضويت د وخت ټول امتيازات به ئې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتيازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړی.

دا تامينات او تضمينات د دې د پاره دي چه دغه قاضيان د نورو ناجايزو استفادو په فکر کښې نه وي او احتياج او ضرورت ئې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتيازاتو په مقابل کښې دوی له ځينو اساسي او سياسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظيفې په وخت کښې يا وروسته تر وظيفې په سياسي احزابو کښې شامل شي. همدارنګه وروسته د قضاء له لس کلنې دورې څخه هم د ستري محکمې غړي مامور کيدلی، وزير کيدلی او د شوری غړی کيدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که دستري محکمې غړو ته دا لاري وروسته تر وظيفې خلاصې وي کيدی شي چه په وظيفه کښې د کوم حزب او جمعيت يا د کوم شخص په گټه منحرف شي او د اينده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنايي څوك ووايي چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شوری د غړيتوب شرايط بيانوي د ستري محکمې عضويت وروسته تر وظيفې د شوری د غړيتوب مانع نه گڼي بلکه وايي"... *بعد از انفاذ اين قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سياسی محکوم نشده باشند*" او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د ستري محکمې غړي وروسته تر وظيفې له دغه حق څخه محرومي دغه جرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه چـيرې د اساسـي قـانون منظـور دا و چـه د سـترې محکمـې اعضـاء وروسته تـر وظيفـې هـم د شـورى غړيتـوب نشـي کولـى نـو لکـه چـه پـه (۴۷) مـاده ويلـي دي چـه قاضيـان، مـامـوران، وزيـران او عسـکري صـاحب منصبـان د وظيفـې د تصدئ پـه وخـت کـښې د شـورى په عضويت نـه تاکـل کيـږي دا بـه ئـې هـم ويلـي و چـه د سـترې محکمـې غـړي د تصدئ پـه وخـت کـښې او پـس لـه هغـه هـم وکيـل کيـدى يـا سناتور کيـدى نشـي.

ښايـي د دې خـبرې ځواب دا وي چـه اساسـي قـانون کـه څه هـم د ځينـو اساسـي يـا سياسـي حقوقـو حرمـان د محکمـې پـه حکـم پـورې مربوط کړيدي مګر په ځينـو مـواردو کـښې ئـې پخپلـه هـم دا کـار کـړى او قـانون کولـى شـي چـه ځينـې حقـوق لـه چانـه سـلب کـړي مـګر دا چـه د شـورى د غړيتـوب اهليـت او اوصـاف بيانيـږي او د دغـه حـق د محدودولـو شـرايط او قيـود ښودل کيـږي د سـترې محکمـې اعضـاو تـه څه اشـاره نـه ده شـوې لکـه چـه نـورو قاضيـانو تـه شـويده دا بـه د اصول الفقه او د ادبـي او کلامـي احکامو پـه لحاظ د تـامل ور خـبره وي.

هغـه څوک چـه د سـترې محکمـې غړيتـوب قبلـوي هغـه پـه دې پوهيـږي چـه اساسـي قـانون ده تـه څه امتيـازات ورکـړي او څه ئـې تريـنه سـلب کړيـدي نـو پخپلـه د دغـې وظيفـې قبـول د يـوه قـرارداد پـه حيـث يـوه قـانوني معاملـه ده چـه د معـاوضې او مبـادلې مفـهوم پيـدا کـوي.

د سـترې محکمـې د اعضـاو پـه مـورد کـښې چـه کومـه مسـئله د اختـلاف بـاعث شـوه هغـه د اسـتعفى موضـوع ده چـه د اولسـي جـرګې د تقنيـن پـه انجمـن کـښې د قضـايي تشـکيلاتو او صلاحيتونـو د قـانون پـه مطالعـه کـښې مينځ تـه راغلـه او ډيـر جنجالونـه پـرې پيـښ شـو.

ځينـو وويـل: اساسـي قـانون د سـترې محکمـې د اعضـاو د اسـتعفى پـه بـاب هيـڅ نـه دي ويلـي او دغـه لازه ئـې د دوى پـه مـخ نـه ده تړلـې نـو کـه چـيرې يـو قـاضي د داسـي مريضئ پـه وجـه لـه وظيفـې نـه اسـتعفى کـوي چـه د وظيفـې د اجـراء اميـد ورتـه نـه وي پـاتې يـا پـه کـوم بـل علـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه غواړي چه لس کاله په ستره محکمه کښې پاتې شي هغه بايد لکه محبوس ونه ساتل شي او د استعفی حق ترينه سلب نشي.

خينو نورو ويل: اساسي قانون د ستړي محکمې د اعضاو د کناره کيدو تولې لارې تړلي دي او په دغه مورد کښې ئې دوه لارې خلاصې پريښې دي. يو دا چه پاچا لس کاله وروسته په دوی تجديد نظر کولی شي او کيدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعين شي يعنې د لسو کالو په موده کښې ئې پادشاه هم نشي برطرف کولې.

بل دا چه د اولسي جرګې له خواپه وظيفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاکمه کيدو تقاضا تائيد کړي.

غير له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وايي "*قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهيچوجه ديگر از وظيفه شان برطرف نمی شوند*" اوس به وګورو چه غير له دغو دوو صورتونو څخه د برطرف کيدو بله کومه وسيله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفي کړي. طبيعي او غير اختياري حوادث خو مستثنی دي يعنې مړينه په دغه جمله کښې نه راځي او بې له استعفی نه د برطرف کيدو او کناره کيدو د پاره بله کومه وسيله نشته چه د اساسي قانون دغه حکم ورته متوجه شي او که فرضا بله وسيله هم وي نو اساسي قانون خو وايي (*بهيچوجه ديگر از وظيفه شان برطرف نمی شوند*) چه استعفی هم د برطرف کيدو د وسيلې په حيث له دغه حکم لاندې راځي.

ځينې ګمان کوي چه برطرف کيدل په لغوي يا اصطلاحي لحاظ بايد حتما د بل چا له خوا وي يعنې پخپله څوك ځان نه برطرف کوي او په دغه اساس استعفی د برطرف کيدو وسيله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب کښې وايي اول خو برطرف کيدل داسې يوه کلمه ده لکه کناره کيدل چه يو موظف شخص کولی شي. د استعفی په وراندې کولو له وظيفې نه کناره شي او ځان پخپله برطرف کاندي، يعنې د برطرف کلمې سره که کول يوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او که کيدل ورسره يوځای شي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برطرفي د خان له خوا وي چه په دري ژبه کښې برطرف کردن او برطرف شدن همدغه معنی لري.

که فرضا (برطرف نميشوند) قانوني مفهوم همدغه وي لکه چه دوی ګمان کوي او استعفی په دغه مفهوم کښې نه وي شامله نو بيا دا مشکل مينځ ته راځي چه غير له عزل، محاکمې او استعفی نه بله کومه وسيله د برطرف کيدو د پاره شته چه اساسي قانون ئې نفي کوي.

علاوه په دې که بالفرض اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو د استعفی په باب ساکت وي او په دغه مورد کښې صراحت نه وي موجود نو بيا د اساسي قانون منظور او روحيه په نظر کښې نيول په کار دي.

سړی بايد فکر وکړي چه اساسي قانون د څه د پاره د ستري محکمې اعضاو ته ځينې امتيازات ورکړي او ځينې اساسي او سياسي حقوق ئې ترينه سلب کړه؟

ولې د ستري محکمې غړي وروسته تر دې چه لس کلنه دوره ئې تيره شي او د ستري محکمې عضويت هم له لاسه ورکړي په سياسي احزابو کښې شاملیدی نشي، صدراعظم يا وزير کيدی نشي او د شوری غړيتوب نشي حاصلولی.

ځکه چه که دغه لازي ده ته خلاصي وي کيدی شي چه په دغه اميد د کوم جزب د کومې کابينې يا د کوم شخص په ګټه په وظيفه کښې د انحراف مرتکب شي او د دغسې مقاصدو د پاره د قضا مقدسه وظيفه متضرره شي نو که چيرې دغه قاضي ته تر هغه وخته چه لس کاله ئې پوره نه وي د استعفی لازه خلاصه وي او وروسته له استعفی نه د صدارت، وزارت، وکالت، ماموريت او حزبي فعاليت امکان موجود وي د ستري محکمې قاضي کولی شي چه څو کاله د قضا وظيفه د ځينو سياسي او اداري اغراضو او ملاحظاتو له تاثير لاندې د چا په اشاره اجراء کړي او بيا په اتم، نهم يالسم کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

أستعفی وکړي او کومه بله لوړه څوکۍ ونیسي یعني قضایي وظیفه اصلي ونه ګڼي بلکه د نورو چارو وسیله ئې وبولي.

په دغه صورت کښې د اساسي قانون غرض او غایه له مینځه ځي او معنا د قضائیه قوې استقلال له سقوط سره مواجه کیږي.

د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحیه وساتله شي باید د استعفی لاره ترلې وي یا اقلا وروسته له استعفی نه هم دغه راز کارونه ونکړی شي یعنې استعفی باید د بل رسمي کار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلکه رسمیاتو سره رښتیانی وداع او کنارګي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(*ستره محکمه مرجع نهایی قضایی افغانستان است...*) د دې حکم په اساس ستره محکمه چه قانونا له نهه تنو نه کمه او زیاته نه وي یعنې یو قاضي القضات او اته غړي پکښې حتمي دي یوه محکمه ده چه له دې نه پورته بله محکمه نشته او نهایی محکمه همدغه ده.

د دې محکمې ټول غړي د قاضي القضات په شمول د یوې نهایي محکمې حیثیت لري چه دغه مجموعي حیثیت قانونا تجزیه او انفکاك نه قبلوي.

که چیرې د ستري محکمې غړی په څو قضایی دیوانونو وویشل شي چه هر یو په یوه دیوان کښې د رئیس په حیث څو نور غړي ولري چه هغه د ستري محکمې غړي نه وي نو دغه هره یوه قضایی څانګه د ستري محکمې صلاحیت او حیثیت نلري او حکم ئې هم نهایي نه ګڼل کیږي ځکه چه دغه تقسیم او تجزیه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره محکمه د محاکمو په تشکیل او د قاضیانوپه تعیین کښې د صلاحیت خاوند ده او خق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا یکښې تنوع راولي په دې شرط چه د ستړې محکمې هویت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایي محکمې په حیث په خینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادرې کړي.

۱۲۰ ماده:

(*اصل پیروی از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسي جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگردد.*) په دې ماده کښې درې اصله یعنې د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهئ اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل ګڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي ښودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرګه دا حق ولري چه خینې اساسات او اصول لایتغیر وګڼي او نورو لویو جرګو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل ښودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل ګڼل شویدي په عملي صورت نې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تامین شویدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرګه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د سترې محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرګې ته به نې وړاندې کوي که لویه جرګه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شوری منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیټه اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوی شوری مینځ ته راشي او نوی حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرګه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرګه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به نې ردوي.

وګورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه ئې په مخکښې دي یوه شوری او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرګې باید دري تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړئ لویه جرګه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرګه ئې رد کړي یا ئې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبتي اکثریت تصویب کاندي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستئ لویه جرګه په لومړئ جرګه څه تفرق لري چه د دوی درد په صورت کښې د لومړئ لویې جرګې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

ښایي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع دپاره نشر شي خلك د همدغه کار د پاره خپل نمایندګان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیدونکو ته ښه معلومیدی شي او د ملت اراده ښه تمثیلیږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تامینیدلی شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرګه ئې تصویب کړي د خلکو داطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندګان ئې انعکاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانته معلوم کړي او بيا د لويې جرګې په يوه تصويب د اساسي قانون عادي تعديلات امکان پيدا کړي.

که سړی په دې عقيده وي چه د اساسي قانون نور محتويات او هغه حقوق چه خلکو ته د ديموکراسۍ او ملي حاکميت په اساس ورکړ شويدي تر ډيرو وختونو کافي او کاملا د قناعت ور دي نو بيا به د تعديل دغه راز مخنيوی د اعتراض ور نه وي.

که داسي نه وي او زمونږ جامعه د فکري تحول او اجتماعي پيشرفت په حال کښې وي نو بايد د خلکو د غوښتنو او د انکشافاتو مطابق په اساسي قانون کښې د تعديلاتو مجال موجود وای.

د اساسي قانون دوام او بقاء لکه چه ثبات او مقاومت ته ضرورت لري د تکامل د پاره ئې هم بايد لازه خلاصه وي چه د جمود په حال کښې پاتې نشي او د عصر مقتضياتو سره وخت په وخت توافق وکړی شي.

افغان جريده، لومړی کال اوومه گڼه.
د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه
نهمه گڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه
اولسمه گڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر کجدار و مریز

بناغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افگند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تر بوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کاری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلاً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتواند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکتاتوری را بیک کرسی بنشاند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیانید[1] برای حل این مشکل چون اقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در اورد.

تطبیق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیر ها گوش ها را کرنسازد واحدی جریحه دار نشود.

فیرهائیکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در ان شهید نشود و همه غازی شوند.

هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را اغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود اوریم.

فضائیکه در ان تضاد های اشتی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله ئیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجوزهء سیاست را عروس هزار داماد میسازد.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره هشتم.
۱۹ میزان ۱۳۵۰
۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱
این اثر بنام مستعار (نوابور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشوت څنګه ورکېږي؟

ورکول د (نابود ساختن) او (ګم کردن) په معنی او (ورکول) د ورکړې او عطاء په معنی خطي تجنیس لري. یعنې دواړه مصدره یو شان لیکل کیږي مګر په تلفظ کښې یو راز نه دي.

هغه چه رشوت ورکوي او هغه چه چاته رشوت ورکوي ډیر فرق لري. ورکول د لومړي حرف په سکون دوه معنی لري یو محوه کول او له مینځه وړل بل د مفقودئ په وجه یو شی له لاسه ورکول.

که یو وایي زما د سترګو دید ورك شو او بل وایي زما دسترګو عینکې ورکې شوې دا ورکیدل یوه معنی لري او هغه ورکیدل بله معنی لري.

یوه شي ته بل رنګ ورکول او یو شی چاته په نورو شیانو کښې پټول هم ورکول ګڼلی شو لکه پل ورکول.

رشوت ورکول یا قاچاق ورکول چه هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې خلکو ته وعده ورکوي ډیر اقسام لري چه ځینې ئې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کښې حاکمه طبقه له ځان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنګ ورکړي دا هم رشوت ورکول اورشوت ورکول دي یعنې دلته دواړه مصدرونه یو کیږئ او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کښې ورك شو او هم د تجارت په نامه ورکړ شو.

وایي چه یوه لوی سړي له خپلې عملي او فعلي سره په یوه هوټل کښې ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مګر په بل کښې ډیر لږ څه لیکلي و چه دغه راز ارزاني چا په خوب کښې هم نه وه لیدلې.

وګورئ! دلته رشوت په ارزان فروشي کښې ورك شو او هیڅا رشوت ونه ګاڼه، که څوك په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغانۍ په قمار کښې قصدا بایلي دا هم رشوت ورکول دي ځکه چه رشوت په قمار کښې ورك شو.

هغه څوك چه د قاچاقي لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښې د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیږې پرتې وي دا هم قاچاق ورکول یا ورکیدل ګڼلی شوو.

که چیرې د ډیرو خاینانو دوسیې له دفتر او دیوان څخه ورکې شي یا ئې په دارالامان کښې په اوروسیزي دلته هم خیانت ورکیږي او خاین هم.

اوس نو تاسې انصافا ووایاست چه په دې هیواد کښې رشوت، قاچاق او خیانت څومره ورك شویدی او حکومتونه په دې باب څومره موفق دي؟[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. یولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۱۰ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر لومړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س ـ کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟
ج ـ اطاعت کور کورانه.
س ـ چیست که هیچگاه سالم نیست؟
ج ـ انتقاد.
س ـ چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟
ج ـ خیانت.
س ـ ناشکن چیست؟
ج ـ قوانین پلاستیکی.
س ـ ازدواج خوب کدامست؟
ج ـ که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.
س ـ فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟
ج ـ فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.
س ـ عدالت و انصاف چیست؟
ج ـ حصه بقدر جثه.
س ـ شهرت چگونه بدست می آید؟
ج ـ از آن وکیل محترم بپرس که در هفته سه شب نام نامی او را از کابل رادیو میشنویم.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره، ۱۴
۸ قوس ۱۳۵۰
۲۹ نومبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نونویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابينه

لکه چه يو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز سراو صورت لري.

د کابينې په راس کښې چه څوك واقع وي هغه د سر په شان وي او وزيران د اعضاوو مثال لري. ځکه چه د يوه شخص د وجود په ساختمان کښې د اعضاوو تناسب ډير مهم دی، په کابينه کښې هم عضوي تناسب ډير اهميت لري.

هماغسې چه د يوه وجود غټ سر او کوچنې اندامونه يا بالعکس کوچنی سر او غټ اندامونه غير طبيعي معلوميږي، د يوې کابينې په رئيس او غړو کښې هم بايد غير طبيعي غټوالی او کوچنيتوب موجود نه وي.

که صدراعظم ډير غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډير ضعيف او کوچنی وي له هغه بلستي سړي سره شباهت لري، چه سر ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچنې هلك وي. که بالعکس صدراعظم ضعيف او وړوکی وي مګر اعضاء ئې تر ده مقتدر او قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې کوچنی او نور وجود ئې ډير غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان جريده د "خمير خان" په نامه تمثيلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابينه د رئيس او اعضاوو په لحاظ متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار يا د اريستوکراتۍ په وجه خپلې ډير غټ او خپلې ډير واړه نه وي يا پکښې سکه او ناسکه نه وي پيدا شوی.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، پنځلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لېندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه
دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنډه ديموکراسي

يو خلمی ډير خوشحاليږي چه يوه ښکلي پيغلې په نکاح کړي يعنې د تجريد له حالته واوزي، اهل و عيال پيدا کړي، د کور خاوند شي او کورنئ تشکيل کاندي، مګر کله چه ناوې کور ته راولي او يو دوه کاله تير شي نه د خوی پلار شي او نه د لور نو يوه لويه مايوسي ورته پيدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنياده ښکاره شي.

په دې هم نه پوهيږي چه دی شنډ دی که ښځه، ځکه د بل واده په فکر کښې شي او په بلې ښځې پسې ګرځي.

زمونږ ځوانان او ځلميان هم ديموکراسئ ته ډير خوشحاليدل، دوی ګمان کاوه چه له دينه به حزبونه او سياسي فعاليتونه وزيږي او ملي حاکميت به د حزبي اکثريت له لاري تامين شي، مګر ديموکراسي شنډه وخته او د هيڅا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا کښې دی او چيرته دی؟ کابينه شنډه ده که شوری؟ چه ديموکراسي څه نه زيږوي.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال، شپاړسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لينديز ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه
دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني اصل

د دې لاملـه چـه اتفـاق نظـر يـوازې پـه دکتـاتوري او اسـتبدادي حکومتونـو کـښې خپلـه کاذبانـه ځيـره ښيـئ او پـه ديموکراتيـک نظـام کـښې د فکـر توافـق ډيـر نـادر او نايابـه وي. نـو قوانينـو د ضـرورت پـه وجـه د شـورايي فيصلـو او تصويبونـو د پـاره اکـثريت معتـبر وګڼه او د يـوه قـانوني اصـل پـه حيـث د اکـثريت نظـر حکمـاً د ټولـو نظـر وګڼل شـو.

زمونږ اساسي قـانون د شورا او د لويـې جـرګې فيصلـې عمومـاً پـه سـاده اکـثريت (يعنـي لـه نيـم نـه زيـاد) قـانوني وبللـې او پـه ځينـو مـهمو مسـايلو کښې ئـې دوه ثلثـه د قـاطع اکـثريت پـه حيـث معتـبر وګڼه.

د اولسـي جرګې د مجلـس نصـاب هـم پـه اصـول وظـايف داخلـي کـښې دوه ثلثـه دی، د دې جـرګې ټول اعضـاء د اوسـنې تشـکيل پـه اسـاس (۲۱۶) تنـه دي چـه دوه ثلثـه ئـې (۱۴۴) تنـه کيـږي کـه دغـه دوه ثلثـه اعضـاء پـه مجلـس کـښې حـاضر وي، مجلـس قانونـاً افتتـاح کيـږي او دغـه مجلـس عيناً هماغـه حکم لـري لکـه چـه ټول وکيـلان حـاضر او نـاظر وي.

د مشـرانو جرګې چـه د اساسـي قـانون لـه مخـې ئـې يـو ثلـث پـه انتصـابي ډول د پادشـاه لـه خـوا تعيينيـږي، يـو ثلـث ئـې د ولايـاتو د جـرګو لـه خـوا انتخابيـږي او يـو ثلـث ئـې د د ولايـاتو اوسـيدونکي د آزاد، عمـوم سـريې او مسـتقيم انتخـاب لـه لاړې انتخـابوي. لـه دري مسـاوي اجـزاو څخـه مرکبـه ده چه که هر جزء ئې کم شي دغـه مثلـث شـکل لـه مينځه ځي.

زمونږ شـوری پـه دغـو دوو تقينينـي دورو کـښې يعنـي پـه دولـسمه او ديارلسـمه دوره کښې دا توفيـق ونـه مونـد چـه کاملـه مشـرانو جـرګه پخپـل اصـل شـکل د اولسـي جـرګې پـه څنـګ کـښې ولـري، بلکـه يـوازې پـه دې ئـې اکتفـاء وکـړه چـه دوه ثلثـه ئـې کـلاً يـا قسـماً موجـود وي او پـه يـوه ثلـث سـترګې پټـې کـړي يعنـي جمـع پـه تثنيـه بدلـه شـي. ښايـي پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل جکم لري او دريم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنګه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مګر دا څو کاله چه ګورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له يو څه مودې راهيسې خو د يوه مرحوم او مغفور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کيږي او ښايي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي ګڼل شوی وي.

په دغه اساس ښايي قياساً داسې فکر وشي يا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي ئې کړو نو په حقيقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړی وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نيسي.

همدارنګه هغه حقوق او وظايف چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او يو ترينه سلبوي قانوناً ئې دري حقه ورکړيدي

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظيفه ده.

همدغه شان هر افغان بايد دولت ته ماليه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په دريم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو او وظايفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او يو بل حق چه اساسي قانون وايي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سياسي تشکيل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محروميت نه ګڼل کيږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د يوه ثلث فقدان څه تاثير نلري لکه د مشرانو په جرګه چه د يوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بناء کيدی شي چه په دري ګونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د يوه قوت له وجود څخه بې نيازه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني كه اجرائيه قوه او قضائيه قوه وجود ولري او مقننه قوه نه وي موجوده قانوناً دوه ثلثه يعني دوه قوي كفايت كوي او دا ضرور نه ده چه د دولت دريواړه ركنه حتماً موجود وي.

كه دا منطق صحيح نه وي او په دغه استدلال كښې غلطي موجوده وي يعني د دولت د پاره د دريواړو قواو وجود حتمي او لازمي وي نو بيا بايد د مشرانو د جرګې دوه ثلثه اعضاء او د ستري محكمې دوه ثلثه غړي كافي ونه ګڼل شي. ځنګه چه دولت له دري قوتونو نه متشكل دی. مشرانو جرګه هم له دري جزو څخه متشكله ده او ستره محكمه هم له نهو تنو مركبه ده.

كه د اولسي جرګې د دوه ثلثه اعضاو حضور د مجلس د انعقاد د پاره قانوناً كافي وي دا د دې دليل نه دی چه مونږ وجود او عدم په حضور او غياب قياس كړو او په دغسې غلط قياس استناد وكړو. د مشرانو د جرګې دريواړه برخې بايد قانوني وجود پيدا كړي او بيا د دوه ثلثو حضور د مجلس د نصاب د پاره كافي او شافي وګڼل شي.

همدارنګه د ستري محكمې ټول غړي بايد تكميل وي او وجود ولري نو كه بيا د دوه ثلثه يعني د شپږو تنو حضور معتبر وګڼو قانوني اصل به مراعات شوی وي.

دا و هغه واقعيتونه چه زمونږ د قوانينو او مخصوصاً د اساسي قانون د تطبيق او تعميل كم و كيف ښيي او ډيره جدي توجه غواړي.

كه د دولت دوه قوي (مقننه- قضائيه) نيمګړي وي او اجرائيه قوه دومره مكمله وي چه كله كله له اصل تشكيل نه هم زيات پرسونل او مشاورين ولري د قواو توازن له مينځه ځي او موازنه خرابيږي. و اقيموالوزن بالقسط.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی كال، دريم گڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحق للقریب

تغیر رنگ را نباید تغیر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر دربرنج بودن ان شکی نیست.

حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.

خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب مغایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.

اگر به بازیء الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

(c) ketabton.com: The Digital Library

میتواند یعنی "الحق للقریب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغیری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارابا دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پستهای بلند رسانیده و همه را زیر بال همما صفت خود گرفت.

نامبرده "خدایار جانش" لست تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده وبه اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربی" و کلمه "والاقربین" چندین جا در قران کریم ذکر شده که مارا بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صله رحم همین است که به ذوی الارحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: "چه خان ئی په یاران ئی" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، دیارلسمه گڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه
این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور او واقعیت

زمونږ خوښۍ او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او رویاو سره هم نژدې ارتباط لري.

انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني او بل واقعي یا خارجي بللی شو.

د واقعي جهان واقعیتونه یو راز او د ذهني جهان تصورات بل راز وي.

کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.

په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتین یا ذو حیاتین ویلی شو او د رحلة الشتاء والصیف یوه معنی به همدغه وي.

که چیرې انسان ځینې ښه ښه خوبونه په ویښه نه لیدلی او پخپل تصور کښې ئې ځانته خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل به ډیر ګران و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیری ډیر ښه ځای دی.

د واقعي جهان د دوهئ ملنګ هم په ذهني جهان او د تصور په عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي.

په تصور مې ځان پاچا کړ
چه سر مې جګ کړ نو ملنګ د دوهئ ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سر و کار لري. ځکه رحمان بابا وایي: "*پټ د درست جهان پادشاه ظاهر ګدام یم*" دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته
د دوهئ په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسي د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې استوګنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او تاسې استوګنه لرو همدغه مونږ غوندې خلك هم د خیال او تصور له دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه ځیر شو د ذهني تصوراتو ډیري اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه خوبونه چه په ویښه ئې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او خرکار مساوي دی.

خان او دهقان، جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون د اجتماعي عدالت ضامن دی. مګر کله چه د واقعیت په رڼا کښې ستر ګې غړوو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه واقعیتونه بنکاره شوي خکه ئې مونږ خوشحاله کړي او په نه څه قانع کړي یو

همدارنګه په قانون کښې د دفترونو کارکوونکي د دولت دمامورینو په حیث د ثابت حق خاوندان دي او حکومتونه نشي کولی چه د دوی په قانوني حقوقو لوبې وکړي یا د امرانو شخصي حب و بغض دغه حقه حقوق متاثر کړي مګر واقعیت ته چه ګورو نو امران خو لاځه کوي چه د هغوی خاص شخصي خدمتګاران هم د مامورینو په سرنوشت او مقدراتو مسلط دي یعنې قانوني احکام هماغه ذهني تصورات دي چه واقعي او خارجي وجود نلري.

له ټولو نه مهمه موضوع د ملي حاکمیت مسئله ده چه د اساسي قانون ډیره لویه عطیه ورته ویلی شوو او د دیموکراسئ اساس او بنیاد ګڼل کیږي.

د ملي حاکمیت معنی دا ده چه حکومت د ملت له خوا د اولسي جرګې په غوښتنه او مننه مینځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له مینځه خي.

له اساسي قانون نه دمخه حکومتونه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني په فرمان راتله او د افغانستان ملت د پخواني اصول اساسي په تصویبولو دا حق یوازې پادشاه ته ورکړی و او چه شوری پکښې د رد او قبول حق نه درلود یعنې قانونا د پادشاه اعتماد د ملت اعتماد ګڼل کیده مګر اوس په قانوني لحاظ د پادشاه تعیین کافي نه دی او د ملت د وکیلانو اعتماد د حکومت په تشکیل کښې اصلي عامل دی.

په ذهني لحاظ خو د اساسي قانون فهم همدغه دی چه لوی تحول ورته ویلی شو مګر د واقعیت په صحنه کښې چه ګورو وکیلان په ډیر صراحت له حکومتونو نه خپل تنفر او انزجار بنکاره کوي او وائي په تاسو قلبا اعتماد نشو کولی. مګر د خپل ګران او محبوب پادشاه د تعیین او اعتماد په احترام اطاعتا د اعتماد رایه ورکوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مونږ واقعیت نه انکار ونکړو نو اوس هم د پادشاه انتخاب او اعتماد د حکومتونو اصلي عامل دی چه د وکیلانو اعتماد د شاهانه اعتماد دسیوری په حیث په حکومت پریوزي او اوسني حکومتونه له پخوانیو نه یوازې په ذهني او تصوري لحاظ فرق لري، نه د ماهیت او واقعیت په لحاظ.

مونږ کله کله دومره له ذهني او تخیلي اغیزو لاندې راځو چه په واقعیتونو نه قانع کیږو او قانوني اعتبار ته ډیر اهمیت ورکوو.

مثلا د احزابو مسئله چه تراوسه ئې قانوني وجود نه دی پیدا کړی مګر د واقعیت په لحاظ سیاسي جمیعتونه چه حزبي ماهیت او هویت لري علنا موجود دي چه هر څوك ئې پېژني او مرامنامې ئې هم خپرې شویدي، اخبارونه او بیرغونه ئې هم معلوم دي او عاطل هم ندی فعال دی او څوك ئې مخه نه نیسي یا ئې نشي نیولی مګر مونږ د احزابو په دغه واقعي وجود نه یو قانع او در ګرده ناري وهو ولې د احزابو قانون نه نافذ کیږي؟ ولې په شوری کښې حزب اکثریت نلري؟ ولې احزاب په رسمیت نه منل کیږي؟ او داسې نور... مګر دیته نه ګورو چه حزبونه خو بالفعل موجود دي چه په مرکز او ولایاتو کښې مظاهري، مجادلې، نطقونه او سیاسي فعالیتونه کوي حتی چه په شوری کښې هم د حکومت له خط مشي سره خپلې خط مشي اعلانوي. نو که هغه قانون نه نافذ کیږي چه له ۲۵ کالو نه ښکته د پوهنتون محصلان له حزبي غړیتوب څخه محرومولو یا د څینو ایډیالوژیو مخه نیسي ایا دا د اوسنیو احزابو په ګټه ده که په ضرر؟ ښایي چه وروسته د قانون له انفاذ نه په واقعي صحنه کښې هغه محدودیتونه. قیدونه او سدونه مشاهده کړو چه دغه قانون وضع کړیدي او په دې پوه شوو چه اوسنۍ بې قانوني ډیره ښه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دغو ټولو خبرو بيا هم قوانين د ذهني قناعت او تسکين دپاره بې تاثيره نه دي که څه هم د واقعيت په لحاظ هيڅ تاثير ونلري او وجود و عدم ئې مساوي وي.

وګورئ! په اساسي قانون کښې د اولسي جرګې د کار موده په کال کښې ۷ مياشتې او د تعطيل د پاره پنځه مياشتې تاکل شويدي، مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله يو چه د کار وخت له بيکارئ نه زيات دی که څه هم په واقع کښې د جلسو په حساب ددغې جرګې د کار ټولې ورځې درې مياشتې هم نه کيږي او په دغو درې مياشتو کښې هم چه د کار مياشتې ئې بولو بيا هم څه کار نه کيږي او واقعي تعطيل ورته ويلی شوو که څه هم قانوني تعطيل ورته نشو ويلی.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، اولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لينديئ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه
دا ليکنه د (صحرا) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناغلی ډاکټر عبدالظاهر

د اولسي جرګې د رئیس په حیث

په دولسمه تقنینیه دوره کښې چه پخوانۍ شوری په نوې بڼه د ولسي جرګې په نامه جوړه شوه نو بناغلی داکتر عبدالظاهر ئې د ریاست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چه په تیره دوره کښې هم دی د شوری رئیس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربیره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کمیټه کښې د رئیس په حیث او بیا په لویه جرګه کښې د نایب رئیس په حیث په بحث او مطالعه کښې ګډون درلود او په دغه وسیله د نوي اساسي قانون په کم او کیف او اصلي منظور ډیر ښه پوهیدلی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جريان کښې واقع کيدل او دغه مطالعه حاصلول ډير ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړ.

د ده صبر و حوصله او نه تودیدونکې طبیعت هم د دې کار دپاره ډير مناسب و سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نود ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډير ښه مثال وي

ښاغلی داکتر د اولسي جرګې په ریاست کښې په معنوي لحاظ هغه څه وګټل چه پخوا ئې نه درلوده اوپه همدغه وجه د ده په شخصیت کښې ډیره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوك چه په ابتداء کښې د ده دریاست ډیر مخالف اوله ده سره ډیر چپ و هغه هم څه موده وروسته د ده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډیر ښه ښکاره کاوه.

ښاغلی خادم د کاروان په ورځپاڼه کې (دریم کال ۲۱۵ ګڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي:

(د ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې ریاست د دیموکراسئ کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرګې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښې په شوری کښې دیموکراتیك نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي.... او زمونږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسئ ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایدیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شوری د مصئونیت اساس ئې وبالله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلك ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابل کښې ولاړ دي. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یابه دا وي چه د ده پخوانۍ خدمتونه به هم اوبه یوسي ځکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو ګټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و ډیوه مشهور سابقه دار لیکوال نظر چه د دغه ښاغلي په باب څرګند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرګې د جلسو په جریان کښې وګورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې لري بیا هم په اولسي جرګه کښې په ده باندې د وکیلانو له خوا ځینې انتقادونه کیدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ځینې نمونې یې وړاندې کوو، یعنې یوازې د ده هنر او مهارت نه ستایو نیمګړتیاوې ته ئې هم ګوته نیسو.

پخوا له وخته اعتماد:

کله چه ښاغلی داکتر محمد یوسف د شوری له افتتاح سره سم قانونا مستفی شو او د کابینې په جوړولو بیا موظف کړی شو نو په ولسي جرګه کښې د ده په ټیر حکومت اعتراضونه کیدل. ځکه ښاغلی داکتر محمد یوسف پخوا تر دې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د میزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغی او پخپله مفصله وینا کښې ئې ځان دیته اماده وښوده چه که څوك په ده باندې څه انتقاد لري دی به له ځانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته ځان وسپاري ضمنا ئې له وکیلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه که تاسي ما غواړئ زه خپله کابینه جوړوم او تاسي کولی شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاو په ډیر جرئت خبري وکړئ. زه یې ستاسو له خوښې څوك په کابینه کښې نه نیسم هماغه و چه ډیرو وکیلانو شخصا ده ته خپله خوشبیني ښکاره کړه او اطمینان ئې ورکړ.

په دغه وخت کښې د مجلس رئیس ده ته داسې وویل:

(*بشما اعتماد است شما کابینه خود را بیاورید حالا رخصت هستید*) وروسته د ښاغلي داکتر محمد یوسف له رخصتیدو نه یو شمیر وکیلانو په موظف صدراعظم او په ښاغلي رئیس شدید

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقادونه وکړه او دغه راز راتګ او پخوا له وخته اعتماد غوښتل او اعتماد ورکول له قانون اوپارلماني روش نه مخالف کار وګانه.

د اعتماد غونډه:

بناغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې کابینې سره د اعتماد اخیستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو سره معرفي کړه، نو بناغلي رئیس وروسته تر دې چه ۲۰ تنو وکیلانو خپل نظر څرګند کړ نورو ته ئې د څه ویلو موقع ورنکړه او د اعتماد په باب رایګیري شروع کړه چه پسه بسل مجلس کښې د رئیس په دغه رویه ډیر اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرګې ناطق بناغلی صداقت و چه د کابینې په یوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه وکیلانونه غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. بناغلي رئیس هم د هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د یوه وکیل د خبرو ازادي سلب شوه.

د لومړئ استیضاح غونډه:

د بناغلي میوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته د اعتماد له اخیستلو څلور تنه نوي وزیران مقرر شوه او یو وزیر له یوه وزارته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه حکومت د استیضاح مجلس ته راوغوښتل شي.

په دې مجلس کښې ۷ تنو وکیلانو له بناغلي صدراعظم څخه استیضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضیحات ورکړه. په توضیحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډیرو وکیلانو د خبرو د پاره خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.

بناغلي رئیس وویل: *(ایا بحث کافی شده بالای این یا نه)*

بناغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وویل: *(ره دبناغلي رئیس صاحب توجه د اصول وظایف داخلي دې مادې ته جلبوم چه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښې خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چې ځینو وکیل صاحبانو خپل نظریات نه دي ښکاره کړي. بل څوک د هغو حق نشي تلفولی. باید دا رایګیري ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او بناغلي رئیس بیا وویل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ایا بحث کافي شویدی په دې موضوع کښې؟) دلته د وکیلانو له خوا بیا هلهله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره بناغلي رئیس د حکومت توضیحاتو باندې داسې رایګیري وکړه چه اقلیت پکښې اکثریت وښودل شو چه تفصیل ئې دا دی:

د استیضاح او توضیحاتو په جریان کښې څلور پیشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر یوه خلاصه دا ده:

۱ـ استدلال حکومت و اعضای ولسي جرګه شنیده شد برای اتخاذ تصمیم ولسي جرګه موضوع را در جلسه اینده خود طرح کند. (د دې پیشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲ـ از طرف شوری و حکومت هئیت مختلط قانون دانان تعیین گردد که قناعت طرفین را حاصل دارد. (د دې پیشنهاد طرف داران ۴۶ تنه).

۳ـ حکومت باید د اولسي جرګه د اعضاوو دلایلو او اعتراضاتو په مقابل کښې خپل قانوني دلایل تحریري راولیږي چه په مجلس کښې پرې رایګیري وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴ـ توضیحات بناغلی صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزیر شنیده شد رایګیری شود که طرف قناعت مجلس واقع میشود یا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رایګیري په نتیجه کښې رئیس وویل د مجلس اکثریت د صدراعظم په توضیحاتو قناعت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته سړی پوهیدی شي چه دري لومړني پیشنهادونه په دې ټکي کښې کاملا اتفاق لري چه په دې جلسه کښې دې د صدراعظم په توضیحاتو باندې د قناعت او عدم قناعت په باب رایګیري نه کیږي او د دې معنی دا ده چه دوی په دغه توضیحاتو قانع نه دي یوازې ځلورم پیشنهاد دا غواړي چه د قناعت او عدم قناعت په باب دې سمدستي رایګیري وشي، چه ۶۵ تنه دغه پیشنهاد تائیدوي او ۱۲۲ تنه نور ئې مخالف دي مګر بناغلي رئیس سهوا یا عمدا د نجیبي د اروزګان د وکیل په دغه پیشنهاد یعنې په ځلورم پیشنهاد داسې رایګیري کوي: (کسانیکه به توضیحاتی که از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالاکنند) او بیا وایي: (د اقای نجیبي پیشنهاد قبول شو تصویب شو.)

د دې رایګیري اصلي او اساسي عیب دا دی چه د اروزګان وکیل پیشنهاد وکړ چه د قناعت په دغه مجلس کښې چه د رایګیري له مخې ۱۸۷ تنه حاضري دي ۶۵ تنه اکثریت هم وي چه ځلورم پیشنهاد ئې تائید کړی دی. بیا هم د دغه پیشنهاد تائید دا ایجابوله چه دقناعت او عدم قناعت په باب رایګیري شوې وای، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نه دي قانع. نه دا چه د دغه پیشنهاد په تائید د ۶۵ تنو لاسونه جګول د قناعت او نه قناعت رایګیري وګڼل شي.

نه پوهیږم چه ولې بناغلي رئیس د دې په ځای چه ووایي (*څوک چه د اروزګان د وکیل صاحب پیشنهاد تائیدوي لاسونه دې جګ کړي*) داسې وویل: (کسانیکه به توضیحاتیکه از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خو را بالاکنند) که فرضا بناغلي رئیس صاحب د اروزګان د وکیل صاحب پیشنهاد بې رایګیري د اکثریت له خوا تائید شوی ګڼلی وی او په هماغه اساس له مجلس نه پوښتنه کوي چه په توضیحاتو باندې قانع اشخاص باید خپل لاسونه جګ کړي، نو ۶۵ تنو خپل قناعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګند کړی وباید فورا ئې دا ویلې وای څوک چه قناعت نلري هغه دې لاسونه جګ کړي او وروسته تر دې ئې ویلې وای چه اکثریت په کومه خوا دي؟ هرڅه چه و ښاغلي رئیس په هغه ان کښې په دغسې رایګیري له حکومت سره ډیره لویه مرسته وکړه. یعنې اصل رایګیري ئې په فرعي رایګیري کښې ورکه کړه او ولسي جرګه ئې ورته راوپرځوله مګر کله چه په بله جلسه کښې د دغه جریان تصویب لیکل کیده هلته دغه مشکل تبارز وکړ چه که تصویب ولیکل شي چه اکثریت د حکومت توضیحات د قناعت وړ وګڼل نو د (۶۵) تنوپه مقابل کښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء کوي او یوه قانوني معضله مینځ ته راځي ځکه د تصویب له لیکلو صرف نظر وشو او په عوض کښې ئې داسې تصویب مینځ ته راغی:

(در ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استیضاح نوشته شده است اعضای ولسي جرګه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحیکه از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرګه منوط میباشد. از این ماده معلوم میشود که مباحثه به تصمیم جرګه منوط است و در باب تصویب و فیصله تذکري نرفته و ان نیز به تصمیم جرګه منوط است اما به سببیکه بعضی مشکلات قانونی در باب نوشتن تصویب موجود است که از طرز رایګیری بعمل امده لذا بهتر است از نوشتن تصویب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصویب چه د جلال اباد د وکیل د پیشنهاد په اثر مینځ ته راغی دا حقیقت څرګند کړ چه په رایګیري کښې د مغالطې او مسامحې نه کار اخیستل شوی او د اولسي جرګې موقف دلاحقو وزیرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقي دی.

د ۱۳۴۶ کال بودجه:

د چهارشنبې په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجې د تصویبولو دپاره منعقد شو په ښاغلي رئیس باندې داسې اعتراض وشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل وکیل:

اعتراض قانونی من شخصا به اقای رئیس است که بدون اینکه نصاب مجلس تکمیل گردد مجلس را دایر نموده اند طبق اصول وظایف داخلی نصاب از ۱۴۴ نفر است بالفصل در مجلس در حدود (۱۱۰) نفر موجود است...

بناغلی رئیس:

با اعتراض قانونی رایگیری میکنیم که ایا وارد است یا وارد نیست و کلای محترمیکه اعتراض قانونی را وارد نمیدانند دست بالاکنند این اکثریت است و اعتراض قانونی را با اکثریت فیصله کردیم که وارد نیست.

بناغلی فرزان د زنده جان وکیل:

من هم به این عقیده هستم که مجلس نصاب ندارد با انهم که مجلس دایر است.

بناغلی رئیس:

این خارج موضوع است به رایگیري فیصله شد در مورد موضوع گپ بزنید.

میرمن معصومه د معروف وکیله:

من از بناغلی رئیس سوال دارم که ایا تنها بودجه عادي میتواند بمجلس ایکه نصاب ندارد تیر شود یا نه؟

بناغلی رئیس:

خارج موضوع است.

سره له دغو اعتراضونو بالاخره بناغلي رئیس په بودجه باندې داسې رایگیري وکړه:

(وکلای محترمیکه طرفدار پیشنهاد وکیل صاحب بدخشان هستند لطفا دست خود را بالاکنند. تشکر اکثریت است و کلای محترمیکه مخالف هستند لطفا دست خود را بالاکنند. این اقلیت است. رای ممتنع یک تعداد رای ممتنع است، به اکثریت ارا-

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطقوي و راجع بموازنه بودجه عادي سنه ۱۳۴۶ باکثریت تصویب شد). په دي رایګیري کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالفو تعداد ونه ښود او ممتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوې. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښیي چه ښاغلی رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولی شي.

دلته علاوه په دي چه د بودجې په تصویب کښې د اراو شمېرنه ښیي رایګیري هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنې د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایګیري نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایګیري ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دي په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایګري کوي چه معترض ئې قانوني نه ګڼي.

په دي رایګري کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښیي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایګیري فیصله شوې ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه څوك په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلی رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایګیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادي نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه وموندله. په دي استیضاح کښې ښاغلي اعتمادي څو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه وینا وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې واوريدې چه په دغو ويناو کښې يوه مهمه موضوع د انحصاراتو ناوړه استفادې او غلط اجراات وو چه د استيضاح د غونډې په جوړيدو کښې نې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع کښې د بدخشان د وکيل صاحب بناغلي عبدالقيوم خان او د مرغاب د وکيل بناغلي حاجي غلام رباني خان ترمينځ يو څه مناقشه او مشاجره پيدا شوه او وروسته تر دې چه بناغلي اعتمادي صدراعظم وکيلانو ته توضيحات ورکول، بناغلي رئيس داسې وويل:

بناغلی رئيس:

وکلای محترم قبل از انکه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع بجواب استيضاحات وکلای محترم حرف بزنند محض ميخواهم چند کلمه بصورت عمومی بفرمايند. وروسته تر دې بناغلي اعتمادي داسې وويل:

بناغلی اعتمادي:

جناب رئيس وکلای محترم! از اينکه جناب رئيس و وکلای محترم فرصت دادند باينکه قبل از اينکه من بجواب استيضاحاتيکه در جلسات قبلی روی موضوع انحصارات سوالات متعددی وارد شده بود و اين موضوع فعلا مورد بحث بين دو نفر از وکلای محترم شوری است اگر بمن اجازه بفرمايند که در توضيحات امروز خود من از توضيحات روی موضوع انحصارات خود داری بکنم و البته بعدا وزير ماليه حاضر خواهد بود که در کميسيون مربوط روی اين مطلب توضيحات ارايه بکند و اين پيشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بين شوری و حکومت چيز ديگری ندارد.

د بناغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته بناغلي رئيس له صدراعظم نه خواهش وکړ چه خپل توضيحات واوروي يعني بې له دينه چه د مجلس اکثريت دا ومنې چه صدراعظم دې د انحصاراتو په باب څه نه وايي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه کميسيون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته انتقال وموسي، بناغلي رئيس بې درنګه صدراعظم ته د وينا اجازه ورکړه او په دغسې مهارت يوه مهمه موضوع چه د دولت په اقتصاد کښې ئې ډير اهميت درلود او د مطلب تکی و له مينځه لاړه يعنې په حقيقت کښې استيضاح پوچه شوه او څه پکښې پاتې نشوه.

د ملاحظې ور خبره لادا ده چه بې له دينه چه صدراعظم خواهش وکړي چه زه پخوا له توضيحاتو په عمومي صورت يو څو خبرې کوم پخپله رئيس له ده نه خواهش کوي چه له توضيحاتو نه د مخه څه ووايي تر دې هم ډيره مهمه خبره دا ده کله چه بناغلي صدراعظم خپل توضيحات مجلس ته عرض کړل نو سمدلاسه بناغلي رئيس وفرمايل:

وکلای محترم! باستيضاحات وکلای محترم جناب صدراعظم توضيحات کافی دادند اکنون اگر رفقاء موافقه داشته باشند خاتمه ميدهيم با اين مجلس، اين مجلس خاتمه يافت.

د مجلس ختمولو په باب که څه هم د رفيقانو موافقه وغوښتل شوه مګر چا لاځه نه وويلي چه مجلس ختم شو او د صدراعظم توضيحات د رئيس له خوا کافي وګڼل شوه.

د اساسي قانون د ۶۶ مادې په حکم چه وايي: (مباحثه در مورد توضيحاتيکه از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرګه منوط ميباشد) رئيس قانونا مکلف و چه د مجلس اکثريت ئې د رايګيري په وسيله معلوم کړي واى چه د حکومت په توضيحاتو مباحثه کوي او که نه؟ دا هم د مجلس کار و چه توضيحات کافي ګڼي او که نه؟ د انحصاراتو موضوع چه په استيضاح کښې داخله وه، صدراعظم په دغه مورد کښې د توضيحاتو په ورکولو د اساسي قانون په حکم مکلفيت درلود چه بايد بناغلی رئيس او بناغلی صدراعظم دواړه دغو تکو ته متوجه واى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مجلس خو سمدلاسه بې له دينه چه چاته د څه ويلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه کښې د رئيس په دغه روش باندې داسې اعتراض وشو:

بناغلی نيك محمد د کوهدامن وکيل:

بناغلی رئيس محترمو وکيلانو! د وزير صاحب ماليه راتګ صدراعظم وويلې ليکن رايګيري پې نه ده شوې. فيصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وويل چه دی راشي ليکن زه ګومان کوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سويه باندې ټوله استيضاح او د ټولو جوابونه چه صدراعظم ويلي دي صحيح جوابونه نه دي ويلي. مونږ قانع نه يو مباحثه کوو، په ټول هغه باندې چه رئيس صاحب وويل کافي توضيحات ئې ورکړه زه دا کافي نه بولم، دا توضيحات کافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سويه باندې حق لري چه مباحثه وکړي.

بناغلی رئيس:

وکيل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه.

د اولسي جرګې په جريده کښې د نادعلي وکيل صاحب اعتراض په نصاب باندې ثبت شوی نه دی. که فرضا دغه اعتراض هغه کړی هم وای، رئيس صاحب بايد د خپل تعامل په اساس يا رايګيري کړې وای چه اعتراض وارد دی که نه. يا ئې بايد وکيلان شمېرلی وای چه نصاب شته او که نه؟ مګر دا خل ئې نه هغه وکړه او نه دا ځکه چه بې د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نيول کيده.

د ۱۳۴۸ کال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره بناغلي رئيس د دغه کال د اسد په ۱۹ مه رايګيري وکړه. په دې جلسه کښې د بودجې په باب يو فوري توصيه شوې پيشنهاد هم مجلس ته وړاندې شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناغلی رئیس:

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتي مشرانو جرگه و تصویب انجمن مالي و بودجه تائید میکند لطفا دست های خود را بالاکنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوري توصیه شده را که توسط منشی صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالاکنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجهء سال ۱۳۴۸ دولت باکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایګیري کښې چه له رایګري سره سم مجلس ختم شو او د څه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنګه د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه هم خانګړې رایګیري ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه

بناغلی داکتر فرزان د زنده جان وکیل:

بودجه عادی و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد.... امروز هم قراریکه دیده میشود مجلس نصاب ندارد.

بناغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د بناغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانونا صحیح وګنو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسې اعتراض به د رئیس له خوا یا رایګیري کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیده. د ښاغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښې نې وویل

"وکیل صاحب ناد علي وایي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".

اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي:"این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا وظیفه وکیل صاحب نادعلي".

ښاغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل: نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې ویل: منشی صاحب وایي نصاب تکمیل دی، د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به نې د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به نې ویلې: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرګې د رویداد خینې د ملاحظې وړ تکي چه د پارلماني اداري څرنګوالی رابنیي او دا څرګندوي، چه د اولسي جرګې ارتباط له حکومت او دولت سره څنګه او څومره ساتل کیده.[1]

[1] افغان جریده لومړی کال، اتلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است.

س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محجوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : انچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالاعلی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : برای اینکه ثالث در میان نه باشد و یک وجودگی یا به عبارت دیگر یگانگی و یکرنگی حفظ شود و برای اینکه وجود و عدم وجود معاون دوم مساوی است.

س در سال جاری که با فقر و فاقه روبرو هستیم صرفه جویی در کدام موارد عملی گردید؟

ج در جلسات شوری و در تعلیمات پوهنتون.

س : وزیر و معین چگونه میتواند در صلح و سلم بسر برند؟

ج : که یکی فعال و دیگری غیر فعال باشد و اصول پنجگانه زیست باهمی باندونگ را رعایت کنند.

س : فرق بین رشوت گرفتن و رشوت خوردن چیست؟

ج : اگر خام گرفت گرفتن است و اگر پخته میخورد خوردنست.

س : کدام رشوت است که نه خورده میشود و نه گرفته میشود؟

ج : وجه نیگو و حسن معاشرت که تماس دوستانه گفته میشود.

س : اشتراکیت در کدام موارد معمول است؟

ج : در عیاشی و فحاشی.

س : چرا ولسی جرگه برای جلسات رای اعتماد ۱۷ روز را وقف کردند و برای تصویب بودجه دولت یک روز را کافی شمردند؟

ج : چون برای تعطیل قانونی همین یک روز مانده و بس.[1]

---

[1] افغان جرید، سال اول شماره ۱۸

۶ جدی ۱۳۵۰

۲۷ دسمبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار (سوتویس) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوسني حکومت نبه او بد

د بناغلي داکتر عبدالظاهر حکومت په داسي وخت کښي مينځ نه راغی چه شرایط او حالات له پخوا نه ډیر خراب وو او نور هم مخ په خرابئ و.

نه پوهیږم چه د داکتر صاحب محتاطانه پوهي د ډیر اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډك مسئولیت ومانه او بسم الله مجریهاني شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملګرو ته له ده سره په یوه بیړئ کښي ناستو خلکو ته چه په ولسي جرګه کښي ۱۷ ورځي هر څه وول شوه هغه ټولو واوریده چه قند امیخته با ګل نه و مګر د دوی د زړه دوا پکښي وه ځکه ئي په اخره کښي د شکریې په ضمن کښي وویل مونږ خوشحاله یو چه په دغسي دیموکراتیکه فضا کښي هو د اعتماد رایه واخیسته.

دې حکومت وروسته تر دې که څه هم تراوسه داسي کوم کار نه دی کړی چه بریتونه پرې تاو کړي لکه چه د ایران حکومت په خلیج فارس کښي وکړ یا د هند حکومت په بنګله دیش کښي سرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورساوه، مګر له خپلې غریبۍ او بې وسۍ سره ئې مناسب یو څه وکړه چه یادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته بنه او بد دواړه په نظر کښې ونیسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مګر هیڅکله ترینه په جهاني واقعیاتو کښې کار ناخلي.

د حکومت هغه بنه بنه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱ـ د مطبوعاتو قبلې سانسور چه په تیر حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترینه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مینځه لاړ او د فکر و بیان ازادئ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار باید د حکومت د حسناتو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه ګڼل شي او په درانه نظر ورته وګورو.

۲ـ د غلې د کموالي په وجه له نورو هیوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دی بلکه اجباري مسئله ده مګر بیا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډیر تاثیر لري او حیاتي اهمیت ئې ثابت دی.

۳ـ د خپلواکئ د جشن مراسم او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت یو مناسب کار وو چه یو څه جرئت ئې غوښتله او تاثیر ئې په خلکو باندې عموما ډیر بنه و.

۴ـ د اسلامي ممالکو د وزیرانو جرګه چه په کابل کښې د تیر حکومت په مننه په یوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرایطو په تحت کښې جوړیدونکې وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډیر پرځای اقدام و.

۵ـ د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنګسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقلیل وعده خلکو ته ورکړه او په نوو تعمیراتو ئې هم یو څه بندیز ولګاوه که عملي جنبه ئې پیدا کړي وي ډیر بنه کار ورته ویلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ د سرکاري موټرو نحد بد او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷ـ ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرګې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸ـ بې زمکې خلکو او کوچیانو ته د زمکې ورکولو اعلان هم د امیدوارۍ وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹ـ په لنډن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انګلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیره نه وي.

د حکومت دغه کریدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه ګورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعني د کریدت په مقابل دبت څومره او څنګه دی؟

۱ـ د شوری څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون ـ ولایت جرګو قانون ـ ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنګه چه د تیرو حکومتونوله خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسنی حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې تینګ وساته او د اساسي قانون د شنډولو غیر دیموکراتیک سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه د دیموکراسۍ او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دی، که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا) ضرب المثل ګرزیدلی دی. دلته باید دا هم ووایو هغه داکتر صاحب چه د اولسي جرګې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوري په خاتمه کښې د احزابو وجود ډير ضرور او لازم وګڼه اوس يې دغه ضرورت هير کړی دی

۲ـ د اولسي جرګې د استيضاح په باب هم دا حکومت له بخوانې حکومت نه څه فرق نلري او مجلس له نصابه غورځول يو عنعنوي سياست دی چه هر حکومت ئې صادقانه پيروي کوي.

۳ـ د بنګله ديش په جريان کښې هغه طلايي موقع چه د پښتونستان د مطالبې د پاره ئې د اب حيات مثال درلود او د سياسي پوهې خاوندانو ترينه ډيره لويه ملي او تاريخي استفاده کولی شوه د دې حکومت له لاسه ورپا لاړه او هيڅ تري بود نشوه.

۴ـ د متواترو اوريدلو له مخې هغه تجاوز چه د ايران له خوا د افغانستان په حيثيت او ملکيت باندې شوی او کيږي د دې حکومت خاموش سياست چه د رضا او تسليم معنی لري حکومت شديدا محکوموي او مسئوليت ئې د يوې تاريخي لکې په حيث د تاريخ لمنې ته سپاري.

۵ـ د پوهنتون په مقابل کښې د حکومت عاطل او بې نتيجې دريځ هم د ښاغلي اعتمادي له لومړني حکومت نه ډير فرق نلري او له عرفاني رکود سره ډيره مرسته کوي.

۶ـ د مامورينو عزل و نصب تغير او تبديل هم د قناعت وړ نه دی يعنې له اهليت او لياقت نه پکښې شخصي روابط او امرانه سفارشونه ډير دخل لري. که سړی مقرريو ته ښه ځير شي او کوم داسې مثال پيدا کړي چه يوه چوکئ لايق او مستحق شخص ته ورکړ شوې وي هلته هم دا وينې چه دغه ورکړه د اهليت او لياقت په اساس نه ده بلکه د شخصي مهربانئ او احساس له مخې ده يعنې حق د حق د پاره نه دی ورکړ شوی بلکه د شخصي پيرزوينې په بناء د بخښش په ډول ورکول کيږي چه بايد په مرهونيت او ممنويت معاوضه شي او د عبوديت رنګ واخلي.

۷ـ په جهاني سياسي فعاليتونو کښې هم دا حکومت د پخوا په شان بې برخې او بې علاقې پاتې دی په دنيا کښې هر څه پيښ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه دوی پکښې د ازاد قضاوت حق نلري او په حق السکوت قانع شوی دی.

۸ـ په دغه مفتم فرصت کښې چه د پاکستان حکومت ته د پښتونستان په باب د څه منلو اجبار متوجه و چه باید د افغانستان حکومت پرې څه سیاسي فشار وارد کړای وای بالعکس نې د ترانزیتي سهولت په باب عرض شکران وکړ چه هر چاته له توقع نه خلاف او عجیب و غریب ښکاره شو او د ډیر منحط سیاست نمایندګي ئې کوله.

۹ـ د دې لاملـه چه د اساسي قانون تطبیق او تعمیل د حکومت وظیفه ده د قانوني ایجاباتو له مخې د دوو نورو قواو تکمیل او قانوني موجودیت ډیر عاجل او فوري اقدام ته ضرورت لري مګر حکومت د اساسي قانون دغه مهمه غوښتنه بیخي هیره کړې او داسې معلومیږئ چه څوك قانوني احکامو ته هغومره توجه او التفات هم نلري لکه چه خپلې نکټائي ته لري. دا و د حکومت ځینې هغه فروګذاشتونه چه د مسئولیت پیټی ئې ډیر درنوي او د خلکو په اذهانو کښې محکموي. اوس د ښاغلي لوستونکي کار دی چه د دې حکومت حسنات او سیئات پرتله کړي، وګوري چه کومه خوا سپکه او کومه خوا ډیره درنه ده.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، نولسمه ګڼه
د ۱۳۵ د مرغومي ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې د څلوېښتو وکیلانو مطالبه

هغه څه چې د شوری په تالار کښې ۱۷ ورځې په قبل الظهر او بعد الظهر کښې د اعتماد د څرګندولو په مناسبت ښاغلو وکیلانو حکومت ته مخامخ وویل، باور لرم چې د رادیو له څپو نه به د وطن ډیرو ګڼو خلکو هم اوریدلې وي، مګر ډیر پوه او مستعد دماغونه به هم په دې نه وي موفق شوي چې په محض اوریدو ئې په مقایسوي ډول د وکیلانو د غوښتنو درجه بندي کړې وي او په دې پوه شوي وي چې غیر له محلي مطالباتو په عمومي مسایلو کښې څه شی څومره وکیلانو له حکومت څخه په شدت او جدیت غوښتي او د فشار مهم نقاط کوم کوم دي؟

د وکیلانو دغه بیانیې چې اوس د اولسي جرګې په ۶ جلدونو کښې په ډېرو طویلو او عریضو پانو کښې خای لري د هغو مطالعه او مقایسه هم ډیره زیاته حوصله او ډیر وخت غواړي.

هغه مهم او د مطلب اساسي ټکی چې په دغو پانو کښې مدفون دي تشخیص او استخراج ئې د هر چا کار نه دی او هر څوك ورسره علاقه هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنايي چه حکومت ته هم په صحيح ډول دا نه وي معلومه چه د احزابو د قانون. د بناروالیو قانون او د ولایت د جرګو د قانون د انفاذ او اعلام مطالبه کومو کومو وکیلانو په څه راز الفاظو او کلماتو کړې ده او د دې غوښتنې وزن هم د اشخاصو په لحاظ او هم د وینا د قوت په لحاظ په څه اندازه دی.؟

د صدارت عظمی د دفتر کاتب ګمان نه کوم چه د حکومت د صحیح فهم د پاره دغه زحمت په خان منلی وي او په لازم دقت ئې دغه ارزیابي کړې وي.

د دې د پاره چه دا خدمت څه نه څه ما سرته رسولی وي او د چا سترګې یا غوږونه مې خلاص کړي وي غواړم د خپلې تتبع محصول نشر ته وسپارم او دغه راز همکاري ونه سپموم، که چیرې حکومت د (۴۰) تنو وکیلانو غوښتنې ته په اعتناء ګوري او بې ارزښته ئې ونه ګڼي، د حکومت د خط مشي دا برخه به صدق پیدا کړي چه وایي:

(حکومت ارزو دارد در ساحه روابط ذات البینی قوای دولت و در مرحله اول در ساحه روابط با شوری اساسات متین همکاری و اعتماد متقابله ایجاد شود تا این حکومت و حکومات آینده از ناحیه نارسائیها و عدم ثبات موسسات سیاسی و فقدان همکاری و مفاهمه به نتایج اسف انگیزیکه بسر نوشت آینده دیموکراسی تاثیر منفی دارد مواجه نشود.) که حکومت په ربښتیا دغه ارزو لري او غواړي چه له شوری سره بنه رابطه قایمه کړي او په دغه مورد کښې د اساسي قانون د احکامو په مقابل کښې منفي حساسیت ونلري. د وکیلانو دغه جدي تقاضا به نه ردوي او د هغه څه مخه به ونیسي چه د دیموکراسئ په آینده سرنوشت منفي تاثیر لري. راشئ چه اوس د محترمو وکیلانو دغه غوښتنه د دوی په وینا و کښې ولټوو.

ـ محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل: برای حل معضله های کنونی تشکیل احزاب سالم و متقی را یگانه وسیله میدانیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سید ظاهر شاه د شکر دري وکیل ما انتظار داشتیم که جناب شما راجع به عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگه ها و خط مشی خویش به ملت امیدواری میدادید و شارواليها را که در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رهایی یافتن می بخشیدید ولی با کمال تاسف مشاهده نمودیم که حکومت شما با این مسایل کلیه که موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی که قانون اساسی پیشبینی کرده است ممکن نیست کوچکترین اهمیتی قایل نگردیده اید.

ـ حاجي محمد آصف د کندهار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرګو قانون، د بنارواليو قانون باید ژر تر ژره د اساسي قانون له هدایت سره سم مینځ ته راشي.

د پغمان وکیل: طبقات حاکمه بیدادگر و حکومتهای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی درکشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، بنارواليها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیك مشی ارتجاعی دارند

ـ نور محمد اکبري د کندهار وکیل. شایسته نمیدانم که در نظام دیموکراسی ما خلای عدم قانون احزاب موجود باشد.

ـ محمد عوض خواجه عمري د غزني وکیل: یك دوره قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگه از همین خانه ملت یك سلسله قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتاندید که از عدم توجه حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشده در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیه و روش های دیموکراتیك شما طی مراتب نهایی همان قوانین وضع شده به اسرع ترین وقت خواهد بود.

ـ امیر محمد بهسودوال دسره رود وکیل: د احزابو قانون چه د دیموکراسۍ محور دی باید ژر تر ژره د عمل ډګر ته راواوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم د بناروالیو قانون خکه چه سر پرستان د اساسي قانون (۷۷) مادې په ضد تاکل شوي دي. د ولایتي جرګو قانون چه دمشرانو جرګه د دې قانون د نشتوالي له کبله د یو ثلث غړو څخه نیمګړې پاتې ده.

ـ سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: د احزابو قانون څو کلونه تیر شوي او نور به هم څو تیر شي او تراوسه پورې ئې عملي څنډه هیڅ نه ده بنکاره شوې.

د بناروالیو د قانون پاڼه نه اړول کیږي او خپلو پخوانیو تیکه دارانو او اجاره دارانو ته سپارل کیږي. د ولایتي جرګو قانون هم کومه پته نلري.

ـ محمد اسحق عثمان د کابل وکیل: موضوع دیګریکه نزد من لاینحل و قابل تشویش عمیق دیده میشود و روحیه دیموکراسی نوین افغانستان را صدمه میزند عدم تطبیق بعضی قوانین مهم است که ممدو متمم و حتی جزء لاینفك دیموکراسی شمرده میشود، مخصوصاً قانون احزاب، بدون بوجود آمدن قانون احزاب هیچگاه و در هیچ مملکت دیموکراسی تکامل نیافته.

ـ عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل: د ولایتي جرګو او بناروالیو د قانون او ورسره د انتخاباتو څنډول، د ګوندونو قانون او ورسره د ګوندونو رسمیت تاڵسول او داسې نور استبدادي اعمال که اختناق او د اساسي قانون په حریت باندې بیشرمانه تجاوز نه دی نو څه شی دی؟

ـ محمد هاشم مشوانی د اسمار وکیل: د اساسي قانون (۱۰۹) مادې د حکم مطابق د ولایتي جرګو جوړول او د (۱۱۱) مادې د حکم په بناء د بناروالیو د انتخابات او د (۴۵۱) مادې د دوهمې فقرې د حکم مطابق د ولایتي جرګې نه مشرانو جرګې ته د یو تن غړی انتخاب آیا د عمل جامه اغوستې ده او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکیل: بناغلی صدراعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث میخواهم توجه شما و رفقای کابینه تانرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل وبمیان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شارواليهاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعیکه احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خوبتر درك و احساس کنند بطائت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شارواليها در حال اسفناکی بسر میبرند. وجود مامورین عالیرتبه حکومت بحیث شارواليهای سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

ـ عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: څرنګه چه دیموکراسي بې له احزابو او بې د احزابو د قانون څخه کوم مفهوم نلري، نو ښایي چه د دیموکراسئ سره د وفاداریٔ او د موفقیت د پاره د احزابو د ولایتي جرګو او داسې نور قوانین ژر وایستل شي.

ـ عبدالروف بېنوا د موسی قلعه وکیل: قانون اساسی افغانستان در موارد (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچك محلی تا درجه قریه ها و شارواليها را بحیث سازمانهای دیموکراتیك بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن بناروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اساسی بشکل غیر دیموکراتیك جریان دارد مژده هم داده نشده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر جناب شما توانستید که قانون احزاب، قانون ولایت جرگه و قانون شاروالی را بمرحله تنفیذ قانون برسانید کار بزرگی را انجام داده خواهید بود.

بناغلی صدراعظم موظف! بیانیه، وداعیه شما که در ختم دوره (۱۲) ولسي جرگه در این تالار ایراد گردید پیش روی من است و جناب شما در آنوقت چنین گفته بودید: (مشکل اساسی دیگر دوره دوازدهم ولسی جرگه عدم موجودیت احزاب سیاسی بود. این مسئله علاوه بر اینکه در تطبیق اساسات دیموکراسی از ضروریات است در سیر نظام پارلمانی نیز نقش مهم و بارز دارد) حالا در خط مشی شما در مورد احزاب کوچکترین ذکری نیست.

ـ لعل محمد اکبري د دایکندي وکیل: من به عقیده خود وجود احزاب سیاسی را در افغانستان بمنزله روح در پیکر دیموکراسی میدانم بنا بر این از حکومت شما خواهشمندم زمینه ظهور احزاب سیاسی را هر چه زوتر فراهم سازید.

تا وقتیکه ولایت جرگه ها در مرکز ولایات بوجود نیاید نمی توان از خود سریهای مامورین محلی، قضات و حکام جلوگیری گردد.

وقتیکه ما دیموکراسی نداشتیم ظاهراً شارواليهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون که دیموکراسی تا اندازه، رشد کرده چه دلیلی دردست است که کار شارواليها را شاروال های باصطلاح سرپرست انجام بدهد.

ـ بسم الله د شینکئ وکیل: تاسو د خط مشي په دریم بند کښې ویلي دي چه د مملکت د ژوندانه په ځینو ارځو کښې د موضوعئ قوانینو نشتوالی.

ځرګنده خبره ده چه د مخکنې حکومتو په شپږ کالو کښې بعضې ترتیب شوي قوانین چه له دوارو جرګو څخه ئې څپل مراحل طی کړي حکومتو د شخصي غرض په بنا په طاق د نسیان کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واجول او بعضي قوانين چه يو شخصي کتيو بنه، وو په طور د ضاچاق
سه تقنيني فرمان منظور کړل

ـ عبدالحسين مقصودي د ننور وکيل. جناب صدراعظم موظف
شما از عدم قوانين حرف ميزنيد ولي توجه نکرده ايد که قوانين
پاس شده از شوری مانند قانون احزاب. قانون شاروالیها قانون
ولايتی جرگه وغيره قوانين که از مدت ها قبل بايد نافذ ميشد چرا
از طرف حکومت ها در طاق نسيان گذاشته شده است.

جي سنګ د کابل وکيل: پنځم د پارلماني ديموکراسۍ له
ايجاباتو سره سم د احزابو قانون مينځته راوستل.

ـ عبدالرحمن زهري د بلوڅي ريګستان د کوچيانو وکيل. آقای
دکتور صدراعظم موظف! همانطوريکه شما در خط مشی خود
اشاره فرموده ايد ولسی جرگه هم وجود قوانين فرعی را که مکمل و
متمم قانون اساسی بشمار ميرود اشد ضروری ميداند ولی چنانچه
شما هم اطلاع داريد برخی از اين قوانين ضروری امثال قانون
احزاب سياسی، قانون ولايت جرگه ها، قانون شاروالیها قبلاً از
شوری گذشته که بعد از توشيح برای انفاذ آماده می باشند ولسی
جرگه بانفاذ اين قوانين شديداً احتياج حس ميکند اگر قانون
احزاب سياسی نافذ نميگردد و احزاب سياسی تشکيل نميشود
حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قانون شاروالیها سالها شد از شوری گذشته ليکن هنوز هم
شهرهای ما در دست همان شاروال های سرپرست و فعال مايريدو
دست شانده حکومت شهر داری ميشود.

قانون ولايت جرگه ها در سال دوم دوره دوازده از شوری گذشته
ولی تا حال هم نافذ نگرديده و جرگه های ولايت که اصلا نظام
ديموکراسی ذريعه آنها در ولايات رونق ميگرفت و مجلس ستا
ذريعه، آنها اکمال ميشد تا حال تشکيل نگرديده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیک قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، بناروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تامین دیموکراسی نوجه جدی شما را میخواهم.

خیرالله منور د خوگیانو وکیل: کوم وخت چه مې ستاسو خط مشي مطالعه کوله د سترګو کوښښ مې دا وو چه د اساسي قانون د (۱۲۶) مادې له حکم سره سم او د شوری د مخکینیو تصویبو په اساس د ګوندونو د قانون په هکله څه ووینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلی وروسته مې بیا دا کوښښ کولو چه د بناري چارو او بناروالیو قانون د اساسي قانون د (۱۱۱) مادې په استناد څه پیدا کړم چه خدای مو له دې سر پرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ مې ونه لیدل. بیا مې په حتمي توګه دا ضرور ګڼلو چه د اساسي قانون د (۴۵) مادې سره سم د ولایت د جرګې د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس رانغلل.

د ګوندونو قانون چه د دیموکراسۍ رڼا هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنګه چه زړه د وجود یو فعال ماشین ګڼلی شوو همداسي د ګوندونو موجودیت په دیموکراسۍ حتمي دی. د بناروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامۍ د پاره د یوې عادلې تلې حیثیت لري.

د ولایت جرګې قانون چه د مشرانو جرګې یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشي کښې نشته.

اسدالله صافی د تګاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

(c) ketabton.com: The Digital Library

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

ـ وزیر محمد د شرنی وکیل: باید تاسو پخپله تگ لاره کښې په خرګند ډول د ښاروالیو او ایالتي جرګو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو ته اشاره کړی وای خو متاسفانه تاسو په تګ لاره کښې دا شی نه ولیدل شو. د افغان ټول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او ایالتي جرګو ته توجه وشي. تاسو د اساسي قانون د روحیي سره سم د سیاسي احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړې او په دیموکراسۍ کښې د سیاسي احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار ګڼل کیږي.

ـ جنت خان د جاني خیلو وکیل: س ـ رسمي حزبونه به کله اعلان شي؟

ج ـ کوم وخت چه ګلوګیر حزب له موره وزیږي

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب قانونی باعث بسا نابسا مانیها گردیده است. احزاب در یک رژیم دیموکراسی حیثیت روح را در یک بدن دارد آرزو دارم که این روح در کالبد مردم ما نیز بدمد.

ـ محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل: تشویش من از این است که جلالتماب شما از قانون احزاب. قانون اتحادیه محصلین. جرگه های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند من به نمایندگی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و صدیق توجه حکومت شما را در ینمورد آرزومند و چه در غیر آن سهل انگاری حکومت شما درینمورد روزی سلسله همکاری بین ما را از هم خواهد شکست.

ـ حاجي فقیر محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید اگر حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سوکراسی میخواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بان معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته میتوانیم که متمم آن می باشد اگر مقصد شما از فقدان قانون بناروالغی آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما همنوا... می باشیم.

محمد حکیم صدیقی د ینگی قلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین متمم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین بناروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجي محمد احسان د ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یك سلسله خواسته های ملت تامین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون بناروالیها و قانون احزاب بالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یك ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یك ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من نمیدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بوده.

حاجي عبدالعلي تیموري د اوبی وکیل. برای تطبیق دیموکراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیازمند نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون بناروالیها بوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد غوث اسحق زی د لاس وجوبن وکیل. واقعیت اینست که یک نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۳۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب برسر اقتدار با حزبیکه حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت داشته باشد ولی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانیست و با هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومتهای افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین شاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکری بعمل نیامده است.

ـ سید امیر د خان آباد وکیل: بناغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تا په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود څو قوانین د اولسي جرګې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه دري قوانین ډیر ضرور وو: د احزابو قانون. د ولایت جرګې قانون، د شاروالیو قانون هیله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانین د عمل میدان ته را واوزي.

ـ حاجي عبدالستار د ملاخیل د اجرستان وکیل: د ولایتي جرګې د قانون معطلي او خنډ د اساسي قانون ارزښتونو سره مخالف دي خکه چه د مشرانو جرګې یو ثلث ئې کم کړی دی. باید د اساسي قانون په حکم د مشرانو جرګې یو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعاویب او فیصلې قانوني بڼه غوره کړي.

ـ حاجي فدا محمد د زنده جان وکیل: بیمورد نیست یاد آور شوم تا شما و آن عده وزرای تان سعی نمائید که قانون اساسی مملکت و این وثیقه ملی افغان را طوریکه در طرح آن کوشش نموده اید در راه تطبیق مواد مندرجه آن نیز از هیچگونه فداکاری دریغ نفرمائید. بوجود آوردن قانون ولایتی جرګه. قانون شاروالیها امری است حتمی و قابل تذکر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد کریم صحرائي د دهراود وکیل: ستاسي د حکومت څخه زموږ جدي هیله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه د احزابو قانون، د بناروالیو قانون، د ولایتي جرګه ګیو قانون او د بنځو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسئ.

ـ میر احمد میوند دمیوند وکیل: بناغلی موظف صدراعظم! تاسي پخپله خط مشي کښې دیو شمیر قوانینو نشتوالی اول ذکر کوئ دلته دا سوال پیدا کیږي هغه مهم او ډیر ضروري قوانین چه شوری ډیر پخوا تصویب کړیدي لکه د احزابو قانون، د بناروالئ قانون، د ولایتي جرګې قانون او داسي نور څه شوه او ستاسو حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنیني انسداد چاره به څه وي؟ هغه غیر مطبوع قوانین چه د شوری په ارشیف کښې پراته دي تدفین او تجهیز به ئې د چا په غاړه وي؟.

ـ عبدالقیوم د اندراب وکیل: بناغلی صدراعظم موظف! برای مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترین علت آنرا فقدان قوانین بیان نموده اید. در این جا سوال پیدا میشود که قوانینیکه از طریق شوری در دوره دوازده و سیزده به تصویب رسیده است تا حال در معرض تطبیق گذاشته نشده است و قوانینیکه موجود است پنج فیصد هم مورد تطبیق قرار نمیگیرد.

ـ سید مبین شاه امیر د هلمند د مرکز وکیل: د احزابو قانون د دیموکراسئ د اساسي تشکیل او تکامل اصلي بنسټ او تهداب ګڼم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مینځ ته رانشي. د دیموکراسئ د صحیح او سالمې ودې امکان نشي موجودیدلای.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. شلمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجريد

يو سړی چې خپلو ناوړو اعمالو په وجه د اولس له خوا په تجريد محکوم شوی وي بيا ورسره خلك راشه درشه پريږدي، په مړي او ژوندي ئې نه خبروي، سلام ئې ناخلي او سلام نه ور اچوي، د يوه نا ملموس يا جذامي مريض په شان ګوښې اوسي او د هر چا علاقه ورسره قطع وي.

بندي خو بنه وي خلك ئې خبر اخلي او پوښتنه ئې کوي، مګر تجريد شوی سړی د هر چا له زړه وتلی او له نظره لويدلی وي.

ځنګه چه يو فرد په فردي حيات کښې تجريد سره مخامخ کيږي حکومت هم کله کله د خپلو خلکو له خوا په تجريد محکوم کيږي يا د نورو حکومتونو د علاقې په قطع کيدو تجريدي حالت اختياروي او منزوي کيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت تجربه به داخل کښې وي او که به خارج کښې د سیاسي انتحار حکمه لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه تلافي کیدونکي خسران او خزلان سره مواجه کیږي

که یو حکومت په داخل کښې د خپلو خلکو له قطع علاقې سره مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مینځ ډیره فاصله پیدا شي نو بیا دغه حال به داخل کښې محصور نه پاتې کیږي خارج ته هم سرایت کوي او په خارجي سیاست کښې هم ګونې کیږي او یوازې کیږي.

هغه حکومت چه خلك ورته په کرکه ګوري د جهان په نظر کښې هم خوار او بیمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له څو مودې راهیسې په بیړه د تجرید خوا ته درومي او په داخل او خارج کښې له ملي او بین المللي انزوا او ګونې توب سره غاړه غړۍ دی یو حکومت چه د ملت له حمایت څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئې نه وي جلب کړې هغه په حقیقت کښې په تجرید محکوم دی

څوك چه د وطن په حال کښې یو څه مطالعه لري هغه پوهیږي چه منورین او ترقي غوښتونکي خپلې له حکومت سره د مجادلې په حال کښې دي، خپلو ورسره مقاطعه کړې او خپلې نور ورسره بې علاقې پاتې شویدي (و ذالك اضعف الایمان) د شوری وضع هم له حکومت سره له چانه پټه نه ده او هر څوك په دې پوهیږي چه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني حمایت او عنایت دی چه حکومتونه ئې په بست کښې ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شوری تیږه د وخته ماته دد او خوسې نې سره نه څري.

ملایان او روحانیون هم د دیني او مذهبي امورو په وجه له حکومت سره د مصادم او مخالفت په حال کښې دی او د پل خشتي زړه دردوونکي حاطره هیڅکله نه هیروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت مامورین هم چه یو لږ شمیر ترسه مستثنی کړو عموماً له حکومتیو څخه نه کې او ناراضه دي

هغه بې قیدۍ احرارات او په مامورینو کښې مالکانه تصرفات چه لوی کاروباران سې وخت په وخت د شخصي ملاحظو نو په وجه په دوا ر و کښې کوي مدمورین نې د عبودیت او شخصي مالکیت درجې نه راتیټ کړی چه تحمل نې د شخصیت خاوندانو ته ډیر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورنه ښه نه دی او دلته هم یوه مجبوره خاموشه کرکه موجوده ده.

سرمایه داران. ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط وینې خپل هر څه په خطر کښې وینې خکه معنا او مادتا له دې خایه تللي او ظاهرا دلته د پښو په سر نه ست دي یعنې له دې ناحیې نه هم حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هرې خوا نجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په داخل کښې نې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسیدلې ده چه کله صدراعظم. کله معاون. کله یو وزیر او کله بل د تجرید په حال کښې لیدل کیږي او د خان خانئ په وجه د نجرید او مقاطعې چاره هډوکي ته رسیدلې ده

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز نجرید څخه نجات وموميي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې کړي چه خلك نې غواړي او د خلکو په ګټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي نې په اولسي جرګه کښې په سلو کښې لس هم نه خوښوي او اکثریت نې د قناعت وړ نه ګڼي هغه څنګه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید په دې نه پوه شي چه د یوه رسم په حیث د اولسي جرګې په تش لاس جګولو غیر حقیقي اعتماد یه طفیلي ډول حاصلول د استناد وړ نه دی.

ترڅو چه یو حکومت عملا په صادقانه ډول یو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماري او ارتجاعي سیاست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورین له خان سره نشي ملګري کولی او له تجرید نه نشي راوتلی

حکومت باید کاملا او حقیقتا ملي او غیر انتصابي شي.

د یوه حکومت د ملي کیدو د پاره یوازې ملي څېره پیدا کول کافي نشو ګڼلی

ملي حکومت باید ملي طبیعت، ملي خاصیت او ملي روحیه ولري او قلب و دماغ ئې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کښې شخصي او په ظاهره کښې ملي وي یعنې لکه خامسوزه ډوډئ مغز ئې خام او مخ ئې سوی وي څوك ئې نه خوښوي او په صحیح معنی پخه ډوډئ ورته نشو ویلی.[1]

[1] دا نظم حریده، لومړی کال، ۲۱ ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ دجنوري ۱۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکرونو مخه کومې خوا ته

د ګرزيدو په حال کښې ده؟

دلته خو ملي تشکيلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم چه سړی د حزبي اکثريت له مخې د خلکو تمايلات او عامه افکار ځانته معلوم کړي.

يوازينۍ مرجع چه د اساسي قانون په حکم ټې د افغانستان د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شوو ملي شوری او خصوصا ولسي جرګه ده.

سړ کال چه د بناغلي ډاکټر عبدالظاهر کابينه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډيو کښې د بناغلو وکيلانو وينا وي شروع شوې ما دغه فکري جريان له څو خواو په څو لحاظه تعقيباوه.

لومړی نوبت د بناغلي محمد يوسف بينش د کابل وکيل و

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واوريده " باوجود امدن قانون اساسي اعمال بدتر از دوره هاى دکتاتورى اين مرز و بوم بيادګار دارند" دفعتا راته دا فکر پيدا شو چه زمونږ ديموکراتيک حکومتونه د ديموکراسئ په ناکامولو او بدنامولو کښې څومره موفق دي چه چا د مجبوريت له مخې چا قصدا او چا د بې کفايتئ په وجه له دغه تحول يا نهضت څخه خلك زړه نورن کړيدي.

دغه وکيل صاحب دا هم وويل " قانون صامت ما اګر ناطق ميبود از طبقه بنديها و قانون شکنى هاى انانيکه خود را نزديکتر بقانون يا مطيع قانون يا اورنده اين قانون ميدانستند بزبان فصيح و بچشم گريان ياد ميکرد" دغو خبرو زهٔ نور هم متحسس کړم او دا راته ضروري ښکاره شوه چه د وکيل صاحبانو دغه راز خبرې تعقيب کړم او وګورم چه څومره وکيلان له دغې ديموکراسئ نه چه مونږ ئې لرو سرتېکوي او ناراضه دي

دلته راته دا اندېښنه هم پيدا شوه هسې نه چه مايوسي هغه حد ته رسيدلي وي چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د خلکو په نظر کښې د مملکت د تباهئ او بربادئ عوامل ګڼل شوي وي او دغه راز ديموکراسي نوره د تحمل ور نه وي.

په دغه فکر مې د افکارو څارنه شروع کړه او د ښاغلو وکيلانو په ويناو کښې مې دا مطلب په ډيرو صريحو الفاظو کښې وموند چه دغه ديموکراسي اوس هر چا پيژندلې ده او له دکتاتورئ نه هم ورته بده ښکاري.

دا ديموکراسي چه نه پکښې د ديموکراسئ رنګ شته نه خوند نه بوى يعنې دريواړه صفته نې بايللي دي او بې حزبه، بې قانونه، بې قدرته او بې عدالته ديموکراسي ورته ويلى شو د هيچا نه خوښيږي او هيڅوك پرې نه غوليږي. څوك ورته قلابي او سالوسانه وايي. څوك سر او دم بريده بولي او نيم بنده ديموکراسي خو يوه اصطلاح ګرزيدلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چه دا خل په ولسي جرګه کښې د ديموکراسئ او بې قانونئ په باب وويل شوه ځني مثالونه ئې دا دي:

ديموکراسي کـه در مملکـت مـا بعـد از انفـاذ قـانون اساسـی مـورد تطبيـق قـرار گرفتـه روی عوامـل متعـد دی چـه از نـگاه تعبـير هـای اشـتباه امـيز و چـه از روی تخلـف از ايجابـات ان شـکل عجيبـی بخـود گرفتـه اسـت.

(ابلاغ د بګرام وکيل)

ـ دا څنګه ديموکراسي ده چه مـخ ئـې د قـدرت خـاوندانو تـه دی او ښـا ئې مظلومې طبقې تـه

(صفر محمد خروټی)

ـ نه دا شان ديموکراسي چـه تش تشـريفاتي او ظـاهري شـو ولـري.

(حاجي محمد اصف د کندهار)

ـ ديموکراسي د يـو ځو کسـو او يـو ځو کورنيـو د پـاره ده نـه د عـام ملت د پـاره.

(سراج الدين منګل)

ـ ديموکراسـي هغـه ډيـره ده چـه ولاړه د يـو چـا پـه مـخ او واک ئـې د بل چـا وي.

دا تشـه پـه نامـه ديموکراسـي نـه ستاسـې پـه درد خـوري نـه د مملکت او نه زمونږ د خلکو. دا د ديموکراسئ ګناه نـه ده دا د هغـو ارتجاعي قوتونو ګناه ده چه ديموکراسـي ئې خلکـو تـه بدنامـه کـړه.

(بينوا د موسی قلعه وکيل)

ـ وقتـی کـه مـا ديموکراسی نداشـتيم ظـاهرا شـاروالـيهای انتخـابی وجـود داشـت ولـی اکنـون کـار شـاروالـيها را شـاروالهای سـرپرسـت انجام ميدهـد.

(لعل محمد اکبری)

ـ مونږ وينـو او ګورو چـه د ممتـازو اشـخاصو لپـاره يـو قسـم ديموکراسي او په ملـي مسـايلو کښې ديموکراسـي بيـل شـکل لـري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(علي محمد د اچين وکيل).

ـ له هغې ورځې چې اساسي قانون په هيواد کښې نافذ شوی د خلکو هيلې نې د تطبيق له املې ورځ په ورځ په نا اميدۍ بدلې کړي او نژدې ده چې د هغو اعتماد په بې اعتمادۍ سره بدل شي.

(عبدالله احمدزی).

ـ اساسي قانون په مملکت کښې ندی تطبيق شوی د خلکو مشکلات لا هم پسې زيات شوي دي.

(حاجي محمد د گرمسير وکيل).

ـ اساسي قانون چې د هر ظالم تر پښو لاندې چيغې او ناړې وهي د مستبدانو او ليوانو له منګولو راخلاص کړئ.

(بهاوالحق د وازې خوا وکيل).

ـ با وصفيکه قانون از طرف مامورين جگر خونست زير پای متحد المال های ضد و نقيض هم قرار دارد.

(سيد محمد رفيق نادم).

ـ زمونږ ملي وثيقه د ظالمو او خود غرضو حکومتو له پلوه تراوسه پورې يوازې د خولې د ويلو څخه پورته د عمل په صحنه کښې تطبيق شوې نه ده.

(مولوی سيد اکبر د پل علم وکيل).

ـ يکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون بکلی جنبه عملی نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

(عبدالحفيظ د نهرين وکيل).

ـ يکی از عوامل بسياری از مشکلات ما تطبيق نشدن قانون اساسی ميباشد.

(کمال الدين د سرپل وکيل)

ـ نظام اداری مملکت نسبت به زمان قبل از قانون اساسی بيش از پيش بسوی فساد کشانيده شده است. قانون نه تنها تطبيق نميشود بلکه بالای ان تمسخر ميشود.

(عبدالقيوم د اندراب وکيل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ډيموکراسۍ دوري حکومتونو ډيرې وعدې وکړې خو لـه بـده مرغه يوه نې هم عملي نکړه

(عبدالله د سيدابـاد وکيل)

- ډيموکراسۍ طبقاتي موجود شما اصلا وسيله مظالم و تاخت و تاز براى مستبدين، مرتجعين. متفدين محلي است. ديموکراسي طبقاتي موجود ديموکراسي سرودم بريده جعلي و سالوسانه ايست که براى توانگران در حکم سعادت و براى رنجبران و زحمتکشان در حکم دام فريب است بيقين که نور چشمى هاى فاسد طبقات حاکم از هر گونه ازادى تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخور دارند.

(د کابل وکيل)

- طبقات حاکمه بيداد گر و حکومت هاى متکى بر ان خود مانع تکامل ديموکراسي در کشور اند چنانچه در مورد قوانين احزاب، شاروالیها و ولايتي جرگه و ساير قوانين ديموکراتيک مشي ارتجاعى دارند و با اعمال ضد ديموکراتيک و ضد قانونى خود زمينه را براى حاد تر شدن ارتجاع بيشتر مساعد ميسازد.

(د پغمان وکيل)

د ډيرو ښاغلو وکيلانو له دغسې خبرو نه دا معلوميده چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د ديموکراسۍ په تمثيل کښې ډير نامطلوب نقش لري او د خلکو په ذهن کښې په بې کفايتۍ، قانون شکنۍ، اسلام دښمنيو او د اداري او سياسي فهم و قابليت په فقدان سخت محکوم شوى دي چه د مملکت د شئونو سانته له دوى نه پوره نه بولي. بلکه يو ډير عظيم خطر ملك او وطن ته د راتلو په حال کښې وينې چه له دغسې زمامدارانو نه نې د مخنيوي هيله نشي کولى او په دوى نې سترګې نه ډکيږي.

خينو ښاغلو وکيلانو د دغې سايقې په تحث کښې د اساسي قانون له حد فاصل نه هغه خوا نظر وغلاوه او په داسي حال کښې چه په نوي رنګ کښې راوتونکو حکومتونو ته بد ويل کيده د ښاغلي سردار محمد داود نوم په ښه ډول داسي يادیده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ښاغلی سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل د زمکو د اصلاح قانون د منځنی خنیخ په اکثرو هېوادو کښې عملی شو مګر په افغانستان کښې چه د دې نهضت اوازې د ښاغلی سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې وې نه تنها دا چه دا نهضت قوی نکړی شو بلکه لا پسې خپه کړی شو.

۲ ښاغلی میرزا محمد دقیق د ګلستان وکیل: د پښتونستان موضوع څرنګه چه نورو د ملت نمایندګانو هم یاده کړه زه د ښاغلی سردار محمد داود د مخنې صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظیفه ګڼم

۳ ښاغلی حاجي محمد اقبال د خاڅیو وکیل: ښاغلی سردار محمد داود د افغانستان د پاره د دیموکراسئ بنسټ کښبنود. همدارنګه یوازې سردار محمد داود و چه د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او نورو اړخونو کښې ځې ځرګند تحول راوست او هغه څه شی چه په افغانستان کښې لیدل کیږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خیر غوښتونکي سنجش. ایمانداری، غیرت، پاک احساس، زحمت کښئ او د سیاسي شعور محصول دی نو زه هیله کوم چه د پښتونستان حیاتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقیده خاصه پاملرنه وشي.

۴ ښاغلی علي محمد د شینوارو د اچین وکیل: کوم وخت چه ښاغلی سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ایجاباتو سره سم نې د افغانستان په ټولو چارو کښې سمون یعنې فرهنګي، زراعتي، اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مینځ ته راوړ او به هغه وخت کښې نه قاچاق بر او نه رشوتخور معلومیده او نه احتکار او اختلاس کار و.

۵ ښاغلی حاجي فقیر محمد د جلال اباد وکیل: من یقین دارم که پروژه انکشاف وادی ننګرهار برای پیشرفت و تحول سویه حیاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اجتماعی مردم در وقت حکومت سردار محمد داود رویدست گرفته شده است اگر زمین های بمردم غریب که زمین ندارند بقیمت مناسب و قسط های معینه داده شود در بهبود حیات مردم نقش بسزایی خواهد داشت

۶ ښاغلی عزیز الله واصفي د پښتونستان او بلوچستان د ازادۍ موضوع د افغانستان په سرنوشت مستقیم تاثیر لري.

د دې موضوع تاریخي سیر د والاحضرت سردار محمد داود د حکومت په دوره کښې په ملي توګه د افغانستان د ملي سیاست جزء و چه ورو ورو د حکومتونو سیاسي ملعبه وګرزیده.

۷ ښاغلی ولي محمد رحیمي د چاربولك وکیل: اولین ځل در زمان صدارت والاحضرت سردار محمد داود توجه جدی بطرف انکشاف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق رعایت سیستم اقتصادی مختلط رهبری شده وطرح پلان های پنجساله اقتصادی بعمل امد.

۸ ښاغلی ننګ یوسفزی د دشت ارچي وکیل: د پښتونستان موضوع چه د والاحضرت سردار محمد داود په وخت کښې چه یو باشهامته او شریف افغان و دحکومت د پالیسۍ روحي او بنیادي جزء و

دغه راز یادونې په دې لحاظ د اعتناء ور معلومیدې چه په یوه لوی ملي مجلس کښې چه څو حکومتونه په عمومي ډول تقبیح کیدل او د لعن و طعن بازار تودویو شخص چه تقریبا لس کاله پخوا صدراعظم و او د بحث موضوع سره چه ډیر بعید تعلق درلود په ښه نامه یادیده او ستاینه ئې کیدله.

په دغو یادونو پسې څه موده وروسته د مشرانو جرګې یوه پوه غړي چه په نوي جریان کښې ئې مهمه برخه درلوده او په قصه ښه خبر ویعنې ښاغلی سید شمس الدین مجروح د ښاغلي سردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد داود په باب پخپله یوه مقاله کښې خپل فکر او نظر داسې څرګند کړ:

قربانیان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالې یوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسیر تاریخ به دو راهی رسیده بایست یک طرفی را اختیار کند. عراده بیک سوی معینی براه افتاد و ما این حرکت را تحول نامیدیم.

حکومت والاحضرت سردار محمد داود مقدمات این تحول را چیده بود(که ان موضوع جداگانه است و چون من خود شاهد این حوادث بودم در فرصت دیگری از ان بحث خواهم کرد) سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع یک تجربه نوی در راه دیموکراسی و تفکیک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که این حکومت مستعفی شد تمام جریانات از خاطرها فراموش گشت و گویا تاریخ تحول و تاریخ سیاسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد اغاز شد.

جریان طوری براه افتاد که از پشتیبانی و حمایت سردار موصوف محروم و بی نصیب شد او می توانست برای پیشرفت این جریان مددگار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غیر رسمی بکند.

بهر حال خواه جریان او را از خود بیگانه ساخت ویا او بیگانگی اختیار کرد اما امداد او میسر نشد این خساره نخستین بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخیر تاریخ سیاسی و اداری ما نقش بس بزرگ و مهمی بازی کرده بود بگوشه انزوا رفت و نامی گاهی از و گرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازینست:

که او توانست افغانستان را در جریان سیاست بین المللی وارد کند و مملکت را از سیاست انزوا و سربسته گی بدر ارد. و ثانیا او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثا هم او بود که راه را برای جریان دموکراسی و این

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربه نو بیا کړد (د افغان ۸مه گڼه). په دې مقالې پسې اوس یوه بله مقاله د ښاغلي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله کښې سردار محمد داود داسې بیان شوی دی:

... په دغه وخت کښې بې د عسکري سوقیاتو او جنګ څخه تش په صادقانه سیاسي هڅو د پښتنو او بلوڅو وروڼو د پاره مونږ د بر زیات سیاسي امتیازات حاصلولی شول.

... خو د دې ظلایي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو ځکه چه د پاکستان حکومت زمونږ د بمباریو نه پاتې غنم د کرایي په مقابل کښې د اورګاډي په ډبو کښې پېښور ته راورسول او د افغانستان حکومت د دې لوی احسان له کبله دا مناسب ونه ګڼله چه په دې ظلایي وخت کښې د پښتونستان په نفع اواز پورته کړي.

ما اوریدلي دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې د پاکستان حکومت د امریکې په وساطت افغانستان ته ډیر داسې پیشکشونه کړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دې تیر شي، پاکستان به د تورخم په لار تر جلال اباده او د سپین بولدك په لار تر کندهاره د ګاډي خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتیاوې برابرې کړي حتی ویل کیږي چه د بحیره عرب د کوم بندر پوري ئې ورته د یو کریدور پیشکش هم کړی و خو د هغه وخت حکومت نه و منلي او ویلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل ځانته امتیازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه گڼه)

ښاغلي صداقت د پښتونستان ټینګ او وفادار غوښتونکی چه له اوسني حکومت او غنم غوښتونکي ګندم نما سیاست څخه بیخي نا امیده کیږي نو ښاغلی سردار محمد داود ئې ستر ګو ته دریږي او د تیر وخت په یاد و لږ غوندې خپل زړه ښه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مطلبي په لحاظ او هم د سوړو جهاني او ملي مسايلو په لحاظ ډير با اهميت ښکاري او د جنو احتمالاتو په مقابل کښې د غه راز حکومتونه چه مونږ نې لرو بيوسه او بې کسه معلوميږي چه د هيڅا د اميد سترګې نه وراوړي

سړی چه په مجلسو او محافلو کښې خصوصاً د پښتونستان ته نظره خه اوري داسې معلوميږي چه هر څوك دلته يوه ډيره لويه خلا وينې او حيران دی چه دا به څنګه او په چا ډکيږي؟

حکومت د غلي د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه د شخصيتونو فقر ډير وارخطا کړي دي. زمونږ مختنقي رندې کښې ديموکراسي خو د احزابو د فقدان په وجه نوي ملي شخصيتونه پيدا نکړي شوه او خلمي استعدادونه چا سر جګولو ته پرې نښوده.

خلك فکر کوي چه دغسې مفتنم طلايي فرصت کښې که کوم د عزم او ارادې خاوند او د سياسي او اداري قابليت لرونکی شخصيت د حکومت په راس کښې واقع وای يو ملي او تاريخي افتخار به لاس ته راغلی وای په دغسې وختونو کښې که يو ملت ملي او سياسي فداکار او صادق شخصيتونه ولري او په حکومت کښې د زعامت او امامت اهليت موجود وي چه د فکر او عمل ابنکار پکښې وي په خلکو کښې نوې روحيه او روحي قوه پيدا کولی او ځينې لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پيدا کولو او جوړولو کښې ډير دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا مسمومه نه وي.

خلك غواړي چه يو څوك پيدا کړي يا څوك پيدا شي د اميد سترګې ور واوړي خکه يو پلو بل پلو ګوري او په نباغلي سردار محمد داود نې سترګې نښلي.

که څوك په خان کښې څه وينې او د خلکو تمايلات جلبولی شي که له دغه وخت نه استفاده نه کوي ګناه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه مـغلـي سـردار محمـد داود د يـنمونـکـي د ملـي او تـاريخي افتخـار کـلـو د پـاره څه کـولـي شـي او بـې لـه دي يـه څوک دغـه کـار تـه جوړ نـه وي نـو د اسـاسـي قـانون پـه چوکـاټ کـښې هـم دغـه خدمـت سرته رسـولی او يـو حه کـولـي شـي پـدي شـرط چـه د معظـم اعليحضـرت مسـعدت ورسـره ملـګری وي.

د دي لاملـه چـه همـايوني اعليحضـرت لـه هر جانـه زيـات د وخـت پـه ايجـاب او ضـرورت پـوهـيـږي بعيـده نـه ده چـه د دوی پـه لارښودنـه دا تـاريخي افتخـار پـه هـره وسـيله او پـه هـر قيمـت چـه وي د افغانسـتان د پـاره حـاصل شـي او پـه امکـان لـري چـه لـه سياسـي او ديپلوماسـي لارې د افتخـار وړ څه حـاصل شـوي هـم وي چـه مونـږ تـه نـه وي معلوم او زمونـږ لـه فـهم او توقع څخـه پورتـه وي.

پـه دي مقالـه کـښې زمـا اصلـي او اساسـي منظـور دا دی چـه لـوړ مقامـات د نـوي جريـان او تحـول پـه مقـابل کـښې د خلکـو مايوسـي او نـا اميـدي بـې اهميتـه ونـه ګڼي او دغـه مخـالف نظـر چـه د دغسـې حکومتونـو پـه نسـبت د نشـو و نمـا پـه حـال کـښې دي لـه نظـره ونـه غورځوي او عواقبـو تـه ني پـه جدي تـوګه متوجـه شـي يـا متوجـه وي.[1]

[1] افغان جريده لومړی کال. ۲۲ مه ګڼه
د ۱۳۵ د سلواغې ۴ مه
د ۱۹۷۲ د جنوری ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبعيض او امتياز يعني څه؟

دوه ماموران دي چه يوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصيلاتو داکتري ترلاسه کړي ده.

کله چه لومړی مامور په مکتب کښې معلم و دا بل متعلم و مګر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د داکتر د پلار په خای دی د خدمت په تمديد د لوړې څوکۍ خاوند دی.

اوس پوه شوئ چه تبعيض او امتياز څه ته وايي او څنګه عملي کيږي؟

زه د دې دواړو نومونه ځکه ناخلم چه شخصي رنګ پيدا نکړي او د دوی په نوم اخيستلو زه پخپله د تبعيض مرتکب نشم ځکه چه د دغسې فوق العاده اجراآتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه يادول او دوی يادول پخپله يو ډول تبعيض او امتياز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی دلته او هلته خپل مشایخ وینی چه په دفترونو کښې ناست دي او بالعکس خپلې نور تر هغو کشران د ماموریت د عمر په لحاظ خوانیمرګان یعنې متقاعد شوه.

زمونږ په اول رتبه او فوق رتبه کارداران کښې همدغه اوس خپلې داسې بیسواده محترم شخصیتونه شته چه یو کوچنی لیک هم بې له ډیرو املایي، انشایي، لغوي او ګرامري غلطیو نشي لیکلی مګر په مقابل کښې ئې د لوړو تحصیلاتو خاوندان یا وزګار ګرزي او یا په ټیټ کار وظیف دي چه د تبعیض او امتیاز ډیر برجسته مثالونه ورته ویلی شو (که څوک ئې نه منې د بهسودائ قوي اسناد ئې ښودلی شوو) مګر غلط فهمي باید پیښه نشي او هر څوک په دې پوه شي چه دا هغه تبعیض او امتیاز نه دی چه اساسي قانون تحریم کړیدی بلکه قانون پخپله دغه تبعیض منلی دی.

د اساسي قانون په (۳۷) ماده کښې د ماموریت اساس اهلیت ګڼل شوی دی نه سواد او تعلیم.

که اوس په افغانستان کښې خپلې خلك د تذکرو نلرلو په وجه له عسکري مقدس خدمت څخه محروم وي او نور خلك چه تذکرې لري د وطن د دفاع په خدمت کښې برخه اخلي دا هم هغه تبعیض او امتیاز نه دی چه اساسي قانون منع کړی او ویلي ئې دي (تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند) کیدی شي چه حکومتونو داسې فکر کړی وي چه بې تذکرې خلك د افغانستان تبعه نه دي ځکه چه د تابعیت سند نلري نو هغه تبعیض او امتیاز چه د افغانستان په خلکو کښې مردود ګڼل شوی دلته صدق نه پیدا کوي.

زمونږ خپلو وکیل صاحبانو دا هم تبعیض او امتیاز وګانه چه د افغانستان خپلې طبقات په وزارت خارجه کښې ماموریت نلري او له دوی څخه څوک کوم سفارت ته نه دي استول شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې دومره دقت او تعمق ونکړ چه تبعیض او امتیاز په داخل یعنې افغانستان کښې منع دې نه په رودښت او امریک کښې

مونږ باید په دې ښه پوه شو چه اساسي قانون تبعیض او امتیاز ریلی او له هیواد څخه ئې په تبعید محکوم کړی دی.

تبعیض او امتیاز هیڅکله له دیموکراسۍ سره نشي یوځای کیدی او د اور او اوبو مثال لري. چرته چه اجتماعي عدالت او مساوات تسلط لري هلته د تبعیض او امتیاز پل په ایرو کښې هم نه معلومیږي

په دې وطن کښې دیموکراسۍ غځونې وکړي او د تاجپوشۍ مراسم ئې به ځای شوه. زمونږ تاجداره دیموکراسي د افغانستان له رادیو څخه ټولې دنیا ته اعلام شوه.

زه نه پوهیږم چه د دیموکراسۍ له لرلو سره د اولسي جرګې محترمو غړو ولې له تبعیض او امتیاز، بې عدالتۍ او قانون شکنۍ څخه دومره شکایتونه او حکایتونه کول او د اعتماد په جلسو کښې داسې ویل

ښاغلي حاجي سلیمان وکیل حصه اول بهسود ـ در وزارت خارجه باوجود امدن قانون اساسي و مبارزه، دنیای امروز با تبعیضات نژادی و رژیم طبقاتی باز هم مسئله تبعیض و طبقات وجود دارد و حتماً باید اشخاص معین با شرایط خاص در وزارت مذکور کار کنند.

این جریان فوق العاده در مردمیکه از شمول و ایفای وظیفه در وزارت خارجه محرومند عقده روحی بولید کرده و میکنند.

ښاغلي ابلاغ وکیل بګرام. تبعیض های نژادی و تفرقه های عنصری از بد ترین عوامل عقب مانی حساب میرود.

علت نارسایی حکومت انست که کار به اهلش سپرده نمیشود این اشتباه حکومت ها در انتخاب کارکنان بحیث مبدا تمام بدبختیها بشمار میرود

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت هم باید وضعی اتخاذ کند که دانشمندان بگذارند دانش و دانش در وطن فراموش شوند و آتش انزجار را روز بروز شعله ور سازند.

بنا غلی محمد اسحق علومی وکیل ارغستان ـ مراجع ذیصلاح حکومتی اکثراً مشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لیاقت به اساس خویشخوری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لیاقت در راس ادارات قرار گرفته اند

بنا غلی نور محمد اکبری وکیل مرکز کندهار ـ در سیستم اداری کار به اهل آن سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لیاقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

بنا غلی محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی ـ قانون اساسی که وثیقه مست همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میداند اما متاسفانه در عمل تا جائیکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۳ وجود ندارد.

بنا غلی سراج الدین منگل د څمکنیو وکیل ـ حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره مټې رانغړلي دي او د عام ولس د ښېګڼو او منفعو هېڅ پاملرنه نه شوې ده او نه ئې کوي.

د مورینو په تقرر کښې خاص د خپلوئ او خپل پاللو اصول مراعات کیږي لکه چه په وزارت خانو کښې ئې برجسته مثالونه موجود دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناغلی عبدالحمید سالنگیار وکیل جبل السراج ـ به زانو افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها فجایع دیگر مشاهده رسید

مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و قصدا به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.

بناغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش:ـ ما می بینیم که خرابیها و بی انتظامی های امروزه از شخص پرستی و قوم پرستی بیجاست باید یك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.

بناغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو:ـ انتصاب مامورین دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفسانی، واسطه بازی مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که متاسفانه از تحصیلات عالی و مسلکی بی بهره و بعضا هم بیسوادند.

بناغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس:ـ اگر وظیفه و کار بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری امکان پذیر نیست.

بناغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل:ـ اهل د کار ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت پیر طبیعي عادي او حتی لازم کار ګڼل د اوسني خوسا اداري له مشخصاتو شمیرل کیږي.

بناغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:ـ نن ورځ ملت د تباهۍ خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه اندازه علانیه میدان ته خان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور سره اشنا وي باید د هغو د کور له څنګه نې کور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناغلی محمد احمد وکیل فرقین:- کار به اهلش سپرده نشده بلکه ملحوظاتیکه دخیل گردیده اشخاص پر کار و با درد دست شان از کار کشیده شده در گوشهء عزلت گزیده اند.

در مقرریها از ملاحظات شخصی و تبعیضی کار گرفته میشود.

بناغلی لعل محمد اکبري وکیل دایکندي:- مردم ما از همه اولتر به عدالت اجتماعی و اینکه کار به اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بی عدالتی ها و خرابی اوضاع اداری مملکت از ان نشئت میکند که بعضی اشخاص مطابق به لیاقت و اهلیت مقرر نشده اند.

بناغلی حاجي عبدالوهاب وکیل پرچمن:- اشخاص نالایق و رشوت خور و شرابی از طرف حکومتهای وقت تا امروز حمایه و نوازش شده و میشوند. به رتبه کم چوکی های بلند را صاحب شدند. اشخاص صادق و پاك و با ناموس مملکت اول چوکی برایش داده نشده و اگر چوکی داده شده صاحبان قدرت بچشم حقارت برایش پیش امد نمودند.

بناغلی عبدالحسین مقصودي وکیل ناور:- یکعدهء محدود که از ارتباط و خویشاوندی با افراد موثر حکومتی برخور دارند در ناز و تعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان با سویه زندگی اروپائیها برابری میکند ولی در مقابل گروه کثیری از مردم در نهایت پریشانی و احتیاج روز و شب خود را میگذرانند. در وزارت خارجه بروی بعضی از اقوام بکلی بسته است.

بناغلی سید رسول فکور وکیل مرکز هرات:- امروز نه تنها گریبانگیر ظلم هاي ناشی از اعمال طبقه حاکمه و متکی برقدرت میباشیم بلکه بوسیلهء این اعمال نمکهای دیگری نیز بر زخم باستخوان رسیدهء ما علاوه می گردد که ان عبارت است از کلمهء منفور تبعیض. تبعیض به نژاد. به قوم. به منطقه و حتی به زبان که هر گاه این اصل عمده نباشد خالی از اهمیت نیست. امروز مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشماری از مملکت ما در زیر پنجه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند

بناغلی محمد اکبر وکیل پنجاب ـ ستم ملی به بدترین و جهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غورات، ارزگان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

بناغلی محمد اسمعیل نورستانی وکیل نورستان ـ ارزوی من اینست که هیچگونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

بناغلی سید امیر خان وکیل خان اباد ـ تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجرات بمیان می اید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

بناغلی بهاوالحق د وازی خوا وکیل ـ باید کار اهل کار ته وسپاري نه په واسطه بازئ او رشوت.

بناغلی غلام حسین یوسفي وکیل شهرستان ـ توجه جدی بعمل اید که تا درآینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته مامورین در مقابل خیانت مجازات گردد.

بناغلی عزیز الله واصفي د ملي ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کړي ده او دا اشباع ملت ته ټکان ورکوي.

بناغلی شیر محمد خوسنی د خوست وکیل ـ په یوه داسي ټولنه کښي چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دی او په سلو کښي پنځه نوي له فقر، جهل او مرض سره لاس په ګریوان دی ستاسي لیبرال دموکراتیک خط مشي افراط او تفریط له مینځه نشي وړی. د مرتجعینو په نظر د یوي جامعي د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار نه ونه سپاري. زما په عقیده څوک چه پخواني حکومتونه بي کفایته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بي کفایته نه وو بلکه بدنیته و. خینې امران د استعداد په وژلو کښي خاص مهارت لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و هغه صاحب نظره وکیلان چه د تبعیض او امتیاز نیلی او رسنۍ نې په سیاست او اداره کښې ولټولې او اداري دستګاه نې په قانون شکنۍ، تفرقه افګنۍ، بې عدالتۍ، قبیله پرستۍ او شخص پرستۍ محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعیض او امتیاز په ضد غږ پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتیاز، داخلي استثمار ئې وراته د ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او هغې نشي لکه چه یوه نښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:

"جلالتمآب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت نمایندګان ستاسې د تګ لارې په باره کښې خبرې کوئ، خدای دې وکړي چه تاسې د دردونو او انتقادونو په مقابل کښې معافیت نه وي پیدا کړی ځکه چه هر څه چه له حده زیات شي حساسیت له مینځه وړي."[1]

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۲۳ ګڼه
د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانوني ښه ده که قانون شکنې؟

ـه وایم چه لـه قـانون شکنۍ نـه بـې قـانوني ښه ده خکـه چـه دواړه
ـ ـی او د یـوې معنـی دوه تعبـیره دي. قـانون کـه هـر څومـره ښه او
ـرغې وي چـه معمـول نـه وي او مـهجور وي پـه عملـي لحـاظ وجـود
ـدي او بې قانوني ورته ویلـی شـو.
قـانون کـه جوړیـږي او چلیـږي نـه. یعنـي نـاچلـه جعلـي نـوټ غونـدې
وي جوړول ئې ګناه ده. نـاچله نوټونـه کـه چـا سـره څومـره ډیـر وي بیـا هـم
خوار او نـادار ورنـه ویلی شوو خکـه چه په حقیقـت کـښې هیـڅ نلری
هغـه څوك چـه بـې قـانوني بـوازې د کـاغذي قـانون فقـدان او نلرلـو
نـه وایـي ښایـي چـه قانون ماتول لـه قـانون نـه لرلـو څخـه بـد وګڼي.
یو بې قانونه هیـواد کـه د کـاغذ پـه مـخ پـه قـانون لرلـو خان قـانوني
مملکـت ښیـي نـو عـلاوه پـه مطلقیـت دروغ او تـګې هـم هلتـه حـاکمیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري يعني بې قانونه حکومت قانوني بنودل کيږئ او استبداد ته پارلماني رنګ ورکول کيږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چ نه بنه دی چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوی وي.

که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروك وي. خپلې مواد ئې تطبیقیږي او خپلې نه. بیا هغه خطرناك مار ته ورته دی چه یوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعیض که په دیني احکامو کښې هم وي نو د پاك خدای دا خطاب ورته متوجه دی: "اتومنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض" که په یوه هیواد کښې قانون اصلاً موجود نه وي خلك باید د قانون د موجودیت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مګر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لاډیر زیات دی.

که قانون پیدا کول ضروري کار وي د پیدا شوي او جوړ شوي قانون حمایت به تر هغه لازیات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئولیت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبیقیدو په وجه د عدم مبارزې مسئولیت هر چاته متوجه کیږي.

زه نه پوهیږم خپلې اشخاص چه په اساسي قانون خان ډیر معتقد بنیي او ملي مقدسه وثیقه ئې ګڼي د اساسي قانون دغه نیمګړاندی نامراده حالت څنګه زغمي او په بې علاقګي ورته ګوري.

هغه ډیر محترم شخصیتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسوید) کښې ئې د قهرمانانو او تخنیکرانو په حیث بریتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالي دماغ مرهون باله اوس داسې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظیفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارك مولود د پیدا کیدو ګلونه د یوه او بل په سر کښودل شوه یا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه وویشل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که حوی پیدا کول ضرور وي لوبول به مې هم ضرور وي. که حوی کړی حوی مړي " خدای دې نه کړ دا غم د هغه چې نه غمه ډیر حد او سوزوونکی دی چې د خوی پلار شوی نه دی

که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بیخي بې علاقې وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قایل وي دغه راز دروند نظر له بنکې نه هم سپك دی.

هغه د نظر خاوند چې اساسي قانون سرماتی او لاس ماتی وینې او اقلاً یوه اوښکه ئې هم له سترګو څخه نه توییږي له پرانده هم بدتر دی.

مونږ هر یو دا وینو چې مونږ اساسي قانون د سرپرست بناروال په اندازه وزن نلري او څوك ئې په خوله پیاز هم نه خوري.

که قوانین لکه د بامیانو بتان د خارجي سیاحانو د جلب نظر د پاره جوړیږي هغه بیله خبره ده.

که قانون جوړوونکي. قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه مات کندول په مخکښې پروت وي تعبیر به ئې همدغه وي چې کلال د بل د پاره روغ کندولی جوړوي او پخپله په مات کندول کښې اوبه څکي.

که له دینه بنه تعبیر غواړئ نو وبه وایو." پښې د بل پښو ته زولنې جوړوي نه خپلو پښو ته".[1]

[1] افغان جریده لومړی کال. ۲۳ کڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۲ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۱ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پریښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهي ځای پارلماني قوانین ونیسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني یا ملي حکومت ورته ویل کیږي.

دا ځکه چه قوانین د ملت د نمایندګانو په تصویب یعني د ملت په اراده مینځ ته راځي او په دغه وسیله د خلکو حکومت په خلکو باندې تحقق پیدا کوي. دا و د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئې بدل کړ او د فعتاً په یوه بل فکر کښې ولویدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئې څو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئې زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده ګان په دې نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په ګوړه ویلو خوله نه خوږیږي.

خدای دې دا وطن بې هوښیارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په یوه جامعه کښې د سترګو په شان وي چه نور د دوی له برکته یو څه وینې او بالاخره په یو څه پوهیږي.

د ښاغلي داکټر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښیارانو کابینه ده ولسي جرګې ته ئې پخپله خط مشي کښې یو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډیرې لوئې اشتباه څخه ئې مونږ ته نجات راکړ.

دا مهم راز د قوانینو په فقدان کښې د علت غائی په حیث پټ و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دې ټکي ته ښه ملتفت نه وو چه د قانون حاکمیت د قوانینو وجود ته ضرورت لري او ترڅو چه یو شی موجود نشي حاکم کیدی نشي. بلکه حاکم لاڅه چه محکوم کیدی هم نشي. د قوانینو فقدان اود قوانینو حاکمیت دوه داسې خبرې دي چه که یوه صحیح وي بله به اړومرو غلطه وي.

هغه قوانین چه د عدم په نطفه کښې محصور او مسدود دی او هیڅ وجود نلري څنګه به حاکمیت پیدا کړي؟ ښایي څوك داسې فکر وکړي چه اساسي قانون خو نژدې اته کاله کیږي چه په مملکت کښې نافذ دی او څوك ئې له مبارك وجود څخه انکار نشي کولی.

که نور فرعي قوانین د نشتوالي په وجه ولسوالان، لوی ولسوالان او والیان نشوه اساسي قانون خو صدراعظم کیدی شي که څه هم ټول وزیران ورسره مخالف وي او څوك ئې په خوښه څه نه کوي.

ما پخپله هم همدغه راز فکر کاوه او د اساسي قانون حاکمیت مې په ټینګه غوښته. دي غوښتنې ته اوسني حکومت پخپله خط مشي کښې داسې ځواب ورکړ.

"احکام مندرج قانون اساسی حاوي اصول کلی بوده تنظیم شئون مختلفه را به قوانین فرعی مربوط میسازد و تا زمانیکه این قوانین وضع نشود رسیدن به همه اهداف قانون اساسی ناممکن خواهد بود. پس از وضع قوانین ضروریه حکومت خواهد توانست حاکمیت قانون را بمعنای اصلی آن متکی به متن و روحیه قانون اساسی تامین نماید."

اوس پوه شوئ چه د قانون حاکمیت تر ډیره وخته امکان نلري یعني د نوح (ع) عمر او د ایوب (ع) صبر غواړي.

دا هم د حکومت د ډیر دقت دلیل دی چه (پس از وضع قوانین) وائي یعني (پس از تصویب قوانین) نه وائي.

د قوانینو د انسداد، تعقیم، خناق او اختناق مراحل خو هر چاته معلوم دي او د شوروی د تقریباً دوه دورو تجربې دا وښودله چه د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون راویستل او ټول مراحل ئې طی کول اوښ د سترې له سپم څخه تیرول دي یعني د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی.

که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چه د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چه د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني.

له اساسي قانون نه پخوا چه قوانین مطیع او خاضع وو یعني د حاکمیت خویونه ئې نه لیدل تولیدات او صادرات ئې ډیر اوضایعات ئې لرو.

اوس چه قانون حاکمیت غواړي حال به ئې د احزابو د قانون، د ولایت د جرګو د قانون او د ښاروالۍ د قانون په شان وي چه هر حکومت ئې لکه ښاغلی عبدالملك عبدالرحیم زي، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ئې هم نشي خلاصولی.

د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته څو حکومته چه یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ئې اتفاق نظر درلود او لري ئې.

د قانون حاکمیت همدومره وکړه چه قوانین ئې په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ئې د قوانینو سر وخوړ.

مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپل زوړ حاکم تر ډیره وخته په خان حاکم وګنو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ئې سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحي نه وه لکه چه ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وګڼله او د سیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.

دغه راز غامض مطلب تیرول او ضمناً ئې په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخو ماهرانو کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال. ۲۵ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۹ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۸ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به ئې پخپل لاس کښې لکه خچه ګوته ګڼله.

هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت روان دی مګر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.

د یوه کوچنې کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه د تحول او بدلون سیر ډیر ګړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې بدلوي.

مونږ ته ښایي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر وکړو او نوې عینکې په سترګو کړو.

هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیږې ماشوم لویه غیږ پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه زمونږ سیاسـتمداران د سیاسـي حـالاتو سـمه پیشـبیني نشـي کولی او لـه جریـان سره موافـق حرکـت نـه کـوي د تـاریخ پـه مخکښي بـه ئې سرونه ټیټ وي

تـاریخي پـښې دفعتـاً پـه آنـي او فـوري ډول لـه عـدم نـه وجـود تـه نه راځي او نـښې نښـانـي ئې دمخـه د نظـر خـاوندانو تـه معلومیـږي.

کـه څوك د آثـارو او علایمـو لـه مطـالعې سـره اشـنا وي او ډیـر ظـاهربین نـه وي د علـت او معلـول سلسـله او رابطـه پـته نـه ده او د بـاد و بـاران حتـی د سـیلابونو پیشـبیني پـه صحیـح ډول کیـدی شـي. مـګر سیاسـي جبن کـه پـه چا مسـلط شـي نـو بیـا عقـل او شـعور رونـد او کـون شـي او لـه پښـو لانـدې هـم څه نـه وینـي. ځنـګه چـه د شـمال لـه خـوا سړې او تـودې څپې، د ایران جوی اوضـاع او د هند برسـاتونه زمونږ پـه هـوا او فضـا بـې تـاثیره نـه دي، د شـاوخوا لـرې او نـژدې هیوادونـو سیاسـي جریانونـه هـم افغانسـتان تـه وړانـدې او وروسـته یـو څه لـه خانـه سـره راوړي چـه پوهیـدل ئې یـو حیـاتي ضـرورت دی او غفلت تبـاهي ده.

کـه زمونږ سیاسـي رجـال هغـه وي چـه د بنګلـه دیـش لـه جوړیـدو نـه څو ورځې دمخـه پـه هیـڅ خـبر نـه وو او د هنـد و پاکسـتان پـه فضـا کـښې ئې هیـڅ نـه لیـدل بلکـه د خـیر و خـیریت راپورونـه ئې واکمـن مقـام تـه وړانـدې کـول (نـو خدای دې نـه کـا) کامـه بـه ورانـه وی او مونږ بـه نـه یـو خـبر، یـا بـه پښتونسـتان جوړ وي او مونږ بـه ئې پـه رسمیت نـه پیژنـو.

اوس مونـږ یـوازې د پښتونسـتان پـه بـاب سیاسـي بصـیرت او پصـارت تـه اړ نـه یـوو. د افغانسـتان حـال او مسـتقبل پـه لومـړۍ درجـه او جـدي ډول لـه مونـږ نـه سیاسـي بیـداري او هوښیـاري غـواړي او زمامدارانو تـه ډیـرې لویـې اندیښنـې پـه مخکښې ږدي.

د دنیـا سیاسـي وضـع او پـټ او ښکـاره فعالیتونـه پـه افغانسـتان باندې مسـتقیم او غـیر مسـتقیم تـاثیرات لـري.

هغـه څه چـه راتلونکـي دي مونـږ ورسـره مخـامخ کیدونکـي یـو. دا بـه ډیـره بـده وي چـه څوك لاس تـر زنـې لانـدې کښینـي او وایـي "تـه مـه کـا چـه دی څه کـا". پـه دې وخـت کـښې بـې ثمـره بـې اثـره غـیر فعـال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست اختیارول او سر په بوټو ننویستل په حقیقت کښې له مرګ نه پخوا پښې غځول او ځان طوفان ته سپارل دي.

همدغه راز وختونه دي چه باید حکومت د شوری فوق العاده اجلاس غوښتی وای او د وخت له ایجاباتو سره سم د دولت په سویه ملي تصمیمونه د ملت د نمایندګانو په اراده نیسول شوی وای. مګر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلي دي ګمان نه کیږي چه عادي اجلاس هم پخپل وخت شروع شي او که بالغرض ښاغلي وکیلان د وخت د اهمیت په درک کولو پخپل ټاکلي وخت حاضر هم شي نو مجلس له نصابه غورځول خو زمونږ زوړ عادت دی.

نه پوهیږو چه زمونږ سیاست به کله ملي کیږي او څه وخت به په ملت پورې تعلق پیدا کوي؟

د یوه هیواد سیاسي دستګاه چه د ملت د نمایندګانو په قول ملي نه وي اشرافي وي، سیاسي پوهه به هم یوازې په تشریفاتو پوهیدل وي او بس.

په سیاست کښې ابتکاري پوهه او له ابتکار څخه کار اخیستل د هغو کسانو کار نه دی چه د ممثلینو په حیث د نورو دیپلوماتانو پیښې کوي. له جهاني سیاست نه انتباه اخیستل، د تاریخ د تولیداتو پیشبیني کول، د حوادثو له مقدماتو څخه نتیجه معلومول سیاسي ابتکاري پوهه غواړي.

څوک چه د دقیق تحلیل د پاره وخت نلري او له لویو اندیښنو نه تښتي هغه جهان ته متوجه نه وي ځان ته متوجه وي او سیاسي نظر ئې ډیر محدود وي.

په دې وخت کښې چه نظامي حرکتونه تر ډیره حده خپل ځای سیاسي فعالیتونو ته پریښې دي د وطن په دفاع او د ملي حیثیت په ساتلو کښې له عسکري قوت نه سیاسي قدرت زیاته برخه او د اولیت حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم مملکت چه د سیاسي فهم او مهارت فاقد وي نظامي قوت به ئې لکه د پاکستان عسکر له نه تلافي کیدونکي شکست سره مخامخ وي...

بنایي چه اوس د جهان سیاسي نمایندګان د یوه مملکت وزن او توان له اقتصاد نه وروسته په سیاست کښې ولټوي او له جنرالانو نه دمخه د خارجه چارو په وزارت کښې سیاسي پرسونل او کار کوونکو ته متوجه شي او وګوري چه په سرونو کښې ئې څه شته او که نه؟

مونږ اوس له هر وخت نه زیات د سیاسي لیاقت او کفایت پیدا کولو او ښودلو ته ضرورت لرو مګر متاسفانه چه لیاقت، کفایت او اهلیت له بل هر ځای نه دلته ډیر خوار و زار دی او شخصي پیرزوینو دغه دستګاه فلج کړیده.

خدای دي خیر کړي چه څه به کیږي؟ څکه چه د څه کولو امید خو نشته.

یعنې د څه کوئ؟ ځای، څه کیږي؟ نیولې دی او مونږ علاوه په دي چه څه نشو کولی څه چه کیږي په هغه هم نشو پوهیدلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۶ مه ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست سراب

سیاست اصلاً لکه سراب نظر غولوونکی پیدا شوی او په خته کښې ئې عوا مفریبي پرته ده.

خلك په هغه دغه غولول او په هیڅ خوشحالول یا مشغولول سیاسي مهارت دی.

وایي چه سیاسي ماهران سړی سیند ته ټړی بیایي او ټړی بیرته راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فریب او دوکه ورکول، یو شی بل راز یا څو رازه ښودل یا له نه څه هر څه جوړول یوازې د مداریانو کار نه دی سیاستمداران هم بلاتشبیه لکه مداریان پرې مار او هګۍ چرګه کاندي. فرق همدغومره دی چه مداري د لږ وخت د پاره په یوه محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سیاستمدار د مملکت په لویه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار کوي او خپل فریب ته د خضر عمر بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت و چه سیاست په ډیري بې رحمۍ بینا ستر ګي رندولې چه ظلم او وحشت ئې ونه وینې مګر اوسني مترقي حکومتونه ستر ګي نه رندوي بلکه غولوي ئې او حقایق ورته بل راز ښیي او د ظلم ځای غداریٔ او نظر غولولو نیولی او د ستر ګو رندولو طرز بدل شویدی.

زمونږ ظاهربیني ستر ګي یوازې دا نه چه ظلم نه وینې بلکه ظلم ورته رحم بنکاري او د سیاست سراب له هر واقعیت نه زیات واقعي ګڼي. نظر غولوونکی سرابي سیاست ستر ګي نه رندوي ځکه چه د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسې فرمانبرداري ستر ګي ئې په کار دي چه غږول او پټول ئې د سیاست د ستر ګو په اشاره وي.

داسې ستر ګي چه کله په توره تیاره کښې تور میږي په توره تیره وینې او کله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي لیدلی یعنې نه څه وینې او ډیر څه نه وینې. داسې ستر ګي چه د ورځې په شنه اسمان کښې پیرونی او سپینه سپوږمۍ هغه وخت وینې چه څوك ورځې ته شپه وایي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سیاست منظورالنظر واقع کیږي او هغه واقع بیني ستر ګي چه سیاستمداران ئې بدبینه بولي دغه حرم ته لکه نامحرم لاره نشي پیدا کولی، دلته یوه قصه را په یاده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:

وایي چه یو وخت چا وویل: زه د عافیت ډیر بنکلی فاخر لباس جوړوم چه اغوستونکی له هر راز آفاتو او بلیاتو نه ساتي او سعادت ئې په برخه کوي مګر دا لباس هغه څوك وینې چه شریف او اصیل وي او عفیفې ممور راوړی وي.

د وخت حاکم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونکي د قد او اندام اندازه واخیسته او څه موده وروسته راغی چه هیڅ ورسره نه و مګر حاکم ته ئې ویل ستا لباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې دغه دی راوړی ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوی لباس در واغوندم.

حاکم که څه هم هیڅ نه لیدل مګر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاینو ئې شروع وکړه او پخوانۍ کالي ئې له ځانه لرې کړه.

حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا ځان مجبور ګانه چه د غیر مریی لباس صفتونه وکړي او ځان شریف وښیي.

حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ ځان ملبس وګڼي او د نالیدو جامو مبارکي واخلي. په ځینو هیوادو کښې سرابي او بې حقیقته دیموکراسي چه حکومتونه ئې سیاستاً خپل فاخر لباس ګڼي د همغه خیالي جامو مثال لري چه هیڅوك ئې وینې نه مګر ستاینه ئې کوي.

همغسې چه یو تړی په سراب غولیږي او په وچه د اوبو ګمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهرو تیر اوزي او د سیاست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهیږئ! دا سراب څنګه جوړیږي او په څه نامه یادیږي؟

هغه کاغذي قوانین چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافیت لباس د نظر د فریب دپاره جوړیږي، خلکو ته عدالت، مساوات او دیموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامین زیری ورکوي.

د دغسې سرابي قوانینو په رنا کښې د ژوند واقعیتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پیدا کیږي چه ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه، میلونر وي که لنډغر، غریب وي که معتبر، نر وي که ښځه او که نر ښځې د قانون په نظر کښې یو شان د آزادئ او بشري کرامت خاوندان دي.

که یو سړی له خوارئ او ناچارئ د چا د سپي خدمتګار وي ځان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دی.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلی شو اکثره په اکثرو هيوادونو کښې غولوونکي جوړيږي چه خلکو ته له لرې ښيي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقيد کړی وي يا ئې په نورو داسې قوانينو حواله ورکړی وي چه لکه د انځرګل هيڅ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سړی چه د دغسې قوانينو عمق ته پريووزي پوهيږي چه دغه بې اوبو وچې څاګانې د چا واقعي تنده نشي ماتولی.

که فرضا يو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقي ئې هر چا ته نه ورکوي او (مګر خود بخورد) همدغلته صدق پيدا کوي.

قوانين که ډير ښه وي چه چلوونکی ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښو لاندې کيږي او څه ګټه ترينه نه اخيستل کيږي.

زمونږ اساسي قانون چه د سياست سراب نه دی او واقعيت دی اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مګر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسيده. همدارنګه انتخابي ښاروالئ د اساسي قانون نوی ارمغان نه و بلکه د زړې وثيقې او ذواليدئ تائيد او تثبيت و مګر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځای ونيو او زړه ديموکراسئ په نوې ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولايتي جرګې، دهاتي جرګې او د مشرانو د جرګې يو ثلث غړي د اساسي قانون جديد او لذيذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزيتي لاړه ئې ترلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شندولو په استناد ويلی شو چه زمامداران او سياستمداران په ربښتيا سړی تړي سيند ته بيايي او تړی ئې راولي. هغه قبيلوي تبعيض او امتياز چه د ملت نمايندګان ئې د ملي ستم مورينه ګڼي يوازې په دې نه ورکيږي چه د کاغذ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ وليکو: د افغانستان ټول خلک بې له تبعیض او امتیاز څخه د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظایف لري.

دلته طبعا دا سوال پیدا کیږئ چه د کوم قانون په مخکښې؟ او جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطقه ئې لاد غنم په دانه کښې هم نه ده پیدا شوې او تر (بین الصلب والترائب) پورې ډیره اوږده لاره په مخکښې لري.

دانو شدارو که په اینده کښې وجود هم پیدا کړي ښایي چه پس له مرګه سوراب ته ورسیږي او وجود و عدم د وجود یې مساوي وي.

د حقوقو مساوات او د تبعیض و امتیاز له مینځه وړل په ټول افغانستان کښې یقینا ډیر مشکل کار دی او د قیامت د ورځې په شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلا د افغانستان ټول خلک پریږدو یوازې د کابل ښار به په نظر کښې ونیسو. خیر دی د کابل ښار به هم پریږدو شهرنو ته به راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزیرانو مجلس ته به سر دننه کړو. هلته په څوارلس یا پنځلس وزیرانو کښې هم تبعیض او امتیاز له ورا ناري وهي او هر څوک پوهیږي چه من پکښې څوک دی او چارك څوك دی.

د چا رایه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبرا ایا اولی الابصار.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۲۹ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د وري ۷ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګه روژه

څوك چه د چا سره خبرې نه کوي او د نورو خبرې ېې جوابه پرېږدي خلك وايي چه ګونګه روژه ئې نيولې ده.

ګونګه روژه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې ښه او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځکه ډېرې خبرې نه کوي چه زيات وخت په فکر کولو او مراقبه کښې تيروي مګر اشراف او اعيان که لږې خبرې کوي او د چا خبرو ته اعتنا نه کوي علت ئې کبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبرې کول د خپل حيثيت او وقار منافي ګڼي او عوام ورته کالانعام معلومېږي ځکه د هغوی خبرې ېې جوابه پرېږدي او ګونګه روژه نيسي. وائي چه خبرې له خبرې پيدا کېږي نو که څوك د چا خبرو ته جواب نه ورکوي په حقيقت کښې د خبرو نسل قطع کوي او له خبرو سره دښمني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوږونه کنول او خبره نه اورېدل وينا وژل دي.

که د غوږونو لاره بنده وی او غږ غوږ ته نه رسيږي د وينا ازادي څه معنی لري؟ څه غوږ بند څه ژبه بنده نتيجه يوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحيح ګڼل ښه کار نه دی.

سړی بايد غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصديق او تائيد وکړي.

مګر هغه څوک چه د جانب مقابل خبرو ته هيڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانيت توهين کوي او بشري کرامت ته زيان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه ګرځي تعبير به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دينه لوړ ګڼي چه له خانه کم سړي ته په سړيتوب قايل شي او جواب ئې ووايي.

د صحيح انتقاد مننه او په حقيقت باندې اعتراف اخلاقي فضيلت دی. په دغسې مواردو کښې چوپ پاتې کيدل له حق او حقانيت نه غاړه غړول دي.

ځينې ازاد جرايد چه په اجتماعي چارو کښې ځينې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هيڅا هيڅ اعتراض ته هيڅوک هيڅ جواب نه وايي.

د دې حکومت ډير بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کاني غږ خيژي او له دوی نه نه. غږ له دومره لويوالي سره بيا هم د يو چا اواز بيرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانګه بيرته اوري مګر انتقاد کوونکی به دا ارماند ګور ته له خانه سره يوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا ترديد او تائيد وکړي.

داسې معلوميږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شيخ فريده پته خوله بهتري ده) دغه دايمي سکوت چه د حکومت پاليسي ګڼلی شوو ځينې جرايد بې حوصلې کړي دي او د دې بې اعتنا سياست تحمل ورته ډير ګران شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کاروان په ۱۱۴ ګڼه ۲۳-۱۱-۵۰۰ کښې هغه سرمقاله چه عنوان ئې دی (این خاموشی تا به کی؟) د دې چپوالي درنښت او فشارډير ښه منعکس کوي.

د ګهيځ جريدې د تير کال د دلوی په لسمه له دې عنوان لاندې (ګوش دارند ولي بدان نميشنوند) د حکومت پته خوله په سوک ووهله مګر د خولې قلف ئې ورمات نکړی شو. د پيکار په لسمه ګڼه کښې هم يو کاريکاتور چاپ شو چه يوه سړي تبنګ پر سر اينبی او بل ترينه پوښتنه کوي:

ـ په تبنګ کښې څه دي؟

ـ سترګې، غوږونه او مغزه.

ـ چيرته ئې وړې؟

ـ ور ورم ئې چه په دې سترګو وويني، په دې غوږونو واوري، په دې مغزو فکر وکړي او بيا جواب ووائي.

د تبنګ والاهم څه درك معلوم نشو چه هلته ورسيده که نه؟ که فرضا رسيدلی هم وي متاسفانه چه په تبنګ کښې ژبه نه وه مګر هلته خو د ډوډۍ په خونه کښې ژبه او مغزه وي خو يو ئې بل ته وړاندې کوي او پخپله ئې نه خوري.

په ربښتيا چه د درنو خلکو غوږونه هم درانه وي او کومه خبره چه دوی ته سپکه ښکاري هغه هيڅکله نه اوري.

چاچه د اخلاقو په کتابو کښې د خاموشۍ فوايد لوستي وي او د غوږونو کنولو په حکمت پوه وي هغه هيڅکله خپله ګونګه روژه نه ماتوي او د حال په ژبه وايي: رهين منت ګوش ګران خويشتنم.

هغه پوهيږي چه صامت جواب له ناطق جواب نه ډير قوي دی او هيڅوك پکښې ضعيف تکی نشي موندلی. له حکومت سره هره ملاحظه وي مګر ازاد جرايد دغه مطلق سکوت د ځان سپکاوی او له مفاهمې نه تيښته ګڼي.

ښائي چه دا غلط فهمي وي او حکومت د ډير احترام په وجه چاته جواب نه ګرزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو وخت یوې ولسوالۍ ته تفتیش ورغی او هلته یو سوال یوه مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه باید جواب ئې ولیکي مګر مامور صاحب قطعي انکار وکړ او د تفتیش هئیت ته ئې وویل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بې ادبه ښکاره شوم چه تاسو ته به جواب درګرزوم زه او ستاسو جواب ویل؟.

دا خو د هغه مامور طرز تفکر و ښائي چه حکومت سره بل راز فکر وي چه مونږ باید ښه تعبیر ورته پیدا کړو او د غرور او تکبر نخښه ئې ونه ګڼو بلکه د تسلیم او رضا او د حیا علامه ئې وبولو. کیدی شي جواب نه ورکول د جواب نلرلو په وجه وي.

مونږ باید صبر او حوصله، دروغ نه ویل او حق ته تسلیمیدل اخلاقي فضیلت وبولو.

ښایي د حکومت او خلکو ترمینځ ډیره مکاني یا زماني فاصله موجوده وي او همدغه لیرېوالی د دې باعث دی چه د چا غږ د دوی غوږ ته نه رسیږي.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۳ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غویي ۴مه
د ۱۹۷۲ د اپریل ۲۴ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متتی

دا لغت په پښتو قاموس کښې نشته ښائي چه تراوسه ئې د جرايدو مخ هم نه وي ليدلی مګر په محاروه کښې شته.

دې لغت ته عاميانه هم نشو ويلی ځکه چه خواص ئې د نورو د پاره استعمالوي.

که غواړئ! د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شئ دې قصې ته غوږ کيږدئ.

يو سړی نا اشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته ځان صاحب معرفي کړي ځکه نې يوه داسې خدمتګار ته ضرورت درلود چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار د خان په تذليل خوندي وساتي يعني پخپل تحقير د هغه توقسير وپالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما متټی شه! زه به دې په نس مور او په تن پټ ساتم او بنه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: متټی يعني څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلکو سره خبرې کوم ته به هم يو څه وايي، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټټيږه يعني بيهوده او بيمعنی خبرې مه کوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلکو ته ثابته وي او ته به زما متټی ئې.

معتبر سړی هر څوک چه وي، خان وي که حاکم، ميا وي که پير و پيشوا متټی خلکو ته ضرورت لري.

د سرکار له کوره نيولې د خان او ملک تر حجرې پورې په هر ځای کښې يو يا څو تنه متټي موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو صاحبي ساتي او ځانته ډوډئ پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۳۴ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويې ۱۱ مه
د ۱۹۷۲ د مې لومړۍ.
دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني تبليغ

مونږ هر وخت او مخصوصا په دې وخت کښې ديني او مذهبي تبليغاتو ته ډير شديد ضرورت لرو. ديني علماء چه په تفسير او حديث کښې د فقاهت او بصيرت خاوندان دي او د ديني تبليغ صلاحيت لري خپلې دغې مقدسې وظيفې ته له هر چانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) ډير ښه پوهيدلي دي. (تو براى وصل كردن امدى - نى براى فصل كردن امدى).

دا راز اشخاص هيڅا ته خصمانه نظر نلري او محضا لله د خير خواهئ په منظور د يوې لورې اخلاقي غايې او پايې په بنا خلکو ته د سمې لارې رهنمايي کوي او د پاك خداى له کتابه ئې د قول ليسن درس اخيستى دى ځکه په جارحانه ډول د عناد ا وخصومت له مخې څوك په شخصي توګه خپل هدف نه ګرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقين ئې په نظر کښې وي او بې له خدايه له بل چانه خپل اجر هم نه غواړي.

دين نصيحت دى او موعظه لازښودنه ده چه خانته خاص سبك او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملګرى وي ځکه د ديني علماو بې شايبې امر معروف او نهي عن المنكر د سياسي اغراضو له تاثيره مبرا ګڼو او په ښه نظر ورته ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګهيځ جريده او دغه راز نورې نشريې چې د ديني او مذهبي تبليغ تو وظيفه ئې په غاړه اخيستې ده مونږ ورته له لوی خدايه توفيق غواړو چې دغه مقدسه وظيفه په بنه شان سرته ورسوي او د وظيفې تقدس په ډير بنه شان وساتي.

که زه دغه صلاحيت په خان کښې نه وينم چې په ديني او مذهبي مسايلو کښې ثقه ليکنې وکولی شم دا علاقه خو حتما لرم چې د علمي صلاحيت خاوندان دغه روښانه مشعل بل رساتي.

هغه څه چې د ګهيځ د محترمې جريدې په پنځمه ګڼه کښې د ثور په لسمه نيټه د (کاروان) په حواله زما په باب نشر شوه که څه هم د سبك و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بيا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه ګورم او نه غواړم چې په معارضه او مجادله کښې ورسره واقع شم يا په سوال او جواب خپل او يا د بل وخت ضايع کړم.

زه د يو ليکوال په حيث له هغه سياست او اقتدار سره په مجادله کښې واقع يم چې په ديني لحاظ او هم د ديموکراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په کار ده.

دا به د تفرقه اچوونکي سياست د پاره ډير لوی موفقيت وي چې دغه هدف رانه پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چې زه ورته په ديني خدمت کښې توفيق غواړم او اصلاحاتو ته د حکومت په مجبورولو کښې ورسره په يوه محاذ کښې دريدلی شم، په دې مرحله کښې ليکوالو ته بنايي چې د حاکمه طبقې اصلاح او سمون مشترك هدف وګڼي او پخپل مينځ کښې په مجادله اخته نشي حتی چې له خانه دفاع هم د دې باعث نشي چې اصلي مرام ترينه پاتې شي او په غير شعوري ډول استعمال شي [1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. ۳۵ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۱۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۸ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوقي مساوات

د افغانستان ټول خلك د قانون په نظر كښې مساوي دي او هيڅوك په هيڅا باندې حقوقي امتياز يا تفوق نلري.

هغه تبعيض او امتياز چه د عدالت او مساوات ملا ماتوي په افغانستان كښې لا دغه بد بوتې نه دي زرغون شوى او لغړ و ببر، سره او خشره ساهو او سپېره برابره برخه لري.

كه يو مليونر وي او بل د پولئ تك ته ناست وي، د يوه لستونې غوړوي او بل بيخي لستونې بلكه لاس نلري. يوه ته خلك لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار ليتئ كښې څوك نه حسابوي. بيا هم قانون دواړو ته په يوه سترګه ګوري او د عدالت په تله كښې لكه سنډا غټ ملك او لكه ورغومى ناخانه انسان په ټول كښې برابر خيژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد دا خبرې د اساسي قانون په ډاډګيرنه په مزه مزه کولې او په دغسې حقوقي مساوات ئې ځان د هر چا سيال ګانه.

محمود وويل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډيره سطحي ده.

زه نه وايم چه قانون غولوونکي دي مګر دا وايم چه ته غولیدونکی ئې او اشتباه دې کړيده، ستا مثال داسې دی لکه چه سړی "کلو او اشربوا" واوري او "ولاتسرفوا" ته ئې پام نه وي يا ئې "ولاتقربوا الصلواة" لوستی وي او "و انتم سکاری" نه خبر نه وي.

د دې دوو ملګرو بحث ډيره توده شو او دغه ديالوګ ترينه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې په ډيره صراحت وايي: "تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوي دارند."

وګورە! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلک مساوي ګڼل شويدي چه هيڅ راز تخصيص پکښې نشته. تبعيض او امتياز هم په مطلق ډول نفي شوي او د استثنی نخښه نښانه پکښې نه وينو.

محمود: د اساسي قانون دغه ماده په ربښتيا همدغسې ده چه هيڅ راز قيد و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو موادو او احکامو ته څه اشاره شويده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نه ده ورکړ شوې او د افغانستان ټول خلک صغير او کبير، نر او ښځه، عالم او جاهل په حقوقو او وظايفو کښې بې له تبعيض او امتيازه په مطلق ډول برابر ګڼل شوي دي. مګر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځينې قيد او شرايط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی ګاني قبلوي چه تخصيص بعدالتعميم ورته وايي.

احمد: که مقنن په دغه ماده کښې استثناګانو ته قايل واى او په نورو موادو کښې ئې څه شرايط او قيود وضع کول دلته به ئې حتما ورته اشاره کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استثنی باید په همدغه ماده کښې موجوده وای چه د تناقض مخه نیول شوي وای اوس چه دغه ماده په کلي او مطلق ډول بې له هیڅ راز استثنی تثبیت شوي ده که د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقیده کوي او محدودوي ئې نو استثنی ورته نشو ویلی تناقض یا تضاد ورته ویلی شو.

محمود: بنایي چه د فقاهت او علمي اصولوپه لحاظ ستا خبره صحیح وي او قانوني سبك همدغه تقاضا ولري مګر واقعیت همدغه دي چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو موادو ځینې حقونه ځینو ته ورکړي او ځینې ئې محروم کړي دي. "بنایي چه ه غه استثنائات معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احکام چه حقوق د ځینو دپاره محدود وي او د دغې مادې عمومیت او مطلقیت له مینځه وړي کوم دي او څنګه دي.؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شورى د عضویت حق د افغانستان خلکو ته ورکوي ټولو ته ئې نه ورکوي.

صغیران او بلوغ ته نارسیدلي خلك خو شرعا هم له ځینو حقوقو محروم دي او باید د شورى له عضویته هم محروم وي.

له دینه چه تیر شو لیکل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دی او د دې شرط په وضع کولو د افغانستان خلك په سلو کښې له نوي زیات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو کښې هم له ۲۰ کلو نه د کم عمر خاوند د اولسي جرګې غړي کیدی نشي. او چه عمر ئې پوره ۳۰ کاله نه وي په مشرانو جرګه کښې نشي شاملیدی.

یعنې اساسي قانون علاوه په شرعي اهلیت او علمي لیاقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او کشر پیژني او څلیریشت کلن ته هغه حق نه ورکوي چه پنځه ویشت کلن ته ئې ورکوي. همدارنګه پنځه ویشت کلن هغه حق نلري چه دیرش کلن ئې لري. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تبعه چه د تابعیت نې لس کاله نه وي پوره شوي د شورى له غړیتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس یعنې صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوى وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي

د سترې محکمې اعضاء د "۱۵" مادې په ایجاب باید له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضات باید له څلویښتو کالو نه کم او له شپیتو نه زیات نه وي.

دا دي ځینې هغه تبعیضونه او امتیازونه چه اساسي قانون په سر او سترګو منلي دي او ۲۵ ماده ئې حکما او معنا داسې تفسیر کړې یا تعدیل کړیده.

"مردم افغانستان باستثنای تبعیضات و امتیازاتیکه در این قانون اساسي تصریح گردیده در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند."

مګر سره له دغه تفسیره بیا هم دې ټکي ته توجه په کار ده چه حقوق او وظایف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۳۷) ماده کښې وایي:"کار حق و فریضه هر افغانیست که قدرت اجرای انرا داشته باشد.... اتباع افغانستان به اساس اهلیت و بموجب احکام قانون بخدمت دولت پذیرفته میشوند." مګر سړی چه عملا په رسمي دوایرو کښې ځینې په کار کښې شامل کسان وینې چه له خپلې اصلي رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکیو خاوندان دي او ځینې نور چه علمي سویه ئې له هغو نه ډیره لوړه ده په ډیره ټیټه رتبه کار کوي یا بیخي وزګار ګرزي پوهیږي چه:

"به نادانان چنان روزی رساند ـ که صد دانا در ان حیران بماند"

همدغه اوس په اوله رتبه یا فوق رتبه داسې بیسواده سړي وینو چه سواد اعظم ئې له حکم لاندې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه خـول سـترګې پـښې نکـرې داسـې کسـان لیـدی شـي چـه پخپلـه هیڅ اهلیت نلري او د اهل بیت او کورنۍ په اهلیت چلیږي.

بناغلي احمـد چـه دغـه ټولـې خبرې واوریـدې بـالاخره پخپلـه اشـتباه پوه شـو او بناغلي محمود تـه ئـې وویـل:

ایـا داسـې حق نشـته چـه ټول خلـك پکـښې بـې تبعیـض او امتیـازه برابـره برخـه ولـري او ټول پکـښې مسـاوي وي.

محمـود: ولـې نـه د وطـن هـوا.

احمـد: لکـه چـه زمـا سـادګي تاتـه درغلـه او سـتا هوښیـاري ماتـه راغلـه.

محمـود: څنګه؟

احمـد: هغـه صافـه معطـره هـوا چـه د بډایـانو او صاحبـانو پـه بـن مـانیو کـښې وي پـه دغـو نمجنـو غوجلـو کـښې نشـته چـه دهقانـان او غریبانـان پکـښې اوسـي.

تاتـه دا نـه ده معلومـه چـه هغـوی پـه بلـه هـوا کـښې دي او مونـږ پـه بلـه کـښې.

محمـود: نـو راځه! چـه د ازاد تنفـس د پـاره ازادي هـوا تـه والـوزو او پـه همدې خای ئـې ختمـه کـړو [1]

---

[1] افغان جریده. لومړنۍ ګڼه. ۳۶ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غویي ۲۵ مه
د ۱۹۷۲ د مې ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سياست بوالعجبي

سياسيت ډير عجيب و غريب رنګونه لري او کولی شي چه د سياسي مصلحت په غوښتنه تور، سپين وښيئ او سپين د خلکو په نظر کښې تور يا برګ کاندي.

په سياسي صحنو کښې کله تضادونه او تناقضونه د ګډ ژوند په اصولو غاړه غړئ کيږي او احسان و عصيان د وحدة الوجود يا وحدة الشهود په ګمان يو وجود او يا يو نمود پيدا کوي.

کله بيا د يوې عقيدې او يوې ايديالوژئ پيروان په خپل مينځ کښې غوښه او چاړه شي چه يو له بله په دښمنئ نه مړيږي.

يو وخت د مبارزې ميدان ته رستم او سوراب راباسقي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو، په غشو او د وروځو په لينډو د زړونو ملکونه تسخيروي.

کله د صلح د پاره جنګ کوي او کله د جنګ د پاره صلح غواړي، په دوستئ کښې دښمني کوي او په دښمنئ کښې دلبري او دلربائي. شيعه او سني د مذهب په نامه يو له بله جنګول او کفر و اسلام پخلا کول يا د کاپيتاليستئ او سوسياليستئ تر مينځ ريبارن ګرزول د سياست شهکاري ده. تناسخ يا مسخ او فسخ په سياست کښې عادي او معمولي کار دی چه کله له ايياز څخه جلالتماب جوړوي کله بيا له عاليقدر جلالتماب څخه احقرالعباد سازوي. کله د معشوقو زلفې لنډوي او کله ئې اوږدوي.

يو وخت د ديموکراسئ عقد له دکتاتورئ سره په ډنګ و ډول تړي او بيا ئې د بدنامولو او شرمولو د پاره د انارشي ارموني پيدا کوي. د دين په توره له دين سره دښمني او د ارتجاع ونو بوټو ته د ارتقا او نهضت کيميا وي کود ورکول د سياسي ماهرانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زمکه کښې د نفاق او شقاق تخمونه کرل او د اتفاق او اتحاد حاصل ترینه غوښتل د سیاست زرنګي ده. د سیاست مذهب (که فرضا وئې لري) له نورو مذاهبونو جدا دی لکه دسیاست نظر او عمل چه له نورو نه ډیر فرق لري.

د سیاست د سر خیرات هم د نورو خیراتونو په شان نه وي یعنې اجر ئې یسو په لسه یا یو په سله سمدلاسه په همدغه دنیا کښې وي بلکه له خیرات نه دمخه وي.

اوس چه د خیرات خبره د مضمون خولې ته راغله یسوه پخوانۍ قصه راپه یاده شوه.

وائي چه محمود غزنوي یو وخت ډیرې پیسې د خیرات دپاره خپل وزیر ته ورکړې چه په اصلي مستحیقینو ئې د عدالت له مخې وویشي.

وزیرلاړ او دغه کار ئې وکړ کله چه بیرته راغی سلطان پوښتنه وکړه چه ویش په څه ترتیب و او څنګه و؟.

وزیر وویل له هر چا نه به مې پوښتنه کوله چه څه لري او څومره لري که چا به ډیر څه لرل ډیرځه مې ورکول که لږ به ئې درلوده لږ مې ورکول که هیڅ به ئې نه لرل هیڅ مې نه ورکول. سلطان په قهر غوندې شو او ویې ویل ما امر کړی چه د خیرات ویشل باید عادلانه وي او د استحقاق له مخې حق حق دارته ورسیږي.

وزیر عرض وکړ چه ماد پاك خدای ورکړه دعدالت اساس وګانه څه چه هغه چاته ورکړی و ما هم هغومره ورکول چا ته چه هغبه څه نه و ورکړي ما هم نه ورکول. دا پخوانۍ زړه قصه اوس بیا نوې شوه او زمونږ حکومت د امدادي غلې په ویشلو کښې هماغسې وکړه.

پروسږ کال چه وچکالۍ او بې ابۍ خپله مهییه ځیره ډیره بې رحمه اوخطرناکه وښودله نو سباست د ګدایۍ کچکول غاړې ته واچاوه او د افغانستان د وږو تږو د(یاالله خیر) غږ ئې د ټولې دنیا غوږته وروساوه. هماغه وچه په سلهاو زرو ټنه ډالر او نورنقد و جنس د غیبي بابا (حکومت) په کچکول واچول شوه چه ځینې وړیا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت وظیفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خیریه امدادونه هر څای ته د امانتداریٔ له مخې ورسوي او دقوت لایموت په حیث ئې په ډیر احتیاط حقیقي مستحقینو ته بې له غدر او خیانته وسپاري. مګر د اداري دستګاه د فساد په وجه ډیرې ناوړه استفادې مینځ ته راغلې او په نتیجه کښې ډیر بډایان پرې قارونان شوه او ډیر وږي له لوږې مړه شوه

دغه غنم او کنجاړې چه د حاکمه طبقې له سهمیونه باقي پاتې شوه نو بیا حکومت په لاریو لاریو غنم او په سلهاو ټنه کنجاړې دسیاسي رشوت په حیث ځینو وکیلانو ته ورکول چه له یوې خوا د ملت نمایندګان د خلکو خولو کې ولویږي او د سرکار غدر وخیانت د وکیلانو په بدنامئ کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکیلان د دغه احسان په مقابل کښې مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استیضاح ګانو مخه ونیسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دایمي بې نصابئ د قرضې اخیستلو دپاره فورا نصاب پوره کیږي او په یو دوه مجلسو کښې ئې قرارداد تصویبږي. مګر څنګه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کیږي نو بیا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابئ مرض بابیړی کوي. د دې دپاره چه د دغسه سیاسي تجارت انعکاس په افغانستان کښې دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه ځانته معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو څخه به یو څه اقتباس کړو.

۱ـ شاغلی رحمتیان د هرات د بنار وکیل د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې د غلې ویشلو او ورکولو په باب داسې وویل: (گندم کمکی و قرض داستان غم انگیزی دارد. یک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرگان را تکافو کرد. باقی یک حصه در کابل مرکز دولت استعمارگر برای اقایان و بیروکراتهای غیر مولد نوکران و محافظان سرزیادی شان از روی احتیاج ذخیره شد با قیمانده که بعد از حقداریها، دزدیها و راه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گیریهای والی های چپه شاخ بولایات رسید اول مامورین فاسد، متنفذین شریر بین خود و خویشان خود تقسیم کرده باقیمانده به کل مردم و زحمت کشان و دهاقین برگی به بزی نرسید... روزگار، شماره ۸.

۲ـ د افغانستان د غلې په توزیع باندې د بي بي سي تبصره چه د اتحاد ملي په (۹۸) گڼه کښې اقتباس شویده په دې ډول ده: (بی بی سی در سرویس اردوی شام پنجشنبه (۴ می) راجع به توزیع غله در افغانستان تبصره کرد که مفاد ان ذیلا تقدیم میگردد: در اغاز زمستان سالیکه گذشت حکومت افغانستان نظر به خشک سالی دو سال متواتر حالت اضطرار را اعلام و از دول دوست و موسسات بین المللی خواهش کمک و مساعدت نمود که بالاثر کمک های نقدی و مساعدتهای مختلف از قبیل ارسال غله وغیره صورت گرفت مع الاسف تا جائیکه فعلا دیده میشود این کمک به مردم محتاج در نقاط دور دست مملکت طوریکه توقع برده میشد توزیع نگردید و قسمت اعظم غله باثر سواستفاده های مامورین حیف و میل گردید. قحطی چنان بیداد کرد که اطفال، زن و مرد اعم از پیر و جوان تلف و هلاک گردیدند. برعلاوه تعداد زیاد مواشی باثر عدم توجه متناسب در نقاط مختلف مملکت از بین رفت که خود مشکل بزرگ اقتصادی را بزرگتر ساخت.

۳ـ د کاروان ورځپاڼه په (۱۹۹) گڼه کښې په لومړي مخ اول ستون کښې د غلې د توزیع په باب داسې لیکي: (راپورهای دلخراش از ولایات کشور ناشی از عدم توجه مقامات مسئول به توزیع غله و اختلاسهای بزرگ درینمورد شایع شد.

محاقل خبیر کابل خاطر نشان میکنند بهمان اندازه ایکه مقامات مسئول حکومت در عدم توزیع عادلانه غله در ولایات و نرسانیدن غله در وقت مناسب مسول هستند اکثریت اعضای ولسی جرگه نیز دراین هرج و مرج دست دارند زیرا انها بر حکومت فشار وارد کردند تا مقادیر معتنابه غله را بخود شان به نرخ ارزان بفروشد و بعد انرا در بازار سیاه بمفاد فروختند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی .که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی اغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست انها را تطمیع کند).

دا څه پته خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجاړې چه در مو او زیاتو څارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وي ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لرې ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاړه کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امرونو په خرڅولو په لکونو روپئ د سیاسي رشوت په حیث ترلاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله ځکه ئې د دغسې نشراتو په باب غوږونه کاڼه کړیدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي ګدایي چه د خپلو خلکو د غمخورئ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوږې مري او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پري خپلې سرمایې او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لویږي.

وایي چه یو له لوږې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراتې لتولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خیر او احسان چه دغې وي نورې معاملې به ئې څنګه وي؟ دا ئې لاغور دی جاغور ئې بل دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۸ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۸ مه
د ۱۹۷۲ د مې ۲۹ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح او توضیح

مـرا معنیٔ تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسي قـانون پـه (۶۶) مـاده کـښې وايـي: (اعضـای ولسـی جـرگه میتواننـد از حکومـت استیضاح نمـایند مباحثـه در مـورد توضیحـی که از طرف حکومـت داده میشـود بـه تصمیـم جـرگه منـوط میباشـد).

د دې مـادې تعبـیر او تفسـیر یـا توجیـه او تـا ویـل د حکومـت او ولسـي جرګې ترمینځ لـوی درز پیـدا کـړ او معارضـه مجادلـه شـوه.

د دواړو قـواوو ترمینځ دغـه اختـلاف یـو ځل د ښاغلـي اعتمـادي پـه حکومت کښې لـه همدغـه جرګې سـره پـه همدغـه دوره کـښې پیښ شـو او دا ځل بیـا د ښاغلـي داکـتر عبدالظـاهر د حکومـت او د اولسـي جرګې ترمینځ دغـه دشـکانه غشـي خپـل اثـر څرګنـد کـړ.

څنګه چه هغه حکومت دیتـه حـاضر نـه و چـه د هـر وکیـل استیضاح تـه سمدلاسـه پـه هماغـه مجلـس کـښې توضیـح ورکـړي دا حکومـت هـم دغـه کـار تـه غـاړه نـږدي او غـواړي چـه د اسـتیضاح او توضیـح ترمینځ د وصـل پـه ځای فصـل موجـود وي.

د دواړو حکومتونـو مدعـا یـوه ده مـګر پـه اسـتدلال کـښې څه فـرق او تفاوت شـته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه حکومتونه په ډیرو شیانو کښې د نظر او عمل اختلاف لري مګر په توضیح ورکولو کښې د یوه فکر او موقف خوندان دي او د اولسي جرګې په مقابل کښې ئې خط مشي څه فرق نلري یعنې الان کما کان ورته ویلی شو.

نباغلی داکتر عبدالظاهر وایي استیضاح د وکیلانو کار دی او توضیح ورکول د حکومت متبوعه وظیفه ده.

حکومت د اساسي قانون د (۸۵) مادې له مخې متشکل دی له صدراعظم او وزیرانو څخه او په همدغه وجه صدراعظم په انفرادي ډول نشي کولی چه بې د وزیرانو له شوری او مفاهمې څخه وکیلانو ته توضیحات ورکړي.

د وزیرانو مشوره او موافقه دا ایجابوي چه دوی خپله جلسه دایره کړي او د استیضاح په مطرح کولو په ګډه خپله توضیح په تحریري ډول تهیه او جرګې ته ئې وړاندې کړي.

د حکومت دا استدلال چه صدراعظم یوازې یا یو وزیر حکومت نه دی بلکه صدراعظم او وزیران په مجموعي ډول حکومت بلل کیږي تر یو حده سمه خبره ده.

مورږ دا منو چه حکومت د یوه کل په حیث رئیس او اعضاء لري چه هر وزیر د دغه کل جزء دی مګر بحث په دې کښې دی چه د یوه صدراعظم فرمانونه او د یوه وزیر امرونه د حکومت اجراات ګڼلی شو او که نه؟

دلته دا سوال هم پیدا کیږي چه هر څه چه حکومت ته منسوب وي حتما به ټوله کابینه پکښې ګډون لري او یوازې صدراعظم به هغه کار نشي کولی.

مثلا د اساسي قانون په (۵۶-۷۵-۱۰۷) مادو کښې وایي (حکومت میتواند در جلسات هر یک از دو جرگه اشتراک ورزد. حکومت مکلف است اقلا یک ماه قبل از تقدیم طرح بودجه حساب قطعي بودجه یک سال قبل را به ولسی جرګه تقدیم کند. بودجه، قوه، قضائیه از طرف قاضی القضات به مشوره حکومت ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

گردیده بعد از موافقه سترہ محکمه به حیث یک جزء بودجه دولت توسط حکومت به شوری تقدیم میشود.) په دغو دري مادو کښې چه د حکومت کلمه راغلې ده آیا معنی ئې دا ده چه یوازې صدراعظم ـ نو وزیر نشي کولی چه د دواړو جرګو په جلسو کښې اسراک وکړي ځکه چه حکومت په مجموعي ډول کابینې ته ویل کیږي نه نو وزیر یا صدراعظم ته.

آیا قطعیه حساب به ټوله کابینه ولسي جرګې ته وړاندې کوي او یوازې د مالیې وزیر به دغه کار نشي کولی؟ آیا قاضي القضات به د ټولې کابینې یعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتیبوي که یوازې د صدراعظم او وزیر مالیه مشوره به کافي وي.

نبائي ددې ټولو پوښتنو ځواب همدغه وي چه د کل اطلاق په جزء باندې یا په بل عبارت د جزء تسمیه د کل په نامه معموله ده او په عامه محاوره کښې ډیر مثالونه لري.

مثلاً د یوه سړي د کمیس لستونې شکیدلی وي او وائي کمیس مې شکیدلی دی بلکه کالي مې شکیدلي هم وایي. یا د چا یوه ګوته ژوبله وي او وایي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرګو ته له یوه یا دوو وزیرانو سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملګري نه وي جرګې ته نشم تللی ځکه چه په جرګې کښې اشتراک د حکومت حق دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرګې رئیس و یوه ورځ صدراعظم له یوه وزیر سره ناڅاپه مجلس ته راغی او نباغلي رئیس ورته ونه ویل چه جرګې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له یوه وزیر سره نشي راتلی.

رائی: چه د اساسي قانون د مطالعې په رڼا کښې دا خبره له بلې خوا هم وڅیړو اساسي قانون په (۳۳-۳۵-۳۶) مادو کښې وایي: (دولت مکلف است برای تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرام موثری وضع و تطبیق نماید، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره، موسسات تعلیم عالی و عمومی تنها حق و وظیفه دولت است. دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنرا به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند.

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلې ده او دولت د یوه کل په حیث په دریوارو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضاییه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پوري تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه ګڼل شوي وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووائي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالي او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حال دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرګه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول ګڼي. د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره د پروګرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه پسه متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنې صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت ګڼل شویدی د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه غړي پورې تعلق نیسي نو بیا صدراعظم څنګه د حکومت له خوا وکیلانو نه توضیحات نشي ورکولی؟

آیا د تعجب وړ نه ده چه یو وزیر د دولت نماینده کیدی شي او یو صدراعظم د خپل حکومت د رئیس په حیث د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟

که د حکومت دلیل د استیضاح په مورد کښې د منلو وړ وي او صدراعظم په همدغه دلیل د هر وکیل استیضاح ته توضیح ورکول بې د وزیرانو له مشورې نه له خپل صلاحیت نه پورته ګڼي نو بیا کولی شي چه د دولت وظایف او مکلفیتونه دولت ته حواله کړي او حکومت په انفرادي ډول له دغو مسئولیتونو نه خلاص کړي.

یعنې له همدغه منطق څخه کار واخلي چه دغه کارونه د دولت په صلاحیت کښې دي حکومت یوازې په دغه باب کښې څه نشي کولی او په تنهایئ دا مسئولیت په غاړه نشي اخیستی.

په دغسي تا ویل او تفسیر د اساسي قانون اساس نړیږي او حکومت له ټولو قانوني مسئولیتونو او مکلفیتونو نه ابراء ذمه کولی شي.

په دغه منطق خلك هم ویلی شي چه د اساسي قانون په (۳۸) ماده کښې واتي:

(هر افغان مکلف است بدولت مالیه و محصول تادیه کند...) نو مالیه او محصول اخیستل هم د دولت حق دی نه یوازې د حکومت او بالاخص د مالیې وزارت.

راشئ! چه له دغسي عندي توجیهاتو او تاویلاتو څخه تیر شو او نتایج او عواقب نې په نظر کښې ونیسو. د یوه ډیر جز ئي مطلب د پاره اساس او بنیاد نړول د سر ویښته ساتل او له سره تیریدل دي.

د اساسي قانون په (۶۶) ماده کښې د توضیح په باب ویل شوي: (توضیح که از طرف دولت داده میشود) او دا نه دي ویل شوي: (توضیحی که حکومت میدهد) بالفرض که همدغسي هم ویل شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وای بیا هم صدراعظم حق درلود چه د حکومت د رئیس په حیث توضیح ورکول خپله وظیفه وګڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده کښي د وزیرانو د مجلس او د ښاغلي صدراعظم وظایف او صلاحیتونه په دې ډول بیان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسی سیاست حکومت را تعین میکندو مقرراتی را که وضع آن از صلاحیت حکومت میباشد تصویب مینماید.

صدراعظم از مجلس وزراء ریاست مینماید.

فعالیت حکومت را اداره و رهنمونی میکند و در اجراآت آن هم اهنګی را تامین مینماید.

حفظ رابطه حکومت با پادشاه و شوری نیز وظیفه صدراعظم میباشد وزراء وظایف خود را به حیث آمرین واحدهای اداری و بحیث اعضای حکومت تحت امر و رهنمائی صدراعظم در داخل حدودیکه این قانون اساسی تعیین میکند اجراء مینماید).

د دې مادي په حکم د وزیرانو مجلس په مجموعي ډول د صدراعظم له ریاست لاندې د حکومت د سیاست اساسی خطوط تعینوي او هغه مقررات تصویبوي چه وضع ئې د حکومت په صلاحیت کښي وي.

د سیاست د اساسي خطوطو په تعیین او د مقرراتو په وضع کولو کښي که صدراعظم د طرح کوونکي او موجد په حیث فعاله ابتکاري برخه ونلري کامله اطلاع خو باید حتماً ولري.

علاوه په دې د حکومت د فعالیت اداره او لارښودنه، د حکومت په اجراآتو کښي هم آهنګي ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده

وزیران قانوناً موظف دي چه د صدراعظم له امر لاندې د ده په هدایت خپل وظایف اجراء کړي.

که صدراعظم خپل دغه وظایف په ربښتیا سرته رسولي وي او وزیران ئې خپل سرته نه وي پریښي حتما به د حکومت د فعالیتونو او اجراآتو په باب پوره معلومات او کامله اطلاع لري چه د توضیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولو په وخت کښې به د انجام شوو کارونو په باب په کلیاتو او عمومیاتو کښې د وزیرانو مشوري ته نه وي محتاج او په جزئیاتو کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکی فی المجلس یاداشتونه ورکولی شي

د اساسي قانون په همدغه ماده کښې د حکومت رابطه له شوری سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده او وکیلانو ته توضیح ورکول د دغې رابطې په ساتلو کښې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم وزیران د صدراعظم او امرو او لازښودنو ته اړ دی او دی د حکومت د تیرو اجراآتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدایت عملي شوي وي د وزیرانو شوری ته قانونی ضرورت نلري که له واقعیت نه سترګې پټې نکړو هر څوك پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له توضیحاتو ورکولو څخه تښتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړۍ جلسه کښې ښاغلي سید ظاهر د شکر دري وکیل له حکومت نه د احزابو د قانون او د ښارواليو او د ولایتي جرګو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل مجلس کښې ئې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کښې چه صدراعظم همدغه دلیل ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کیدو په باب ئې وویل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو ځان مکلف ګڼي نو بیا ولې د خپلې وعدې په خلاف یوه هفته وروسته چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ئې څنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه باب توضيح ونه غواړي يا د حکومت په اشاره دغه توضيح لازمه ونه ګڼي آيا حکومت قانوناً کولی شي چه بناغلي سيد ظاهر ته له توضيح ورکولو نه استنکاف يا انکار وکړي له دغسي خبرو څخه معلوميږي چه حکومت په بيل کښې شوډي تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول ګڼي سياسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئوليت نه وتښتي او د وزيرانو مشوري د خان د حمايت د پاره د پناه ګاه په حيث وګڼي.

د قيادت او رهبرئ تقاضا دا ده چه وزيران بايد د صدراعظم د سيوري لاندې وي نه دا چه صدراعظم د وزيرانو په سيوري کښې خان وساتي. يعنې هغوی بايد د خان د پاره د وقايې په حيث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقايه شي او خپل شهامت وښيي. له سياسي زعامت سره دا نه ښايي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبرې قرائت کړي يعنې ګوينده نه وي خواننده وي.

که د مملکت چارې په دغه ډول جريان ولري چه د هر وکيل استيضاح ته د توضيح برابرولو د پاره د وزيرانو مجلس دايمي شي نو د سرعت په دغه عصر کښې به د حکومت دغه راز اجراآت د ميږې تګ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که يو صدراعظم د (ايسن المفر) په فکر کښې وي له هغه نه د مسئوليت قبلولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. ۴۱ مه ګڼه.
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۹ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت او ولسي جرګه

د تيري سه شنبې په ورځ چه حکومت د استيضاح د پاره ولسي جرګې ته غوښتل شوی و د دواړو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبير او تفسير کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استيضاح په طرز او طريقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بيخې مغشوشه کړه.

بناغلي ډاکټر عبدالظاهر هم لکه بناغلي اعتمادي نه غواړي چه د هر وکيل استيضاح ته سمدلاسه په همدغه مجلس کښې توضيحات ورکړي بلکه وايي چه وکيلان دې يو بل پسې خپل صرف مير گردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولي چه سل ټکه د زرگر او يو ټك د اهنگر شي يا لکه فرهاد (يکی گويد و شيرين گويد). بناغلي وکيلان وايي: د هر وکيل استيضاحيه وينا چه ختمه شي حکومت دې سمدلاسه توضيح ورکوي او د هيڅا سلام دې بې عليکه نه پريږدي.

د بناغلي اعتمادي د حکومت له سقوط نه دمخه عينا همدغه جنجال د دواړو قواوو ترمنځ پېښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه سیوری روان دی او هماغه پیښې کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه بناغلی میوندوال صدراعظم و او بناغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود د اسیتضاح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مینځ ته راغی چه بناغلي میوندوال به هر وکیل ته سمدلاسه توضیحات ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د خان دپاره نه خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه بناغلي میوندوال ولې سمدلاسه جواب وایه او دغه جناب یا هغه جناب هغسې ونکړه بنایي چه یو علت به ئې دا وي چه میوندوال له خبرو څخه نه ویریده. په خان ئې باور درلود، د خپل فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلي خبرې بې ریږدیدو او خولې کیدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد له تبارز څخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندې چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې ریا ورځ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله کلي شي او سړه لړي پرې راشي هغه مجبور دی چه د کاغذ له مخې څه ولولي نه دا چه له خانه څه ووائي. د قاري او ناطق فرق همدغه دی.

بله دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او د دیالوګ په صورت خان له بل سره مقابل وګڼي.

اصلي علت هرڅه چه وي، وي به مګر حکومت ظاهراً خپل عجب یا عجز پټوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه وزیران او صدراعظم په ګډه حکومت ګڼل کیږي حکومت ته باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقع ورکړه شي چه له ګډه د استیضاح د پاره توضیحات برابر کړي او بیا ئې جرګې ته یې تحریري ډول وړاندې کړي.

له دې خبرې څخه دا راوزي چه توضیح باید حتما تحریري وي نه تقریري

راشئ! چه موږ او تاسي هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وګورو چه د اساسي قانون (۶۶) ماده څه وایي؟ چه متن ئې دا دی.

(اعضای ولسی جرګه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرګه منوط میباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وجنګوو دا ترینه هیڅکله نه معلومیږي چه حکومت دې د یوه وکیل استیضاح ته توضیح نه ورکوي او حتماً دې د (یك تیر و صد فاخته) مصداق پیدا کړي.

کیدی شي چه د استیضاح غونډه اصلاً د یوه وکیل د توضیح غوښتلو(۱) کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضیح ورکاندې مګر په توضیح باندې مباحثه البته د یوه وکیل یا څو وکیلانو کار نه دی بلکه د اکثریت په تصمیم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرګې ته د استیضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضیح ورکولو مکلف کړی دی چه تحریري او تقریري دواړه پکښې راځي د استیضاح تنظیم او تفصیل د اصول وظایف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرګې د اصول وظایف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استیضاح موضوع داسې تشریح کړې ده: (هر عضو ولسی جرګه میتوانند در جلسه استیضاح از حکومت به طور کتبی یا شفاهی استیضاح کند. صدراعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضیح کتبی و یا شفاهی بدهند) د ولسي جرګې د مجلس د اداري پروسیجر په باب اصول وظایف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عیناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه منې قانون شکن ورته ویلی شوو. اصول وظایف داخلي په دغه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې واضحاً صدراعظم او وزیران د هر وکیل د استیضاح په مقابل کښې په توضیح ورکولو په کښې یا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه یوه وکیل ته له توضیح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضیح وزکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (۲) یا څو وکیلان د استیضاح غوښتونکي وي او هر استیضاح له صدراعظم او وزیرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه باید د هر وکیل د توضیح د پاره د وزیرانو عالي مجلس دایر شي او توضیح د تصویب په صورت ولسي جرګې ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزیرانو سره استیضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کښې حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابینې د رئیس په حیث مجلس ته توضیحات ورکړي یا هغه وزیر چه موضوع ورپوري ارتباط لري یا په مطرح شوي موضوع کښې د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضیح ورکولو مامور کړي.

کیدی شي چه حکومت خپل مشاورین او متخصیصین له ځان سره د استیضاح جلسې ته راولي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کښې د توضیح د پاره تحریري یاداشتونه ورانديږ کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضیحات ورکړي لکه چه دا کار په تیره دوره کښې معمول و او هر چا لیده چه وزیران او د دفترکارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او یادداشتونه ورته تهیه کوي. دا هم کیدی شي چه د استیضاح د خینو برخو توضیح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډیر دقت ایجابوي بل مجلس ته پریږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دې عقیده وي چه صدراعظم یا وزیر د حکومت له خوا د حکومت په نمایندګۍ څه نشي ویلی او حکومت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسوبي چاري بلا استثنى حتما د كابينې تصويب ايجابوي ډيره لويه اشتباه كوي.

كه دا اصل ومنل شي نو صدراعظم يا وزير به په رسمي سفرونو يا په كنفرانسونو او رسمي محافلو كښې پته خوله ناست وي او د حكومت له خوا به داسې څه نشي ويلى چه د وزيرانو په مجلس كښې نه وي مطرح شوى.

په دغه اساس بايد صدراعظم د شورى په انجمنونو كښې هم د وكيلانو د پوښتنو جوابونه د وزيرانو مجلس ته محول كړي او د انجمن وخت په شخصي صحبت تير كړي.

كه د استيضاح په غونډه كښې چه ټول وزيران ناست وي يو وكيل له صدراعظم نه توضيح وغواړي چه د احزابو، د بناروالیو او ولايتي جرګو قوانين ولې د شورى له تصويب نه وروسته دا څو كاله په ارشيف كښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونيول شوه؟.

يا ولې پوهنتون شپږ مياشتې وترڅ شو بناغلي صدراعظم ته د ديموكراسۍ او د بيان د ازادۍ له برکته قانونا دا حق حاصل دى چه د جكومت مجبوريت څرګند كړي او د عيان له بيان نه وتنه ويريږي. كه دي په دې فكر وي چه پوهنتون خو په وزير معارف ارتباط لري او هغه اوس مستعفي دى نو دا توضيح بايد تر هغه وخته وځنډيږي چه مستعفي وزير بيرته كابينې ته راشي يا ئې په ځاى بل څوك مقرر شي دا فكر صحيح نه دى او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

كه چيرې بناغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه كښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره كښې بناغلي اعتمادي د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استيضاح كوونكو وينا وې په سكوت واوريدې او په اخره ورځ ئې يوه توضيح ټولو ته وركړه مګر بې له دينه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضيح څوك مباحثه كوي او كه نه؟. د مجلس بناغلي رئيس وويل توضيحات كافي و مجلس د لوى خداى په نامه ختمو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دغه ډول بناغلي اعتمادي د مباحثې له جنجاله خلاص شو او استیضاح شنده او بې اثره شوه مګر اوس نه د مجلس رئیس له هغه هنر او مهارته کار اخلي او نه صدراعظم هغه صدراعظم دی کیدی شي چه دا ځل مجلس "که فرضا له صدراعظم سره دا ومني چه وکیلانو له ټولو ویناوو نه وروسته لیکلي توضیحات ولولي" په توضیحاتو باندې د مباحثې تصمیم ونیسي او تحریر خپل خای تقریر ته پریږدي یعنې دغه قند مکرر د مکالمې په صورت نقل مجلس شي او له خبرو نه خبرې پیدا شي.

که دغسې وشي نو له بارانه تبښتیدونکی به له ناوې لاندې کښینې او دا متل به صدق پیدا کړي چه هوښیاره مرغۍ په دوه لومو نښلي.

که کابینه له حاضر جوابۍ څخه بې بهره نه وي او علاوه په څه لوستلو د څه ویلو توان ولري بهتره به وي چه د حکومت د استقرار او د سیاسي ثبات د پاره د اولسي جرګې غوښتنه ومني او د اصول وظایف داخلي او قانون اساسي په احترام هر وکیل ته په توضیح ورکولو شروع وکړي او د پارلمان له اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملګري کړي. وعلینا الاالبلاغ[3]

کیدی شي چه دغلته. زما په ماخذ کښې. د طباعتي غلطئ په وجه. څه عبارات پاڼه شوي وي (ټولوونکی)

[2] دلته هم د عبارت نارسایي مانه طباعتي غلطي ښکاري (ټولوونکی)

[3] افغان جریده. لومړی کال. ۴۰ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟

کوم حق چه اساسي قانون د نوي سوغات په حیث ولسي جرګې ته ورکړی او شیخ میر هم منلی دی یوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حیث هم دشوری اعتماد ته محتاج نه و مګر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړیدو کښې د یوه شرط په حیث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مینځ ته راغلي ده.

راشئ! چه د رای اعتماد ماهیت او کیفیت ځانته معلوم کړو او وګورو چه د ملت وکیلان حقیقتا په حکومت باندې د زړه له کومې اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جګول دي او بس. آیا دغه اعتماد پخپله خوښه څرګندوي او که ځان مجبور او مکلف ګڼي چه د مافي الضمیر په خلاف بې مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جګولو څرګند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کښې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رایګیري کیدله په مجلس کښې ۱۹۵ وکیلان حاضر وو چه د رایګیرئ نتیجه د لاسونو جګولو له مخې داسې اعلان شوه: موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱).

وروسته تر دې بناغلي داکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنانیه وینا کښې داسې وویل: (مباحثات چندین روزه در تالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشي از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشي ما تائید وحکومت موظف مورد اعتماد ولسی جرگه قرار گرفت.)

د بناغلي داکتر بیانیه او د ده خط مشي د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه وموندله یعني د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځې ونیولې ځکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځې وه.

په اوله وخ چه خط مشي ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښې خط مشي مطالعه کړي.

دا دوه ورځې چه د دري جمعو له ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځې د حکومتونو په اجراآتو، د دیموکراسئ په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشي په نوعیت او ماهیت څو کتابه خبرې وشوې.

دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د ځینو سره اعضاو په لحاظ داسي ګڼل کیده چه په اولسي جرګه کښې به ډیر ښه چانس ولري مګر سره له دغه خوشبینئ د دې کابینې اعتماد له ټیرو کابینو څخه زیات وخت ونیوه.

په داسي حال کښې چه د هندوستان او پاکستان جګړه له شروع نه تر ختمه پوري (۱۱) ورځې نیسي او د بنګله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوې جوړیږي، زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتې نوري هیم ورسره حساب کړو څو میاشتې غواړي، د اولسي جرګې دغه اعتماد چه (۱۸) ورځې عمومي مجلس پرې وشو که د اولسي جرګې په عادي حساب ورته وګورو چه په هره هفته کښې دري ورځې عمومي مجلس وي د پنځه څلویښتو ورځو کار ئې ګڼلی شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښې ونیسو او دیته وګورو چه دوی کله په دوه میاشتو کښې هم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلس ننسي دايروني نو د خو مياشتو يا د يوه کال کار ورته ويلی شوو خبر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په رکود او عطالت بحث نه دی بلکه د خط مشي او اعتماد څرنګتوالی او په دغه مورد کښې د محترمو وکيلانو نظر. اصلي منظور دی چه د پارلماني مطالعې او تبتع په لړ کښې بناغلو لوستونکو ته په تحقيقي ډول وړاندې کيږي.

بناغلي ډاکټر صاحب خو وويل چه په ازاده ديموکراتيکه فضا کښې زمونږ خط مشي تائيد شوه او حکومت د اعتماد وړ وګرزيده.

د کميټ په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وکيلانو شمير په ريښتيا دا ښيي چه د حکومت غړو او د حکومت خط مشي په ولسي جرګه کښې ډير لوی اکثريت وګاټه. د هغه په اساس چه وايي (حب القلب يظهر بالبد) دا ثابته شوه چه دا حکومت هم د نورو تيرو حکومتو په شان يو محبوب او مطلوب حکومت دی.

مګر که ديته وګورو چه څه په زړه کښې وي هغه په خوله رائي او (اقرار باللسان) هم يو مهم شرط دی نو بيا د کيفيت په لحاظ دغه اعتماد د ازادې ديموکراتيکې فضا مونږ نه دی بلکه د مجبوريت محصول هم دی او په خپلو مواردو کښې داسې مثال لري لکه چه يو بډای له ناکامه چا ته څه ورکوي مګر دا ورکړه د زړه ورکړه نه وي د لاس ورکړه وي لکه چه خپلې وکيلان دغه مجبوريت ته پخپلو ويناو کښې څه نه څه اشاري هم کوي او خپلې نور صراحتا وايي چه د اعليحضرت په خاطر د اعتماد رايه درکوو.

دلته مونږ بناغلي وکيلان په دري صنفو ويشلای شوو:

۱ ـ هغه چه واضحا ئې وويل مونږ اعتماد نلرو خکه د اعتماد رايه نه درکوو.

۲ هغه چه اعتماد ئې نه درلود مګر د اعتماد رايه ئې ورکړه.

۳ ـ هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئې اعتماد ورکړ.

راځی چه اوس د خپلو محترمو وکيلانو د بيانيو خپلې تکې وړاندې کړو او وګورو چه دوی د حکومت خط مشي او وزيرانو ته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه نظر کوی" افغاني ډیموکراسي څنګه ګڼي" د قوانینو د تطبیق په باب څه وائي؟ او بالاخره خپل اعتماد څنګه تمثیلوي. او د اداري نظام په باب څه قضاوت کوي؟"

پخوا ټر دې چې د ښاغلو وکیلانو اقوال په دغو مواردو کښې رانقل کړو دا باید ووایو چې په خط مشي کښې ځینې داسې نقاط موجود وو چې د حکومت د ژوبلو ګونو په حیث هرچا فشار ورکړه

پدغه جمله کښې یوه د کوچیانو مسئله وه چې حکومت په خط مشي کښې بیخي هیره کړې وه او دغه خلا د دې باعث شوه چې حکومت په کوتاه نظرئ او فرو ګذاشت محکوم کړي او ډیر زیات انتقادونه له دغې ناحیې وارد شي.

بله مهمه مسئله د دین خبره وه چې حکومت د خپلې خط مشي په شروع کښې ویلي و: "اجراات حکومت مې متکي به اساسات دین مقدم اسلام... خواهد بود" دا خبره ه څه هم ډیره ښه خبره وه چې د خلکو له عقیدې سره ئې اساسي تعلق درلود او د حکومت مسلمانې. دینداري او دین پرستي نې ښودله مګر د دې د پاره چې وکیلانو خپل هغه مشاهدات نشوه هیرولی چې د دین په خلاف دي او حکومتونه له دین سره په بې علاقګئ په مخالفت محکوموي نو هر چا دغه ټکي غولوونکی وګانه او د دولت یا د حکومت هغه کارونه او اجراات نې رایه یاد کړه چې هر چا ته په دیني لحاظ بد بښکاري لکه د پل خشتي د مسجد صحنه. د شرابو فابریکه. د بربنډ مدنیت بې باکي او ځینې بې شرمه کلپونه او داسې نور

دریمه خبره چې پارلماني انتقادونه ئې راوتو رول د قوانینو نشتوالي ته اشاره وه چې ښاغلي صدراعظم پخپله خط مشي کښې د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو د عواملو په ښودنه کښې د لومړني مهم عامل په حیث تر هر څه دمخه قانوني فقدان په دې ډول ښودلی و:

"مشکلات اقتصادی و اجتماعی که در حال حاضر دامن گیر ما شده ناشی از عوامل مختلف است که مهمترین ان عبارتند از

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ فقدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور "
د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له
ډیرو حیاتي او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه
د اساسي قانون تعمیل او د دیموکراسۍ تطبیق ورته ډیر شدید او
فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مګر خبره دلته ده چه د اقتصادي او
اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خو د قوانینو فقدان دی. عامل
نې څوك دی ؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد
بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او
دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شوری تصویب شوي قوانین ولې
مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.

له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصا ښاغلي داکتر
عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط
مشي ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله ګوته دا وه چه د تیر لویدلي
حکومت ځینې غړي چه ولسي جرګې ئې په مقابل کښې ډیر
حساسیت درلود بیا راغله او د پرونې سلب اعتماد سهمداران
د نوي حکومت سهمداران شوه هوا د کابینې د ځینو اعضاو
انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره
ضعیفه وښیي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او
د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته ګورو او ضمنا
د اولسي جرګې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په ویناو کښې
مطالعه کوو.

ـ ښاغلی محمد یوسف بینش د کابل وکیل: " نمیتوانم که
امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومتهای
دیروز ندادم امروز هم این بار سنگین را نمیتوانم ارایه کنم "

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بناغلی محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل:" متاسفانه با تحلیل اوضاع اقتصادي کشور که در صفحه (۹) خط مشي شما توضیح شده کاملا موافق نیستم."

ـ بناغلی محمد غوث د قادس وکیل:" خط مشی شما با خط مشي حکومت سابق فرقی ندارد و نکاتی که بتواند فصل ممیز باشد در ان دیده نمیشود، طوریکه مکرر دیده شده این خط مشی ها برای یک دفعه و ان هم از تالار شوری شنیدنی دارد که مپرس و همینکه از تالار شوی قدرم بیرون گذاشت، دچار فراموشی گردیده و وجود را پدرود میگوید."

ـ بناغلی سید ظاهر شاه د شکردي وکیل:" ایا در ذواتیکه مسئولیت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گردیده اند بملاحظه سوابق ایشان چنان ایمان به دیموکراسی و اهلیت و کفایت در کار را میتوان سراغ کرد که از عهده این وظیفه مهم بخوبی بدر شده بتواند و مواد قوانین را بصورت عندي تفسیر و توجیه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حریت های قانونی افراد و اجتماعات نگردیده.

بناغلی وکیل شهرکابل: این خط مشی پادر هوا که بیشتر بیک مقاله عادي چراید حکومتی شباهت دارد تا بخط مشی حکومت. شما حکومتی ها در تبلیغات دروغین تان، در پروگرامها و خط مشي پر از نیرنگ و عوامفریبانه تان از ازادي، عدالت، دیموکراسی و حاکمیت قانون دم میزیند در حالیکه عملا قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

ـ بناغلی مولوی عنایت الله ابلاغ، د بگرام وکیل:" خط مشی طویل و عریض حکومتها پیوسته طوری تنظیم شده که ما را بیک زنده گی و همین نویده میدهد اما در میدان عمل دیده شده که قانون شکنی ها قدرت ارایها، کنبر یا غرور، دروغ و عوامفریبی حکومتها طوری بسرنوشت ملت بازی کرده که انرا تاریخ فراموش نخواهد کرد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بر دارد."

ـ بناغلی مولوی عبدالمهیمن روحانی د کاپیسا وکیل:" طوریکه در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند.

چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم."

ـ بناغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل:" میدانیم که اعلیحضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکند او رارئیس حکومت معرفی نمیکند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم."

ـ بناغلی محمد انور د رستاق وکیل:" از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسي جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم."

ـ بناغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل:" نظر و خط مشي د تاته، رایه د اعتماد دما و تا ته، مناسب نه ده او نظر ارادی پاکي د اعلیحضرت معظم همایوني ته چه ته ئي په وظیفي د صدارت تاکلی ئي... رایه د اعتماد درکوم."

ـ بناغلی حاجي محمد عثمان د شیرین تگاب وکیل:" بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم."

ـ بناغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل:" هر څوك چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرګې د اعتماد رایه وغواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اولسي جرګه هم د ډيرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رايه ورکړي که څه هم د ژبي په سر وي، مونږ په دې څو وختونو کښې چه څو حکومتونه وليدل نو د ترکيب او تاليف په لحاظ راته داسي ښکاري چه د کابينو په تشکيل کښې شخصي ملاحظات، محيطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زيات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده."

ـ ښاغلی حاجي عبدالوهاب د حصارك وکيل:" قاچاق په لوړه پيمانه روان دی په هوا او په زمکه جلوګيري ئې ډير زور په کار لري او په چا به ئې وکړې که چيرته مامورين ورسره شريك نه و نو د ايران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزانې پاسبان شي ګمان نه کوم چه خير تري وګوري.

د کوچيانو اسکان کول د تعليم او دوا سرشته کول په نظر کښې ونيسئ نه ورته په وزارت دفاع کښې جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښې ماموريت نه په کابينه کښې وزارت."

ـ ښاغلی محمد زمان د بکوا وکيل:" در خاتمه مشکلات موکلين خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من رای اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نيز تقديم ميدارم."

ـ ښاغلی مولوی سيد اکبر د پل علم وکيل:" دا حکومت او پخوانی حکومت کوم فرق نلري يو څو ځيرې ئې بدلې شوي عيب ئې نه دی بدل شوی."

ـ ښاغلی يارمحمد د ليلی د اندړو وکيل:" ستا د کابينې ځينو غړيو په پخوانيو وظيفو کښې ډير بد شهرت ګټلی او څو کسه ئې د خلکو په نظر ډير ضعيف النفس او سست عنصره ښکاري ويل کيږي چه د پچې او قالبين په توګه انتخاب شويدي."

ـ ښاغلی سيد شاه موسی رضوی د مالستان وکيل:" ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نويد کار کردن در حکومات گذشته و حکومت شما به بهترين شکل خود داده شده و ميشود اما کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بستن و عمل یکی از محالات تجربوی است که مردم این مملکت نموده اند."

ـ بناغلی میر محمد عثمان د پروان وکیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است."

ـ بناغلی عبدالحفیظ د نهرین وکیل:" یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت."

ـ بناغلی اقا محمد د نوزاد وکیل:" دغه خپني معرفي شوي غړي چه د بناغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئې ګډون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئې نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کړنه بریالي وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومي مجلس ته نه وای وړاندي شوی."

ـ بناغلی محمد اسحق عثمان د کابل وکیل:" بنا بر تجربهء تلخ قناعت مراجملات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند."

ـ بناغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان وکیل:" متاسفانه د هغې ناکامه کابینې اکثر غړي ستاسو د کابینې اکثریت هم تشکیلوي(از موده را ازمودن خطاست)."

ـ بناغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:" دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لارې اعتماد ورکړو."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بناغلی محمد جنید د کوهستان وکیل: " در زندگی اجتماعی امنیت و حیثیت فامیل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که میتواند چنین تضمین را بکند وجود ندارد. "

ـ بناغلی روح الله حبیب د روداتو وکیل: " بناغلی موظف صدراعظم! کسانیکه خود را اعمار می کنند مملکت را نمیتوانند اعمار کنند چون هر تعمیری به تخریب نیز احتیاج دارد و اعمار او شان باعث تخریب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تتبع و مطالعه بیش از جنایتکاران و قاچاقبران و استفاده جویان مجرم و گنهگار شمرده میشوند از همین حالا در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی تولید و پیشرفت جامعه می باشد که در راس ان میبایست بزرگترین و با تجربه ترین مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار میداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن پیشتر بدون استحقاق قسم طفیلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسیله مقرر شدند فعلا کاربجایی رسیده که بعضی وزیر ها بواسطه و وسیله مقرر شوند.

انهائیکه افتخار کودکستان را به حکومت اقای اعتمادی بخشیدند و یگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهدیدات و تحریکات محلی و منطقوی چنین مقامات بزرگ را اشغال میکنند... منطقه ها به وزیر داشتن ها اباد نمیشود و اگر میشد فعلا مردم ولایت فقیر، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دایمی و همیشگی و پر قدرت خود و بعد از ان ولایت لغمان یکی از ولایات پیشرفته کشور میبود. "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بناغلی شیرین خان د پنجوائی وکیل: " ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کښې د ملت د امید څراغ وژلی دی او هغه مو چه ویلې دي په سلو کښې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته."

ـ بناغلی سید انبیاء د قلعه کا وکیل: " ایا از روی انصاف بهمچه حکومات رای دادن لازمست و یا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ایه شریفه که خدای پاک فرموده (اطیعوالله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد میدهم."

ـ بناغلی محمد نبی محمدي د لوګر وکیل: " باید په صراحت سره ووایو چه اصل سبب او علت العلل د دې دربدرئ د افغانستان د حکومتونو خیانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان ډك مدعا سیاسته!... ای د افغانستان د غیور ملت زمامداره! له خدایه وویریږه له وجدانه وشرمیږه د غفلت له خوبه ویښ شه او شاوخوا لږ ستر ګې وغړوه. په دین او مذهب دې څه حال دی؟ په رعیت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملك او مملکت څه حال دی؟... دا حقایق او واقعیت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکړه. رشوت په دوی کښې، قاچاق په دوی کښې، ظلم په دوی کښې، کبر په دوی کښې، خیانت په دوی کښې خداعت په دوی کښې، شراب په دوی کښې، قمار په دوی کښې، سود او ربا په دوی کښې، غلا په دوی کښې، غدر په دوی کښې... عیاشي او فحاشي په دوی کښې."

ـ بناغلی عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: " ایا د دې د پاره کوم دلیل او حتی ډیر ضعیف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دې خوار ملت د پاره به څه وکړي شي په داسې حال کښې هغه څه چه ئې د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کښې ئې د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تیر کړی. دا به عجیبه وي چه د دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکارئ او ناعاقبت اندیشئ سره زما څخه د اعتماد د رایې ورکولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئولیت او قومي امانت د ده د خوښئ او یوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. نو ځکه په زغرده وایم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رایه ځه درکوم."

ـ ښاغلی عبدالروف بینوا د موسی قلعه وکیل: "بخط مشی شما در اینه اصول علمی خود توجه کردیم و انرا بررسی نمودیم با تاسف باید یاد اور شوم که شما به این خطمشی قادر نخواهید بود نقشی را در تحول حیّات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنید.

در هیچ جای از خط مشی شما در مورد ازادی های دیموکراتیک قانون اساسی یعنی انچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصریح شده ذکری به عمل نیامده."

ـ ښاغلی محمداعظم د شینوارو د مرکز وکیل: "تر کومه حده پورې چه مونږ لیدلي دي حکومتو په خپلو تګ لارو کښې ویلي یو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منځ ته راغلی دی د اساسي قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دین ساتنه او حمایه، متوازن معارف، اجتماعي عدالت، سیاسي او اقتصادي دیموکراسي برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق برئ او احتکار د مخنیوي وعدې ورکړي او په پای کښې د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل میدان کښې د دې ټولو خبرو خلاف نتیجې راوتلي دي."

ـ ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکیل: "حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت میکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درینجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نیست."

ـ ښاغلی عبدالعزیز کوشانی د بدخشان د مرکز وکیل: "خط مشی شما را مطالعه نمودیم اما بهتر بود که قوه، اجرائیه بجای اینکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غیر قابل اجراء را پیش کند و قوه، مقننه بالای چنان خط مشی تشریفاتی بحث و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشـجره کنـد در بـارهء امکانـات و عـدم امکانـات قـانون اساسـی جدیـد مـانند یـک سـیمینار مباحثـه میکردنـد و تعـهدات در ایـن بـاره بـدوش میگرفتنـد."

ـ بـاغلی محمـد علـي قـاضي زاده د پښتـون زرغـون وکیـل:" ا قـای دکتـور عبدالظـاهر صدراعظـم موظـف بـا پـیروی از روش معمولـی در خـط مشـی خویـش بیماریـها راجسـته جسـته تشـخیص داده ولـی نـامبرده هیـچ نسـخه و حتـی کمـترین قـرار خـود را هـم بـرای رفـع و از الـهء ان در خـط مشـی مرتبـه پیشـبینی نتوانسـتند."

ـ بـاغلی عبدالحسـین مقصـودی د نـاور وکیـل:" ایـن خـط مشـی هـا اگرچـه بـا حفـظ پالیسـی خـود حکومـت هـا و بـا در نظـر داشـت سیاست پنهان کـاری و ظـاهر سـازی تهیـه میشـود بـا ان هـم پنـج الـی ده فیصـد ان در سـاحه تطبیـق و عمـل وارد نمیشـود."

ـ بـاغلی غـلام دسـتگیر وطنیـار د بغـلان د مرکـز وکیـل: عبـارت ارائـی و تذکـرات بـدون وانمـود سـاختن راه اصلاحـي بزعـم مـن خـط مشـی نیسـت بلکـه تذکراتیسـت فورمالیتـه کـه تطبیـق ان عمـر نـوح و صبر ایـوب میخواهـد."

ـ بـاغلی امـان الله شـیرزاد د اصـل چغانسـور وکیـل:" مـن فکـر نمـی کنـم کـه ایـن همـه مشـکلات بـدون داشـتن دانـش اختصـاصی صـرف باظـهار کلمـات هـر نـوع امکانـات سـهم گیـري فعـال و یـا همکـاری متقابلـه حـل شـده بتوانـد. و کـلا بسـیار مسـرور میشـدند اگر در هرقسـمت یـا تشـخیص مسـایل و مشـکلات راه حـل و طـرق چـاره جویـی ان توضیـح میگردیـد.

بـا انکـه فـهمیده شـد کـه جنـاب شـما نـود فیصـد رای اعتمـاد را حاصل میکنید ولی من به هیـچ امیـد بـه شـما رای اعتمـاد نمیدهـم."

ـ بـاغلی سـید رسـول فکـور د هـرات د مرکـز وکیـل:" اقـای دکتـور عبدالظـاهر! نمیدانـم کـه بـا در نظـر گرفتـن سـوابق و مـاهیت تـاریخی شـما و اعضـای کابینـهء معرفـی شـده تـان کـه شـما و امثـال شـما راسـبب اصلـی بدبختـی هـا و عـامل اساسـی پسـماندگی هـای مدنیـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان میشمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم."

ـ ښاغلی امان الله شینډندی د شینډند وکیل:" به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم اگاه نیستید. شما اصلا مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلا یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟ وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه اقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حالا در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و ان موضوع کوچی هاست که اقلا ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا برابلم بزرگ مملکت میباشند."

ـ ښاغلی میرزا محمد دقیق د ګلستان وکیل:"... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومات سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد از صداقت میزنید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملا شما را با چهره های فریبنده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان ازموده را ازمودن خطاست."

ـ بناغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل:" در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب ان مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوه علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

ـ بناغلی وزیر محمد د شرنی وکیل:" ما چه ستاسو تګ لاره مطالعه کړه د افغان د نجیب ملت د ډاډ ور نه دی ځکه چه ستاسو په تګ لاره کښې په لاندینې ډول نیمګړتیاوې دي..."

ـ بناغلی حاجي نادر علي الله داد د سرخ پارسا وکیل:" خط مشی پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

ـ بناغلی سعدالله کمالي د مهمندې وکیل:" ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و اگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرگه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با گامهای موافق و مقتضی بزمان پا بگذارد."

ـ بناغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل:" خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس گرفته ولی طرق رسیدن به اهداف ورفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

ـ بناغلی محمد حکیم صدیقي د ینګي قلعه وکیل:" نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارګردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به گفته اهل نظر علمی و همه جانبه نیست.

ستاسې خط مشي د پښتونستان د ازادئ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتنې په اساس کافي نه ګڼلم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بناغلی محمد اکبر د پنجاب وکیل:" از مطالعه خط مشی شما اصلا مفهوم شده نمیتواند که چه پالیسی عملی در قبال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید.
جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را دربرابر شوری متعهد نشده اید."

ـ بناغلی فخرالدین د تیوري وکیل:" بشخصیت شما و بعضی همکاران تان احترام دارم.... متاسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما انچه ارزو بود براورده نمیشود.
از همچو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."

ـ بناغلی عبدالبصیر د ادرسکن وکیل:" باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر اورده سازید."

ـ بناغلی بهاوالحق مریانی دوازي خوا وکیل:" تاسو پخپله تگ لاره کښي د افغانستان د اقتصاد په نامه څو توکي کړيدي او يا دا چه واقعا ستاسو د کابيني درك او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسايلو په باره کښي همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمايندگان به څنگه وکولای شي وزيرانو ته د اعتماد رايه ورکاندي."

ـ بناغلی غلام حسین یوسفي د شهرستان وکیل:" گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل انها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."

ـ بناغلی عزیزالله واصفي د ارغنداب وکیل:" تاسو غوندي هوښيار سړي دا درونډ او غير قابل تحمل بار ته څرنگه تن ورکوي او په کومو شرايطو د دي خدمتگذارئ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملگرو په مصلحت انتخاب کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفت یک داکتر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها، رکود اقتصادی، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستیاری رفقای مشهور بفضیلت تا انچنان تحلیل نمائید که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی ان اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله رابشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید ایا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موتلفهء قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشئید نفرت ملی میدانیم."

ـ بناغلی دستگیر د شاه جوی وکیل:" تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبري يوازې زمونږ خبري دي او يا خو د بل چا له خوا را ښودل شويدي دا خبري زمونږ په باندو، مسجدو او ټولنو کښې هره ورځ ګرزي راګرزي. منم چه د خبرو ترتيب به ئې دا ډول نه وي مګر په لنډه لنډه او حکمي توګه زمونږ خلك داسې وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بلا او زمونږ د ټولو شتمنيو چپاولګران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښې نفاق او شقاق، تفرقې او بدبينې اچوي ځو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سياست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه ووايي: مونږ نور نه غولیږو، پر چا باور نلرو، پر هيڅا اعتماد نشو کولای. د دې غير قابل انکار واقعيتونو په درك کولو سره سره که چيرې زه تاسو او ستاسو ملګرو ته د اعتماد رايه درنکړم نو به څه وکړم؟"

ـ بناغلی محمد شاه رحمتیان د هرات د ښار وکیل:" اقای داکتر عبدالظاهر! انجام اینګونه کارهای مهم از شما ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمی خالی از محتویات ملی و مترقی میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد."

ـ بناغلی سید محمد رفیق نادم د تولك وکیل:" خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول باصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول باستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملا دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط ان ارزو را که بر امدن گل است و امدن بهار."

ـ بناغلی وزیر محمد خدران د ارگون وکیل:" که ستاسو تگ لاړي ته بنه ځیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی څکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشي ترمینځ تضاد واقع دی.

ـ بناغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل:" خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلی که امروز افغانستان به ان مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف بعمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود اید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

ـ بناغلی شهنواز خروتی د غزني د کوچیانو وکیل:" څرنګه چه تاته د صدراعظم خطاب کیږي بیا هم د قانون په سویه د یوې لویې طبقې حق دي د پښتو لاندې کو (مقصد نې کوچیان دي)."

ـ بناغلی الله نظر د ننګرهار د کوچیانو وکیل:" په خط مشي کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کښې یو کوچی وزیر نشته چه د کوچیانو له حالـه خبر وي مګر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوك وي باید ټول افغانستان په نظر کښې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غواړم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پرې نږدي او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي."

ـ بناغلی شیر احمد خوستی د خوست وکیل: "موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسي د حکومت په جوړولو موظف شوئ د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانئ تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مګر لباس ئې بدل شویدی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کښې د زړو حکومتونو دوام دی یعنې هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتئ او محافظه کارئ محکوم شویدي. د خلکو پیشګویې په هماغه لومړئ مرحله کښې درسته ثابته شوه څکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کښې هماغه ځیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو دول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسې تګ لاړه د پخواني حکومت له تګ لاړې څخه یوازې لفظي او شکلي فرق لري."

دا و د حکومت د خط مشي او اعضاو په باب د وکیلانو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسیږي او دا ښیي چه د اعتماد اصلي ماهیت له مینځه تللی او په زړه کښې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس.

که دلته سړی ووائي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي:

اعتماد[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۵ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبـو فيصله

د اساسي قـانون پـه دريمـه مـاده کـښې پښتـو او دري د افغانسـتان رسـمي ژبـې ګڼل شـوي او د دې مـادې تطبيـق دا ايجـابوي چـه پښتـو هـم لکـه دري د دفـتر او ديـوان ژبـه شـي او پـه رسـمياتو کـښې دواړه ژبـې بې لـه تبعيض او امتيـازه مسـاوي حـق ولـري.

د اولسـي جـرګې د پنـځه اتيـا وکيلانـو پيشـنهاد چـه د مـامورينو د قـانون پـه (۷) مـاده کـښې د دواړو ژبـو زده کـړې او سـواد د مـاموريت د شـرط پـه حيـث شـاملوي او يـوازې يـوه رسـمي ژبـه کـافي نـه ګڼي پـه حقيقت کښې د اساسي قانون دغـه حکم تـه د عمـل سـاحه پيـدا کـوي.

مـګر دا پيشـنهاد د يـو شـمير وکيلانـو لـه شـديد عکـس العمـل سـره مخـامخ شـو او دې احتجـاج پـه داسـې وخـت کـښې د شـورى لـه تـالار نـه د عمومـي جلسـو جنـازه پـه اوږو کـړه چـه د اسـتيضاح جلسـې شـروع شـوې وې او اولسـي جرګه لـه حکومـت سـره د معـارضې او مبـارزې پـه حال کـښې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح کـه لـه خـورو لاسـدي شـوه دومـره مهمـه سـه ده مـګر د دولـت بودجـه او د مملکـت مـالي او اقتصـادي وضـع پـه دغسـي بحراني حال کـښې د وکیلانـو فـوري او جـدي توجـه نـه شـدید ضـرورت او د عمومي جلسـو انعقاد نـه مبرم احتیـاج لـري

د محـترمو وکیلانـو دغـه سـوړ او تـود جنـګ او پارلمـاني رکـود پـه ولسـي جرګه کـښې دننـه محصـور پـاتې نشـو او هنګامـه نـې دبـاندې پـه ځینـو ازادو جرایـدو کـښې پـه ډیـر شـور و زور منعکسـه شـوه او پـه لومړي سر کـښې ځینـو د افکـارو منحـرف کولـو پـه غـرض نـامطلوب رنګونه ورکـړه.

دوی دا پیشـنهاد خونیـن او لـه تعصبـه ډک د نفـاق او شـقاق اور بلوونکـی وګانه مـګر دا فکـر ئـې ونکړ چـه وینـې پـه وینـو نـه مینـځل کیـږي او تعصب په تعصـب نـه ورکیـږي.

کـه څوك دا طفـائیي پـه حـث د اور د وژلـو اراده لـري بـاید اوبـه پـرې وشـیندي. د پـترولو پـه شـیندلو یـا پـه لاړو توکولـو بـاندې اور نـه مـړ کیـږي. زمونـږ ځینـې ناشـرین د دې پـه ځای چـه پـه سـړه سـینه د منصـف او حکـم پـه حیـث د حـل لاره ولـټوي یـا اقـلا د جنـګ سـړولو د پـاره د نـاصح دریـځ اختیـار کـړي پـه ډیـر عصبـانیت میـدان تـه راووتـل او خلاصوونکی لـه تبتونکـی څخـه ډیـر تـاوده دي.

د همدغـه عصبـانیت پـه تقاضـا ځینـې داسـې یـو اړخیـز پـاروونکې مقـالې خپـرې شـوې چـه د منطـق او اسـتدلال ډبـره نیمګړتیـا بلکـه مغالطـه پکـښې لـه ورا ځلیـږي. یـوه مقالـه د روزګار پـه (۸۶) مسلسـله ګڼه کـښې خپـره شـوه چـه عنـوان ئـې و: (مسـئله زبـان یکـی از مسـایل مـهم اجتمـاعی است کـه میتـوان انـرا بـا حسـن نیـت و تفـاهم حل کـرد) دې مقـالې د تحریـك جنبـه نـه درلـوده او لیکـوال پـه حسـن نیـت د تفکـر لـه مخې د یـوه منصـف په حیـث پـه موضـوع کـښې وارډ شـوی و.

مـګر ځینـو نـورو جرایـدو خلـك جبهـه ګیـرۍ او مقـابلې تـه راوبلـل او د دغـه مقـدس جهـاد دپـاره ئـې سـنګر نیـول د دې وخـت فـرض عیـن وګانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی په نظر د ژبو مسئله مطرح کول د ملي اتحاد او د مملکت د عالي مصالحو په ضد يو ناوړه حرکت دی چه د طبقاتو ترمینځ عداوت او خصومت پیدا کوي او د افغانستان تمامیت ته خطر پیښوي.

دوی دا نشي منلی چه په افغانستان کښې د ژبو مسئله د اختلافاتو منشاء ده چه حتما حل و فصل غواړي اوالی الابد په دغه حال نشي پاتې کیدی.

غیر له پښتو او دري ژبو چه اساسي قانون رسمي ګڼلي نوري ژبې هم په افغانستان کښې ویونکي لري چه هغوی هم د خپلو محلي ژبو حق غواړي لکه چه د شوری په همدغه دوره کښې د اعتماد په غونډو کښې ډیرو وکیلانو د ازبکي او ترکمني ژبو مطالبه کوله او دا مطالبه چا د تعصباتو او تفرقې په بنا د ملي وحدت په ضد نه ګڼله بلکه د اتحاد او وروړئ ساتلو وسیله ئې ګڼله ځکه ئې هر چا تائید کاوه او بالاخره د اکثریت په غوښتنه د افغانستان په راډیو کښې نشراتي برخه ورکړه شوه چه موقتا د قناعت وړ ده او ښایي چه په اینده کښې کافي ونه ګڼل شي او تدریجا ابتدایي تعلیمات په ځینو محلي ژبو ومنل شي.

پښتو او دري چه ملت په رسمیت منلي دي او اساسي قانون دواړو ته مساوي حق ورکړی په عمل کښې تراوسه دغه قانوني حکم نه دی تطبیق شوی او ضرورت دا ایجابوي چه په فرعي قوانینو کښې د پښتو رسمیت واقعیت پیدا کړي او شکل و صورت طرز او طریقه ئې تثبیت شي. دلته ځینې مهم سوالونه پیدا کیږي چه قانع کوونکي جوابونه غواړي

یو له دغو سوالونو څخه دا دی چه د دوو ژبو رسمیت یعنې څه؟

که یو دري ژبان چه په پښتو نه پوهیږي یوه رسمي مقام یا شخص ته په رسمي چارو کښې مراجعه کوي او هغه ورسره په پښتو غږیږي مطلب به څنګه حل شي؟ ایا هغه ویلی شي چه پښتو رسمي ژبه ده ما د مملکت په رسمي ژبه ځواب درکړ، زه دا مکلفیت نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه نا په دري ژبه پوه کړم یا زه په دري نه پوهیږم ته باید په پښتو راسره خبري وکړې

همدارنګه که یو پښتون په دري نه پوهیږي او یو رسمي دفتر ته د رسمي کار د اجراء د پاره ورځي هغه دفتر به مکلف وي چه د ده په مطلب خان پوه کړي او د ده په ژبه د ده قناعت حاصل کړي که نه؟

هغه اشخاص چه رسمي مامور د دواړورسمي ژبو پسه زده کړه مکلف نه ګڼي او د یوې رسمي ژبې پوهیدل د ماموریت د پاره کافي بولي دغه سوال ته څه ځواب لري او دا مشکل څنګه حل کوي ؟ په یوه مملکت کښې چه اداره د اساسي قانون د (۱۰۸) مادې په حکم د مرکزیت په اصل اتکا لري او مامورین له مرکز څخه ولایاتو ته مقرریږي او له یوه ولایت څخه بل ته بدلیږي که د دولت مامور په دواړو رسمي ژبو پسه زده کړه مکلف نه وي نو بیا باید د افغانستان ټول خلك د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مجبور شي یا دا اصل ومنو چه حاکمه طبقه باید په داسې خلکو حکومت او امریت ولري چه د هغو په ژبه نه پوهیږي او هیڅ مفاهمه ورسره نلري.

کـه څوك دا وایـي چـه پـه پښتـو منـاطقو کـښې دې حاکمـان او مـاموران پښتانـه وي او پـه دري منـاطقو کـښې دې دري زبـان مقرریږي دا تجویز که څه هم ټول مشکلات نـه حـل کـوي بیـا هـم قـانوني فیصلې تـه ضرورت لـري او دا فیصله هغـه وخـت مینـځ تـه راځي چـه د وکیلانـو دغـه راز پیشـنهاد مطرح شـي او اکـثریت ئـې پـه همدغـه ډول تصویـب کـړي

په یوه هیواد کښې چه قانونا دوه ژبې رسمي وي او عملا یوه ژبه عام و تـام رسمیت ولـري او بلـه د تطبیـق پـه سـاحه کښې بې برخې وي یا ئې برخه ډیره ناچیزه وي مثال به ئې داسې وي لکه یو چرګ چه پـه یوه پښه ولاړ وي او سړی وایي چـه (مرغ مـن یـك لنـگ دارد)

کـه ښه عمیـق او دقیـق فکـر وکـړو دلتـه اصلـي سـوال د اساسـي قـانون د (۳) مـادې تطبیـق او تعمیـل دی، چـه بـاید دواړه رسـمي ژبـې پـه رسمیاتو کـښې برابره برخـه ولـري او تبعیـض و امتیـاز لـه مینـځه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي د پښتو ويونکي او دري ويونکي وروري او ملي اتحاد دمساوي حق په ورکولو تحقق پيدا کړي او د اجتماعي عدالت په قبولو د ملیت اساسي فوب وموضي کې څوک بل راز فکر کوي او د سوه مشکل حل کول د بل مشکل خلق کول ګڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افګنئ تعبيروي نبه نه کوي.

د پښتو او دري ترمينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلي هيڅ ترجيح ونلري او سکه او ناسکه پکښې نه وي د افغاني جامعې د بقا دپاره حتمي او ضروري کار دی چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه ګڼل شوی دی.

مګر دا هم بايد ووايو چه د دغسي مهم کار توقع له دغسي شورى نه له زانو څخه کټوري غوښتل دي.

د څو کالو تجربې دا ثابته کړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرګې ته وړاندې شوې (د خارجي قرضوڼ قراردادونه او دبانك صنعتي قانون مستثنى ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس کښې پرې مياشتې او کلونه تير شوي او په هر ټکي باندې د مکرر و بحثونو په مدوجزر کښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او کله چه له ډيرو شخړو او ډير ځنډ نه وروسته بلې جرګې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس کښې له ډيرو تغيرونو او تعديلونو سره ډيره موده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوی او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

د همدغه خنډونو بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د سيزې دورې په سر کښې ئې کار شروع شوی و دې دورې ته په ميراث پاتې شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلګيو کښې ده مګر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين کښې هم نه معلوميږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه کښې د اولسي جرګې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتې دي او د بودجې دروند کار لا شروع شوی نه دی. د اينده کال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب نو نيرېږي دا امکان هيڅ نه ليدل کيږي چه ولسي جرګه په دې دوره کښې د مامورينو قانون پای ته ورسوي او د کل په حيث نې تصويب کړي بلکه په يقيني ډول ويلی شو چه دا نيمګړی کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرګه له سره رانيسي او بالاخره بيا له دغسي جرګې نه بلې جرګې او له هغې جرګې نه مختلط انجمن ته د خنځې په تګ انتقال کوي مګر د نافذ کيدو انتظار ئې د حضرت ايوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولايتي جرګو قانون، د بناروالیو قانون او ځينې نور قوانين د دې مدعا ډير ښه شواهد او اسناد دي چه هيڅوک ترينه انکار نشي کولی.

د دغو واقعيتونو په نظر کښې نيولو سره سړی حيرانيږي چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانيت راپاروي.

يو اغاز چه انجام نلري او بې نتيجې وي ولې به څوک پرې خپه کيږي يا خوشحاليږي.

د شورى په تيره دوره کښې به په ځينو مواردو کښې وکيلانو فکر کاوه چه زمونږ تصويبونه او فيصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډيره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفې ډلې تر مينځ جر و بحث، ساړه او تاوده جنګونه شروع شوه او په ډيرو چيغو او عصبانيتونو به غاړې ټټپې شوي او د غاړو رګونه به وپرسيدل، مګر اوس هغه کسان چه تير نه هيروي په دې نه ښه وپوهيدل چه هغه عصبانيتونه څومره بيخايه و او هغه بې نتيجې مجادلې څومره بيهوده او طفلانه وې. په همدغسي مواردو کښې سړی ويلی شي. وروسته عقله که رومبی وای

ترڅو چه سياسي احزاب نشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثريت لري د شورى په دوارو جرګو کښې د فيصلې قدرت او د خپلو تصويبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسي مهمو مسايلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سياسي جريان تقاضا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوك چه د سياست له مزاج او طبيعت سره لږ غونډي الښتري او
د اداري اجراآتو پل ئې تعقيب کړی وی پوهيږي چه زمونږ د سياست
په اصول اساسي کښې ستاتسکو ساتل ډير مهم اصل دی او د دغه
اصل له مخې د اختلافاتو مبداء او منشاء له مينځه وړل مصلحت نه
دی

مصلحت نیست که از پرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

پای

افغان جریده. لومړی کال. ۴۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۱۹ مه
د ۱۹۷۲ د جولای ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

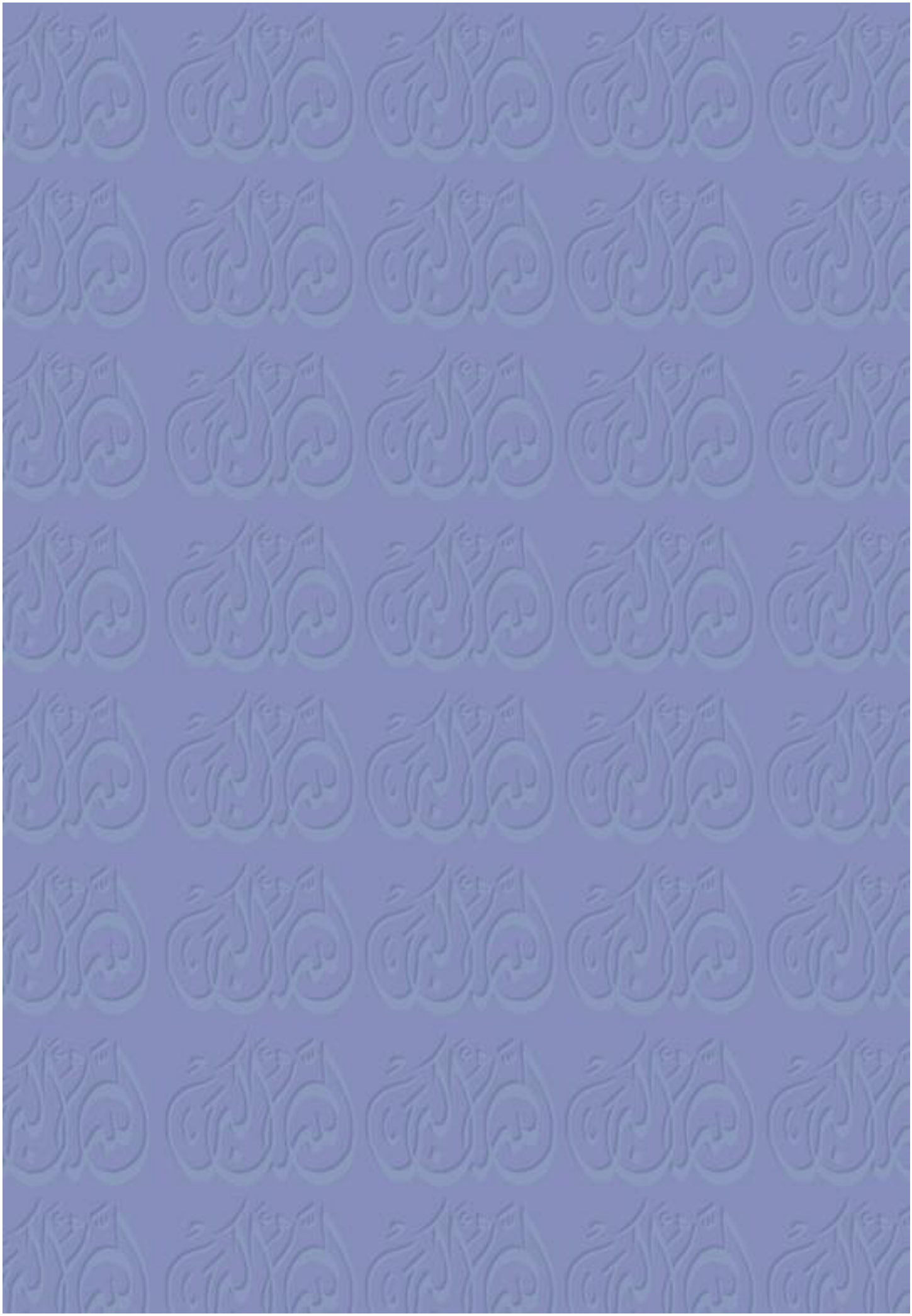

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library